

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΩΝ ΣΦΑΚΙΩΝ (1645 - 1770)

[Ἡ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἐργασία τοῦ κ. Ν. Σταυρινίδου ἔλαβε τὸ ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν προκηρουχθὲν ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΚΑΤΕΧΑΚΗ, τὸ ὅποϊον, καθ' ἃ ὤρισεν ὁ χορηγήσας κ. Α. Γ. Καλοκαιρινὸς θὰ ἀπενέμετο, κατόπιν διαγωνισμοῦ, «εἰς τὴν ἀριωτέραν ἀνέκδοτον πραγματείαν, τὴν ἀφορῶσαν εἰς θέμα τῆς Ἱστορίας τῆς Κρήτης τῶν ἐτῶν 1669 - 1841». Συμφώνως πρὸς τὴν ἀπὸ 5 - 9 - 1953 σχετικὴν προκήρυξιν τῆς Ε.Κ.Ι.Μ., ἡ πραγματεία αὕτη δημοσιεύεται ἤδη εἰς τὰ «Κρητικὰ Χρονικά»].

Εἰσαγωγή

Ἡ περιοχή τῶν Σφακίων κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας ὑπῆρξεν ἀντικείμενον ζωηροτάτης μερίμνης ἐκ μέρους τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῷ Τουρκικῷ Ἀρχεῖῳ Ἡρακλείου ἀποκειμένων σχετικῶν ἐγγράφων, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ὁ πλοῦτος τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας, μαρτυροῦν πόσον ἔντονον ὑπῆρξε τὸ διὰ τὴν περιοχὴν ταύτην ἐνδιαφέρον¹. Εὐλόγως ὄθεν τὰ Σφακιά θεωροῦνται ὡς τὸ ἱστορικώτερον τμήμα τῆς νήσου — ἐν τῷ πλαισίῳ πάντοτε τῆς περιόδου τῆς τουρκοκρατίας.

Κατὰ παράδοξον ὅμως τρόπον σημαντικαὶ πλάναι ἐπεκράτησαν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην. Οὕτω π. χ. ἐπικρατεῖ ἔτι ἡ ἀντίληψις ὅτι οἱ Σφακιανοὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀπελάμβανον μέχρι τοῦ 1770, σχεδὸν πλήρους διοικητικῆς καὶ φορολογικῆς ἀσυδοσίας². Ἀμφισβητουμένη ἐπίσης παραμένει ἡ στάσις, τὴν ὁποίαν ἐτήρησαν ἔναντι τῶν Τούρκων κατὰ τε τὸν Κρητικὸν Πόλεμον καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς τουρκοκρατίας³.

Τὰ αἴτια τῶν τοιούτων πλανῶν καὶ ἐλλείψεων εἶναι νομίζω τὰ ἑξῆς:

α) Οἱ μέχρι τοῦδε περὶ Σφακίων γράψαντες ἠγνόησαν τὰς τουρκικὰς πηγὰς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐρευνα τῶν πηγῶν τούτων εἶναι λίαν δυσχερὴς καὶ διὰ τὸ δυσπρόσιτον αὐτῶν, ἃ τε παραμενουσῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνεκδότων καὶ διὰ τὴν γλωσσικὴν δυσκολίαν. Ἐν τούτοις ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ μόνον σχεδὸν σωζόμενα ἐπίσημα ἱστορικὰ ἐγγράφα τῆς ἐποχῆς εἶναι τουρκικά, γίνεται ἀμέσως ἀντιληπτόν, ὅτι μόνον διὰ τῆς προσεκτικῆς ἐρεύνης τῶν στοιχείων τούτων καὶ τῆς ἀντιπαραβολῆς αὐτῶν πρὸς τὰ ἤδη γνωστά, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὰς

μαρτυρίας τῶν συγχρόνων Τούρκων ἱστορικῶν, εἶναι δυνατόν νὰ προέλθῃ ἡ ἐξακριβωσις τῶν περὶ Σφακίων ἐπὶ τουρκοκρατίας εἰδήσεων.

β) Ὁ τοπικισμός⁴, τὸ μῖσος⁵ καὶ ἐνίοτε ποιά τις ρωμαντικὴ προκατάληψις συνετέλεσαν ἐπίσης εἰς τὸ νὰ ἐπικρατήσῃ πλήρης σχεδὸν σύγχυσις ὡς πρὸς τὴν συμβολὴν τῶν Σφακιανῶν κατὰ τοὺς ἀπελευθερωτικούς ἀγῶνας.

Ἐπιθυμῶν νὰ συμβάλω, καθ' ὅσον δύναμαι, εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς περὶ Σφακίων ἐρεῦνης, δημοσιεύω ἐν μεταφράσει κατωτέρω 45 ἔγγραφα, εἰλημμένα ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ Ἀρχείου Ἡρακλείου καὶ ἀναφερόμενα εἰς τὴν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1659 καὶ 1770 περίοδον⁶. Διὰ τῶν ἐγγράφων τούτων διευκρινεῖται :

α) κατὰ ποῖον τρόπον συνετελέσθη ἡ ὑπὸ τοῦ Τούρκου ἀρχιστρατήγου Δελῆ ἢ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ⁷ ὑπαγωγὴ κατὰ τὸ ἔτος 1658⁸ τῆς ἐπαρχίας Σφακίων εἰς τὸ βακουφικὸν σύστημα⁹. Βάσει τῆς ὑπαγωγῆς ταύτης οἱ Σφακιανοὶ ὑπεχρεοῦντο, μαζὶ μὲ ὠρισμένα πάγια δοσίματα¹⁰, νὰ καταβάλλουν ἐτησίως διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἱεροῦ Δώρου¹¹ 5000 γρόσια. Ἐκ τῶν ἐγγράφων καταφαίνεται ὅτι οἱ ὄροι τῆς ὑπαγωγῆς ἐτηρήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τοῦ ἔτους 1690, ὅτε μετεβλήθη γενικῶς τὸ σύστημα τοῦ κεφαλικοῦ φόρου καὶ οἱ Σφακιανοί, βάσει τῆς μεταβολῆς ταύτης, ὑπεχρεώθησαν καὶ εἰς τὴν καταβολὴν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου¹².

β) Ὅμοίως διευκρινεῖται καὶ τὸ ἰσχύσαν ἐν Σφακίοις διοικητικὸν σύστημα¹³.

γ) Αἴρεται ἡ ἐπικρατήσασα πλάνη ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς «προστάτιδος τῶν Σφακιανῶν» Σουλτάνας, διευκρινουμένου ὅτι αὕτη δὲν ἦτο, ὡς μέχρι τοῦδε νομίζεται, ἡ Βαλιδὲ Σουλτάνα¹⁴ (βασιλομήτωρ), ἀλλὰ ἡ Φατμὰ Χατοῦν χανοῦμ σουλτάν, τουτέστιν ἡ θυγάτηρ τῆς πριγκηπίσσης Σαλιχά, θυγατρὸς τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ Γ', καὶ οἱ ἐκάστοτε εἰδικοὶ κληρονόμοι αὐτῆς¹⁵.

δ) Συνάγεται ἐπίσης ἐκ τῶν δημοσιευομένων ἐγγράφων ὅτι οἱ Σφακιανοὶ ἀπὸ τοῦ 1690 καὶ ἐξῆς ὄχι μόνον δὲν εὕρισκοντο εἰς πλεονεκτικὴν θέσιν ἔναντι τῶν ἄλλων ραγιαδῶν τῆς Κρήτης, ἀλλὰ καὶ ἦσαν βεβαρυμένοι μὲ πλείονα ἢ οὗτοι οἰκονομικὰ βάρη. Οὕτω ἐκτὸς τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, καταβαλλομένου ὑπὸ πάντων τῶν ὑποδούλων Κρητῶν, οἱ Σφακιανοὶ ἐπλήρωνον καὶ ἐνιαύσιον παγίαν εἰσφορὰν πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἱεροῦ Δώρου, τῆς ὁποίας εἰσφορᾶς ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ λοιποὶ χριστιανοὶ τῆς νήσου. Ἀκριβῶς δὲ ἡ φορολογικὴ αὕτη ἀνισότης προεκάλεσε ἐπανειλημμένως τὴν ἀντίδρασιν τῶν Σφακιανῶν, ἡ ὁποία διαφαίνεται εἰς τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα καὶ ἀποτέλεσμα

τῆς ὁποίας ἦτο ἡ ἀνακατανομὴ τῶν φορολογικῶν τούτων βαρῶν, τῇ ἐπεμβάσει τῆς μουτεβελίνας Φατμὰ χατοὺν χανούμ σουλτάν¹⁸.

ε) Ἄλλὰ καὶ ποικίλαι ἄλλαι εἰδήσεις ἐξίσου ἐνδιαφέρουσαι, ὡς ἡ συμμετοχὴ τῶν Σφακιανῶν εἰς τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1692 ἀπόβασιν τοῦ Μοτσενίγκου εἰς Χανιά¹⁷, ὁ τρόπος τοῦ ἐπισιτισμοῦ τῶν Σφακίων, ἡ ὑπὸ τῶν Σφακιανῶν χρησιμοποίησις τῶν παρεχομένων αὐτοῖς σιτηρῶν πρὸς ὑπόθαψιν τῆς πειρατείας¹⁸, τὰ ὀνόματα τῶν ἐκάστοτε ἡγετῶν τῆς ἐπαρχίας (ἐν οἷς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ περιθρυλήτου Δασκαλογιάννη¹⁹ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Νικολοῦ Σγουρομάλλη), οἱ ὅποιοι ἤρχοντο εἰς τὸ Μ. Κάστρον πρὸς διακανονισμόν μετὰ τοῦ Πασᾶ καὶ τοῦ Δεφτεροδάρη²⁰ τῶν φορολογικῶν καὶ λοιπῶν ὑποθέσεων τῆς ἐπαρχίας, πῶς ἐπληροφορήθησαν αἱ ἐν Κρήτῃ τουρκικαὶ ἀρχαὶ κατὰ τὸ ἔτος 1770 τὴν κάθοδον τοῦ ρωσικοῦ στόλου εἰς Μεσόγειον²¹ — πάντα ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα διευκρινοῦνται ἢ ἀπλῶς διαφαίνονται εἰς τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα ἔγγραφα.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. — Θεωρῶ σκόπιμον νὰ σημειώσω κατωτέρω τὴν προσιτὴν εἰς ἐμὲ περὶ Σφακίων βιβλιογραφίαν, τὴν ἀναγομένην εἰς τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας καὶ τῶν μετέπειτα χρόνων :

Α) Βιβλία

- W. Alison Phillips, *The war of greek independence*. London 1897 σ. 305.
- M. F. Bourquelot, *Huit jours dans l'île de Candie*, Paris 1863, σ. 62, 63.
- Dapper, *Description des Isles de l'Archipel*, Amsterdam MDCC III, σ. 416, 434, 455.
- Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*, Istanbul 1928. τ. 8ος, σ. 428, 476, 526, 537, 552 - 556.
- Γ. Γ. Γερβίνου, *Ἱστορία τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος* (μτφρ. ὑπὸ Ἰωάν. Η. Περβάνογλου), Ἀθήνησι 1864, τ. 1ος σ. 250, 251, 252, τ. 2ος σ. 36 - 38, 40 - 41, 382 - 384.
- De la Guilletière, *Athènes ancienne et nouvelle*, 3ème édition, Paris MDCLXXVI, σ. 451.
- Pietro Garzoni, *Istoria de la Republica di Venezia*, in Venezia MDCCV, τ. 1ος σ. 463.
- Th. Gordon, *History of the Greek Revolution*, London MDCCCXLIV τ. 1ος σ. 301, 302, 303, 306, 307.
- François Savinien d'Alquie, *Les memoires du voyage de monsieur le Marquis de Ville au Levant ou l'histoire curieuse du Siège de Candie*, le tout tiré des memoires de F. B. Rostagne...Amsterdam MDCLXXI, σ. 55.
- George Finlay, *The histroy of Greece under Othoman and Venetian domination*, Edinburgh and London MDCCCLVI, σ. 321.

- Ἄμβροσ. Φραντζῆ, Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1839, τ. 1ος σ. 219, 225 καὶ ὑποσ. 1.
- Ζαμπελίου καὶ Κριτοβουλίδου, Ἱστορία τῶν ἐπαναστάσεων τῆς Κρήτης, συμπληρωθεῖσα ὑπὸ Ἰωαν. Κονδυλάκη, ἐν Ἀθήναις 1897, σ. 265, 268, 277, 280.
- Huseyin Kâmi Hanyevi, Girit Tarihi, Istanbul 1288 (1871 μ. Χ.) σ. 24, 106.
- Samuel Gridley Howe, Letters and Journals, Boston 1906, σ. 123, 132, 133 κ.έξ. καὶ 161.
- G. F. Hertzberg, Geschichte Griechenlands, Gotha 1879, τ. 4ος, σ. 102, 103.
- Κ. Κριτοβουλίδου, Ἀπομνημονεύματα τοῦ περὶ αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος πολέμου τῶν Κρητῶν, ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 8, 11 - 15, 48, 51, 60 - 61, 63 - 66, 121, 559.
- Παν. Κ. Κριάρη, Ἱστορία τῆς Κρήτης, (Νέα), ἐν Ἀθήναις 1931, τ. Β' σ. 12, 33 - 34, καὶ σ. 6 τῶν προσθηκῶν καὶ ἐπεξηγήσεων τοῦ ἰδίου τόμου.
- Νικασ. Καλομενοπούλου, Κρητικά, ἐν Ἀθήναις 1894, σ. 271, 272 ὑποσ. 1, 350.
- Thomas Keightley, History of the independence in Greece, Edinburgh 1830, τ. 1ος, σ. 209, 240, 241.
- M. Louis Lacroix, Iles de la Grèce, Paris M.DCCC LXXXI, σ. 580, 581.
- Μαρίνου Τζάνε Μπουνιαλῆ, Ὁ Κρητικὸς Πόλεμος, ἔκδ. Ἀγαθ. Ξηρουχάκη, Τεργέστη 1908, σ. 162, 211, 308, 310.
- Καρολ. Μενδελσῶνος Βαρθόλδη, Οἱ περὶ ἐλευθερίας τῆς Κρήτης ἀγῶνες, ἐν Ὁδησσῷ 1891, σ. 5 - 8, 15 - 17, 24, 27 - 28, 57 - 59, 62 - 65, 72, 75 καὶ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1873, (Μέρος Πρῶτον) μτφρ. ὑπὸ Ἀγγ. Βλάχου, σ. 280.
- Ἰ. Δ. Μουρέλλου, Ἱστορία τῆς Κρήτης (Πρώτη ἔκδοσις), Ἡράκλειον 1932, τ. 1ος σ. 127, 241, (β' ἔκδοσις) Ἡράκλειον 1950, τ. 1ος σ. 127, 128, 129, 130, 131 κ.έξ.
- Ἰωαν. Ι. Μαυρακάκη, Ἀνάλεκτα Κρητικῆς Λαογραφίας, Χανιά 1939 σ. 76.
- Naima, Tarihi Naima, παλαιὰ τουρκικὴ ἔκδοσις ἀχρονολόγητος, τ. 4ος σ. 125, 260, 372.
- Ι. Ε. Νουχάκη, Κρητικὴ Χωρογραφία, ἐν Ἀθήναις 1903 σ. 17, 218 κ.έξ.
- Στεφ. Ξανθοῦδίδου, Ἐπίτομος ἱστορία τῆς Κρήτης, ἐν Ἀθήναις 1909, σ. 113, 118.
- G. A. Olivier, Voyage dans l' Empire othoman., Paris an 9, τ. 1ος σ. 391 - 394, 405.
- Ν. Παπαδάκη, Ὁ Ἱεροσητείας Ἀμβρόσιος, Χανιά 1936, σ. 15, 146, ὑποσ. 2
- Robert Pashley, Travels in Crete, London 1837, τ. 1ος, σ. XXII, σ. 310, 313, τ. 2ος, σ. 84, 86, 127, 169, 177, 179, 246, 287, 311.
- Γρηγ. Παπαδοπετράκη, Ἱστορία τῶν Σφακίων, ἐν Ἀθήναις 1888.
- Richard Pocockes, Beschreibung des Morgenlandes und einige anderer Länder. Aus dem Englischen übersetzt, Leipzig 1754, Zweite Theil, σ. 330 ὑποσ. Η, 332.
- Ζαχαρ. Πρακτικίδου, Χωρογραφία τῆς Κρήτης συνταχθεῖσα τῷ 1818,

- ἐν Ἐρμουπόλει Σύρου 1900, σ. 11.
- Ζαχαρ. Πρακτικίδου ἢ Τσιριγώτη, Συλλογὴ ἐγγράφων, ἐπιμελεία Στυλ. Μοιάκη, Χανιά 1953, σ. 7 κ.ἐξ.
- Pouqueville, Histoire de la regeneration de la Grèce, Paris MDCCCXXV, τ. 2ος, σ. 462, 467, τ. 3ος, σ. 36, 37, 299, 301, 302, 345, τ. 4ος σ. 305.
- George Perrot, L'île de Crète, Paris 1867, σ. X (τοῦ προλόγου), 64, 111, 179, 182, 185, 186, 188, 190 κ.ἐξ.
- Ἰακωβ. Παγκαβῆ, Τὰ Ἑλληνικά, ἐν Ἀθήναις 1854, τ. 3ος σ. 485, 568.
- V. Raulin, Description de l'île de Crète, Paris 1869, τ. 1ος, σ. 52, 72, 73, 74, 189, 200.
- Ἀθανασ. Σκληροῦ, Κρητικὸς Πόλεμος παρὰ Κ. Σάθα, Ἑλληνικά Ἀνέκδοτα Β', σ. 61, 64.
- G. S. Sonnini, Voyage en Grèce et en Turquie, Paris 1801, τ. 1ος σ. 450.
- M. Savary, Lettres sur la Grèce, Paris M.DCC.LXXXVIII, σ. 176, 276, 307 - 309, 310 - 312.
- Captain T. A. B. Spratt, Travels and researches in Crete, London MDCCCLXV, τ. 1ος, σ. 54 - 57, 249, τ. 2ος, σ. 120, 245, 248, 254, 257 κ.ἐξ.
- Κωνστ. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς, Ἀθήνησι 1869, σ. 521.
- Georges Streit, La volonté du peuple crétois, ἐν Ἀθήναις 1889, σ. 44, 50.
- N. Σταυράκη, Στατιστικὴ, σ. 146, 147, 192.
- Alex. Soutzo, Histoire de la revolution grecque, Paris MDCCC.XXIX, σ. 70.
- F. W. Sieber, Reise nach der Inseln Kreta (ἐν Ε.Ε.Κ.Σ., Β', σ. 271).
- M. Pitton de Tournefort, Relation d'un voyage du Levant, Paris MDCCXVII, τ. 1ος, σ. 28.
- Μιχ. Τρουλινοῦ, Ἱστορία τοῦ πολέμου τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Ἐνετῶν, ἐν Ρεθύμνῃ 1900, σ. 25.
- Σπ. Τρικούπη, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, (ἔκδοσις τρίτη), ἐν Ἀθήναις 1888, τ. 1ος, σ. 152, 155.
- Τουρκικὸν Ἀρχεῖον Ἡρακλείου, Τὰ δημοσιευόμενα ἐν μεταφράσει ἐνταῦθα 45 ἔγγραφα.
- Andrea Valiero, Storia della guerra di Candia, Trieste 1856, τ. 1ος σ. 16, 28, 72 - 73, 152, 201, τ. 2ος, σ. 148, 243.
- La verité sur les événements de Candie, Paris 1858, σ. 12.
- Cesare Vecellio, Costumes anciens et modernes, Paris MDCCC LX, σ. 406.
- Ἰωσ. Χατζιδάκη, Περιήγησις εἰς Κρήτην, ἐν Ἐρμουπόλει 1881, σ. 74, 76, 77 - 78, 85, 88, 92.
- Μ. Χουρμούζη Βυζαντίου, Κρητικά, ἐν Ἀθήναις 1842, σ. 39.
- Νικολ. Ε. Ψύχα, Ἐπαναστατικὴ εἰκὼν τῶν δυτικῶν τῆς Κρήτης διαμερισμάτων, Ἀθήνησι 1870, σ. 47 ὑποσ. (β), 48 ὑποσ. (β), 52, 83 ὑποσ. (γ), 84, 85, 102, 103.
- Β. Ψιλάκη, Ἱστορία τῆς Κρήτης, ἐν Χανίοις 1909, τ. 2ος, σ. 269, 270, 280, τ. 3ος 7, 8, 86, 90, 91, 96, 97, 145, 147, 148, 150, 153, 154, 164, 259, 309, 310, 311, 313, 338 κ.ἐξ.

B) Περιοδικά

- «*Ἀθηνᾶ*», τ. 29ος, σ. 133, Μ. Κοντογιάννη, Οἱ προστατευόμενοι, (περὶ ἐκδιώξεως ἀνυπάνδρων Σφακιανῶν ἐκ Σμύρνης 1797).
- «*Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher*» S - A aus Bd. XV (1938/39), Μ. Β. Σακελλάριου, Χειρόγραφος ἐκθέσις περὶ τῆς πολιορκίας καὶ ἀλώσεως τῶν Χανίων ὑπὸ τῶν Τούρκων (1645), σ. 145, 147, 150, 151, 152, 153, 156, 170.
- «*Ἑλληνικά*», τ. 3ος, σ. 364, (Περὶ εἰσόδου τῶν Σφακιανῶν εἰς Χανιά 1645).
- «*Ἐπετηρίς Ἑταιρίας Κρητικῶν Σπουδῶν*», τ. Α', σ. 365, Μ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα Μ. Ἀφεντούλιεφ. σ. 130, Ν. Τωμαδάκη, Τουρκογραφικά, σ. 400, 414, Γ. Ἰ. Κουρμούλη Ἱστορικά ἔγγραφα. τ. Β' σ. 150, Γ. Πρωτοψάλτη, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα Ἀφεντούλιεφ. σ. 269, Γ. Ζομπανάκη, Ὁ Αὐστριακὸς περιηγητὴς F. W. Sieber στὴν Κρήτη, σ. 256, Α. Βουρδουμπάκη, Δύο ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἐκ Σφακιῶν. τοῦ αὐτοῦ, τ. Γ', σ. 206, Ἀνέκδοτα κρητικά ἔγγραφα. σ. 308, Ν. Ζουδιανοῦ, Τινὰ περὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ Δασκαλογιάννη.
- «*Ἡπειρωτικὰ Χρονικά*», τ. 6ος, σ. 67, Κρήτη καὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου (Κ. Χαριτάκη, Ἡ Τουρκία κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 10' αἰῶνος ὑπὸ Α. Ψαλίδα).
- «*Κρητικὰ Χρονικά*», τ. Α', σ. 275, Β. Λαοῦρδα, Ἡ ἐπανάστασις τῶν Σφακιανῶν καὶ ὁ Δασκαλογιάννης κατὰ τὰ ἔγγραφα τοῦ Τουρκικοῦ Ἀρχείου Ἡρακλείου. Β' σ. 186, Σ. Γ. Καψωμένου, Τὸ τοπωνύμιον Χανιά. Γ' σ. 23, Ι. Π. Μαμαλάκη, Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Δ. Μαυροκορδάτου εἰς Κρήτην. σ. 351, Εὐμ. Φανουράκη, Ἀνέκδοτα ἐκκλησιαστικά ἔγγραφα. σ. 511, 514, Ι. Π. Μαμαλάκη, Ὁ Samuel Howe καὶ ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866. Δ', σ. 26, Ν. Β. Δρανδάκη, Τὰ Σχολεῖα Ρεθύμνης. σ. 67, Εὐμ. Φανουράκη, Ἀνέκδοτα ἐκκλησιαστικά ἔγγραφα. σ. 261, Ἰωαν. Καλιτσουνάκη, Περιηγηταὶ καὶ Ἱστορικοὶ περὶ Κρήτης. σ. 511, Ἑλ. Κ. Πλατάκη, Οἱ σεισμοὶ τῆς Κρήτης. Ε', σ. 71, Ἰω. Δ. Τζαρτζάνου, Ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ τοῦ Χ' Ἀνδρέου Κριαρᾶ. σ. 164, 165, 177, 193, 198, 199, Ἰω. Μαμαλάκη, Ὁ Πᾶνος Κορωναῖος καὶ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ὀμέρ στὸ Λασιθί. ΣΤ', σ. 333, Εὐμ. Φανουράκη, Ἀνέκδοτα ἐκκλησιαστικά ἔγγραφα. Ζ', σ. 235, Μ. Γ. Παρλαμᾶ, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἐκ Σφακιῶν. Η', σ. 44, Cygill Mango, Quelques remarques sur la chanson de Dascaloyannis σ. 227, Δημ. Α. Πετροπούλου, Τοῦ Δασκαλογιάννη τὰ τραγούδια.
- «*Κρητικὴ Ἔστία*» τευχ. 19ον σ. 12, Εὐμ. Φανουράκη, Ἡ Θυμανὴ Παναγία τῶν Σφακιῶν. τευχ. 21ον, σ. 4, Ι. Δ. Τζαρτζάνου, Τὰ τέκνα τοῦ Δασκαλογιάννη. τευχ. 39ον, σ. 20, Ζαχ. Πρακτικίδης ἢ Τσιριγώτης, Ἱστορία συνοπτικὴ κ.λ.π. (ἀναδημοσίευσις ἐκ τῆς «Χρυσῆς», βλ. περιοδ. «Χρυσῆς»). τευχ. 41ον σ. 6, Ἰδομ. Παπαγρηγοράκη, Τὰ Σφακιά. τευχ. 42ον σ. 33, Ἀντ. Καμπίτη, Διὰ τὸ ἔτυμον τῆς λέξ. Σφακιά. τευχ. 43ον σ. 19, Ἰδομ. Παπαγρηγοράκη, Καὶ πάλιν τὰ Σφακιά, τευχ. 45ον, σ. 17, Κατ. Πατέρου - Χρυσουλάκη, Ὁ γάμος στὰ Σφακιά. τευχ. 46ον σ. 12, τῆς αὐτῆς, Ὁ θάνατος στὰ Σφακιά. τευχ. 48ον σ. 9, Ι. Τσίβη, Σφακιά καὶ Σφακιανοί, τευχ. 50ον σ. 22, Ἰδομ. Παπαγρηγοράκη, Ὁ Βάμος.
- «*Κρητικὴ Στοά*» τ. 2ος σ. 173, Γ. Ἰακ. Κσῆλαῖσάκη, Ἀφιερωτήριον τῆς

ἐπαρχίας Σφακίων.

- «Ν. Ἑστία» τ. 25ος σ. 859, Ν. Τωμαδάκη, Ὁ Λαυρέντιος Μαβίλης καὶ ἡ Κρήτη.
- «Νεοελληνικὸν Ἀρχεῖον» σ. 233, Ν. Τωμαδάκη, Κρητικὰ ἔγγραφα.
- «Πανδώρα» τ. 1Α' (1860) σ. 180, Κ. Παπαρηγοπούλου, Παναγιώτης Νικούσιος.
- Περιοδικὸν Δελτίον Βιβλιοθήκης Κρητ. Φιλολογ, Συλλόγου ἐν Χανίοις, ἔτος Ἰον, σ. 161. Ἐμμ. Γενεράλη, Δύο ἱστορικὰ ἔγγραφα.
- «The fortnightly Review» August 1890 σ. 186 - 201, by James D. Bouchier, The Stronghold of the Sphakiotes (ἀναδημοσίευσις εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τῆς Νέας) Η(μέρας); 2/16 Σεπτεμβρίου 1890.
- «The Nineteenth Century» No 156 February 1890 σ. 303 - 311, by Charles Edwards, Crete and the Sphakiotes.
- «Χριστιανικὴ Κρήτη», τ. 1ος σ. 469, Ἄνδρ. Βουρδουμπάκη, Κρητικὰ Συμβόλαια.
- «Χρυσάλλις», τ. 4ος (1866) σ. 142, Ζαχαρ. Πρακτικίδου, Ἱστορία Συνοπτικῆ τοῦ κατὰ τὴν νῆσον Κρήτην εἰς τε Χανία καὶ Ρέθυμνον συμβάντος πολέμου ὑπὸ τῶν Σφακιωτῶν... κατὰ τὸ ἔτος 1821 ἔτος τὸ σωτήριον.

- Γ) Δημοτικὰ ἄσματα περὶ Σφακίων καὶ Δασκαλογιάννη Μπάρμπα - Παντζελιοῦ, Τὸ τραγούδι τοῦ Δασκαλογιάννη. Εἰσαγωγή, σχόλια Βασ. Λαοῦρδα, Ἡράκλειον 1917. Ἐνθα ἐν. σ. 14 ἀναφέρονται καὶ αἱ λοιπαὶ ἐκδόσεις τοῦ ποιήματος.
- Ἐλπίδος Μελαίνης, Κρητικὴ Μέλισσα, ἐν Ἀθήναις 1888, σ. 7, Ἄσμα τῆς πρώτης εἰσβολῆς τῶν Τούρκων εἰς Σφακιά. 6 - 9 Ὁ Δασκαλογιάννης τῶν Σφακίων.

Δ) Ἐγκυκλοπαιδεῖαι

- Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα, τ. 22ος σ. 658 ἐν λεξ. Σφακιά.
- Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, τ. 11ος σ. 952 ἐν λεξ. Σφακιά.
- Μεγάλῃ Στρατιωτικῇ καὶ Ναυτικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα, ἐν ταῖς λεξ. Κρήτη καὶ Σφακιά.

Ε) Ἐφημερίδες

- Ἐφημερ. Ἡρακλείου «Μίνως» τῆς 11ης Αὐγούστου 1884, ἀριθ. φύλ. 184, (Περίληψις ἀναφορᾶς κατοίκων ἐπαρχιῶν Καινούργιου καὶ Πυργιωτίσης κατὰ τῶν Σφακιανῶν).
- Ἐφημερ. Ἡρακλείου, «Ἡ Φωνὴ τοῦ Λαοῦ» τῆς 18ης Μαΐου 1903, ἀριθ. φύλ. 18, σ. 3, Πρώτασις Σ. Σκανδάλη περὶ μεταθέσεως εἰς Καλύβες Ἀποκορῶνου τῆς ἔδρας τοῦ Νομοῦ Σφακίων.
- Ἐφημερ. Ἡρακλείου «Δραῖσις» 30 Νοεμβρίου - 3 Δεκεμβρίου 1939, ἀριθ. φύλ. 2254 - 2257, Ν. Σταυρινίδου, Ἡ μικρὰ καὶ ἔνδοξος ἐπαρχία τῶν Σφακίων.
- Ἐφημερ. Χανίων, «Κήρυξ» τῆς 12ης Ἰανουαρίου 1955, ἀριθ. φύλ. 2820 σ. 1, Ὁλίγα περὶ Σφακίων, Ἐπιστολὴ Ἄνδ. Π. Πρωτοπαπαδάκη καὶ ἀριθ. φύλ. 2930 τῆς 22ας Μαΐου 1955 σ. 1, Εὐαγγ. Σ. Φρονίμου, Τὰ Σφακιανὰ μοιρολόγια.
- (Τοῦ λοιποῦ, χάριν συντομίας θὰ ἀναφέρεται μόνον τὸ ὄνομα τοῦ συγγρα-

φέως ὁ τόμος καὶ ἡ σελίς. Ὁ ἀναγνώστης πρὸς περισσότεραν ἐνημέρωσίν του δύναται νὰ συμβουλευέται τὴν βιβλιογραφίαν).

2 — George Finlay, σ. 321, The Sphakiots of Crete, were abandoned to their fate as soon as their services were useless to Russian interests. The Sphakiots of Crete were attacked by the Turks, (1770) pursued into their mountains, and compelled to pay the haratsh, like the Christians in the plain. Ζαμπελίου καὶ Κριτοβουλίδου, σ. 277, Μόνη ἡ ὄρεινὴ ἐπαρχία τῶν Σφακίων ἔμεινεν αὐτόνομος καὶ σχεδὸν ἀφορολόγητος...ἐπλήρωνε κατ' ἀρχᾶς μικρὸν ποσὸν χρημάτων ἐτησίως, τὸ ὁποῖον ὁμως βραδύτερον ἔπαυσαν νὰ καταβάλλωσιν οἱ Σφακιανοί, τοῦ φόρου ἀντικατασταθέντος δι' ὀλίγων σάκκων χιόνος, τὴν ὁποίαν ἐπεμπον εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Πασᾶ κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας, πρὸς παρασκευὴν ἀναψυκτικῶν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τὰ τῆς παραχωρήσεως τῶν προνομίων εἰς τοὺς Σφακιανοὺς εἶναι ὀλίγον σκοτεινὰ καὶ συγκεχυμένα. Ἀναμφισβήτητον μὲν εἶνε ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἀφῆκαν αὐτοὺς νὰ κυβερνῶνται κατὰ τὰ πάτρια καὶ τοὺς ἐξήρσαν τῶν φόρων εἰς οὓς ὑπεβλήθησαν οἱ λοιποὶ Κρήτες, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἐντελῶς ἐξηκριθωμένον πῶς καὶ ὑπὸ τίνας περιστάσεις παρεχωρήθησαν αὐτοῖς τὰ προνόμια ταῦτα. Samuel Gridley Howe σ. 123, Since that time (1770) the Sphakiotes have been obliged to pay the haratch, from which they were before exempt. Κριτοβουλίδου, Ἀπομνημονεύματα σ. 61...καὶ ἐπλήρωναν οὐχὶ τὸν κεφαλικὸν φόρον (χαράτσι), ὡς οἱ λοιποὶ τῆς Κρήτης κάτοικοι, ἀλλὰ μικρὸν τι ποσὸν χρηματικὸν λαμβάνοντες ἀποδειξίν τῆς πληρωμῆς τὸν λεγόμενον τσεκερέν, ἀντὶ τοῦ χαρατσοχάρτου. Π. Κριαρῆ, τ. Β', σ. 6 τῶν Προσθηκῶν καὶ Ἐπεξηγήσεων,...οἱ μὲν Σφακιανοὶ διόσχυρίζοντο, κατὰ παράδοσιν, ὅτι ἡ ἐπαρχία Σφακίων εἶχε δωρηθῆ εἰς τὴν Βαληνδὲ Σουλτάναν, δηλαδὴ τὴν Βασιλομήτορα τοῦ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κρήτης Σουλτάνου, ἡ ὁποία ἀφῆκεν αὐτοὺς ἀσυδότους.... Th. Keightley, τ. 1ος, σ. 240, The Sphakiotes had maintained a total independence till the year 1770, when, having joined the Russians, a corps of 15.000 Turks penetrated their mountains and forced them to engage to supply ice and snow in the summer to the Towns of Rhetimos and Canea, and each winter some bags of the celebrated chestnuts of their mountains, as an acknowledgment of the Sultan's superiority. M. Louis Lacroix, σ. 581, Longtemps les Sphakiotes échappèrent au carach, contribution imposée par les Turcs au reste de l'île; mais vers 1770 les musulmans semèrent parmi eux la division, et les attaquèrent sous prétexte qu' ils voulaient livrer l'île aux Russes.... Καρολ. Μενδελισῶνος Βαρθόλδη, Οἱ περὶ ἐλευθερίας τῆς Κρήτης ἀγῶνες, σ. 7, Ἐπὶ ἓνα ὄλον αἰῶνα οἱ Ὀθωμανοὶ διοικηταὶ οὐδένα ἄλλον φόρον ἐτόλμων ν' ἀπαιτήσωσι παρά τῶν υἱῶν τῶν Λευκῶν Ὀρέων, ἢ ὀλίγον πάγον...εἰς αὐτὴν (τὴν Βαληδὲ Σουλτάναν) ἔστελλον κατ' ἔτος διὰ τὸν τύπον δῶρα τινά. Εἰς τὸν κεφαλικὸν φόρον οὐδέποτε ὑπεβλήθησαν οἱ Σφακιῶται.... Ἄλλ' αἱ ἐλευθερίαι τῶν Σφακιωτῶν ὑπέστησαν δεινὸν τραῦμα, ὅτε κατὰ τὸ 1770... Τότε δ' οἱ Σφακιῶται ἀπέτισαν ἀκριβὰ τὴν ἀφροσύνην των... Πρώτην τότε φοράν ὑπεβλήθησαν εἰς τὸν κεφαλικὸν φόρον.... I. Δ. Μουρέλλου, Ἀ' ἔκδοσις, τ. 1ος, σ. 127, Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη (1770) τὰ Σφακιά, ἐλεύθερα κα' ἀσύδοτα ὅπως ἦταν... Β' ἔκδοσις, τ. 1ος σ. 131, Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη κλπ. Στεφ. Ξανθοουδίδου, σ. 113, Μόνον τὰ Σφακιά ἔμειναν σχεδὸν ἀνεξάρτητα καὶ αὐτοδιοικούμενα καὶ μόνον τυπικῶς ἀναγνωρίζοντα τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου

διὰ τῆς πληρωμῆς μικροῦ ἐτησίου δασμοῦ εἰς τὴν Βαλιδὲ Σουλτάναν (Βασιλομήτορα). G. A. Olivier, τ. 1ος σ. 392, Obligés par les Turcs, à transporter en été du haut de leurs montagnes la glace nécessaire à la consommation des habitans de la Canée et de Réthymo, ils ne payaient aucune taxe, aucun impôt:.. σ. 394.. ils consentirent (en 1770) à payer le tribut annuel auquel tous les Grecs sont soumis....

Γρηγ. Παπαδοπετράκη, σ 111.. 'Ο δὲ στρατηγός (Δελῆ Χουσεῖν) εὐγνωμονῶν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ προφήτου διὰ τὴν λαμπρὰν νίκην.... ἀφιέρωσεν ἐκ τῶν προσόδων τῆς χώρας ἐτησίως 5.000 γρόσια εἰς τὰς ἱεράς πόλεις Μεδίνην καὶ Μέκαν.... 'Αλλ' οἱ πρόμαχοι τῆς ἐλευθερίας Λευκωρεῖται ἄλλως σκεπτόμενοι ἐματαιώσαν κατόπιν διὰ κρισιμωτάτης καὶ ἀθανάτου μάχης τὰς τε ἀφιερώσεις καὶ ὅλα τοῦ στρατάρχου τὰ σχέδια καὶ τὸν μῶμον τῆς ἡττης των ἀπέπλυναν καὶ τὰ ἐπὶ Ἑνετῶν πολιτικά προνόμια τῆς χώρας των καὶ τὴν ἐντελεῖ ἀτέλειαν διὰ γραπτῆς συμβάσεως ἐστερέωσαν καὶ μόνον δύο φορτώματα χιόνος παρεδέχθησαν νὰ στέλλωσιν ἐτησίως εἰς τὰ μέγαρα τοῦ Πασᾶ.... σ. 114 ...δὲν κατώρθωσάν ποτε νὰ ὑπαγάγῃσι καὶ τοὺς Σφακιανοὺς εἰς τὸν ἐπιβληθέντα τοῖς πᾶσι ζυγόν, οὐδ' εἰς ἄλλον φόρον ἢ εἰς τὸν τῆς χιόνος. σ 154 Οἱ σταθερῶς τοίνυν ἀποκατασταθέντες εἰς τὴν χώραν τῶν Λευκῶν Ὀρέων Σφακιανοὶ ὑπεχρεώθησαν, ὡς εἶδομεν, εἰς ἐτήσιον φόρον 5.000 γροσίων. 'Αλλὰ πλὴν τῶν συμφωνηθέντων τούτων δι' ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ προϊόντα τῆς χώρας, ἐζήτησεν ἡ κυβέρνησις κατόπιν (κατὰ τὸ 1770) νὰ ὑπαγάγῃ τοὺς Λευκωρεῖτας καὶ εἰς τὸν φόρον τοῦ χαρατσοῦ. Πολλὰς ἀποπειράς ἐποίησαν οἱ ὄρεινοὶ ν' ἀποφύγῃσι τοῦτο, ἀλλ' ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν.... Τὸ κατώρθωσαν ἀληθῶς καὶ μόνον τὰς προσυμφωνηθείσας 5 χιλιάδας ἐπλήρωνον ἐνίοτε μέχρι τοῦ 1821. 'Αλλὰ μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης τῷ 1830 ὑπεβλήθησαν, ὡς καὶ οἱ λο.ποὶ Κρήτες εἰς τὸν ἐξευτελιστικὸν ἐκεῖνον φόρον τοῦ χαρατσοῦ, πλὴν μόνον τοῦ ἡμίσεος ποσοῦ. ....διόπερ ἠναγκάσθησαν (οἱ Τοῦρκοι) νὰ τοῖς ὑποσχεθῶσι καθολικὴν ἀτέλειαν, αὐτοδιοίκησιν κτλ. Ἠρκέσθησαν δὲ μόνον εἰς τὸν τῆς χιόνος φόρον, ὃν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐξηκολούθουν νὰ στέλλωσιν οἱ Σφακιανοὶ εἰς τὸν Πασᾶν. σ. 155, Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ Λευκωρεῖται ἐξουδετέρωσαν διὰ τῆς ἐνδόξου ἐκείνης νίκης τὰς συμβάσεις τοῦ Δελῆ Χουσεῖν πρὸς τοὺς Σφακιανοὺς, ὡς καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν δωρεάν τοῦ Σουλτάν Σουλεῖμάνη, καθὼς καὶ τὰς ἀφιερώσεις τοῦ στρατηγοῦ τούτου πρὸς τὰς ἱεράς αὐτῶν πόλεις· διότι ἡ χώρα τῶν Λευκῶν Ὀρέων ἐκηρύχθη ὅλως ἀτελής.... Διό περ καὶ οἱ Λευκωρεῖται ἀφ' ἑαυτῶν παρήτησαν τὴν χιόνα καὶ ἀπέστειλλον ἐτησίως ἐκ τῶν προϊόντων τῆς χώρας ταύτης ἀνά 100 ὀκάδας τυρίου, κηροῦ καὶ μέλιτος εἰς τὴν Βασιλίσσαν μέχρι τοῦ 1769, ὅποτε πλεόν ἔπαυσαν· διότι, ὡς εἶδομεν, ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πληρῶνουν τὰ καθιερωμένα 5.000 γρ..... σ. 157, "Ὅθεν ἐσφαλμένως ἔγραψεν ὁ Παπαρρηγόπουλος ἐν τῇ ἱστορίᾳ του ὅτι οἱ Λευκωρεῖται μετὰ τὴν πτώσιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης (1770) ἐπλήρωνον χαρατσοῖ. 'Απεφασίσθη μὲν νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸν φόρον τοῦτον, ἀλλ' αὐτοὶ διὰ παντοίων ὑπεκφυγῶν δὲν ἐπλήρωσαν ποτέ· ἄλλως τε δὲ αἰεὶ διετέλουν ἐν ἐπαναστάσει καὶ τὰς 5000 σπανίως ἐπλήρωνον. σ. 164, Ἐνεκεν τῆς καταστάσεως ταύτης ἔπαυσαν τέλεον νὰ πληρῶνῃσι καὶ τὸν φόρον 5.000 γρόσια, ἕως ὅτου ἦλθεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821. Κ. Παπαρρηγοπούλου, «Πανδώρα» τ. ΙΑ' σ. 180, 'Επὶ μίαν ἑκατονταετηρίδα, οὔτε Ἀγᾶν, οὔτε Καδῆν εἰς τὰ ὄρη αὐτῶν ἐδέχοντο· ἐπεμπον μόνον δῶρα τινὰ εἰς τὴν Βαλιδὲ Σουλτάναν ...διότι τότε, (κατὰ τὸ ἔτος 1770) ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀπεριγράπτων δυστυχημάτων τὰ ὁποῖα οἱ Τοῦρκοι ἐπήνεγκον εἰς ὅλας τὰς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατοικουμένας χώρας, προσβληθέντες καὶ οἱ ὄρεινοὶ ἐκεῖνοι ἀπροσδοκῆτως ὑπὸ τοῦ Πασᾶ τῆς

Κρήτης, ήναγκάσθησαν νά υποκύψωσι κατά πρώτον εις τήν πληρωμήν του χαρα-
 τίου. P o u q u e v i l l e, τ. 3ος, σ. 37 Sujets de la Porte, après les désastres
 qu' ils éprouvèrent en 1770, les montagnards n' avaient jamais payé d'
 autre redevance que les provisions de glace et de neige nécessaires à la
 sensualité des Turcs de Rhetymos et de la Canée. Chaque hiver ils four-
 nissaient quelques sacs des marrons renommés qu' on récolte dans les
 monts Blancs, comme une redevance d' hommage au serail du sultan...
 ύποσ. 1, Soulevés et abandonnés à cette époque par les Russes qui les
 sacrifièrent, les Turcs, au nombre de quinze mille, étant parvenus à pé-
 nétrer dans leurs montagnes, les obligèrent à reconnaître l' autorité du
 sultan. G. P e r r o t σ. 186, Sfakia était censé faire partie de l' apanage
 de la sultane - validé ou sultane mère, à qui les habitants de ce district
 envoyaient chaque année quelques présents. On se contentait de cette
 marque de sujétion, et l' on ne réclamait point des Sfakiotes l' impôt
 appelé haratch ou capitation, que payaient tous les autres raïas de l'île;
 ...V. R a u l i u τ. 1ος, σ. 73, Depuis la conquête turque, les Sphakiotes
 étaient redevenus presque indépendants;...ils voulurent, en 1770, pren-
 dre part à une revolte en Morée...Les malheureux habitants...convinrent
 d' acquitter le karatch.... M. S a v a r y σ. 312 ύποσ. (d). Depuis cette épo-
 que malheureuse, (1770) les Sphachiotes, qui auparavant étaient exempts
 du carach, le paient comme le reste des Grecs. A. S o u t z o σ. 70 «Les
 habitants de ce pays, lui dit-il, n'ont jamais payé de tribut aux divers
 conquerants qui s' emparèrent de Candie; comme un hommage à la pu-
 issance de votre sultan, ils envoyaient jusqu' à present, pour satisfaire
 votre sensualité, quelques sacs de marrons récoltés sur ces montagnes
 et des provisions de neige et de glace...». B. Ψ ι λ ά κ η τ. 3ος, σ. 7...δ δέ
 περισπούδαστος "Αγγλος Πάσλεϋ προστίθησι πρὸς τοῖς ἀνωτέρω, ὅτι οἱ Τούρκοι
 παρασχόντες εἰς αὐτοὺς ἀτέλειαν πλήρη καὶ αὐτοδιοίκησιν, ...περιωρίσθησαν νά
 ἀπαίτησωσι παρ' αὐτῶν ποσότητά τινα μόνον χιόνος, ἵνα τουλάχιστον δροσίζωνται
 δι' αὐτῆς... σ. 145. Οἱ τέως ἐλεύθεροι καὶ αὐτόνομοι Λευκωρεῖται ὑπεβλήθησαν
 εἰς φορολογίαν 5 χιλ. κατ' ἔτος γροσίων καὶ εἰς τὸν κεφαλικὸν φόρον, τὸ χαρά-
 ται (κατὰ τὸ ἔτος 1770), ἀλλὰ τὸν μὲν ἄλλον φόρον ἐπὶ τινα μόνον ἔτη κατέβαλ-
 λον, οὐδέποτε ὅμως καὶ τὸ ἐξευτελιστικὸν χαράτσι, βλ. καὶ σ. 313 Μόνον οἱ ἐκ
 τῶν λευκωρεϊτῶν Σφακιανοὶ...καθ' ὃ ἐξαρτώμενοι ἀμέσως ἀπὸ τῆς βασιλομήτορος
 (βασιδέας), πρὸς ἣν ἐτέλουν μικρὸν τινα, καθὰ εἶδομεν φόρον... εἶχον μέχρι τῆς τοῦ
 Δασκαλογιάννη κυρίως ἐπαναστάσεως... «Κρητικὴ Ἑστία» περιοδ. τευχ. 48ον, σ.
 11 ...καὶ τὸν μόνον φόρον ποὺ ἦσαν ὑποχρεωμένοι οἱ Σφακιανοὶ νά πληρώνουν
 στοὺς Τούρκους, ἦταν λίγα φορτία χιόνι..., Μποροῦμε, μὲ ἱστορικὴ ἀκρίβεια νά
 διαπιστώσουμε, πὼς τὰ Σφακιά στὸν πρῶτο αἰῶνα τῆς τουρκοκρατίας τῆς Κρή-
 τῆς (1669 - 1770) ἦταν μία αὐτόνομη καὶ ἀνεξάρτητη πολιτεία. «Κρητικὴ Στοά»
 περιοδ. τ. 2ος, σ. 173 ...οἱ μὲν Σφακιανοὶ δι' ἰσχυρίζοντο ὅτι ἡ ἐπαρχία Σφακίων
 εἶχε δωρηθῆ εἰς τὴν Βαληντέ Σουλτάναν, ...ἡ ὁποία τοὺς ἀφήκεν ἀσυδότης...
 «Χριστιανικὴ Κρήτη» τ. 1ος, σ. 469 ...ἀλλ' ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι μέχρι τῆς
 εἰρημένης ἐπαναστάσεως (1770) οὐδὲν ἀπολύτως κατέβαλλον τῇ Τουρκικῇ κυβερ-
 νήσει... (ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρονται τὰ ὅσα ἀκρίτως καὶ ἀβασανίστως μετεδόθη-
 σαν εἰς τὸν κ. Ἄνδ. Βουρδουμπάκην, ὑπὸ τοῦ τότε Διευθυντοῦ τοῦ Μεταφρα-
 στικοῦ Γραφ. Ἡρακλείου, Γ. Οἰκονομίδου, σχετικῶς πρὸς τὸ ἀφορολόγητον τῶν
 Σφακιανῶν, ὡς ἐξαχθέντα_δηθεν ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἐβκσφίου Ἡρακλείου).

Μπάρομπα - Παντζελιού, Τὸ τραγούδι τοῦ Δασκαλογιάννη.

(Διὰ τὴν πρὸ τοῦ 1770 περίοδον)

Κι' ἀνέ νιὸ μάθει ὁ Βασιλιᾶς, Τούρκους θὰ μᾶς φέρει
 γὰ δίδομε δοσίματα σὰν κι εἰς τὰ κάτω μέρη,
 Νὰ δίδομε δοσίματα, γὰ δίδομε χαράτσια,
 γαὶ θὰ μᾶς πέψει μονομιᾶς χιλιάδες μπαϊράκια,
 γὰ δίδομε δοσίματα, χαράτσια κάθε χοτό. σ. 15 στ. 19 - 23
 Λὲ δίδω 'γω δοσίματα, δὲ δίδω 'γω χαράτσια σ. 16 στ. 31
 Πῶς γὰ τὰ πάρον τὰ Σφακιά, λίγ' ἔχουσιν ἐλπίδα,
 χαράτσια δὲν πληρώνουσι, βεργὶ δὲν τῶν ἐδίδα, σ. 22 στ. 205 - 206

(Διὰ τὴν μετὰ τὸ 1770 περίοδον)

Παρὰ γὰ δόσουμ' ἄρματα, χαράτσια σιὸ Σουλτάνο,
 καλλιὰ γὰ ξεκληρίσουμε σιὸν κόσμο τὸν ἄπάνω. σ. 27 στ. 329 - 330
 Οἱ Σφακιανοὶ δοσίματα, χαράτσια δὲν ἐδίδα, σ. 38 στ. 715
 Καὶ Σφακιανὸς δοσίματα δὲν ἔδιδε ποιέ: του σ. 39 στ. 717
 Ἄλήθεια λέ: οἱ Σφακιανοὶ δοσίματα δὲ δίδου σ. 40 στ. 749
 Μουῖδὲ σιὸ νοῦν των τό 'βανα, μουδὲ σιὸ λογισμὸν των,
 πῶς θὲ γὰ δώσουσι βεργί, σιὸν Τούρκο τὸν ὀχθρόν των.
 Μᾶνια γὰ κάμουν οἱ πτωχοί, κακὸς εἶναι κι' ὁ ζόρος.
 σ. 48 στ. 967 969

δοσίματα δὲ δίδασι, οὔτε ἐγκαριὲς ἐκάνα, σ. 48 στ. 975

Ἐλπίδος Μελαίνης, Κρητικὴ Μέλισσα.

Τὸν τόπον σας θ' ἀφήσωμεν ἀσύδοτον μὲ τόμους σ. 8 στ. 23

3 — «Ἑλληνικά», τ. 3ος σ. 364, Ἐπιστολὴ Μάρκου Ἀγτωνίου Ναβαγέ-
 ρου, Προνοητοῦ Χανίων πρὸς τὸν Γ. Προνοητὴν Κρήτης, ἀναφερομένη εἰς τὴν
 εἴσοδον τῶν Σφακιανῶν εἰς Χανιά (1645).

Ἄθανασ. Σκληροῦ, σ. 61.

Καὶ μηνύουσι τῶδε οἱ Λευκῶν Ὅρων,
 Ἄπερ Σφακεῖα οἶδεν ὄχλος κικλήσκων
 οὓς λευκιεῖς σὺ τοῦθνικὸν προσκληῖσαι: τμ. στ. στ. 229 - 231

Σφῶν δ' ἠγέεσθαι ἄνδρ' ἄριστον δίζοντο
 Ματθαῖον ἐκ Κύδωνος, οἴκου Καλλέργων σ. 237 - 238

Τὴν δ' οὖν γε Μωκενῆκος ἐκπέμπει ἄφαρ, σ. 241

Καὶ Λευκιεῦσιν ἐξίαλλε Καλλέργην
 Μυχῶ δὲ κόλπου εἰσέδν θέσει χώρον
 Κοινῇ ὄχλοισην Ἀσπάλαθον κλημένου
 Συρωβίκτην δ' ἔταπτεν ἀφβαίνειν ἔνθα,
 Καὶ ἤματ' αὐτῶ ἐκβάς πάρους οὐ κτείνει,
 Ἴλλυρίων πάροισι κᾶν σνήην ἄρι.
 Ἄλλ' ὑστεραία Μωκενῆκος ἐμμένειν
 Ἦνωγεν' ὅσδ' ἔλειθεν αὐτοὺς νοστήειν, σ. 326 333

*Ἐκ γὰρ Κύδωνος ἐξιέντες ἄθροοι,
τούτους μὲν οἰκτροῶς ὤλεκαν καικτιανθέντας,* στ. 336 - 337

*Καὶ Λευκιεῖς πρᾶτιουσι δεινὰ ἐξίσου
Σεύοντο γὰρ κεν ἄχρη τὲ Σκύφου κώμης,
Κᾶν ᾧδέ που ἔκτειναν αὐτῶν οὐ πάυρους,
Ἴππῆας ὄντας, καπιβαίνειν μὴ οἴους
Κώμην ὀρεινήν, ἀσφαλῆ τε πρὸς φεῦξιν,
Προβάντες ἔμπης οὐρέων λευκῶν μέχρη,
Πίμπρησιν ἄσω, οἰκίας τε καὶ παῖδας.
Καὶ Λευκιεῖς σκήπτοντο μὴ οἴους πάλλειν,
Πεζῆ ἰόντες ἱππικὰς πρὸς δυνάμεις.
Ἄλλ' εἰ δίδωτο τοῖσδε τοῖα τις τάξις,
Ἐγνωτ' ἂν οἴοι Λευκιεῖς πρὸς Ὀτιμάνους.* στ. 341 - 351

A. Valiero, τ. 1ος σ. 23, In questo mentre pervenuta la notizia dello sbarco de' turchi al générale Andrea Cornaro, che comandava a tutto il regno, si mosse immediatamente dalla città di Candia.. si portò al Calami poco discosto da Canea, come in posto molto atto per di la introdurvi qualche soccorso, e per dar consolazione agli assediati. σ. 24, Obbedi prontamente il Canale. e s' accompagnò col conte Carlo Celso Fenarolo bresciano, governatore dell' armi di Candia, il quale dirigeva il soccorso di trecento fanti e cinquecento cernide .. essendo le milizie italiane d' antiguardia ed i greci di retroguardia.. σ. 28. Procuro pure che gli Sfachiotti calassero in buon numero per attaccare gli alloggiamenti de' nemici, ma secondo il costume della gente collettizia e poco ben diretta per mancaza di capi, si dispersero immediatamente senza frutto. σ. 72. All' arrivo de turchi in Candia, non si puo dire quanto si scuotessero que' paesani, i quali sebbene nel principio della guerra s'erano dimostrati o troppo timidi o desiderosi di novita, tuttavia nel proseguimento parevano come pentiti essendo concorso numero considerabile di villici e particolarmente di Sfachiotti....a riconoscere il comando del Fenarolo, il quale s' era posto tra Malassa e Calami, luoghi assai difficili e che impedivano a' nemici l' inoltrarsi e custodivano il terreno, che circonda il porto di Suda. Ma appena capitati i turchi, abbandonarono le insegne e pensarono piuttosto alla propria salute coll' accordarsi cogli stessi, che a ricever vigore dalle disgrazie per difender la patria. Non è però meraviglia, che gli animi deboli... σ. 152 In questo mentre considerando gli assediati, (di Candia) che qualche tumulto di villici e specialmente de Sfachiotti, avrebbe portato loro grandissimo sollievo, mandarono Mattio Calergi, uomo d' autorità e credito appresso quelle Proli, per eccitarlo: Questi si maneggiò con tanto fervore, che diede animo agli uni e agli altri d'intraprender ogni cosa; ma come che le sollevazioni di gente indisciplinata e priva d' assistenza di milizie e di ri coveri forti, riescono piuttosto trionfi che danni del nemico, e gli confermano maggiormente il dominio col timore; così appunto fu anche di questa, perche dopo esser stati uccisi alcuni turchi sparci per le campagne, unitisi gli altri con ordine, e usciti di Canea, obbligarono i villici alla fuga, abbruciate e consunte le loro abitazioni, e ancorché poco dopo

arrivase lo stesso capitano generale Mocenigo... σ. 201 ....s' incamino (il capitano generale Mocenigo) verso Canea, per vedere se l' andata di Matteo Calergi tra i popoli Sfacchiotti e Papadopoli avesse fatto qualche buon effetto in quelle genti, e per assistere a qualche loro intrapresa. Ma subodorata una buona disposizione de' medesimi, solo in caso che da veneti fosse fatto uno sbarco considerabile di soldati sopra il regno, con che si potesse occupare e sostener la campagna: ne potendo egli pensare ad una simile intrapresa in riguardo delle poche forze, che teneva, prese espediente... τ. 2ος, σ. 148, E perchè le montagne di Sfacchia, poste sopra la Canea, erano abitate da alcuni popoli assai bellicosi, che vantandosi d' esser discendenti dagli antichi romani, vengono chiamati in quel paese le proli; e questi conservando disposizione verso il loro primo padrone erano discesi in qualche numero ad assistere alle milizie christiane, vedendosi poi con la sconfitta delle medesime abbandonati, procurarono di restituirsi in grazia dei turchi e col donativo di mille reali e mille animali minuti, ne conseguirono l' intento; avendo giudicato il bassà di non dover mettere in disperazione una gente feroce, che munita dalle fortificazioni della natura avrebbe potuto portargli continuamente molestia ed in caso di nuova invasione anche accrescere le forze dell' inimico. σ. 243, E perchè dubitavano (i Turchi) dell' inclinazione de' paesani, i quali si trovavano aggravati molto piu di quello che s'erano supposti nel principio della guerra, il visir del regno si porto in Canea, dove fatti chiamare i capi delle proli, particolarmente della Sfacchia, come le piu numerose ed atte all' armi, fingendo che fossero capitati alla sua cognizione gli aggravati che venivano ad essi inferiti dalla rapacità di qualche ministro senza ordine de' comandanti supremi, promise loro di sollevarli, esprimendose che da li innanzi non avrebbero contribuito, se non un solo carazo limitato, senza alcun' altra immaginabile vessazione . . . . Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher, σ. 145, A prima vista li paesani si messero in spavento come quelli che non erano usi alle guerre; Ma poco durò quel timore, poiche in termine di poco tempo venne nuova dalla Suda, che era il detto Ecc.mo Cappello... σ. 147 Poiche delli 4000 villani in circa che ivi erano accorsi (κατὰ τὴν περιοχὴν τῆς Μονῆς Κυρίας Γωνιάς) non ci fu nessuno, che ardisse sbarcare pure una moschettata, essendo di poi scampati tutti per li monti quivi circonvicini... σ. 151. Ma delli paesani non se ne veddero mai alcuni, et massime di quelli, che havevano fatta la detta proferta, et doppo alquanto tempo appena comparsero circa 40 cavalli feudatarii, dalli Gentiluomini: Per lò che quell' Ill.mo Governatore per dimostrare di non confidare nelle forze delli paesani... σ. 153, ...Si che quelli (i paesani) presero il cammino verso la mezzaluna, et arrivati, che furono sotto di essa si pentirono di rinchiudersi nella piazza, et per ciò si messero quasi tutti in fuga verso la montagna, si che fu sforzato quell' Ill.mo Governatore... à metter mano alla spada, et à viva forza con buone coltellate farne fermare una parte, et entrar dentro li quali furono circa 200... σ. 156...risolvette (l' Ecc.mo Signor Generale) tentare ogni fortuna della miglior gente pagata, che fusse nel Regno, come pure d' alquanti villani per il che spedì à quella volta circa 300 soldati et da 500 villani gui-

dati dall Ill.mo Signor Conte Carlo Fenarol Governatore di Candia...li quali arrivati sopra del monte à visto dell' inimico, li villani intimoriti, et spaventati sbararono alcune moschettate; onde li Turchi si messero tutti in arme;..., li paesani alli primi tiri se ne erano scampati....

Μ π ο υ ν ι α λ ῆ ς

*Τότες (1645) γιά μνιά διαλαλημὸν ὁ γενεράλες κάμνει
νά σώσουνε τὰ φέουντα, καὶ τοὺς σολντάδους βγάνει
τοῦ συντροφίεσ τῶν χωριῶν μὲ τοὺς καπεταναίους,
κι' ἀκόμη νὰ διαλέξουνε νέους καλοὺς Ρωμαίους
νά πάρουν τ' ἀρκομποῦζά τωσ κι' ὅλοι ν' ἀρματωθοῦσι
νά πάσινε εἰς τὰ Χανιά ὀγιά νὰ πολεμοῦσι. σ. 150, στ. 19 - 24*

*Ρωμαῖοι, Φράγκοι ἦτονε συντροφιασμένοι ὅλοι,
κι' ἀπάνω σ' ὄλους προεσιῶς εἶχαν τὸν Φηναρόλη. σ. 151, στ. 1 - 2
Καὶ τὸν Καλλέργη ἐστίλασι σιτὸν Ἀρμυρὸν καὶ σώνει
μὲ μπρογαντιά, κι' ὄξω ἔδωκε κ' εἰς τὰ Σφακιά ἔποσώνει.
σ. 308, στ. 1 - 2*

*Καὶ τοὺς Σφακιῶτες ὄρισε τοὺς πρώτους γιά νὰ κράξουν
ὀγιά νὰ βοηθήσουσι καὶ σιὸ φορτὶ νὰ φτιάξουν,
νά κάμουνσι ὁμόνοια, νὰ μαζωκτοῦσι νάλλθου,
σιτὸν Ἀρμυρὸ νὰ κατεβοῦ, κ' ἴντα κακὸ θὰ πάθου. σ. 308, στ. 6 - 9*

*Ἐπλάνεψε τοὺς Σφακιανοὺς τότεσ καὶ ἔμαζωξέ τσοι,
καὶ ἔπῃγαν νὰ μαλώσουσι, ἄμμ' ἐξωλόθρεψέ τσοι. σ. 308, στ. 20 - 21*

*Ἐτοῦτια ὄλα ἔπάθανε οἱ κακοτυχισμένοι
οἱ Σφακιανοί, ὄποῦ ἔτονε λιγάκι ἀναπαῦμένοι. σ. 310, στ. 3 - 4*

N a i m a, τ. 4ος. σ. 125, Ἀναφέρει ὅτι οἱ πολιορκούμενοι τῶν Χανίων ἀπέστειλαν γράμματα εἰς τὴν ὑπαιθρον ζητοῦντες βοήθειαν. Κατόπιν τούτου ἔνοπλοι περὶ τοὺς 1000 ἔφθασαν πρὸ τῆς πόλεως, ἠμποδίσθησαν ὁμως ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τοῦ φρουροῦντος τὸν κόλπον τῆς Σούδας Ἀλῆ Βέη, τοπάρχου τοῦ Δουκακίν. σ. 127, Τὴν ἐνάτην ἡμέραν τῆς πολιορκίας τῶν Χανίων, ἐπικουρία ἀποτελουμένη ἐκ 500 ἐθελοντῶν κατέφθασεν ἐκ Χάνδακος. Μὴ δυνηθέντες ὁμως οὗτοι νὰ εἰσέλθουν ἐνὶ τῆς πόλεως τῶν Χανίων καὶ καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων, κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη. σ. 130, Ἀναφέρεται ἕτερα ἀποστολὴ 500 περίπου ἐθελοντῶν ἐκ Χάνδακος. Ἄμα τῇ ἀφίξει των ὁμως ἔξωθι τῆς πόλεως (23 Γεμ.τζιέλεβέλ 1055 = 9 Ἰουλίου 1645) κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, διασωθέντων πολὺ ὀλίγων, σ. 188, 190, 193, 197. Ἀναφέρονται αἱ κατὰ τὸ ἔτος 1646 ἀψιμαχίαι τοῦ φρουρίου Ἀποκορώνου, τῆς Μαλάξας, τῶν ὑδρομύλων, τοῦ Ἀλμυροῦ καὶ Σούδας, εἰς ἃς συμμετέχουν χωρικοὶ ἐκ τῆς ὑπαίθρου, οὐδαμοῦ ὁμως γίνεται λόγος περὶ συμμετοχῆς Σφακιανῶν. σ. 260. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐξῆλθον ἀπὸ τὸ φρούριον (τοῦ Χάνδακος) μερικοὶ ὑποκινηταὶ διὰ νὰ ἐξεγείρουν τοὺς ραγιάδες τῆς ὀρεινῆς καὶ δυσβάτου ἐπαρχίας τῶν Σφακίων, οἱ ὁποῖοι πρέδαινον εἰς ἀπειθείας καὶ ἀποστασίας. Κατόπιν τούτου ἀπεστάλη ἐκεῖσε στρατός, ὅστις τοὺς ἠνάγκασε νὰ ὑποταχθῶσι. Οἱ ραγιάδες τῆς πέριξ τῆς ἐπαρχίας τῶν Σφακίων περιοχῆς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, τῆς Κισάμου καὶ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν

εἶχον προηγουμένως δηλώσει ὑποταγὴν καὶ ἀποδεχθῆ τὴν καταβολὴν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου. Οἱ ἀποσταλέντες ἐκ τοῦ φρουρίου πρὸς ἐξέγερσιν τῶν Σφακίων ἱερεῖς συλληφθέντες ἀπηγγονίσθησαν κατὰ μῆκος τῶν δημοσίων ὁδῶν. (1648) σ. 372, Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἄπιστοι κάτοικοι τῆς κειμένης πλησίον τῶν Χανίων ἐπαρχίας τῶν Σφακίων, βασιζόμενοι εἰς τὸ ὀρεινὸν καὶ δύσβατον τῆς ἐπαρχίας των, δὲν διῆγον φιλησυχῶς καὶ ἐπὶ ἐποχῆς τῶν ἀπίστων (Ἐνετιῶν), ἀπεστάλη ἐκεῖσε μετὰ δέκα τζορμπατζήδων ὁ Κετχουντᾶς τῆς Ρούμελης Κουτούς Ἀλῆ Ἀγᾶς, ὅστις κατέλαβε τὸ φρούριον, καταδιώξας καὶ διασκορπίσας τοὺς ἀπειθεῖς τούτους. Ἐγένετο ἀποδεκτὸν ὅπως χορηγηθῆ συγγνώμη εἰς τοὺς ραγιάδες τούτους, τὸ φρούριον των ὁμως καταπαρίσθη. Ὁ Ἀρχιστράτηγος προσέφερε διάφορα δῶρα καὶ ἐπεδαψίλευσε διαφόρους φιλοφρονήσεις εἰς τὸν ρηθέντα Ἀλῆ Ἀγᾶν. (1648), François Savinien d'Alquié, σ. 55, ...de sorte que tout ce qui se passa pendant ce temps là (1664), fut que les Sfaciottes, ou paisans Grecs de l' Isle, faisoient quelques courses de temps en temps sur les Turcs, et tuoient ceux qu' ils trouvoient à l' escart, afin de vendre ensuite leurs testés aux Venitiens. De la Guilletiere, σ. 451, ...Il est vray qu' au commencement du siege, les Turcs voulant attirer la Noblesse Grecque de l' Isle, qu' on appelle les Sfaciottes, luy promirent le libre exercice de la Religion Chrestienne, si elle voulait servir contre les Venitiens. Mais cette proposition fut detestée. et bien loin de cela, les Sfaciottes firent sentir les effets de leur valeur aux Mahometans dans les premieres années de l' invasion...Presentement (1669) incertains de l' evenement du Siege, ils demurerent neutres dans les Montagnes, et le Vizir fait ce qu' il peut pour les apprivoiser. Evliya Çelebi, τ. 8ος, σ. 476, Εἶτα δι' ὑψηλῆς βεζυρικῆς διαταγῆς κατεχωρήθη εἰς τοὺς Κώδικας τοῦ Ἱεροδικείου τὸ βακούφιον τῶν ραγιάδων τῶν Σφακίων διὰ τὰς πόλεις Μέκκαν καὶ Μεδινάν (1669). σ. 538, Κατὰ τὸ ἔτος..., ὅταν ὁ Μελέκ Ἀχμέτ Πασᾶς ἦτο Μ. Βεζύρης, διὰ φερμανίου τούτου ἐξεχωρήθη τὸ βακούφιον τῶν Σφακίων εἰς τὸν Δελῆ Χουσεῖν Πασᾶ.... σ. 552, ...τὰ ὄρη τῶν Σφακίων φαίνονται ἀπὸ ἀποστάσεως 300 μιλίων ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Εἰς τὰ ὑπερύψηλα ταῦτα ὄρη εὕρισκονται ὀγδοήκοντα ἑπτὰ κομποπόλεις καταγραφεῖσαι διὰ τὴν Μέκκαν καὶ Μεδινάν. σ. 553, ...Περίξ τῶν Σφακίων ὑπάρχουν τέσσαρες χαράδραι μετὰ τεσσάρων ἰσχυρῶν φρουρίων.... Οἱ ἄπιστοι τῶν Σφακίων ὑπετάγησαν μόνον μετὰ τὴν κατάληψιν ὑπὸ τῶν Τούρκων τῶν φρουρίων τούτων. M. Savary, σ. 176, Les assiégés (de la Canée) leur repondoient avec courage, et leur vendoient cher quelques succès incertains. Le général Cornaro tenta d' armer les Grecs, et sur - tout les Sfhachiotes, qui vantoient leur bravoure. Il en forma un bataillon. Leur temps étoit passé. A la vue de l' ennemi, au bruit du canon, ils prirent honteusement la fuite, et il ne fut pas possible d' en conduire un seul au feu. George Perrot, σ. 185, Les Sfakiotes, en dépit des démêlès qu' ils avaient souvent avec les Venitiens, ...semblent ne pas s' être joints aux autres indigènes pour appeler les Turcs, mais avoir au contraire, autant qu' il étoit en eux, résisté à la conquête musulmane. Dans les premières années de la guerre de Candie, les Sfakiotes firent sentir rudement leur valeur aux Turcs, malgré l' offre que ceux - ci leur avaient faite du libre exercice de la religion chrétienne...Les chefs Sfakiotes Zymbi, Balsamo et Calamo se distinguèrent... Γρηγ. Παπαδοπετράκη, σ. 111, Μόνον οἱ Σφακιανοί, ὡς συνήθως ὀξυδερκέστεροι καὶ προνοητικώτεροι εἰς τὰ ἀφο-

ρῶντα τὴν ὅλην πατρίδα, δὲν εἶδον μὲ καλὸν ὄμμα τοὺς ἐπελθόντας νέους κατακτητὰς· διόπερ οὐχὶ μόνον ἐξύβρισαν καὶ πολλοὺς πρωταιτίους, ὡς λέγεται, ἐφόνευσαν, ἀλλ' ἅμα ἰδόντες τοὺς Μουσουλμάνους ἐπὶ τοῦ πατρῷου ἐδάφους ἀφῆκαν παραχρῆμα τὰς πεπαλαιωμένας πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ἐχθρότητας καὶ αὐθορμητῶς συμμαχήσαντες συνεπολέμουν ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς χριστιανοὶ ἀξίως ἑαυτῶν προσενεχθέντες. Μαχόμενοι δὲ ποτε μετὰ των Ἑνετῶν πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς, ἀλλὰ τῶν Ἑνετῶν νικηθέντων κατὰ κράτος, οἱ Σφακιανοὶ περιῆλθον εἰς κίνδυνον τοῦ νὰ αἰχμαλωτισθοῦν ἅπαντες. Μόλις δὲ μετὰ κόπου ἐξηγόρασαν τὴν ἐλευθερίαν των διὰ δῶρων σπουδαίων ἀποδοθέντων εἰς τοὺς νικητὰς. Οἱ Τούρκοι τρομάξαντες τὴν ἐξέγερσιν τοῦ ἰθαγενοῦς στοιχείου, ὅτε εἶδον τὴν ἐπίθεσιν τῶν Σφακιανῶν, ἀλλὰ νικηθέντων οὕτως ἐκείνων ἐχάρησαν σφόδρα καὶ παραχρῆμα ἔγραψεν ὁ στρατάρχης Δελῆ Χουσεῖν εἰς τὸν Σουλτάνον τὸ γεγονός... σ. 113, ...Μάλιστα δὲ ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κορανίου οὐδὲν εἰσέτι εἶχον πάθει, ὅταν ἀπεφάσισαν νὰ τοὺς πολεμήσωσιν ὁμοῦ μὲ τοὺς ἀρχαίους των ἐχθροὺς... σ. 114, Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων «οἱ Σφακιανοί, λέγει καὶ ἕτερός τις, ἔδωκαν εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς Τούρκους σκληρὰ καὶ αἱματηρὰ μαθήματα τῆς ἑαυτῶν ἀνδρείας κατὰ τοὺς πρώτους μάλιστα χρόνους...». Ν. Σταυράκη, σ. 146, Ἰδίᾳ πολλοὶ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν ἀπέβησαν πολυθρύλητοι καὶ εἰς ἀνώτερα προήχθησαν ἀξιώματα, ὀνομαστοὶ δὲ οἱ συνταγματάρχαι Ζίμπης καὶ Βαλσαμῆς καὶ ὁ λοχαγὸς Κάλαμος, ἐκ Σφακίων καὶ οἱ τρεῖς καταγόμενοι, ὧν τὰ ὀνόματα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Guilletiere.... Καρ. Μενδελ. Βαρθόλδη, σ. 6, Οἱ Ἑνετοὶ ἐχρησιμοποίησαν τὸ φιλοπόλεμον τῶν ὀρεωνῶν, διανείμαντες αὐτοῖς τουφέκια καὶ διδάξαντες αὐτοὺς τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς τακτικῆς· ἐφείλκυσαν δ' εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὴν εὐνοίαν τῶν Σφακιωτῶν, ὥστε, ὅτε οἱ λοιποὶ Κρήτες ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Ἑνετῶν, οἱ Σφακιῶται ἀντέστησαν, τάχιστα δὲ ἡ Σφακιωτικὴ γενναϊότης ἐνέσπειρε τρόμον εἰς τοὺς Τούρκους. Ζαμπελίου καὶ Κριτοβουλίδου, σ. 268, Ἐνῶ δὲ ταῦτα ἐγίνοντο εἰς τὰ ἀνατολικά τῆς νήσου μέρη, ὁ ἀρχοντορρωμαῖος Ματθαῖος Καλλέργης ἐστάλη εἰς Ἀποκόρωνα, μετὰ τῶν ἐλλήνων ὀπλαρχηγῶν Μαχαιριώτου καὶ Πασκῆ καὶ ἄλλων Κρητῶν. Ὁ Καλλέργης μεταβάς εἰς Σφακιά, κατέπεισε τοὺς Σφακιανοὺς νὰ κατέλθουν εἰς Ἀρμυρὸν καὶ πολεμήσουν κατὰ τῶν Τούρκων. Τῶντι δὲ οἱ Σφακιανοὶ ἐκυρίευσαν τὸ φρούριον τοῦ Ἀρμυροῦ· ἀλλὰ μετὰ τινὰς ἡμέρας κατέφθασαν ἐκ Χανίων καὶ Ρεθύμνου πολυάριθμοι Τούρκοι, οἵτινες νικήσαντες τοὺς Σφακιανοὺς τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῶν χωρίων αὐτῶν, ὅπου διέπραξαν πολλὰς ὀμότητας καὶ ἀτιμώσεις. πολλὰς δὲ γυναῖκας ὠδήγησαν αἰχμαλώτους εἰς Χανιά. Ὁ δὲ Καλλέργης μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην, ἐγκαταλείψας τοὺς Σφακιανοὺς, οἱ ὅποιοι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν, κατὰ τὸν Μπρουνιαλῆν «λιγάκι ἀναγκυμένον», εἰσῆλθεν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Χάνδακα.

3. — Ψιλάκη, τ. 2ος 269, Δὲν ἀπεπειράθησαν (οἱ Τούρκοι) προσβολὴν οὔτε κατὰ τῆς Γραμβούσης ἢ τοῦ Καστελλίου τῆς Κισάμου οὔτε προήλασαν κατὰ γῆν, διότι ἤθελον ἀκινδύνως βεβαίως καὶ αἰφνης νὰ ἐπιπέσωσι πρὸ πάντων κατὰ τῆς πόλεως Χανίων, πρὶν ἢ ἤθελον σπεύσει πρὸς ὑπεράσπισιν τούτων οὐ μόνον ἐκ τῆς ἄλλης νήσου Ἑνετοί, ἀλλὰ καὶ ἐγγώριοι καὶ πρὸ πάντων οἱ ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῶν Λευκῶν Ὀρέων Ρηζῖται καὶ Σφακιανοί, οἱ ὅποιοι ἀτελεῖς ἤδη ὄντες καὶ αὐτόνομοι πρὸ πολλοῦ, συνεμάχουν μετὰ τῶν Ἑνετῶν. σ. 270, ...οἱ ἀξιόμαχοι ὁμως Λευκορεῖται δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προσέλθωσι πάραυτα καὶ ἀμέσως οὕτως ἀπαράσκευοι, ὡς ἐπραξάν τοῦτο καὶ αὐτοὶ εἰδοποιηθέντες, προθύμως, ἀλλ' ἔξω τῆς πόλεως ἀπο-

μείναντες, ὡς θέλομεν ἰδεῖ. σ. 280, Ἐν τούτοις κινδυνεύοντες ἀνά πᾶσαν στιγμήν ἀμύνονται μὲν ἔτι καρτερικῶς, ἀλλ' ἐν ταυτῷ προσεχάλουν ἀδιαλείπτως διὰ πυρῶν καὶ ἄλλων σημείων ἀπὸ τῶν κωδωνοστασιῶν τοὺς ἐστρατοπεδευμένους ἐν Ἀποκορώνῳ ἐκείνους ἔκ τε Ρεθύμνης, Σφακίων καὶ Χάνδακος προερχομένους ἐγχωρίους χριστιανούς οἵτινες δὲν ἐδύναντο ἐκ τῆς μεγάλης τῶν πολεμίων ὑπεροπλίας νὰ προσέλθωσιν εἰς ἐπικουρίαν. σ. 274, Ἐν τούτοις ὁ γενικὸς στρατιωτικὸς ἐν Κρήτῃ ἀρχηγός..., προσεκάλεσεν εἰς βοήθειαν πάντας τοὺς τιμαριούχους, ὧν προσεξῆρχον... τοῦ Ἑλληνοσ Φηναρώλη, ὡς καὶ τοὺς ἐγχωρίους προκρίτους, οἵτινες ἔδραμον προθύμως.... τ. 3ος, σ. 7, Οὕτως ὑποκατέστη, καὶ δὴ ἐν πλήρει δημοτικῷ βαθμῷ, εἰς τὴν ἐνετικὴν τιμαριουχίαν, ἢ ὀθωμανικὴν, ἀναγνωρισθείσης ἐφ' ἀπάσης τῆς νήσου.... μετὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας ἄνευ περαιτέρω ἐχθροπραξιῶν, μηδ' ἐκ μέρους αὐτῶν τῶν ἐρρωμένως τέως ἀνθισταμένων Λευκορειτῶν.... σ. 8, Κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκ τοῦ πολλοῦ τῶν Ὀθωμανῶν πλήθους καταπλαγέντες καὶ οἱ Σφακιανοὶ διηρέθησαν, ἐκ τούτου δὲ οἱ ἐχθροὶ ὑπερεῖχον· ἀλλὰ συναελθόντες ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ ἀγῶνος...καὶ συμφρονήσαντες, ἠγωνίσθησαν ἐρρωμένως κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπινώρθωσαν τὰ πρότερον μειονεκτήματα ἐπὶ τοσοῦτον.... Π. Κ ρ ι ἄ ρ η, Β' σ. 12 Ἑλληνοσ δὲ καὶ Φράγκοι συνεκεντρώθησαν τότε (1645) ἐναντι τοῦ κοινοῦ κινδύνου... ἐπὶ κεφαλῆς δ' αὐτῶν ἐτάχθη ἀρχηγός...ὁ ἐντόπιος ὄπλαρχηγός Φηναρόλης. σ. 33 Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τῶν Καλλεργῶν, τῶν Χανιῶν πιθανῶς,...συνεννοηθεῖς μετὰ τοῦ ἀρχοντος ἐν Ἀποκορώνῳ Μαχαιριώτου καὶ τοῦ ἐπίσης προκρίτου Πασκῆ ἔρχεται εἰς τὰ μὴ ἔτι λαβόντα μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα Σφακιά, καὶ διεγείρων τοὺς κατοίκους αὐτῶν κατὰ τῶν Τούρκων, προσβάλλει τὸ φρούριον τοῦ Ἀλμυροῦ· πλήν ἠττηθεῖς... Φαίνεται δὲ ὅτι κατόπιν τούτου ὁ μὲν Πασκῆς κατέφυγεν εἰς Χάνδακα, οἱ δὲ Σφακιανοὶ ἐξηκολούθησαν παρενοχλοῦντες τὸν ἐχθρὸν ἐκ τῶν ὀρεινῶν καταφυγίων των, ἕως οὗ αὐτὸς ὁ Χουσεῖν Πασᾶς ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Σφακίων μετὰ δυνάμεως ἐπὶ τοσοῦτον ἐπτόησε τοὺς κατοίκους, ὥστε οὗτοι ἔσπευσαν μετὰ δῶρων πολλῶν νὰ δηλώσωσιν ὅτι ὑποτάσσονται εἰς αὐτόν.

4. — Γ ρ . Παπαδοπετράκη, σ. 111, Μόνοι οἱ Σφακιανοί, ὡς συνήθως ὀξυδερκέστεροι καὶ προνοητικώτεροι εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν ὅλην πατρίδα... σ. 114...ὥστε ἡ χώρα τῶν Λευκῶν Ὀρέων ἐθεωρεῖτο (ὑπὸ τῶν Τούρκων) ἄλλοτρια ὑπ' αὐτῶν καὶ κράτος ἐν κράτει ὑπάρχον. σ. 165, Εἰς ὅλα τὰ χωρία ἐδιδάσκετο ἢ ἀνάγνωσις τῶν γραμμάτων, ἢ γραφὴ καὶ ἢ στοιχειώδης ἀριθμησις... Εἰς τὰς λοιπὰς ὅμως ἐπαρχίας συνέβαινε τὸ ἐναντίον. σ. 186, Ἄλλο κέντρον ἐλευθέρας ἐνεργείας ἐν Κρήτῃ δὲν ὑπῆρχεν. σ. 188...διότι πολλοὶ δουλόφρονες (τῶν πεδινῶν ἐπαρχιῶν) καὶ ὅλως ἀποκτηνωμένοι δὲν ἠθέλον ν' ἀποχωρισθῶσιν ἀπὸ τοὺς ἀγάδες των... Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐπαρχίαι ὀλόκληροι ὡς ἡ Σητεία καὶ τὸ Λασιθί δὲν ἔλαβον μέρος, πλήν ὀλίγων ἀτόμων. σ. 364...ἀλλ' οἱ κάτοικοι (τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης) οὐχὶ μόνον δὲν ἠκούον αὐτῶν (τῶν σφακιανῶν ὄπλαρχηγῶν) περὶ ἐπαναστάσεως, οὐχὶ μόνον δὲν ἐχορήγουν αὐτοῖς οὐδὲν τρόφιμον ἄνευ πολλῆς βίας, ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ ἐκακοποιοῦν, ἀπεγύμνων καὶ κατεπρόδιδον αὐτοὺς ἀγενῶς, βλ. καὶ σ. 418 - 421. Β. Ψ ι λ ἄ κ η, σ. 601 ὑποσ. 1, Εἰ καὶ οὐδεὶς ἀμερόληπτος δύναται νὰ ἀρνηθῆ τὰς ἀνεκτιμήτους πρὸς τὴν πατρίδα πάντοτε ὑπηρεσίας τῶν Σφακιανῶν, ἐν τούτοις ἢ ἐκ τῆς τραχύτητος τῆς χώρας καὶ τῶν περιστάσεων βιαιότητος των ἦτο μεγάλη, οὐ μικρὰ δὲ ἀπόδειξις καὶ ὁ σκληρὸς τρόπος, καθ' ὃν πανταχοῦ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ἐκφράζεται ὁ ἐκ Σφακίων συγγραφεὺς Γ ρ . Παπαδοπετράκης... Π. Κ ρ ι ἄ ρ η, Β' σ. 299, ...ἐπεδίωκον τὴν καθ' ἅπασαν τὴν Κρήτην ἐπιβολὴν Σφακιανῶν ὡς

ἀρχηγῶν.... Ν. Παπαδάκη, σ. 146 ὑποσ. 2, ...Μεγάλη ἡ εὐσυνειδησία καὶ ἡ φιλαλήθεια τοῦ συγγραφέως τούτου (Γρ. Παπαδοπετράκη), σύμφωνος δὲ καὶ πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικόν του ἀξίωμα! «Κρητικὰ Χρονικὰ», Α', σ. 275, Ἡ ἱστορία ἐξ ἄλλου, τοῦ Παπαδοπετράκη παρέχει βέβαια ἀφθονο ὑλικό, ὅχι ὅμως πάντοτε ὑπεύθυνο καὶ γνήσιο....

5. — Περιοδ. «Χρυσολλίς», τ. 4ος, σ. 184, ...ἔστειλαν γράμματα ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ γράφοντες, ὅτι ὅλοι οἱ Σφακιῶται ἐδόθησαν εἰς τὰς ἀρπαγὰς καὶ κλοπὰς, καὶ λιποτακτοῦντες ἀφῆκαν μεμονωμένους τοὺς Ριζίτας....οὕτως ἐξηκολούθουν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ πολέμου.... σ. 185, ...εἶχον πληρώσει τὰς ἐκλάμπρους ἀκοάς του ἀπὸ τὰς ψευδοανδραγαθίας ποὺ ἔκαμαν.... σ. 186, ...Σφακιῶται ἐδῶ δὲν εὐρέθησαν. Ὅτι ὁ Τζελεπῆς δὲν συγκατένευεν εἰς τὸ ἀρπάζειν, καὶ οὗτοι φύσει φιλόρπαγες δὲν ὑπέκλεινον τὸν αὐχένα των ὑπὸ τὴν ἐκείνου διοίκησιν.... σ. 210, ...Ἡ ὑπερηφάνεια, διότι ἤθελον μόνοι νὰ γένωσι κύριοι ἀπάσης τῆς Κρήτης, ἐγκαυχώμενοι εἰς τὴν ἀσύγκριτον ἀνδρείαν των, καὶ πρὶν τοῦ πολέμου διαμεριζόμενοι τὰ τῶν ἐχθρῶν χωρία καὶ μετόχια. Φεῦ τῆς κουφότητος τῶν ἀσυνειδήτων!.... Ἡ αἰσχροκέρδεια, καθότι ἐξίσου ἤρπαζον καὶ τὰ τῶν ἐχθρῶν λάφυρα, καὶ τὰ τῶν ἀθλίων χριστιανῶν πράγματα καὶ ζῶα, χωρὶς νὰ βλέπωσιν, ἢ νὰ ἀκούωσι τοὺς ἀναστεναγμούς καὶ τὰ δάκρυά των! Ε.Ε.ΚΣ. τ. 1ος, σ. 370, ...Τὰ ἰσχυρότερα μέλη της εἶναι Σφακιῶται· αὐτοὶ σχεδὸν εἶναι πάντες φιλόδοξοι, φιλόπλουτοι, φιλάδικοι, κλέπται, πλεονέκται, ὑπερόπται καὶ καταφρονηταὶ τῶν ἄλλων.... σ. 371, ...ἐπειδὴ εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν χώραν δὲν ἔχει οὔτε ἡ δικαιοσύνη, οὔτε ἡ φιλανθρωπία, οὔτε ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀδελφικὴ ἀγάπη, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ φιλαρχία, ὁ φθόνος, ἡ αἰσχροκέρδεια, ἡ ἀσυμφωνία. σ. 373, ...ἄλλα πράγματά των (τῶν χριστιανῶν) ἔκαυσαν καὶ ἤρπαξαν οἱ ἐχθροὶ, καὶ ἄλλα οἱ Σφακιῶται.... σ. 374, ...βλέπομεν ὅμως καὶ μίαν χονδρὴν ὑπερηφάνειαν, ὅπου ἐκυρίευσε τὰς καρδίας τῶν Σφακιωτῶν, Καντζελλιέρηδων καὶ Φροντιστῶν, πῶς ἔγιναν αὐθένται τῆς Κρήτης.... σ. 377, ...δεύτερον νὰ ἀρπάζουν τροφὰς, μονοτζία καὶ ὅτι καὶ ἂν ἔρχεται εἰς τὸ Λουτρόν, μὴ ἔχοντας κατὰ δυστυχίαν μας διὰ τὴν ὥραν ἄλλον Πόρτον, πρέπει ἀπὸ ἐκείνην τὴν τρύπα τῶν Σπανδίτων ν' ἀπεράσουν ὅλα καὶ ἀρπάζοντάς τα τὰ ἐξουσιάζουν ὅλα.... βλ. καὶ σ. 378, 382, 384, 386, 389, 390, 391 καὶ τ. 2ος σ. 153, 156, 162, 163, 165, 167, 169 καὶ 171. Samuel G. Howe, σ. 123, The Sphakiotes, a hardy, brave set of mountaineers, have refused to rise, and it is a great damper to us. σ. 132...if the Sphakiotes rise and join them, Candia is on a fair footing for becoming free; if they will not rise, nothing will be done... «The rest of the Cretans are jealous of the Sphakiotes, and do not wish them to partake in the affair, for they know their power and fear their ascendancy....», βλ. καὶ σ. 153 καὶ 161. Κ. Κριτοβουλίδου, σ. 63, ...ἀλλὰ καὶ ὅτε ὁ Ἄλθανός Χουσεῖν περιῆλθεν ὅλος ἀπρόσβλητος τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1824 τὴν τραχεῖαν καὶ ἀκαταμάχητον τῶντι θέσιν τῶν Σφακιῶν....δὲν ἐπέδειξεν ὁ λαὸς οὗτος τὴν συνήθη αὐτοῦ γενναιοψυχίαν καὶ τὰ τεκμήρια τῆς ὑπολήψεώς του, ἅτινα ἅπας ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἠλπίζε βεβαίως νὰ ἴδῃ εἰς αὐτόν. Οὐδ' ἐμιμήθησαν τοὺς ἐφαμίλλους των κατὰ τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν καὶ ἀνδρείαν Ριζήτας τῆς Κυδωνίας.... βλ. καὶ σ. 66. R. Pashley, τ. 1ος σ. 118, ἔνθα χαρακτηριστικὴ ἀφήγησις τοῦ Σπυρ. Παπαδάκη, προεστοῦ τοῦ χωρίου Πηγὴ Ρεθύμνης, τῶν ὄσων ὑπέστη οὗτος εἰς Λουτρόν ὑπὸ τῶν Σφακιανῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ σ. 313, τὰς διαρπαγὰς ἃς ὑπέστη ἡ Μονὴ Ἀρκαδίου ὑπὸ τῶν Σφακιανῶν. Th. Gordon

σ. 302, they are (the Sfakians) daring, vindicative venal, rapacious, and unwilling to submit to the restraints of law and order... Σπ. Τρικούπη, σ. 152, 'Ο ὀλίγος οὗτος λαὸς εἶναι ἀνδρείος καὶ ἐμπειροπόλεμος, ἀλλ' ἄτακτος καὶ φιλάρπαξ.... Γ. Γερβίνου, τ. 1ος, σ. 250, ...καὶ αὐτοὶ οἱ ἐμπειροπόλεμοι καὶ ληστρικοὶ ποιμένες τῆς ἐπαρχίας Σφακίων.... βλ. καὶ σ. 36, 37, 38, 40, 382 καὶ 384. Καρολ. Μενδελσῶνος Βαρθόλδη, σ. 6, ...οἱ μὲν (Σφακιῶται) ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας ἀρπάζουσι καὶ ληστεύουσιν, οἱ δὲ (πεδινοὶ) ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας πάσχουσι τὰ πάνδεινα.... βλ. καὶ σ. 24, 27 καὶ 28. I. Μουρέλλου, τ. 1ος (α' ἔκδοσις) σ. 242, ...κ' αὐτὸ ἐγένε' αἰτία νὰ κακοχαρακτηρισθῶν γενικὰ οἱ χαϊνήδες τῶν Σφακιανῶν καὶ νὰ τοὺς κηρυχθῇ ἕνας συστηματικὸς πόλεμος.... Ν. Παπαδάκη, σ. 146, ὑποσ. 2. *Ἐνθα βαρύτεροι χαρακτηρισμοὶ τῶν Σφακιανῶν.

6. — Εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἐγγράφου σημειοῦται ὁ ἀριθ. κώδικος καὶ ἡ ἐγυριακὴ χρονολογία ἐκδόσεώς του. Εἰς ὅσα τοιαῦτα ἀναφέρονται δύο ἀριθμοὶ κώδικος, ὁ πρῶτος ἀφορᾷ εἰς τὴν παλαιὰν ἀρίθμησην καὶ ὁ δεύτερος, ἐντὸς παρενθέσεως, εἰς τὴν νέαν τοιαύτην. Ἐν ἰδιαιτέρῳ ὑποσημειώσῃ δηλοῦται ἡ πρὸς τὸ καθ' ἡμᾶς ἡμερολόγιον ἀντιστοιχοῦσα ἐγυριακὴ χρονολογία τοῦ τουρκικοῦ ἐγγράφου.

7. — Ὁ τρίτος κατὰ σειράν τουρκικὸς ἀρχιστράτηγος κατὰ τὸν Κρητικὸν Πόλεμον, διαδεχθεὶς κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1646 τὸν ἐν Κρήτῃ ἀποθανόντα ἀρχιστράτηγον Τζιγάλα Ζαδὲ ἢ Τζιβάν Ζαδὲ Μεχμέτ Πασᾶν. Μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἄλωσιν τῆς Ρεθύμνης (1646) ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ νικητοῦ (Γαζῆ). Διεκρίνετο διὰ τὴν σωματικὴν αὐτοῦ ρώμην, τὴν ἀνδρείαν καὶ ἐπιβολὴν του ἐπὶ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, καταστείλας ἐπανειλημμένας αὐτῶν στάσεις καὶ ἐξεγέρσεις ἐν Κρήτῃ. Λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς αὐτοῦ ἀνδρείας ἐγένετο πασίγνωστος ἐν Κρήτῃ καὶ τὸ ὄνομά του ἐνέπνεε τρόμον εἰς τοὺς Ἐνετούς. Ὁ Ἐβλιὰ Τζελεμπῆ ἀναφέρει σ. 552, 553, ὅτι δύο φρούρια τῆς ἐπαρχίας Σφακίων κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Δελῆ Χουσεῖν Πασᾶ, ὁ ἱστορικὸς ὅμως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Ναϊμᾶ σημειοῖ ὅτι ἡ ἐπαρχία αὕτη κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Κουτούζ Ἀλῆ Ἀγᾶ. (Βλ. ὑποσ. 3 ὅσα διαλαμβάνει ὁ Ναϊμᾶ περὶ Σφακίων). Ὁ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶς ἔκτισεν ἐν Κρήτῃ δύο φρούρια, τὸ παρὰ τὸν Ἀλμυρὸν Ἀποκορώνου μικρὸν ἡρειπωμένον σήμερον τοιοῦτον, καὶ τὸ ἔξωθι τοῦ Ἡρακλείου φρούριον τῆς Φορτέτσας, ὅπερ ἐχρησιμοποίησεν ὡς στρατηγεῖον κατὰ τὴν μακροχρόνιον αὐτοῦ ἀρχιστρατηγεῖαν. Διετέλεσεν ἀρχιστράτηγος μέχρι τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1658, ὅτε ἀνακληθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐθαναιώθη, λόγῳ ἀντιζηλίας, ὑπὸ τοῦ Μ. Βεζύρου Κιοπρουλή Μεχμέτ Πασᾶ. (Βλ. περὶ αὐτοῦ Τουρκικὸν Ἀρχεῖον Ἡρακλείου = T.A.H. Κῶδ, 1ος, σ. 50, 53, 94, 118 Naima, τ. 4ος σ. 156, 157, 159, 183, 210, 228. Evliya Çelebi, τ. 8ος, σ. 388, 391, 392, 512, 538, 552, 553. A. Valiero, τ. 2ος σ. 116, 141, πρβ. Β. Ψιλάκη, τ. 2ος, σ. 278, 286, 289, 292, 293, 296, 313 καὶ Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches, Pesth 1840, τ. 3ος, σ. 274, 499, 500

8. — Πρὸ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς ἐπαρχίας τῶν Σφακίων ὡς βακουφικῆς περιοχῆς, προηγήθη σχετικὴ συμφωνία μεταξὺ τῶν Σφακιανῶν καὶ τοῦ τουρκικοῦ ἀρχιστρατήγου. Ὁμιλῶν περὶ τῆς συμφωνίας ταύτης ὁ Valiero λέγει ὅτι οἱ Σφακιανοὶ: «pensarono piuttosto alla propria salute coll' accordarsi

cogli stessi», και ὅτι «procurarono di restituirsì in grazia dei turchi e col donativo di mille reali e mille animali minuti, ne conseguirono l'intento», (βλ. Valiero, τ. 1ος, σ. 72 και 2ος, σ. 148). Ὁ Valiero δὲν ἀναφέρει πότε ἀκριβῶς συνέβησαν ταῦτα, ἀφήνει ὅμως νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι ἡ συμφωνία καὶ ἡ ἀποκατάστασις καλῶν σχέσεων μετὰ τῶν Τούρκων, ἦτο ἀποτέλεσμα ἐγκαταλείψεως τῶν Σφακιανῶν μετὰ τὴν ἥτταν τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων, «vedendosi poi con la sconfitta delle medesime abbandonati» (βλ. Valiero, τ. 2ος, σ. 148). Ὡς ἐμφαίνεται ἐξ ὧσων ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ἁθ. Σκληροῦ καὶ τοῦ Μπουνιαλῆ (βλ. ἀνωτέρω ὑποσ. 3), οἱ Σφακιανοὶ πράγματι ὑπέστησαν ἥτταν καὶ οἱ Τούρκοι εἰσέβαλον κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἐπαρχίαν των, ὅταν κατὰ τὸ 1648, ὑποκινηθέντες ὑπὸ τοῦ Ματθ. Καλλέργη, κατῆλθον νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἐνετοὺς εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ Ἀλμυροῦ Ἀποκορώνου. Ἡ χρονολογία αὕτη συμφωνεῖ ἀπολύτως καὶ μὲ ὅσα ἀναφέρει ὁ τούρκος ἱστορικός Ναϊμᾶ, ὅστις, ἐξιστορῶν τὰ γεγονότα τοῦ ἔτους ἐκείνου, ἀναφέρει περὶ εἰσβολῆς εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Σφακιῶν, ὑποταγῆς τῶν Σφακιανῶν καὶ χορηγήσεως συγγνώμης εἰς τοὺς ραγιάδες τῆς ἐπαρχίας ταύτης. (βλ. Ναϊμᾶ, τ. 4ος, σ. 372 καὶ ὑποσ. 3 εἰσαγ.). Αἱ πληροφορίες δὲ αὗται συμπίπτουν καὶ μὲ ὅσα λέγει ὁ τούρκος περιηγητὴς Ἐβλιά Τσελεμπῆ, ὅστις ἀναφέρει ὅτι «ὅταν ὁ Μελέκ Ἀχμέτ Πασᾶς ἦτο Μ. Βεζύρης, διὰ φερμανίου τούτου ἐξεχωρήθη τὸ βακούφιον τῶν Σφακιῶν εἰς τὸν Δελῆ Χουσεῖν Πασᾶν», (βλ. Evliya Çelebi, τ. 8ος, σ. 538 καὶ ὑποσ. 3 εἰσαγ.). Περὶ τοῦ Μελέκ Ἀχμέτ Πασᾶ γνωρίζομεν ὅτι ἀνέλαβεν οὗτος τὴν Μ. Βεζυρείαν τὸ 1650 καὶ καθηρέθη τὸ 1651, (βλ. Hammer, τ. 3ος, σ. 361, 366 καὶ Valiero, τ. 1ος, σ. 227). Ἐκ τούτων ὄλων συνάγεται ὅτι οἱ Σφακιανοὶ ἦλθον εἰς συμφωνίαν μετὰ τοῦ τούρκου ἀρχιστρατήγου Δελῆ Χουσεῖν Πασᾶ κατὰ τὸ ἔτος 1648, δύο δὲ ἔτη ἀργότερον, ἦτοι κατὰ τὸ 1650, παρεχωρήθη ἡ ἐπαρχία των ὡς φέουδον εἰς τοῦτον. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ τούρκος ἀρχιστράτηγος, προφανῶς κατόπιν νέας συμφωνίας μετὰ τῶν Σφακιανῶν διὰ τῆς ὁποίας ἀνέλαβον οὗτοι, ἀντὶ τῶν ἀρχικῶς συμφωνηθέντων χιλίων ρεαλίων, νὰ καταβάλλουν ἔτησίως πέντε χιλιάδες γρόσια, ἀφιέρωσε κατὰ τὸ 1658, ὅτε ἀνεκλήθη ἐκ Κρήτης, δι' ἐπισήμου ἱεροδικαστικῆς πράξεως τὴν ἐπαρχίαν τῶν Σφακιῶν εἰς τὰς δύο ἱερὰς πόλεις Μέκκαν καὶ Μεδινάν, (βλ. τὸ κείμενον τοῦ ἀφιερωτηρίου ἐν «Κρητικῇ Στοᾷ», τ. 2ος, σ. 173, ὑπὸ χρονολ. 18 Ρεμπιουλαχίρ 1068, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1658 καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ 1659 ὡς ἐσφαλμένως ἀναφέρεται. Ὁμοίως τὰ ἐν μεταφράσει δημοσιευόμενα ἐνταῦθα ὑπ' ἀριθ. 15, 31, 33, 34 καὶ 38 ἔγγραφα. Πρβ. Παπαδοπετράκη, σ. 111, 112, 154, 155, Ψιλάκη, τ. 3ος, σ. 8, Ζαμπελίου καὶ Κριτοβουλίδου, σ. 268, 277, Π. Κριάρη, τ. 2ος (νέα ἔκδ.), σ. 33, 34, 35 καὶ 6 Προσθηκῶν καὶ Ἐπεξηγήσεων).

9. — Vakf πληθ. Evk'af, βακούφιον, ἐβκάφιον καὶ βακουφικὸν σύστημα. Θεσμὸς τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας διὰ τοῦ ὁποίου ὅταν ἀκίνητον τι, ἢ χωρίον ἢ καὶ ἐπαρχία ὀλόκληρος ἀφιερουῖτο πρὸς συντήρησιν εὐαγοῦς τινὸς ἰδρύματος ἢ ἀγαθοεργοῦ τινος σκοποῦ, ἀπέβαλλε τὴν ἀρχικὴν ιδιότητα κυριότητος καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς θεῖον κτῆμα. Ὁ κάτοχος τοῦ ἀφιερωθέντος ἀκινήτου δὲν ἐκέκτητο πλέον ἀπόλυτον κυριότητα ἐξουσίας ἐπὶ τούτου, ἀλλ' ἐθεωρεῖτο τρόπον τινὰ ἐνοικιαστής τούτου καὶ κατέβαλλεν ἐνιαύσιον μικρὸν τι ἐνοίκιον (ιτζαρὲ) πρὸς τὸ καθίδρυμα, εἰς ὃ ἦτο ἀφιερωμένον τὸ ἀκίνητον. Μεταβιβάσεις καὶ πωλήσεις τοιούτων ἀκινήτων ἐπετρέποντο, τοῦ ἐκάστοτε ἀγοραστοῦ

ἀναλαμβάνοντος τὴν ὑποχρέωσιν τῆς καταβολῆς τοῦ ἀρχικῶς καθορισθέντος ἐτησίου ἐνοικίου πρὸς τὸ καθίδρυμα. Μετὰ τὴν ἔκλειψιν τῶν κληρονόμων τοῦ κατόχου τοῦ ἀκινήτου, ἐθεωρεῖτο τοῦτο ὡς ἀδέσποτον (μαχλοῦλ) καὶ περιήρητο εἰς τὴν κυριότητα τοῦ εὐαγοῦς ιδρύματος, ὅπερ πάλιν ἐπώλει τοῦτο εἰς ἄλλον μὲ τὴν βακουφικὴν του ιδιότητα. Τὰ βικουφία διεκρίνοντο ὡς σουλτανικά, βεζυρικά καὶ ιδιωτικά, ἀναλόγως τῆς ιδιότητος τοῦ ἀφιερωτοῦ. Ἐπὶ τουρκοκρατίας τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἀκινήτου περιουσίας εἶχεν ἀποκτήσει τὴν βακουφικὴν ιδιότητα, ἰδιαίτεροι δὲ νόμοι καὶ διατάξεις διεῖπον τὸ πολύπλοκον τοῦτο σύστημα, ὅπερ ἀποτελοῦν ἰδίαν ὑπηρεσίαν ἐφθασε νὰ ἔχη καὶ ἰδιαίτερον ὑπουργεῖον. Ὁ βακουφικὸς θεσμὸς εἰσήχθη ἐν Κρήτῃ εὐθὺς ἅμα τῇ ἀλώσει τῶν Χανίων (1645) ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὅτε διὰ τῆς μετατροπῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰς μουσουλμανικά τεμένη, ἀφιερώθησαν πρὸς συντήρησίν των διάφορα μεμονωμένα ἀκίνητα καὶ χωριά. Ἡ ἐπαρχία τῶν Σφακίων, ὡς εἶδομεν (βλ. ἄνωτ. ὑποσ. 8), ἀφιερώθη διὰ τοὺς πτωχοὺς τῶν δύο ἱερῶν πόλεων. Οἱ κάτοικοι τῶν βακουφικῶν τούτων χωρίων ἐθεωροῦντο προνομιούχοι καὶ ἀπελάμβανον ὠρισμένων ἀσυδοσιῶν καὶ ἐλευθεριῶν, δὲν κατεπιέζοντο δὲ τόσον ὅσον οἱ κάτοικοι τῶν μὴ βακουφικῶν περιοχῶν. Τὸ βακουφικὸν ζήτημα ἀνεκινήθη κατὰ πρῶτον ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸ 1880 καὶ διεκανονίσθη κατὰ τὸ 1884, τελικῶς δὲ ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται ὁ θεσμὸς οὗτος ἐν τῇ νήσῳ κατὰ τὸ 1901 διὰ τῆς μετατροπῆς τῶν βακουφικῶν ἀκινήτων εἰς κτήματα τελείας ιδιοκτησίας. (βλ. σχετικῶς περὶ τῶν προνομίων τῶν βακουφικῶν χωρίων T.A.H. Κῶδ. 1ος σ. 121, ἐνθα διαταγὴ τοῦ τούρκου ἀρχιστρατήγου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, ὑπὸ χρονολ. 1657, περὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς ἀγγαρείας καὶ ἐκτάκτων φόρων τῶν κατοίκων τῶν βακουφικῶν χωρίων Πρασὲς καὶ Χώρα Μοναστήρ Ρεθύμνης καὶ σ. 129 φερμάνιον ἐκδοθὲν ἐκ Κων)πόλεως ὑπὸ χρονολ. 1658 ὑπὲρ τῆς ἰδίας ὑποθέσεως G. A. Olivier, τ. 1ος, σ. 186, 388. R. Pashley, τ. 1ος, σ. 116 καὶ περὶ νομολογίας τοῦ βακουφικοῦ θεσμοῦ ἐν Δημ. Νικολαΐδου, Ὁθωμανικοὶ Κώδικες, τ. 2ος, σ. 1117 καὶ 1261. Περὶ τοῦ ἐν Κρήτῃ βακουφικοῦ ζητήματος βλ. Ν. Σταυράκη, σ. 148, ὑποσ. 2, Ἐφημερίς «Μίνως» Ἡρακλείου, ἀριθ. φυλ. 6 τῆς 24ης Ἰανουαρίου 1881, Ν. Κουσουρελάκη, Κώδικες Κρητικῆς Πολιτείας τ. 1ος, σ. 652 καὶ γενικῶς περὶ βακουφίων ἐν Κρήτῃ, V. Raulin, τ. 1ος, σ. 62 καὶ Ψιλάκη, τ. 3ος, σ. 17, 30, 57, 59 71, 77).

10. — Ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐνταῦθα δημοσιευομένων ἐν μεταφράσει ἐγγράφων, οἱ Σφακιανοί, πλὴν τῆς παγίας ἐνιαυσίου εἰσφορᾶς τῶν 5000 γροσίων καὶ τοῦ κεφαλικοῦ των φόρου, εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ ὁποίου ὑπεβλήθησαν ἀπὸ τοῦ 1690, (βλ. κατωτέρω ὑποσ. 12), κατέβαλλον καὶ τὸν φόρον τῆς δεκάτης διὰ τὰ ὑπ' αὐτῶν παραγόμενα προϊόντα, ὑπέκειντο δὲ καὶ εἰς τὴν πληρωμὴν «τῶν λοιπῶν ἐν τῷ σχετικῷ βιβλίῳ ἀναφερομένων φόρων» (βλ. ἐγγραφον ἀριθ. 5). Οἱ φόροι οὗτοι, ἀπετελοῦντο ἐκ τῶν ἐτησίως καταβαλλομένων 500 γροσίων δι' ἀξίαν τροφίμων τοῦ Μουτεβελῆ των (ἐφόρου τοῦ βακουφίου) καὶ διὰ τὰς δαπάνας τῶν ἐν Κρήτῃ τεμενῶν τοῦ ἀφιερωτοῦ Δελῆ ἢ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ. (βλ. ἐγγρ. ἀριθ. 10). Κατεβάλλοντο ὁμοίως καὶ ἕτερα 500 γροσία ἐτησίως διὰ τὴν διατροφήν τοῦ ἐν Κρήτῃ τοποτηρητοῦ τοῦ Μουτεβελῆ, εἰς τὸν ὁποῖον παρέδιδον καὶ «ποσότητα τινὰ σιτηρῶν καὶ διάφορα ἄλλα τρόφιμα» καὶ 200 πρόβατα (βλ. ἐγγρ. ἀριθ. 12). Πλὴν τούτων κατέβαλλον καὶ τὰ νόμιμα γραφικὰ δικαιώματα καὶ ἀμοιβὴν τινὰ εἰς τοὺς τούρκους εἰσπράκτορας τῶν

φόρων των, (βλ. ἔγγρ. ἀριθ. 24). Ἀντέτεινον βεβαίως πάντοτε οἱ Σφακιανοὶ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν ἐκτάκτων τούτων ἐπιβαρύνσεων, δὲν ἐπετύγγανον ὅμως νὰ ἀπαλλαγῶσι τούτων, παρὰ τὴν ἐνεργὸν ἐπέμβασιν τῆς ἐφόρου καὶ «προσιάτιδος» αὐτῶν Φατμᾶ χατούν, χανοῦμ σουλιάν, καὶ τὰς ἐκάστοτε ἐκδιδομένας αὐστηρᾶς κυβερνητικὰς διαταγὰς (βλ. σχετικῶς καὶ τὰ ὑπ' ἀριθ. 30, 31, 33, 35, 36, 38 καὶ 39 ἔγγραφα).

11. — Οὕτω μεταφράζω τὴν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 20 ἔγγράφῳ (Χὰτ Χουμαγιούν τοῦ 1745) διὰ πρώτην φορὰν ἀπαντωμένην ὀνομασίαν *Surgei Şerife*, διὰ τῆς ὁποίας ἀναφέρεται ἐφεξῆς ἢ ὑπὸ τῶν Σφακιωνῶν καταβαλλομένη ἐτησίᾳ εἰσφορὰ τῶν 5000 γροσίων πρὸς τὰς δύο ἱερὰς πόλεις Μέκκαν καὶ Μεδινάν. Εἰς τὰ προηγούμενα ἔγγραφα ἢ εἰσφορὰ αὕτη συναντᾶται ὡς *μουκαττὰ ἢ τζιζιγιέ*, δηλ. κατ' ἀποκοπὴν φόρος ἢ κεφαλικὸς φόρος (βλ. ἔγγρ. ἀριθ. 5, 6, 10 καὶ 12). Ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, ἐκ λόγων πολιτικῆς σκοπιμότητος, ἀπέστελλε καθ' ἕκαστον ἔτος πρὸς τὰς δύο ἱερὰς πόλεις διάφορα πολύτιμα δῶρα καὶ μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ διὰ τὸ ἐν Μέκκα τέμενος τοῦ Κιαμπέ, τοὺς φυλάρχους καὶ πτωχοὺς τῶν δύο τούτων πόλεων. Εἰς τὸ ἀποστελλόμενον κομπόδεμα συμπεριλαμβάνετο καὶ ἡ ἐτησίᾳ εἰσφορὰ τῶν 5000 γροσίων τῆς ἐπαρχίας τῶν Σφακίων, ἐκ τῶν ὁποίων διετίθεντο 3000 γροσ. διὰ τοὺς πτωχοὺς τῆς Μεδινᾶς καὶ 2000 γροσ. διὰ τοὺς πτωχοὺς τῆς Μέκκας, συμφώνως πρὸς τὸν ἐν τῷ ἀφιερωτηρίῳ ὄρον τοῦ τούρκου ἀρχιστρατήγου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ (βλ. Κρητικὴ Στοά τ. 2ος, σ. 174). Ἡ εἰσφορὰ αὕτη τῶν Σφακίων κατηργήθη κατὰ τὸ 1884, ὅτε διεκανονίσθη τὸ ἐν Κρήτῃ βακουφικὸν ζήτημα (βλ. Ν. Σταυράκη, σ. 147, ὑποσ. 1 καὶ περὶ τοῦ Ἱεροῦ Λώρου ἐν *Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Deyimleri ve terimleri*, Istanbul 1954 ἐν λέξ. *Surge*).

12. — Οἱ Σφακιανοὶ μέχρι τοῦ 1690 κατέβαλλον πρὸς τὸν ἐκάστοτε Μουτεβελήν των (ἔφορον τοῦ βακουφίου) μόνον τὴν ἀρχικῶς καθορισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ παγίαν ἐτησίαν εἰσφορὰν τῶν 5000 γροσίων καὶ τὰ λοιπὰ ἄλλα δοσίματα, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο προλαβόντως λόγος (βλ. ὑποσ. 10). Ἐπὶ ἐποχῆς ὅμως τοῦ Μ. Βεζύρου Κιοπρουλή ἢ Σεχίτ Μουσταφᾶ Πασᾶ (1690), ἐπῆλθε μεταβολὴ εἰς τὸν τρόπον εἰσπράξεως καὶ εἰς τὸ ἐν γένει σύστημα τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ὅτε πάντες οἱ ραγιάδες, οὔτε αὐτῶν τῶν κληρικῶν ἐξαιρουμένων, ὑπεχρεώθησαν εἰς τὴν καταβολὴν του. Εἰς τὸ κομισθὲν τότε ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ εἰς Κρήτην αὐτοκρατορικὸν χάτιον καὶ εἰς τὸ πρὸς τὸν Δεφτερδάρην τῆς Κρήτης ἀπευθυνόμενον προσωπικὸν συνοδευτικὸν ἔγγραφον τοῦ Μ. Βεζύρου γίνεται ἰδιαιτέρα μνεῖα περὶ καταβολῆς κεφαλικοῦ φόρου καὶ ἐκ μέρους τῶν ραγιάδων τῆς Κρήτης, τῶν ἐξηρητημένων ἐκ τῶν δύο ἱερῶν πόλεων. Ἀπὸ τοῦ ἔτους λοιπὸν 1690 καὶ οὐχὶ ἀπὸ τοῦ 1770, ὡς ἐσφαλμένως ἀναφέρεται (βλ. ὑποσ. 2), ὑπεχρεώθησαν οἱ Σφακιανοὶ εἰς τὴν καταβολὴν καὶ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ὅστις μὲ τὸ «νέον σύστημα» θὰ κατεβάλλετο πλέον εἰς τὸ Δημόσιον καὶ οὐχὶ εἰς τὸν ἐκάστοτε Μουτεβελήν τῆς ἐπαρχίας των). Βλ. Τ.Α.Η. Κῶδ. 7ος, σ. 21, 174 καὶ 176 καὶ ἐκ τῶν ἐνταῦθα δημοσιευομένων ἔγγράφων τὰ ὑπ' ἀριθ. 5, 6, 9, 10 καὶ ἐφεξῆς μετὰ τὸ 1690 ἔγγραφα. Πρβ. καὶ *Roscoe*, τ. 2ος, σ. 332, ὅστις ἀποβιβασθεὶς κατὰ τὸ 1739 εἰς τὴν Χώραν τῶν Σφακίων καὶ διερχόμενος ἐκ τῆς ἔδρας τοῦ Μουτεβελῆ Ἁγᾶ (πιθανῶς ἐκ τοῦ χ. Ἀσχύφου) ἀναφέρει ὅτι: *Wir sahen hieselbst sechs oder sieben Griechen,*

die starke Ketten um die Hälse hatten. Dieses ist die Strafe dererjenigen, die eine Steuer, welche etwa eine halbe Krone beträgt, nicht bezahlen...». Περὶ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ φορολογικοῦ συστήματος βλ. Κατσαρίου Δαπόντε, Ἱστορία τῶν συμβάντων κλπ ἐν Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. 3ος σ. 46. Tournefort, τ. 1ος σ. 31, 381 καὶ τ. 2ος σ. 263. G. Finlay, σ. 25 κ.έξ. Κ. Παπαρηγόπουλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους Ἀθήναι 1887, τ. 5ος σ. 517, Cantemir, The History of the Othman Empire, London MDCCXXXIV, σ. 366 καὶ Ν. Σταυράκη, σ. 192, ὑποσ. 2, ὅπου ὁ πληθυσμὸς τῶν Σφακίων ἀνερχόμενος, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1858, εἰς 984 φορολογουμένους ἦτο ὑπόχρεως εἰς πληρωμὴν 20.401 γροσίων στρατιωτικοῦ φόρου, ὡς εἶχε μετονομασθῆ ὁ κεφαλικὸς φόρος μετὰ τὸ Χάτ Χουμαγιὺν τοῦ 1856. Πρβ. καὶ ὅσα ἀλογίστως ἀναφέρει ὁ Παπαδοπετράκης ἐν τῇ ἱστορίᾳ του, σ. 111, 112, 114, 151 κ.έξ.

13. — Ἐπανιες σχεδὸν οἱ τε ἡμέτεροι καὶ ξένοι ἱστορικοὶ καὶ περιηγηταί, ὁμιλοῦντες διὰ τὸ ἰσχύσαν ἐν Σφακίῳ διοικητικὸν σύστημα κατὰ τὴν μέχρι τοῦ 1770 τουρκικὴν δεσποτείαν, ὁμοφώνως ἀποφαινόμενοι, ἀντιγράφοντες ἐνίοτε ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὅτι οἱ Σφακιανοὶ ἔχαιρον ἀνεξαρτησίας, ὅτι ἦσαν αὐτόνομοι, ὅτι δὲν εἶχον ἐξάρτησιν τινὰ ἀπὸ τοὺς Πασάδες τῆς νήσου, ὅτι ἦσαν κράτος ἐν κράτει καὶ ὅτι μόνον μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἐπανάστασιν τοῦ 1770 ἠναγκάσθησαν, ἠττημένοι πλέον, νὰ δεχθῶσι τὴν πλήρη τουρκικὴν ὑποτελείαν. Βλ. M. Sargy, σ. 309, «Elle ne dépendent en rien du Gouvernement des Pachas. La Sultane envoie un homme de confiance pour y commander et en recueillir les tributs». G. Olivier, τ. 1ος, σ. 392, «Les Sphachiotes avaient su conserver sous les Romains...et sous les Turcs, leurs lois et leurs coutumes...ils n'avaient point d'agas; ils ne voyaient jamais chez eux les agents du gouvernement turc; ils formaient, en un mot, une république en quelque sorte indépendante, lorsqu'en 1769...». Pouqueville, τ. 1ος, σ. 37, «Le territoire de Sphakia, dans l'île de Candie, est, de temps immémorial, autonome, ou régi par ses lois. σ. 299, Tel est le chef-lieu de la république de Sphakia». T. Keightley, τ. 1ος, σ. 240, «The Sphakiotes had maintained a total independence till the year 1770...». Κριτοβουλίδου, σ. 61, «...διατηρῶν καὶ ἴδιον εἶδος ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος...». Pashley, τ. 1ος, σ. XXII, «...who had preserved amid their native mountains a wild independence...». Th. Gordon, τ. 1ος, σ. 303, There is one district on the south western coast which has always enjoyed a certain share of independence, though tributary to the Porte...». Κ. Παπαρηγόπουλος, ἐν Πανδώρα, τ. 11ος, σ. 181, «Ἐπὶ μίαν ἑκατονταετηρίδα οὔτε Ἀγᾶν, οὔτε Καδῆν εἰς τὰ ὄρη αὐτῶν ἐδέχοντο...ὡς πρὸς δὲ τὰ λοιπὰ ἦσαν ὅλως ἐλεύθεροι καὶ αὐτονομούμενοι κατὰ τὰ πάτρια. Καὶ ἐδέχοντο νὰ ἐπέλθωσιν αἱ μεγάλαι συμφοραὶ τῆς ἐπαναστάσεως...». Ψιλάκης, τ. 3ος, σ. 8, Ὅθεν ἐπὶ μίαν ἑκατονταετηρίδα οὔτε ἀγᾶν οὔτε καδῆν εἶχον παρ' ἑαυτοῖς οἱ Λευκωρεῖται, ὅλως ἐλεύθεροι διατελοῦντες καὶ κατὰ τὰ πάτρια αὐτόνομοι. Μόνον ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Δασκαλογιάννη... Παπαδοπετράκης, σ. 114, Πρὸς τούτοις δὲ λέγομεν καὶ ἡμεῖς ὅτι οὐδεμία πολιτικὴ οὔτε θρησκευτικὴ ἀρχὴ κατὰ τὰ συμβαλλόμενα εἶχε δικαίωμα ἐπὶ τῆς χώρας τῶν Λευκωρεϊτῶν. Αὐτοὶ ἑαυτοὺς διώκουν κατὰ τὰ ἀνέκαθεν εἰθισμένα ἀριστοκρατικῶς καὶ τοσοῦτῳ ἐγένοντο σεβαστοί, ὥστε ἡ χώρα τῶν Λευκῶν Ὀρέων ἐθεωρεῖτο ἀλλοτρία ὑπ' αὐτῶν

καὶ κράτος ἐν κράτει ὑπάρχον». Πρβ. Ζαμπελίου καὶ Κριτοβούλιδου, σ. 277, Στ. Ξανθοουδίδου, σ. 113, G. Perrot, σ. 180, V. Raulin, τ. 1ος, σ. 73, Ν. Καλομενοπούλου, σ. 272, Samuel Howe σ. 1233 καὶ ἀλλαχοῦ) Ἐκ τῆς μελέτης τῶν παρ' ἡμῶν δημοσιευομένων νῦν ἐγγράφων ἐξάγεται ὅτι ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα ὡς πρὸς τὸ ἰσχύσαν ἐν Σφακίαις διοικητικὸν σύστημα κατὰ τὴν μέχρι τοῦ 1770 τουρκικὴν περίοδον. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1671 βλέπομεν ἐπιλυομένην κτηματικὴν διαφορὰν Σφακιανῶν ἐν τῷ Ἱεροδικεῖω τοῦ Μ. Κάστρου (βλ. ἔγγρ. ἀριθ. 2), ἐπίσης κατὰ τὸ 1672 ἀναφέρεται ἡ ὑπαρξίς Σούμπαση (ἀντιπροσώπου τοῦ Ἀγᾶ), ἐγκυτεστημένου ἐν τῇ Χώρα Σφακίων (βλ. ἔγγρ. ἀριθ. 3). Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐπαρχία Σφακίων, καθ' ὃ βακουφικὴ περιοχὴ, εἶχε πάντοτε Μουτεβελῆ Ἀγᾶν, ἢ τὸν ἀντιπρόσωπον τούτου, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχον πάντοτε δοσοληψίας οἱ κάτοικοί της (βλ. ἔγγρ. ἀριθ. 4). Ἀπὸ τοῦ 1690 δέ, μετὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, εὐρίσκοντο οὗτοι εἰς συχνοτέραν ἐπικοινωνίαν καὶ μετὰ τοῦ ἀνωτάτου οἰκονομικοῦ ὑπαλήλλου τῆς νήσου (Δεφτερδάρη) καὶ τοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ Μουτεβελῆ Ἀγᾶ, παρὰ τῶν ὁποίων καὶ κλητεύονται εἰς τὸ Ἱεροδικεῖον τοῦ Μ. Κάστρου, (βλ. ἔγγρ. ἀριθ. 10 καὶ 12). Κατὰ τὴν ἀπόβασιν τοῦ Μοτσενίγκου εἰς Χανιά (1692) βλέπομεν τοὺς προκρίτους τῶν Σφακίων νὰ προσέρχονται εἰς Ρέθυμνον, ὅπου εἰς τὸ συνελθὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Τοπάρχου Μουσαῖ Πασᾶ Ἱεροδικαστικὸν Συμβούλιον, συνυπόσχονται μεταξὺ ἄλλων καὶ τὴν καταβολὴν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου (βλ. ἔγγρ. ἀριθ. 6). Εἰς ἐκδοθὲν φερμάνιον τοῦ ἔτους 1720 ἀναφέρεται ὅτι «*pāσαι αἱ δίκαι καὶ αἱ ἔριδες τῶν κατοίκων διεκανονίζονται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν Πασάδων τοῦ Χάνδακος, αὐστηρῶς ἀπαγορευομένης πάσης ἀναμίξεως καὶ ἐπεμβάσεως εἰς ταύτας ἐκ μέρους τῶν Πασάδων τῶν Χανίων*» (βλ. ἔγγρ. ἀριθ. 15). Ἐλίσης καὶ εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 25, 26, 27 καὶ 30 ἔγγραφα, βλέπει τις κατὰ πόσον τὰ Σφακιά δὲν ἠσθάνοντο τὴν πίεσιν τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ κατὰ πόσον εὐσταθοῦσιν αἱ περὶ αὐτονομίας καὶ μὴ ἐξαρτήσεώς των ἐκ τῶν Πασάδων καὶ τῶν Δεφτερδάρηδων τῆς νήσου. Ἀπὸ τῆς δημιουργηθείσης μετὰ τὸ 1690 καταθλιπτικῆς διὰ τοὺς Σφακιανούς καταστάσεως, ὅτε εὐρέθησαν οὗτοι εἰς ἡσσονα τῶν ἄλλων ραγιαδῶν τῆς νήσου κατάστασιν, διὰ τῆς καταβολῆς ἐκ μέρους των καὶ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἢ κατὰ τὸ 1760 κατὰ πρῶτον ἀναφαινομένη Μουτεβελίνα Φατμὰ χατούν, χανούμ σουλτάν (περὶ ἧς βλ. ὑποσ. 15), ἡτις πραγματι διὰ διαφορῶν φερμανίων καὶ αὐτοκρατορικῶν χατίων συνέβαλε εἰς τὸ νὰ ἀνακουφισθῶσιν οἰκονομικῶς οὗτοι καὶ χορηγηθῆ ποιά τις ἐλευθερία εἰς τούτους, (βλ. ἔγγρ. ἀριθ. 31, 33, 34, 35, 36 καὶ 38). Περὶ ὑπαρξέως Ἀγᾶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Σφακίων καὶ τῆς ἑδρας τούτου εἰς τι τῶν πεδινῶν χωρίων (Ἀσχύφου ἢ Νίμπρου) βλ. R. P o s o c k e, σ. 332, ὅστις κατὰ τὸ 1739 ἀναφέρει ὅτι «*Da wir in das platte Land kamen, giengen wir bei dem Hause des Aga des Gebietes Sfachia vorbei. Dieser nöthigte uns bei ihm einzukehren...*». Περὶ δὲ τῶν σχέσεων, μεταξὺ τοῦ Μουτεβελῆ Ἀγᾶ καὶ τῶν κατοίκων τῶν βακουφικῶν χωρίων βλ. Olivier, τ. 1ος, σ. 186, 388 καὶ P a s h l e y. τ. 1ος, σ. 116.

14. — Ἡ περὶ ἐκχωρήσεως τῆς ἐπαρχίας τῶν Σφακίων ὡς φεούδου εἰς τὴν βασιλομήτορα Σουλτάναν, ἀναφέρεται κατὰ πρῶτον, καθ' ὅσον γνωρίζω, ὑπὸ τοῦ γάλλου περιηγητοῦ Savary, ὅστις περιηγηθεὶς τὴν Κρήτην κατὰ τὸ 1779, παρέμεινεν ἐν αὐτῇ ἐπὶ ἓν δεκαεξάμηνον. Ὅμιλῶν οὗτος περὶ τῶν Σφακίων γράφει : «*Ces montagnes sont un arpanage que le Grand - Seigneur accor-*

de à la Sultane Validé» βλ. Savary σ. 309). *Αγνωστον πόθεν ἠρύσθη τὴν ἐσφαλμένην ταύτην πληροφορίαν ὁ γάλλος περιηγητής. Ὁ ἴδιος ὑποπίπτει εἰς παρόμοιον σφάλμα ἀναφέρων ὅτι τὸ χωρίον Μαγαρίτες μετὰ τῆς πεδιάδος του, παρεχωρήθη ὡς φέουδον, εἰς τὴν Βασιλομήτορα Σουλτάναν, ἐνῶ τοῦτο εἶχε χορηγηθῆ εἰς τὸν πορθητὴν τοῦ Μ. Κάστρου Κιοπρουλῆ Ἀχμέτ Πασᾶν (βλ. Savary, σ. 247). Προχωροῦντες χρονολογικῶς βλέπομεν νὰ γίνεται μνεῖα περὶ Σουλτάνας καὶ εἰς τὸ γνωστὸν «Τραγούδι τοῦ Δασκαλογιάννη», τὸ συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ σφακιανοῦ τυροκόμου Μπάρμπα - Παντζελιοῦ κατὰ τὸ 1786. (βλ. Μ π ἄ ρ μ π α - Π α ν τ ζ ε λ ι ο ῦ, Τὸ τραγούδι τοῦ Δασκαλογιάννη. *Ἐκδοσις Βασ. Λαοῦρδα):

*Καὶ Σφακιανὸς δοσίματα δὲν ἔδιδε ποιῆς του
κί ὁ Βασιλιάς τὰ χάριζε χατίρι τῆς νενῆς του. σ. 39, στ. 717 - 718
Νὰ γράψω ἴγὼ τοῦ Βασιλιά καὶ σεῖς εἰς τὴ Σουλτάνα,
ποὺ σᾶς ἀγάπα σὰν παιδιὰ δίχως κιανένα πρᾶμα.
σ. 39, στ. 721 - 722*

*Ἐντεῦθεν, ὡς φαίνεται, ἠρύσθησαν καὶ οἱ μεταγενεσιτέρως γράψαντες περὶ Σφακίων. (βλ. Ζαμπελίου καὶ Κριτοβουλίδου, σ. 278, Κριτοβουλίδου, σ. 61, Καρόλου Μένδελσων Βερθόλδη, Οἱ περὶ ἐλευθερίας τῆς Κρήτης ἀγῶνες, σ. 7, Στ. Ξανθοουδίδου, σ. 114, G. Perrot, σ. 186, V. Raulin, τ. 1ος σ. 73, Ψιλᾶκη, τ. 3ος, σ. 8 καὶ Παπαδοπετράκη, ὅστις μολονότι ἐν σελ. 111 τῆς ἱστορίας του λέγει ὅτι ὁ Σουλτάνος «ἐδώρησατο ἐκείνῳ (εἰς τὸν Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶν) ὡς τιμᾶριον τὰ Σφακιά». ἐν σελ. 155 ὁμοῦς, ἐπανερχόμενος ἐπὶ τοῦ θέματος, σημειοῖ ὅτι «Πρὸς τιμὴν δ' αὐτῆς (τῆς ρεθυμνίας χριστιανῆς σουλτάνας Εὐμενίας Βεργίτη) ἐδώρησεν ὁ Σουλτάνος ὡς ἴδιον αὐτῆς τιμᾶριον καὶ τὸ χωρίον τῆς γεννήσεώς της Μαργαρίται, καθὼς καὶ τὸ ἐπισημότερον μέρος τῆς πατρίδος της τὰ Σφακιά, ὅπως ὡσιν ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῆς ἐξουσίαν καὶ κυριότητα...». Ἡ περὶ βασιλομήτορος ὑπόθεσις, δημιουργηθεῖσα μᾶλλον ἐκ τοῦ τίτλου τῆς Φατμᾶ Χατούν, ἥτις ὡς θυγάτηρ πριγκιπίσσης ἔφερεν καὶ αὐτὴ τὸν τίτλον «σουλτάν» δηλ. πριγκήπισσα, ἀποδεικνύεται ἀβάσιμος καὶ ἀστήρικτος. Τὰ Σφακιά, ὡς γνωστὸν, ἐδώρηθησαν ὡς τιμᾶριον εἰς τὸν τοῦρκον ἀρχιστράτηγον Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ (βλ. τὰ ὑπ' ἀριθ. 5, 10, 12, 15 κ.ἐξ. ἔγγραφα καὶ τὴν ὑποσ. 8).

15. — Ἡ Φατμᾶ Χατούν, χανουμ σουλτάν, εἶχε πατέρα τὸν βεζύρην Μουσταφᾶ Πασᾶν, υἱὸν τοῦ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ καὶ μητέρα τὴν πριγκήπισσα Σαλιχᾶ, ἥτις ἦτο θυγάτηρ τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ Γ'. Αὕτη ἀποκαλεῖ πάντοτε πάππον της τὸν Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶν. (βλ. περὶ αὐτῆς καὶ τῶν τέκνων τοῦ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, T.A.H. Κῶδ. 62, σ. 353 τοῦ 1735. Κῶδ. Ἀφιερωτηρίων σ. 129 τοῦ 1758 καὶ ἐκ τῶν ἐνταῦθα δημοσιευομένων ἔγγράφων τὰ ὑπ' ἀριθ. 31, 34 καὶ 38. Πρβ. καὶ Hammer, τ. 4ος, σ. 252 καὶ 438 καὶ ὑποσ. 89 τῶν ἔγγράφων).

16. — βλ. τὰ ὑπ' ἀριθ. 31 καὶ 33 ἔγγραφα.

17. — βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 6 ἔγγραφο.

18. — βλ. τὰ ὑπ' ἀριθ. 19, 20 καὶ 30 ἔγγραφα.

19. — βλ. τὰ ὑπ' ἀριθ. 26, 39 καὶ 40 ἔγγραφα.

20. — Ὁ ἀνώτατος ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑπάλληλος τῆς νήσου.

21. — βλ. τὰ ὑπ' ἀριθ. 43 καὶ 44 ἔγγραφα.

Τ Α Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α

1.

Κωδ. 1ος σ. 78

³Ω Κριτά.

Ὁ Μουสลῆ ἀγάς, Βοϊβόδας¹ τῆς πόλεως Ρεθύμνης, ἐνήγαγεν ἐνώπιον τοῦ Ἱεροδικαστικοῦ τούτου Συμβουλίου τὴν ἐκ τοῦ χωρίου Σελλί² Σορίαν φόρου ὑποτελῆ καὶ κατέθεσεν ἐπὶ παρουσία τῆς τὰ ἀκόλουθα:

Τὴν Σορίαν ταύτην μετέφερον ὁ ἐκ τῶν χαϊντούτηδων³ λησιῶν τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων Μπούρμπαγης φόρου ὑποτελῆς καὶ τὴν ἐγκατέστησε εἰς τὸ χωρίον Σελλί, ὅπου καὶ συνευρίσκειται μετ' αὐτῆς χωρὶς τὰ τὴν νυμφευθῆ. Κατέρχεται δὲ οὗτος συχνὰ ἐκ τῶν ὁρέων καὶ παραλαμβάνων μετ' αὐτοῦ τὴν Σορίαν ἀπέρχεται πάλιν εἰς τὰ ὄρη, ὅπου μετὰ παραμονὴν ὀλίγων ἡμερῶν τὴν ἐπαναφέρει εἰς τὸ χωρίον. Ἐπειδὴ ἐπληροφορήθη πάντα ταῦτα τὴν προσήγαγον ἐνώπιον τοῦ Ἱεροδικαστικοῦ τούτου Συμβουλίου καὶ αἰτοῦμαι ὅπως ἐρωτηθῆ αὕτη καὶ τῆς ἐπιβληθῆ ἢ ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ Νόμου ἐπιβαλλομένη τιμωρία, ἐρωτηθοῦν δὲ συνάμα καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Σελλί καὶ καταθέσουν περὶ τῆς διαγωγῆς τῆς.

Κατόπιν τούτων ἠρωτήσαμεν τὴν ἐναγομένην ἥτις εἶπε τὰ ἑξῆς:

Μὲ μετέφερε κάποιος φόρου ὑποτελῆς ἐκ Σφακίων καὶ μὲ ἐγκατέστησε εἰς τὸ χωρίον Σελλί. Μοῦ εἶχεν εἰπῆ ὅτι θὰ μὲ στεφανωθῆ. ἤρχεται δὲ τακτικὰ καὶ συνευρίσκετο μετ' ἐμοῦ.

Ἐζητήσαμεν εἶτα πληροφορίας περὶ τῆς διαγωγῆς τῆς Σορίας ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου τῆς, ἀπὸ τὸν ἐν ἐνεργείᾳ σπαχὴν⁴ τοῦ

¹) Λ. σλαβικὴ χρησιμοποιουμένη ὑπὸ τῶν Τούρκων μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀστυνόμου, τοῦ ἀρχηγοῦ, ὀπλαρχηγοῦ καὶ διοικητοῦ. Ὁ τίτλος οὗτος ἀπενέμετο ἄλλοτε εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Ἐχρησιμοποιεῖτο ἐπίσης καὶ μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ Μουτεβελῆ Ἀγᾶ (ἐφόρου ἀφιερωμένων ἀκινήτων), τοῦ τελώνου καὶ τοῦ εἰσπράκτορος τῶν δημοσίων φόρων. Εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους ὁ τίτλος οὗτος ἐχορηγεῖτο εἰς τὸν τοῦρκον ἢ ἕλληνα εἰσπράκτορα, ὅστις ἦτο ἐπιφορτισμένος μὲ τὴν ἐμπέδωσιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐπιβαλλομένων ὑπὸ τοῦ Ἱεροδίκου ποινῶν. Ἐνταῦθα μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀστυνόμου τῆς πόλεως Ρεθύμνης. (Βλ. Τ.Α.Η. Κώδ. 1ος, σ. 122, Διαταγὴ διορισμοῦ Βοϊβόδα Ρεθύμνης ὑπὸ τοῦ τοῦρκου Ἀρχιστρατήγου (1657). Βλ. καὶ τὰ δημοσιευόμενα ἐνταῦθα ὑπ' ἀριθ. 34, 36 καὶ 38 ἔγγραφα. Περβ. Guille-tière, σ. 116. Olivier, 1ος, σ. 165).

²) Χ. ἐπαρχίας Ρεθύμνης.

³) Λ. οὐγγρ. ληστής.

⁴) Ἡ κατωτέρα τάξις τῶν ἐφίππων τιμαριωτῶν. Ἐν καιρῷ εἰρήνης διαμένοντες εἰς τὸ τιμάριον τῶν ἀνελάμβανον τὴν εἰσπροξιν τῆς δεκάτης καὶ τῶν λοιπῶν ἀμέσων φόρων, τελοῦντες συνάμα συμβολαιογραφικὰ καὶ ἀστυνομικὰ

χωρίου Χουσεῖν Βέην, ἀπὸ τὸν Παπᾶ Γιακουμὴν, τὸν Πανᾶ Γιακουμὴν, τὸν Κωνσταντὴν Βάτην, τὸν Ἀνδρουλὴν, Μιχάλην, Δημήτριον, Νικόλαν καὶ Γιάννην, οἷτινες κατέθεσαν τὰ ἑξῆς :

Ἡ Σοφία εἶναι ἀπὸ ξένην ἐπαρχίαν, δὲν φαίνεται καλῆς διαγωγῆς, τὴν ἔφερε καὶ τὴν ἐγκατέστησε σὶ τὸ χωρίον μας εἰς φόρου ὑποτελῆς Μπούρμπαγη; ὀνομαζόμενος, ἀπὸ τοὺς χαϊντούτηδες λησιὰς. Μᾶς εἶπε ὅτι καὶ ἐγὼ θὰ ἐλθῶ νὰ ἐγκατασταθῶ εἰς τὸ χωρίον σας. Ἀφ' οὗ διέμεινεν ὀλίγας ἡμέρας μαζύ μας, ἀνεχώρησεν ἔπειτα πάλιν μὲ τὴν Σοφίαν εἰς τὰ ὄρη, ὅπου περιφέρεται πάντοτε καὶ διαπράττει ληστείας. Ὅταν δὲ ἀπεκαλύφθη ἡ διαγωγή του αὕτη, ἔφυγε καὶ ἐξηφανίσθη.

Μετὰ τὴν κατάθεσιν ταύτην κατεγοῶφησαν πάντα ταῦτα ὧδε τῇ αἰτήσει τοῦ Βοῖβόδα, ἀρχᾶς τοῦ μηνὸς Τζεμαζιελεβέλ τοῦ ἔτους χίλια ἐξήκοντα ἑννέα⁵.

Οἱ μάρτυρες : Ἰσᾶ Τσελεμπῆ υἱὸς Ἐγιοῦπ, Χασὰν Βέης υἱὸς Ἀβδουλλάχ, Ἀχμέτ βέης Δραγουμάν⁶, Ἰμπραχίμ υἱὸς Ἀλῆ, Ἀλῆς ὑπηρέτης, Γιουσούφ Βέης διερμηνεύς⁷.

2.

Κῶδ. 8ος, (3ος) σ. 74.

Ὁ Φραντζᾶς υἱὸς Γεωργίου ἐκ τοῦ χωρίου Θόλος⁸ τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων Νήσου Κρήτης καὶ ὁ Μανώλης υἱὸς Μισελῆ ἐκ τοῦ χωρίου Βάρδενα⁹ τῆς ἰδίας Ἐπαρχίας, φόρου ὑποτελεῖς, ἐμφανισθέντες ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ τούτου Συμβουλίου ἤγειραν ἀγωγὴν κατὰ τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Ἀνώπολις Καπετὰν Κατσόνη υἱοῦ Γεώργη καὶ Μίγλη υἱοῦ Γιάννη καὶ κατὰ τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Ραγκά¹⁰ Μανούσου υἱοῦ Σήφη καὶ κατέθεσαν ἐπὶ παρουσίᾳ των τὰ ἀκόλουθα :

Οἱ ἀμφιθαλεῖς ἀδελφοὶ Γεώργη καὶ Μισελῆς, πατέρες ἡμῶν εἶχον

καθήκοντα. Κατὰ τὸν Κρητικὸν Πόλεμον ἀπεστάλη μέγας ἀριθμὸς σπαχίδων εἰς τὴν νῆσον, ὀνομαζοντο δὲ *Zeytun Sirahisi*, δηλ. τιμαριοῦχοι ἐλαιοδένδρων ἐκ τοῦ εἶδους τοῦ χορηγουμένου εἰς αὐτοὺς τιμαρίου. (Βλ. *Naima*, 4ος, σ. 180 καὶ ἀλλαχοῦ, *Evliya Çelebi*, 8ος σ. 380. Περὶ σπαχίδων βλ. γενικώτερον *Pakalın*, ἐν λ. *Sirahi* καὶ Ἀμβρ. Φραντζῆ, 1ος σ. 3, ὑποσ. 2).

⁵) 14 Ἰανουαρίου 1659.

⁶) *Draguman*.

⁷) *Tercuman*.

⁸) Συνοικισμὸς τῆς Χώρας Σφακίων. Ὑπὸ *Ψιλάκη*, 3ος, σ. 115 ἀναφέρεται ὡς χωρίον.

⁹) Ἀράδαινα.

¹⁰) Ἀνύπαρκτον σήμερον χωρίον, πιθανῶς ἐγκαταλειφθέν. Περὶ ἐγκαταλειφθέντων τοιούτων χωρίων βλ. *Παπαδοπετράκη*, σ. 12, 12 καὶ *Ψιλάκη*, 3ος, σ. 115.

εἰς τὴν κατοχὴν των ἐπικοίνως ἓνα ἀγρὸν ἐκτάσεως δεκαπέντε μουζουρίων¹¹ σπόρου, κείμενον ἐν τῇ τοποθεσίᾳ «Λάγκος» τοῦ χωρίου Ρίζου¹², ὑπαγομένου εἰς τὴν ρηθεῖσαν Ἐπαρχίαν, συνορευομένου ἐκ δύο μερῶν μὲ ἀγρὸν τοῦ ἀνωτέρω ἀναφερομένου Μανούσου, μὲ ὁμοιον Καπειτὰν Μανώλη καὶ μὲ ἀγρὸν Θεοδωρῆ ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς. Καίτοι δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν ὁ ἀγρὸς οὗτος ὤφειλε νὰ εἶχε περιέλθῃ εἰς τὴν κατοχὴν μας οἱ ρηθέντες Καπειτὰν Κατσόνης, Μισελῆς καὶ Μανούσος παρανόμως κατέχουσι καὶ νέμονται αὐτόν. Αἰτούμεθα ὅπως ἐξετασθῇ ἡ ὑπόθεσις αὕτη καὶ μᾶς ἀπονεμηθῇ τὸ δίκαιον.

Ἐρωτήσαμεν τοὺς ἐναγομένους Καπειτὰν Κατσόνην, Μισελῆν καὶ Μανούσον, οἵτινες ἀπήντησαν ὅτι τὸν περιγραφέντα ἀγρὸν, λόγῳ τοῦ ὅτι ἦτο ἀδέσποτος μᾶς ἔδωσαν πρὸ εἰκοσαετίας διὰ τίτλου οἱ Κασίμ Ἀγὰς, Μεχμέτ Ἀγὰς καὶ Τουράκ βέης, οἵτινες κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦσαν ἰδιοκτῆται τούτου.

Καιόπιν τούτου ἐδώσαμεν τὸν λόγον εἰς τοὺς ἐνάγοντας Φραντζὰν καὶ Μανώλην, οἵτινες ἕκαστος ἰδιαιτέρως ἐπεβεβαίωσαν τὰ ὑπὸ τῶν ἐναγομένων λεχθέντα.

Ἀποφαινόμεθα ὅθεν ὅτι λόγῳ παρελεύσεως πολλοῦ χρόνου ἀπαγορεύεται ἢ ἄνευ εἰδικῆς ἀδείας ἐκδίκασις ὑποθέσεως ἀγροῦ, ὅστις ἐπὶ δέκα ἔτη διετέλει, ἄνευ ὀχλήσεως, εἰς τὴν κατοχὴν ἄλλου, συνεπῶς ἀπηγορεύσαμεν εἰς τοὺς ἐνάγοντας νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν διένεξιν ταύτην.

Τῇ αἰτήσει κατεχωρίσθη ἡ προᾶξις αὕτη ᾧδε τῇ δεκάτῃ ἐνάτῃ Τζεμαζιέλαχιο τοῦ ἔτους χίλια ὀγδοήκοντα δύο¹³.

Οἱ μάρτυρες : Ἀλῆ Τσελεμπῆ υἱὸς Ἀβδουλλάχ, Μεχμέτ μπεσὲ υἱὸς Βελῆ διαγγελεύς, Ρετζεὶ Βέης υἱὸς Ἀλῆ, Χουσεῖν Τσελεμπῆς κλπ.

3.

Κῶδ 167ος, (1ος) σ. 34,

Ἐνεφανίσθησαν ἐνώπιον τοῦ Ἱεροδικαστικοῦ τούτου Συμβουλίου ἡ Ζαμπιὰ τὸ γένος Ἀντώνη καὶ ὁ προεσβύτερος υἱὸς ταύτης Γεώργης, ἡ μὲν σύζυγος ὁ δὲ νόμιμος υἱὸς τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Ἀισιπάδες τῆς

¹¹) Μέτρον σιτηρῶν ἀκαθορίστου βάρους καὶ καταμετρήσεως ἐπιφανείας ἀναλόγως τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους. Σχετικῶς βλ. Στ. Ξανθουδίδου, Ἡ Ἐνετοκρατία ἐν Κρήτῃ, σ. 139, 164. Μ. Χουρμούζη Βυζαντίου, σ. 34. Spratt, 1ος, σ. 381. Naima, 4ος, σ. 373, Evliya Çelebi, 8ος σ. 551.

¹²) Ἄγνωστον χωρίον, ἴσως νὰ πρόκειται περὶ τοῦ Γύρος ἢ Ζιρό, συνοικισμῶν τῆς Ἀνωπόλεως. Βλ. Ε.Ε.Κ.Σ., 2ος, σ. 272.

¹³) 13 Ὀκτωβρίου 1671.

Σακιανός τοξότης. Είκων ληφθεῖσα ἐκ τοῦ εἰδιουῦ περι ἐνδυμασιῶν βιβλίου τοῦ Cesare Vecellio, Costumes anciens et modernes. Paris MDCCC.LX σ 406, ἐνθα καὶ πλήρης περιγραφή τῆς ἐνδυμασίας.

Σφακιανή ἢ χωρική τῆς Κρήτης. Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ εἰδικοῦ περὶ ἐνδυμασιῶν βιβλίου τοῦ Cesare Vecellio, *Costumes anciens et modernes*, Paris MDCCC.LX σ. 407, ἐνθα καὶ περιγραφὴ τῆς ἐνδυμασίας.

Ἐπαρχίας Μονοφασιίου προερχομένου καὶ ἐν Νέφς Σφακιά¹⁴, διαμερίσματος Χανίων, ἀποθανόντος Σταμάτη υἱοῦ Θεοδοῦ καὶ κατέθεσαν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν Σταμάτη υἱοῦ Νικόλα, Φραγκιά υἱοῦ Γεώργη, Γιάννη υἱοῦ Μουρῆ, Γιάννη υἱοῦ Μανιοῦ καὶ Νικηφόρου υἱοῦ Θεοδοῦ, κατοίκων ἐπίσης Νέφς Σφακίων, παρισταμένων αὐτοπροσώπως διὰ τὸν ἑαυτῶν καὶ ὡς πληροξουσίων ἐπιτρόπων ἐκ μέρους τοῦ Καπετὰν Πύργου, Καπετὰν Πόλου, Καπετὰν Φάτζου, Καπετὰν Μανώλη, Καπετὰν Φραδίκα, Καπετὰν Μπίζη, Καπετὰν Πώλη Μοράκη, Καπετὰν Τζοβάνι, Καπετὰν Βουρομανώλη, Καπετὰν Νικόλα καὶ Καπετὰν Νικηφόρου τὰ ἀκόλουθα :

Ἀηλοῦμεν ὅτι ὁ ἀποθανὼν πρὸ ἐπιταμῆνου Σταμάτης ἐφρονεύθη ἐν τῷ δωματίῳ τοῦ Ἐμποῦ Μπεκῆρ μπεσέ, Σούμπαση¹⁵ τοῦ χωρίου Νέφς Σφακιά. Ὁ φόρος οὗτος δὲν διεπράχθη παρὰ τῶν κατοίκων τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου, ὡς ἐκ τούτου δὲ οὐδεμίαν ἔχομεν ἀπαίτησιν παρ' αὐτῶν οὔτε ἐγείρομεν ἀγωγὴν τινὰ κατ' αὐτῶν λόγῳ φόρου αἵματος.

Ταῦτα ἱερονομικῶς ἐπικυρωθέντα κατεχωρίσθησαν τῇ αἰτήσῃ ὧδε τῇ ἐννάτῃ τοῦ μηνὸς Ρεμπιουλαχίρ τοῦ ἔτους χίλια ὀγδοήκοντα τρία¹⁶.

Οἱ μάρτυρες : Ὁ διακεκριμένος προεσιῶς Ραμαζὰν ἀγᾶς υἱὸς Ἐλχὰτζ Ἀχμέτ κλητήρ, Ἀχμέτ Ἐφένδης υἱὸς Ἀλῆ, ὁ ἐπίλεκτος μεταξὺ τῶν ὀμηλικῶν τοῦ Ραμαζὰν Ἀγᾶς υἱὸς Ἀβδουλλάχ, Ἀλῆ βέης υἱὸς Ἀβδουλλάχ, Γιουσούφ μπεσέ υἱὸς Ἀβδουλλάχ κ.λ.π.

4.

Κῶδ. 27ος, (5ος) σ. 81.

Ἐνεφανίσθησαν ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ τούτου Συμβουλίου οἱ ἐκ τῶν ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ βακουφικῶν ἀφιερωμάτων τοῦ ἀειμνήστου καὶ ἀοιδίμου Σουλτὰν Ἰμπραχίμ Χάν¹⁷, ἐφ' οὗ ἡ ἄφρασις τῶν ἁμαρτιῶν, ρα-

¹⁴) Ἦτοι ἡ κομόπολις Καστέλλι ἢ Χώρα Σφακίων ἢ Μπρόσγιαλος.

¹⁵) Ἄνθρωπος τοῦ Βοϊβόδα ἢ τοῦ Μουτεβελῆ Ἀγᾶ ἢ τοῦ Ἀγᾶ (τιμαριούχου) τοῦ χωρίου ἢ τῆς βακουφικῆς περιοχῆς, ἀντιπροσωπεύων αὐτὸν καὶ ἐκτελῶν τὰ ἴδια μὲ αὐτὸν χρέη. Ἐπίστε καὶ ὁ Μουτεβελῆ Ἀγᾶς ἐλέγετο Σούμπασης (βλ. λ. Βοϊβόδας ὑποσ. 1). Ὁ τῆς πόλεως Σούμπασης ἐφρόντιζε διὰ τὴν καθαριότητα καὶ ἐπιδιόρθωσιν τῶν ὁδῶν καὶ τὴν κατεδάφισιν, ἐν συνεννοήσῃ μετὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ δημοσίου (Χασσᾶ - Μείμαρῆ), τῶν ἐτοιμορρόπων κτιρίων. Τὰς νύκτας παρηκολούθει μετὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ τοῦς κακοποιούς, συλλαμβάνων καὶ τιμωρῶν αὐτούς. Βλ. Mahmut Şefket Paşa, Teşkilatı Askeriye, 1ος, σ. 60, Pakalın, ἐν λ. Subaşı, Olivier, 1ος σ. 285 καὶ 386. Tournefort, 1ος, σ. 71.

¹⁶) 26 Ἰουλίου 1672.

¹⁷) Ἐξ ἀγνοίας ἢ ἐκ παραδρομῆς τοῦ γραφέως τοῦ Ἱεροδικείου σημειοῦνται ἐνταῦθα τὰ Σφακιά ὡς ἀνήκοντα εἰς τὰ ἀφιερώματα τῶν ἐν Κρήτῃ τεμε-

γιάδες τῶν Σφακίων Τζοβάνης υἱὸς Γιάννη, Κασούλης υἱὸς Βάρδα, Πῶλος υἱὸς Μοράκη, Νικολὸς υἱὸς Πέρου, Κατζανέρος υἱὸς Νικηφόρου, Μιχάλης υἱὸς Γιάννη, Μανώλης Μανιά, Λόδης υἱὸς Ξηρούχη, Γεώργης υἱὸς Κατσούλη, Ξηρούχης υἱὸς Μιχάλη καὶ Δράκος υἱὸς Γεώργη φόρου ὑποτελεῖς, παριστάμενοι αὐτοπροσώπως διὰ τὸν ἑαυτὸν των καὶ ὡς πληρεξούσιοι ἐπίτροποι διὰ τὴν κατωτέρω ὑπόθεσιν ἐκ μέρους τῶν λοιπῶν γνωστῶν ραγιάδων τοῦ ὡς εἴρηται βακουφικοῦ ἀφιερώματος καὶ κατέθεσαν μὲ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἰδιότητά των ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ διακεκριμένου Σπαχῆ¹⁸ Ἀβδουλλάχ Ἀγᾶ υἱοῦ Ἀβδουλλάχ, Μουτεβελῆ¹⁹ τοῦ προαναφερθέντος βακουφίου τὰ ἀκόλουθα :

Ὁ Μουτεβελῆς Ἀβδουλλάχ Ἀγᾶς εἰσέπραξε παρ' ἡμῶν ἐπακριβῶς καὶ ἀνελλιπῶς τὴν δεκάτην καὶ τοὺς φόρους τῶν ἐτῶν χίλια ὀγδοήκοντα δύο καὶ χίλια ὀγδοήκοντα τρία, τοὺς ὁποίους ὑποχρεούμεθα νὰ πληρῶνουμεν εἰς τὸ Βακούφιον. Ἐπληρώσαμεν καὶ παρεδώσαμεν αὐτῶ ταῦτα ἐπακριβῶς. Οὐδεμίᾳ ἀνθαιρεσίᾳ τοῦ εἰρημένου Μουτεβελῆ ἐσημειώθη. Τὸν εὐγνωμονοῦμεν καὶ εἴμεθα εὐχαριστημένοι ἀπὸ αὐτόν. Τόσον ἡμεῖς ὅσον καὶ οἱ ἐντολοδοταί μας δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν διένεξιν οὔτε ἀγωγὴν τινὰ κατ' αὐτοῦ δι' οἵανδήποτε αἰτίαν²⁰.

Ἐπικυρωθέντων τῶν λεγομένων των τούτων κατεχωρίσθησαν ταῦτα τῇ αἰθήσει ᾧδε τῇ δεκάτῃ τειάρτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς Ζηλκααδὲ τοῦ

νῶν τοῦ Σουλτάν Ἰμπραχίμ. Ἡ ἐπαρχία τῶν Σφακίων, ὡς γνωστόν, ἐξεχωρήθη ὡς φέουδον εἰς τὸν τοῦρκον ἀρχιστράτηγον Δελῆ ἢ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ (βλ. σχετικῶς ὑποσ. 8 τῆς εἰσαγωγῆς).

¹⁸) Βλ. ὑποσ. 4 τῶν ἐγγράφων.

¹⁹) Τὸ πρόσωπον ὄπερ, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ ἀφιερωτηρίου, ἀνελάμβανε τὴν διαχείρισιν, τὴν ἐπιστάσιαν καὶ διεξαγωγὴν τῶν ὑποθέσεων τῶν ἀφιερωθέντων δι' ἀγαθοεργὸν κινὰ σκοπὸν ἀκινήτων ἢ περιοχῆς τινός. Ἡ θέσις αὕτη διετηρεῖτο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μέχρι τοῦ θανάτου του ὑπὸ τοῦ ἀφιερωτοῦ καὶ ἔπειτα, ἀναλόγως τῆς ἐν τῷ ἀφιερωτηρίῳ διαλαμβανομένης διατάξεως, περιήρχετο εἰς τοὺς ἐξ ἀρρενογονίας καὶ θηλυγονίας κληρονόμους του. Ὁ Μουτεβελῆς, ἐν περιπτώσει μὴ μονίμου ἐγκαταστάσεώς του ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν ἀφιερωθέντων ἀκινήτων, ἠδύνατο νὰ διορίζῃ ἀντιπρόσωπόν του, ὡς εἶναι ὁ ἐν τῷ παρόντι ἐγγράφῳ ἀναφερόμενος Ἀβδουλλάχ Ἀγᾶς. Τὴν θέσιν τοῦ Μουτεβελῆ τῶν Σφακίων διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του ὁ ἀφιερωτὴς Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶς, μετὰ τὸν θάνατον δὲ τούτου, συμφώνως τῷ ἀφιερωτηρίῳ του, περιῆλθεν αὕτη εἰς τὸν υἱὸν του Μεχμέτ. (Βλ. Κρητικὴ Στοιὰ, τ. 2ος, σ. 174 τοὺς ὅρους τοῦ ἀφιερωτηρίου τοῦ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, καὶ ἐκ τῶν ἐνταῦθα δημοσιευομένων ἐγγράφων τὰ ὑπ' ἀριθ. 5, 10, 12, 15, 31, 34 κέξ. ἐγγράφα περὶ τῶν κληρονομιῶν δικαιώματι Μουτεβελήδων τῶν Σφακίων καὶ P a k a l i n, ἔνθα ἀνωτ, γενικῶς περὶ μουτεβελήδων ἐν λ. Mütevelli).

²⁰) Περὶ τῶν ὑφισταμένων σχέσεων μεταξὺ τῶν κατοίκων βακουφικῆς περιοχῆς καὶ τοῦ Μουτεβελῆ ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτοῦ, βλ. ἐν Olivier, τ. 1ος, σ. 186, 388 καὶ P a s h l e y, τ. 1ος, σ. 116.

ἔτους χίλια ὀγδοήκοντα τέσσαρα²¹.

Οἱ μάρτυρες: Ὁμὲρ Ἀγᾶς υἱὸς Χιζίρ, Χουσεῖν βέης υἱὸς Ἀβδουλλάχ, Γιουσοῦφ μπεσέ υἱὸς Ἀβδουλλάχ, Χουσεῖν βέης υἱὸς Μουσταφᾶ, Ἀβᾶζ βέης υἱὸς Ἀβδουλλάχ.

5.

Κῶδ. 7ος, (8ος) σ. 113.

Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Μουχαφίζην²² τοῦ Χάνδακος (δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα).

Γενέσθω ὑμῖν γνωστὸν ὅτι ὁ μεγαλόδωρος καὶ ἐνδοξότατος Μεχμέτ, οὗ ἄπειρον τὸ κλέος, δι' ἀναφορᾶς τοῦ ἀπευθυνθείσης πρὸς τὴν ὑψηλὴν μου αὐτοκρατορικὴν αὐλήν, μοὶ γνωστοποιεῖ ὅτι τυγχάνει νομίμως διωρισμένος ἐκ μέρους τοῦ πατρὸς του βεζύρου Χουσεῖν Πασᾶ καὶ ἀνεγνωρισμένος δι' αὐτοκρατορικῶν μπερατίου μουτεβελῆς²³ τῶν εἰς τὰς δύο ἱερὰς πόλεις Μέκκαν καὶ Μεδινὰν ἀφιερωμένων καὶ ἐν τῷ Κτηματολογίῳ ἀναφερομένων χωρίων τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων νήσου Κρήτης. Ὡς ὁμως τῷ γνωστοποιεῖ ὁ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἀντιπρόσωπός του²⁴ οἱ κάτοικοι τῶν βακουφικῶν τούτων χωρίων ἐναντιοῦνται εἰς τὴν καταβολὴν τῆς δεκάτης τῶν συγκομιζομένων ὑπ' αὐτῶν σιτηρῶν καὶ λοιπῶν δημητριακῶν προϊόντων, τῶν παραγομένων εἰς τοὺς καλλιεργουμένους ἀγρούς τῶν χωρίων των, ὡς καὶ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν λοιπῶν ἐν τῷ σχετικῷ βιβλίῳ ἀναφερομένων φόρων των, δι' ἰσχυριζόμενοι ὅτι «ὁ κεφαλικὸς μας φόρος εἰσπράττεται ἤδη παρὰ τοῦ Δημοσίου, συνεπῶς δὲν ὑποχρεούμεθα νὰ πληρώσωμεν εἰς τὸ Βακούφιον οὔτε δεκάτην οὔτε ἄλλους φόρους».

Ἐπειδὴ αἰτεῖται οὗτος τὴν ἔκδοσιν αὐτοκρατορικῶν μου ὄρισμοῦ δι' οὗ νὰ ὑποχρεοῦνται οἱ κάτοικοι τῶν βακουφικῶν τούτων χωρίων εἰς τὴν καταβολὴν, ἐκτὸς τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, καὶ τῆς δεκάτης ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἐν τῷ σχετικῷ βιβλίῳ ἀναφερομένων φόρων, ὡς ἐκ τούτου, ἐπὶ τῷ τέλει ἀπαγορεύσεως πάσης ἔξωθεν ἀναμίξεως, ἐντέλλομαι ἅμα τῇ λήψει τῆς παρούσης διαταγῆς μου ὅπως, ἐφοδιαζόμενοι δι' ἀντιγράφου δεόντως ὑπογεγραμμένου καὶ ἐσφραγισμένου, ἐξαχθησομένου ἐκ τοῦ Νέου Βιβλίου τοῦ Κτηματολογίου, ἐξετάσητε τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καί, ἐὰν πράγματι ἔχη αὕτη ὡς ἀναφέρεται ἐν τῇ ὑποβληθείσῃ αἰτήσῃ, φροντίσητε ὅπως εἰσπραχθῶν παρὰ τῶν κατοίκων τῶν βακουφικῶν τούτων χωρίων πλὴν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου καὶ ἡ δεκάτη

²¹⁾ 10 Φεβρουαρίου 1674.

²²⁾ Διοικητὴς ὀχυρωμένης πόλεως.

²³⁾ Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 19 ὑποσ. τῶν ἐγγράφων.

τῶν ὑπ' αὐτῶν συγκομιζομένων σιτηρῶν καὶ δημητριακῶν ὡς καὶ πάντες οἱ λοιποὶ ἄλλοι φόροι, μὴ ἐπιτρέποντες εἰς τοὺς ραγιάδες τούτους, παρὰ τὰ κατακεχωρισμένα ἐν τῷ Κτηματολογίῳ νὰ προβάλλουν ἀσιτηρίκτους δικαιολογίας καὶ νὰ προβαίνουν εἰς ἔριδας καὶ φιλονικίας. Εἰς οὐδένα νὰ ἐπιτρέψητε τὴν δημιουργίαν πραγμάτων ἀτυκειμένων εἰς τὸν Ἱερόν Νόμον, τὸ Κτηματολόγιον καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν μου διαταγὴν. Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε.

Ἐγράφη κατὰ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Ἰζεμαζιελαχίῳ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν τρία²⁴.

6.

Κῶδ. 9ος, (7ος) σ. 93.

Οἱ ἐκ τῶν ραγιάδων τῆς εἰς τὰ ἀφιερώματα τῶν δύο ἱερῶν πόλεων ὑπαγομένης Ἐπαρχίας τῶν Σρακίων, διαμερίσματος πόλεως Χανίων, Πισόκολος υἱὸς Διγενῆ ἐκ Νέφης Καστέλλι καὶ οἱ ἐκ τοῦ χωρίου Ἅγιος Ἰωάννης τῆς ἰδίας Ἐπαρχίας Μανώλης υἱὸς Γιάννη, Νικολὸς υἱὸς Βαρδῆ, Φραντζέσκος υἱὸς Μανάρ, Μανούσος υἱὸς Φόρου, Σταμάτης υἱὸς Μανούσου, Παπᾶ Γιάννης υἱὸς Νικηφόρου καὶ Παῦλος υἱὸς Μανούσου, ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Ἀσκύφου Πῶλος υἱὸς Μοράκη, οἱ ἐκ Πατσανοῦ Κανάκης υἱὸς Μανώλη καὶ Μᾶρκος υἱὸς Κατσογεράκη, ὁ ἐξ Ἁγίας Ρούμελης Σταμάτης υἱὸς Κλαδᾶ, ὁ ἐκ Βουβᾶ Βαρουξῆς υἱὸς Κωσταριῆ, οἱ ἐξ Ἁγίου Ἰωάννου Τσόντιος υἱὸς Μαθιοῦ καὶ Νικολὸς υἱὸς Δαμιανοῦ, ὁ ἐκ Βρασκᾶ Δράκος υἱὸς Παπᾶ Γεώργη, καὶ πάλιν οἱ ἐκ τῶν ραγιάδων τοῦ χωρίου Ἀσκύφου Σταυρογιάννης υἱὸς Πάτερον καὶ Γεώργιος υἱὸς Κίφου, ὁ ἐκ Σαμαριᾶς Ξερίγος υἱὸς Κάτη καὶ πάλιν ὁ ἐκ Πατσανοῦ Κανάκης υἱὸς Συκιᾶ, καὶ ὁ ἐξ Ἀσκύφου Στέφανος υἱὸς Σταμάτη, φόρου ὑποτελεῖς, ἐνεφανίσθησαν ἐνώπιον τοῦ Ἱεροδικαστικοῦ Συμβουλίου, ὅπερ συνῆλθεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ εὐγενεσιτάτου Ἀρχηγοῦ τῶν Ἀρχηγῶν Μουσᾶ Πασᾶ²⁵, Τοπάρχου τοῦ Σανιζακίου Ρεθύμνης ὑπὸ τύπον ἀρπαλικίου²⁶, ξῆθα ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ ἤδη

²⁴) 9 Μαρτίου 1692.

²⁵) Γνωστός προσηγουμένως ὡς Μουσᾶ Βέης καὶ εἶτα ὡς Καρὰ Μουσᾶ Πασᾶς, λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ Πασᾶ ὡς ἀμοιβὴν τῶν προσφερθειῶν ὑπ' αὐτοῦ ὑπηρεσιῶν κατὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1692 ἀποβάσεως τοῦ Μοισενίγκου εἰς Χανιά. (Βλ. περὶ αὐτοῦ Τ.Α.Η. Κῶδ. 2ος, σ. 127 τοῦ 1670, Κῶδ. 8ος σ. 72 τοῦ 1693. Πρβ. Τουρνφορτ, ε. 1ος, σ. 21, Ἄντ. Γ. Σήφακα, Συμβολὴ τῆς οἰκογενείας Σήφακα, σ. 35, Gerola Monumenti, τ. II, σ. 142).

²⁶) Πρόσθετος οικονομικὴ ἐνίσχυσις χορηγουμένη εἰς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους ἢ εἰς πρόσωπα προσενεγκόντα μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίαν, ἢ εἰς γηράσαντας ὑπαλλήλους ὑπὸ τύπον συντάξεως, διὰ παραχωρήσεως εἰς αὐτοὺς μονίμως ἢ προσωρινῶς τῶν ἐσόδων χωρίου ἢ ἐπαρχίας τινός.

Σερδάρη²⁷ τῆς νήσου Κρήτης καὶ Μουχαφίζη τοῦ Χάνδακος ἐκλαμπροτάτου καὶ ἐξοχωτάτου βεζύρου Ἐλχάτζ Μεχμέτ Πασᾶ²⁸, παρόντων καὶ τῶν κάτωθι τοῦ παρόντος ἐγγράφου ὑποσημειουμένων ἀγωνιστῶν, ἐξέθεσαν τὸν σκοπὸν τῶν εἰπόντες ὅτι ἔρχονται αὐτοπροσώπως διὰ τὸν ἑαυτῶν τῶν καὶ ὡς πληρεξούσιοι τῶν ραγιάδων τῶν λοιπῶν χωρίων τῆς Ἐπαρχίας τῶν διὰ τὰ προβοῦν εἰς τὴν κατωτέρω δήλωσιν. Ἄρ' οὗ δὲ ἐπιστοποιήθη ἱεροδικαστικῶς διὰ τῆς μαρτυρίας τῶν Μουσταφᾶ Ἀγᾶ υἱοῦ Χουσεῖν καὶ Χατζῆ Χουσεῖν υἱοῦ Ἀβδουλλὰχ ὅτι πράγματι οὗτοι ἔρχονται καὶ ὡς πληρεξούσιοι τῶν λοιπῶν ραγιάδων τῆς Ἐπαρχίας τῶν, ἐνεφανίσθη δὲ ὡς ἐγγυητῆς τῶν ρηθέντων ραγιάδων καὶ ὁ Κετχουντᾶς τῆς Ἐπαρχίας Ἀποκορώνου Παπᾶ Γεώργης υἱὸς Μανώλη ἱερεὺς, ἐκλήθησαν οἱ ἀνωτέρω ἀναφερόμεντες ραγιάδες τῶν Σφακίων ὅπως καταθέσῃν τὴν δήλωσίν τῶν. Κατέθεσαν δὲ οὗτοι αὐτοπροσώπως διὰ τὸν ἑαυτῶν τῶν καὶ ὡς πληρεξούσιοι τῶν συνεπαρχιωτῶν τῶν τὰ ἀκόλουθα :

Ὅταν πρὸ καιροῦ ὁ ἀπαίσιος στόλος τῶν Ἐνετῶν ἦλθε καὶ ἐπολιόρησε τὸ φρούριον τῶν Χανίων, ἐπαναστατήσαμεν ἅπαντες τῇ ὑποκινήσει ζωηροτέρων τινῶν ἐξ ἡμῶν καὶ ἐγενόμεθα ὄργανα τῶν ἀπίστων Ἐνετῶν^{28α}. Κατόπιν ὅμως τῶν ἐκ μέρους τοῦ ἐξοχωτάτου Βεζύρου ἐπανειλημμένως ἐκδοθεισῶν καὶ διὰ μουμπασίρη²⁹ ἀποσταλεισῶν εἰς ἡμᾶς διαταγῶν ὑπακοῆς, ὑποταγῆς καὶ καθησυχάσεως, ἐδέχθημεν τὰ ὑποταχθῶμεν καὶ ἀφ' οὗ ἠμνηστεύθημεν διὰ τὴν παρανομίαν μας ταύτην καὶ μειωθήσαμεν δι' ὅσα ἐπράξαμεν, ἐδέχθημεν πάλιν τὴν ὑποτέλειαν. Ὑποσχόμεθα ὅθεν σήμερον ὅτι ἀναλαμβάνομεν τὴν ὑποχρέωσιν τὰ μεταφέρωμεν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας τοῦ παρόν-

²⁷) Ἀρχηγοῦ στρατιωτικῶν δυνάμεων.

²⁸) Ἡ Φιντίκ (Πόντιος) Ἐλχάτζ Μεχμέτ Πασᾶς. Διετέλεσε δις Σερσασκέρης (Γ. Διοικητῆς) τῆς νήσου Κρήτης κατὰ τὰ ἔτη 1688 καὶ 1691. Συνεργασθεὶς στενῶς μετὰ τοῦ χριστιανοῦ Γραμματικοῦ τῆς Πόρτας τοῦ Μ. Κάστρου Γιαννιοῦ Σκορδίλη κατέπρεσε σκληρῶς τοὺς Χριστιανούς τῆς νήσου. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐγένετο ἡ ἀπόβασις τοῦ Μοτσενίγκου εἰς Χανιά, ἡ συμμετοχὴ τῶν Σφακιανῶν εἰς τὰς κατὰ τῶν Χανίων ἐπιχειρήσεις τῶν Ἐνετῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ παράδοσις τῆς Γραμβούσης εἰς τοὺς Τούρκους (1692). Ἀναμιχθεὶς σκανδαλωδῶς εἰς τὴν ἀπόδρασιν τῆς φρουρᾶς τῆς Γραμβούσης καὶ κατηγορηθεὶς δι' ἄλλας ὑπερβασίας καὶ καταχρήσεις, κατεδικάσθη καὶ ἐθανατώθη ἐν Μ. Κάστρω κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1694. (Βλ. περὶ αὐτοῦ T.A.H. Κῶδ. 8ος, σ. 16 - 113, ἔνθα φερμάνιον τῆς κατατομήσεώς του. Πρβ. καὶ Hammer, τ. 3ος, σ. 844).

^{28α}) Βλ. P. Garzoni, τ. 1ος, σ. 463.

²⁹) Διαγγελεύς, δικαστικὸς κλητῆρ. Βλ. ἐκτενέστερον περὶ τῶν μουμπασίρηδων τὸ ἐκ τῶν ἐνταῦθα δημοσιευομένων ὑπ' ἀριθ. 32 ἐγγράφον.

τος έγγραφου εἰς τὴν τοποθεσίαν Ἰσιζή - Σοῦ³⁰ καὶ νὰ παραδώσωμεν εἰς τὸν Ἀβδουρραχμὰν Ἀγᾶν, ἀντιπρόσωπον καὶ Κετχουντιὰν³¹ τοῦ ἐξοχωτάτου Βεζίρον, ὅπως παραδοθῶσι εἰς τοὺς ἰδιοκτίτας των, πάντα τὰ κτήνη ἢτοι πρόβατα αἴγας, ἀγελάδας, φορβάδας, ὄνους καὶ λοιπὰ ἄλλα κινητὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἔκλεψαν καὶ διήρπασαν οἱ ραγιάδες τῆς Ἐπαρχίας μας ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων τῶν περιφερειῶν Χανίων, Ρεθύμνης καὶ Χάνδακος. Ἐπίσης ὑποσχόμεθα νὰ παραδώσωμεν τὸ βούτυρον, τοῦ ὁποῖου ἡ ποσότης τυγχάνει γνωστή, ὅπερ διήρπασαν οἱ συνεπαρχιωῖται μας ἀπὸ τὸ ἐκ Δέρονας καταφθάσαν εἰς τὸν λιμένα τῶν Ματάλων πλοῖον, ὡς καὶ πάντας τοὺς ἐξ αὐτοῦ διαρπαγέντας τάπητας καὶ λοιπὰ πολεμικὰ εἶδη. Ὁμοίως ὑποσχόμεθα νὰ ἐπιστρέψωμεν πάντα τὰ τυφέκια, πολεμοφόδια, ξίφη καὶ λοιπὰ ἄλλα πολεμικὰ ὄργανα, τὰ ὁποῖα παρελάβομεν παρὰ τῶν ἀπίστων Ἐνετῶν διὰ τὸν κατὰ τῶν Μουσουλμάνων πόλεμον. Ὑποσχόμεθα ὡσαύτως νὰ παραδώσωμεν τὰ ἀνέκαθεν εἰς χεῖρας ἡμῶν εὕρισκόμενα τυφέκια, ξίφη, βέλη καὶ τόξα, πολεμοφόδια καὶ λοιπὰ πολεμικὰ εἶδη. Ὑποσχόμεθα ὁμοίως νὰ ἀπολυτρώσωμεν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ νὰ παραδώσωμεν ἐντὸς ἑνὸς μηνὸς ἀπὸ σήμερον πάντας τοὺς ὑφ' ἡμῶν αἰχμαλωτισθέντας κατὰ τὰς μάχας Μουσουλμάνους καὶ πωληθέντας εἰς τὸν στόλον τῶν ἀπίστων Ἐνετῶν. Ἐπίσης νὰ παραδώσωμεν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ σήμερον πάντας τοὺς λιποτακτήσαντας καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας καταφυγόντας μουριάτες καὶ χαϊνηδες³² καὶ τοὺς ἐξ ἡμῶν ζωηροτέρους καὶ ἐνεχομένους εἰς ληστείας, κλοπὰς, ὑποκινήσεις πρὸς σιᾶσιν καὶ ἐπανάστασιν ὡς καὶ τοὺς μουριάτες³³ καὶ γνωστοὺς ἐπὶ ληστεία Κεμιτζῆ Ἀλῆ καὶ Ὁμέρ Ἀγᾶ καὶ Νταγῆ Μουσταφᾶ Ἀγᾶ ναυτικούς. Δηλοῦμεν ὁμοίως ὅτι ἀπὸ σήμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θὰ προβαίνωμεν εἰς

³⁰) Οὕτω ὀνομάσθη τὸ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ οὐχὶ ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, ὡς ἐσφαλμένως ἀναφέρεται, ἀνεγερθέν μικρὸν ἠρειπωμένον σήμερον φρούριον τοῦ Ἀλμυροῦ παρὰ τὸ χωρίον Γεωργιούπολις Ἀποκορώνου. (Βλ. περὶ αὐτοῦ *Fevliya Çelebi*, τ. 8ος, σ. 388, 553, *Naima*, τ. 4ος, σ. 197, *Valiero*, τ. 1ος, σ. 245, 247, *Roscoe*, τ. 2ος, σ. 344 καὶ ὑποσ. 3).

³¹) Παρ' ἐκάστῳ Πασᾶ ὑπῆρχεν ἡ θέσις τοῦ Κετχουντᾶ ἢ Κεχαγιᾶ, ὅστις παρίστατο καὶ ἐνήργει ἐκ μέρους τούτου, διεκπεραιῶν σχεδὸν ὅλας τὰς ὑποθέσεις, τοῦ Πασᾶ, μὴ ἀναμιγνυομένου ἢ εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις. (Βλ. *Savary*, σ. 331 καὶ *Pakalın*, ἐν λ. *Karī Kethudası*).

³²) Ὁ ἐπίορκος, ὁ ἐπίβουλος, ὁ στασιαστής, ὁ δεχθεὶς τὴν ὑποτελείαν καὶ τὴν πληρωμὴν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου καὶ εἶτα ἀθετήσας τὴν ὑπόσχεσίν του. (Βλ. *Στ. Ξανθοουδίδου*, *Ποιμενικὰ Κρήτης ἐν λεξικογρ. ἀρχείῳ*, τ. 5ος, σ. 272, *Μπουνιαλῆ*, σ. 224, στ. 16. *Περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ χαϊνηδων*, βλ. *Tournefort*, τ. 1ος, σ. 92).

³³) Ὁ ἀρνησίθρησκος.

ληλασίας καὶ στάσεις, ἀλλὰ θὰ εἴμεθα πιστοὶ καὶ ὑποπειταγμένοι φόρου ὑποτελεῖς ραγιάδες τοῦ κραισιαιτάτου καὶ μεγαλειοτάτου ἡμῶν βασιλέως. Θὰ καταβάλωμεν εἰς τὸν Μουτεβελεῖν³⁴ μας τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἐπιβληθέντος ἡμῖν κεφαλικοῦ φόρου διὰ τὸ ἔτος χίλια ἑκατὸν τρία³⁵, ὡς καὶ τὴν δεκάτην μας ἀνελλιπῶς. Ἐκ τῆς ἀπὸ σήμερον δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θὰ κλέπτωμεν τὰ πρόβατα καὶ λοιπὰ ζῶα τῶν κατοίκων τῆς Κρήτης, δὲν θὰ προβαίνωμεν εἰς ἀποστασίας, δὲν θὰ βλάπτωμεν τὸ Δημόσιον, δὲν θὰ ἐπιτρέπωμεν τὴν προσέγγισιν εἰς τὴν Ἐπαρχίαν μας τῶν ἐκ τοῦ φρουρίου τῆς Σούδας κρυφίως ἐξερχομένων ἀπίστων χαϊνηδων καὶ κατ' οὐδένα λόγον θὰ χορηγοῦμεν εἰς αὐτοὺς προστασίαν τινά. Ὁρκιζόμεθα καὶ καθιστάμεθα ἀλληλέγγυοι διὰ πάντα ταῦτα.

Μετὰ τὴν δήλωσιν ταύτην τῶν ραγιάδων τῆς ἐπαρχίας Σφακίων, προσῆλθεν ὁ Κεϊχουντιᾶς³⁶ τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου Παπα Γεώργης υἱὸς Παπα Μανώλη, ὅστις ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἰδίου Συμβουλίου κατέθεσεν ὅτι καθίσταται ἐγγυητὴς καὶ πληρωτὴς δι' ὅλα ὅσα ὑπεσχέθησαν οἱ προλαλήσαντες.

Εἶτα ἔλαβον πάλιν τὸν λόγον οἱ ὡς εἴρηται ραγιάδες τῶν Σφακίων καὶ προσέθεσαν ὅτι «ἐὰν ἀπὸ σήμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς θελήσῃ τις ἐξ ἡμῶν ἢ ἐκ τῶν συνεπαρχιωτῶν μας νὰ ἀθιγῆσιν τὰ ὡς ἄνω συμφωνηθέντα καὶ ὑπεσχημένα, ἅς τιμωρηθῶμεν συμφώνως πρὸς τὸν Ἱερόν Νόμον ἀναλόγως τοῦ ἀνομήματός μας, τὰ δὲ γυναικόπαιδά μας ἅς συλληφθῶν καὶ αἰχμαλωτισθῶν καὶ αἱ περιουσίαι ὅλων μας ἅς πωληθῶν ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου». Ἡ ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου οἰκαιοθελὴς κατάθεσις των κατεχωρίσθη ὧδε τῇ αἰτήσει.

Οἱ μάρτυρες: Ὁσμὰν Βέης, τὸ στήριγμα τῶν ἐξόχων ἀρχηγῶν, Ρεϊζὲπ τὸ καύχημα τῶν ὀμηλίκων του, Καπειάνιος καλιονίου³⁷, Ὁσμὰν τὸ καύχημα τῶν ὀμηλίκων του, Καπειάνιος καλιονίου, Χασὰν τὸ καύχημα τῶν ὀμοίων του, Καπειάνιος καλιονίου, Μουσταφὰ Ἀγᾶς τὸ καύχημα τῶν ὀμηλίκων του, Ἀγᾶς τῶν ἐντοπίων ἐθελοντιῶν τοῦ Χάνδακος, Μουσταφὰ Ἀγᾶς τὸ καύχημα τῶν ὀμηλίκων του, Ἀγᾶς τῆς Ἄκ Τάμπιας, Ἀλῆ Ἀγᾶς τὸ καύχημα τῶν ὀμηλίκων του, Ἀγᾶς τοῦ Κοῦλε τῆς θαλάσσης, Ἀχμέτ Ἀγᾶς υἱὸς Μουσαῖ Πασᾶ, τὸ καύχημα τῶν ὀμηλίκων του, Χουσεῖν Ἀγᾶς, Ἀγᾶς τῶν ἐθελοντιῶν τοῦ ἀριστεροῦ τομέως Χάνδακος. Γιουσοῦφ Ἀγᾶς Διζνιάρης³⁸ τῆς Ρεθύμνης,

³⁴) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 19 ὑποσημείωσιν τῶν ἐγγράφων.

³⁵) 1691 μ. Χ.

³⁶) Ἐνταῦθα ἡ λέξις Κεϊχουντιᾶς ἢ Κεχαγιᾶς μὲ τὴν σημασίαν τοῦ Προέδρου τῆς ἐπαρχίας.

³⁷) Ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ *galeone*, πολεμικὸν πλοῖον.

³⁸) Φρούραρχος.

Μουσταφᾶ Ἄγᾶς πυροβολητῆς τῶν γερλήδων³⁹, Μεχμέτ Ἄγᾶς τοῦ Κοῦλε τῆς θαλάσσης, Μουσταφᾶ Ἄγᾶς, Κειχουντιᾶς τοῦ δεξιοῦ τομέως, Σουλεϊμᾶν Ἄγᾶς υἱὸς Σιαχίν Ἄγᾶ, τὸ καύχημα τῶν ὁμοίων του, Ἄλῆ Ἄγᾶς τὸ καύχημα τῶν προεστώων, Ἄγᾶς τῶν Γενιτσάρων τῆς Ρεθύμνης, Ἐσσεῖχ Μουσταφᾶ ἐφένδης, τὸ καύχημα τῶν Σεϊχῶν, Ἱεροκήρυξ τοῦ τεμένους Χουσεῖν Πασᾶ, Μαχμουτι Ἐφένδης, τὸ στήριγμα τῶν ἀπογραφέων, Ταμίας τοῦ Λογιστηρίου τοῦ Χάνδακος, Ἐλ Χατζ Χουσεῖν, Τζαπῆς⁴⁰ τῶν Σφακίων, Μουσταφᾶ Ἄγᾶς, Ἄγᾶς τῶν ἐντοπίων τσετῶν⁴¹. (Ἀχρονολόγητον)⁴².

7.

Κῶδ. 7ος, (8ος) σ. 81.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἱερὰν διαταγὴν, τὴν κομισθεῖσαν ἐκ τῆς πρωτευούσης διὰ χειρὸς τοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διορισθέντος ἐλάκτου ἀπεσταλμένου ἀρχιθυρωροῦ Χαλεπλῆ Ἀχμέτ Ἄγᾶ, ὅπως ἐξετασθῆ ἢ καιωτέρω ὑπόθεσις συνεκροιήθη ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἤδη ἐν ἐνεργείᾳ Βαλῆ Χάνδακος ἐξοχωτάτου Βεζύρου Ἰσμαήλ Πασᾶ⁴³ Ἱεροδικαστικὸν Συμβούλιον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου παρουσιάσθησαν οἱ ραγιάδες τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων, ἀνηκούσης εἰς τὰ βακουφικὰ ἀφιερώματα τῶν δύο ἱερῶν πόλεων καὶ ὑπαγομένης εἰς τὸ Σανιζάκιον τῶν Χανίων, οὔτινες καὶ ἤγειρον ἀγωγὴν κατὰ τοῦ τέως Μουτσαρίφη⁴⁴ τοῦ Ἐγιαλειοῦ⁴⁵ τῆς Κρήτης ἐξοχωτάτου βεζύρου Μεχμέτ Πασᾶ⁴⁶ καὶ κατέθεσαν ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Κειχουντιᾶ καὶ πληρεξουσίου ἐπιτρόπου του Ἀβδουρραχμᾶν Ἄγᾶ υἱοῦ Χασᾶν τὰ ἀκόλουθα:

Κατὰ τὸν πόλεμον τῶν Χανίων ὁ ἐξοχώτατος Μεχμέτ Πασᾶς ἔλαβε παρ' ἡμῶν χίλια χρυσᾶ νομίσματα καὶ μᾶς ἐζημίωσε πάρα πολὺ. Ἐκτὸς τούτου διὰ μέσου τοῦ Γραμματικοῦ τῆς Πόρτας⁴⁷ Γιαννιοῦ⁴⁸

³⁹) Τῶν ἐντοπίων γενιτσάρων.

⁴⁰) Εἰσπράκτωρ τῶν βακουφικῶν φόρων.

⁴¹) Ἦτοι ἀρχηγὸς τῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων. Οὗτοι ἔργον εἶχον τὴν καταδίωξιν τῶν χαϊνηδων καὶ πειρατῶν.

⁴²) Ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ ἐγγράφου καταφαίνεται ὅτι ἐγγράφη τοῦτο μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποβάσεως τοῦ Μοτσενίγκου, ἦτοι κατὰ τὸ 1692.

⁴³) Γνωστὸς ὡς Καραγιλάν Ζαδὲ Ἰσμαήλ Πασᾶς. Μετατεθεὶς ἐκ Χανίων εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Μ. Κάστρου, προήδρευσε τοῦ δικαστηρίου, ὅπερ ἐξήτασε τὰς ὑπερβασίας καὶ καταχρήσεις τοῦ Σερασκέρη Κρήτης Φιντίκ Χατζῆ Μεχμέτ Πασᾶ (βλ. ὑποσ. 28 τῶν ἐγγράφων).

⁴⁴) Διοικητοῦ.

⁴⁵) Ὄρος χρησιμοποιούμενος πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ὀνομασίας *Βιλαγιέτ*, ἦτοι Νομός, Γ. Διοίξεις.

⁴⁶) Βλ. περὶ αὐτοῦ ὑποσ. 28 τῶν ἐγγράφων.

⁴⁷) Καρι Yazıciisi. Βλ. περὶ τοῦ ἀξιώματος τῶν Γραμματικῶν τῆς Πόρτας

ἔλαβε παρ' ἡμῶν ἑξακόσια πενήκοντα ἀσλάνια γρόσια, ἑπτακόσια πρόβατα, ἑκατὸν εἴκοσι καντάρια βούτυρον καὶ ἑκατὸν τυφέκια. Ἐπειδὴ μᾶς κατεπίεσε καὶ μᾶς ἠδίκησε πάρα πολὺ αἰτούμεθα ὅπως ἐρωτηθῆ ὁὔτις καὶ διὰ τοῦ Ἱεροδικείου ἀπονεμηθῆ τὸ δίκαιον.

Ἡρωτήθη ὁ Ἀβδουρραχμὰν Ἀγᾶς, πληρεξούσιος ἐπίτροπος τοῦ ἐναγομένου Μεχμέτ Πασᾶ, ὅστις ἀπήντησεν ὅτι «τὰ ὑπὸ τοῦ ἐντολοδότου μου Πασᾶ τυραννικῶς ληφθέντα ἀπὸ τοὺς ραγιάδες τῶν Σφακίων πράγματα εἶναι τὰ ἀκόλουθα: χίλια ἑκατὸν πενήκοντα ἀσλάνια γρόσια, τετρακόσια ἀρνία, καὶ ἑκατὸν τυφέκια, διὰ ταῦτα ὑπάρχει καὶ ὁμολογία τοῦ ἐντολοδότου μου Πασᾶ».

Ἐπειδὴ διαρρήδην ἀρνεῖται ὅτι ἔλαβε περισσότερα τῶν ὄσων ἀνωτέρω ἀναφέρονται, ἀρνούμενος ἐπίσης καὶ τὰ ὅσα διατείνονται ὅτι ἔλαβε παρ' αὐτῶν ὁ Γραμματικὸς τῆς Πόρτας Γιαννιός, δηλαδὴ ἑξακόσια πενήκοντα ἀσλάνια γρόσια καὶ τὸ βούτυρον, ἐξεδόθη ἀπόφασις ἐπιστροφῆς μόνον τῶν χιλίων ἑκατὸν πενήκοντα γροσίων σὺν ἑκατὸν τριάκοντα τρία γρόσια τὴν ἀξίαν τῶν τετρακοσίων ἀρνίων. Ταῦτα θὰ εἰσπραχθοῦν μέσον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀπεσταλμένου, ἀρχιθυρωροῦ τῶν ἀνακτόρων, Χαλεπλῆ Ἀχμέτ Ἀγᾶ καὶ θὰ ἐπιστραφοῦν εἰς τοὺς ραγιάδες τῶν Σφακίων.

ἐν Κρήτῃ, «Κρητικὰ Χρονικά», τ. Β' σ. 553 καὶ γενικώτερον, Περιοδ. «Θεολογία» τ. 6ος σ. 7 καὶ τ. 12ος, σ. 103. Παλαιότερον οἱ συντάκται τῶν εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν συντασσομένων συνθηκῶν μεταξὺ τῆς Ὀθωμαν. Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν ξένων κρατῶν (Ἑνετίας, Γενούης καὶ τῶν Ἰπποτῶν τῆς Ρόδου) ἔλεγοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων Γραμματικοί. (βλ. Ρακαλίν, ἐν λ. Gramatikos).

⁴⁸⁾ Γιαννιός ἢ Γιαννᾶς. Κατήγετο ἐκ τῆς ἱστορικῆς οἰκογενείας τῶν Σκορδιλῶν τοῦ χωρίου Μοναστηράκι ἐπαρχίας Ἀμαρίου. Διετέλεσε Γραμματικὸς τῆς Πόρτας ἀπὸ τοῦ 1690 περίπου μέχρι τοῦ 1694. Συνεργασθεὶς στενῶς μετὰ τοῦ τότε Σερασκέρη (Γ. Διοικητοῦ) τῆς Κρήτης Φιντικ Χατζῆ Μεχμέτ Πασᾶ (βλ. ὑποσ. 28), ἀνεδείχθη δυνάστης καὶ ἐκμυζητὴς τῶν Χριστιανῶν τῆς νήσου. Γενόμενος ὄργανον τῶν σιναϊτῶν καλογήρων συνήργησεν εἰς τὴν κατεδάφισιν τῆς ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης Ἀθανασίου Καλλιπολίτου ἀνεγερθείσης ἐν Μ. Κάστρῳ ἐκκλησίας τῶν Ταξιαρχῶν. Κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν σκανδάλων τοῦ Φιντικ Χατζῆ Μεχμέτ Πασᾶ ἔφυγε κρυφίως εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου, ἄγνωστον πῶς, ἐθανατώθη, δημευθείσης τῆς δι' ἀθεμίτων μέσων δημιουργηθείσης κολοσσιαίας περιουσίας του. Συνώνυμος καὶ σύγχρονος περίπου τούτου ὁ Τζανάκης Σκορδίλης, διατελέσας Μ. Λογοθέτης τῆς Μητροπόλεως Κρήτης, ἔδειξε φιλογενῆ δρᾶσιν. Περὶ τοῦ Γιαννιοῦ Σκορδίλη βλ. Τ.Α.Η. Κῶδ. 8ος σ. 76 - 136 καὶ τὸ ἐκ τῶν ἐνταῦθα δημοσιευομένων ὑπ' ἀριθ. 8 ἔγγραφον. Πρβ. καὶ «Χριστιανικὴ Κρήτη», τ. 1ος σ. 392, 394, Ζαχ. Πρακτικίδου, Χωρογραφία, σ. 31, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι εἰς τὸ χ. Μοναστηράκι Ἀμαρίου ὑπάρχει, «μιά οἰκογένεια χριστιανῶν ἀρχόντων ἐχόντων προνόμιον ἀσυδοσίας παρὰ τοῦ Σουλτάνου». Περὶ τοῦ Τζανάκη Σκορδίλη βλ. «Χριστιανικὴ Κρήτη», τ. 1ος, σ. 383.

Τῇ αἰτήσει κατεχωρίσθη ἡ προᾶξις αὕτη ὥδε αὐθημερόν.

Οἱ μάρτυρες : Ὁ Τζεμπετζῆ Μπασῆ⁴⁹ Ἀχμέτ Ἀγᾶς, Σεοδάο Ζαδὲ Μεχμέτ ἐφένδης, Μεχμέτ Ἐφένδης Ἱεροκήρουξ τοῦ τεμένουσ Βαλιδέ, Μουσταφᾶ Ἀγᾶς Ταμίας τῶν Τσαούσηδων κ.λ.π. (Ἀχρονολόγητον)⁵⁰.

8.

Κῶδ. 7ος, (8ος) σ. 98.

Αὐτόγραφος ἐν μεταφράσει ἐπιστολὴ τοῦ Γραμματικοῦ⁵¹ Γιαννιοῦ⁵², ἀποσταλεῖσα ὑπ' αὐτοῦ εἰς τοὺς ραγιάδες τῶν Σφακίων.

Ὁ Μουτεβελῆς⁵³ ἔστειλεν ἄνθρωπον σὴν Βασιλεύουσαν καὶ κατήγγειλεν, ὅτι δῆθεν ὁ Πασᾶ ἐφένδης μας⁵⁴ σᾶς ἐπῆρε δυὸ χιλιάδες ὀκτακόσια γρόσια καὶ ἐπτακόσια πρόβατα⁵⁵ καὶ ὅτι κατόπιν τούτου ὁ Κιζλὰρ Ἀγᾶς⁵⁶ ἔστειλεν ἐδῶ ἕνα ἄγᾶν του μὲ φεομάνι νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἀπὸ τὸν Πασᾶ ἐφένδη μας. Ὁ ἀπεσταλμένος Ἀγᾶς ἔγραψε καὶ σὲ σᾶς νὰ ἔλθετε. Νὰ προφυλαχθῆτε ὅμως καὶ νὰ μὴν ἔλθετε. Νὰ πῆτε ὅτι ἐμεῖς δὲν ἐδώσαμε τοῦ Πασᾶ οὔτε ἕνα ἄσπρο καὶ ὅτι δὲν ἔχομε μαζί του κανένα νιαβὰ. Διότι ἐὰν ὁμολογήσετε ὅτι τοῦ ἐδώσατε χρήματα, τότε θὰ σᾶς σκοτώσῃ ὅλους σας ὁ Πασᾶς καὶ θὰ γίνεταί αἰτία νὰ καταδικασθῆ. Ἐὰν ἔλθῃ ἐκεῖ ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Κιζλὰρ Ἀγᾶ νὰ προφυλαχθῆτε. Νὰ μὴν πῆτε τίποτε. Νὰ πῆτε μόνο πὼς δὲν ἔχετε νιαβὰ μὲ κανένα. (Ἀχρονολόγητον)⁵⁷.

Ὁ εὐχέτης σας
Γιαννιὸς Σκορδίλος⁵⁸

⁴⁹) Sebeci Βασι, Ἀρχηγὸς τῶν Τζεμπετζήδων. Τζεμπετζήδες ἐλέγοντο ἀρχικῶς οἱ θωρακοφόροι καὶ ἀργότερον οἱ ὀπλοῦργοί.

⁵⁰) Τὸ ἔγγραφο τοῦτο εὐρίσκεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν πρακτικῶν τῆς κατὰ τὸ 1694 διεξαχθείσης ἐν Μ. Κάστρω δίκης τοῦ Φιντικ Χατζῆ Μεχμέτ Πασᾶ.

⁵¹) Βλ. ὑποσ. 47 τῶν ἐγγράφων.

⁵²) Βλ. ὑποσ. 48 τῶν ἐγγράφων.

⁵³) Βλ. ὑποσ. 19 τῶν ἐγγράφων.

⁵⁴) Δηλ. ὁ Φιντικ Χατζῆ Μεχμέτ Πασᾶς.

⁵⁵) Βλ. ἔγγραφο ὑπ' ἀριθ. 7.

⁵⁶) Ἀρχιευνοῦχος, ὅστις ἦτο ὁ γεν. ἐπόπτης τῶν βακουφίων.

⁵⁷) Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Γραμματικοῦ τῆς Πόρτας Γιαννιοῦ Σκορδίλη γραφεῖσα εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ κατατεθεῖσα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπὸ τῶν Σφακιανῶν εἰς τὸ δικαστήριον, μετεφράσθη εἰτα εἰς τὴν τουρκικὴν καὶ κατεχωρίσθη εἰς τὴν σειρὰν τῶν πρακτικῶν τῆς δίκης τοῦ Φιντικ Χατζῆ Μεχμέτ Πασᾶ.

⁵⁸) Βλ. ὑποσ. 48 τῶν ἐγγράφων.

9.

Κῶδ. 7ος, (8ος) σ. 103.

Συνωδὰ πρὸς τὴν κομισθεῖσαν ἐκ τῆς Βασιλευούσης διὰ χειρὸς τοῦ ἐκ τῶν ἀρχιθυρωρῶν Χαλεπλῆ Ἀχμέτ Ἀγᾶ αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν, ὅπως διενεργηθῆ ἔλεγχος πρὸς ἐξακριβωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατὰ τὸ ἔτος χίλια ἑκατὸν τρία⁵⁹ διὰ χειρὸς τοῦ τότε Δεφτερδάρη⁶⁰ Κρήτης Ἀβδουλλὰχ Ἐφένδη διανεμηθέντων φορολογικῶν δελτίων, ὡς καὶ πόσα χρήματα εἰσέπραξε τότε οὗτος παρὰ τῶν ραγιάδων βάσει δελτίων τριῶν κατηγοριῶν, εἴτε διὰ δελτίων φερόντων τὴν ἀτομικὴν του σφραγίδα ἢ καὶ ἐντελῶς ἄνευ δελτίων, προσῆλθον σήμερον ἐνώπιον τοῦ Ἱεροδικαστικοῦ Συμβουλίου τοῦ συγκληθέντος εἰς τὸ Διβάνιον τοῦ Χάνδακος ἅπαντες οἱ Κετχουντιάδες⁶¹ τῶν Καστελλίαν⁶² καὶ λοιποὶ ἄλλοι ραγιάδες τοῦ Καζᾶ Χάνδακος, ὅπου ἐνώπιον τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς νήσου Κρήτης καὶ Μουχαφίζη τοῦ Χάνδακος ἐξοχωτάτου καὶ ἐκλαμπροτάτου Ἰσμαήλ Πασᾶ⁶³ καὶ τοῦ ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου Χαλεπλῆ Ἀχμέτ Ἀγᾶ διενεργήθη ἔλεγχος παρουσίᾳ καὶ τοῦ ὡς εἴρηται Δεφτερδάρη Ἀβδουλλὰχ Ἐφένδη εἰς τὰ βιβλία ἐκάστου χωρίου, ἐκ τοῦ ὁποίου προέκυψεν ὅτι διενεμήθησαν τότε τὰ κατωτέρω φορολογικὰ δελτία.

Τῇ πρώτῃ Τζεμαζιουλεβέλ 1106⁶⁴.

	Καζᾶς Χάνδακος	Πλούσιοι	Μεσαίας τάξεως	Πτωχοὶ ἐργαζόμε.	Σύνολον
Ἐπαρχία	Τεμένους	82	245	118	445
»	Μαλεβυζίου	219	637	172	1028
»	Πυργιωτίσσης	56	158	82	296
»	Καινούργιου	260	553	186	999
»	Μονοφατοίου	172	360	128	660
»	Ρίζου	135	375	132	642
»	Πεδιάδος	496	492	376	1764
»	Μεραμπέλλου	232	490	187	909
»	Λασιθίου	58	162	55	275
»	Ἱεραπέτρας	136	397	131	664
»	Σητείας	112	415	73	600
»	Μυλοποτάμου	332	595	212	1139

⁵⁹) 1691 μ. Χ.

⁶⁰) Βλ. ὑποσ. 20 τῆς εἰσαγωγῆς.

⁶¹) Βλ. ὑποσ. 36 τῶν ἐγγράφων.

⁶²) Τῶν ἐπαρχιῶν.

⁶³) Βλ. ὑποσ. 43 τῶν ἐγγράφων.

⁶⁴) 8 Δεκεμβρίου 1694.

Καζᾶς Ρεθύμνης					
Ἐπαρχία	Ρεθύμνης	436	965	232	1633
»	Ἁγίου Βασιλείου	136	261	218	615
»	Ἀμαρίου	146	236	118	500
»	Σφακίων	300	327	30	657
Βακουφικὰ χωρία					
τοῦ Μ. Βεζύρου	Ἀχμέτ Πασᾶ	76	176	267	519
Οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως		22	153	213	388
Ἰουδαῖοι		8	31	112	151
Ἀρμένιοι		8	12	11	31
Ναῦται		1	10	267	278
Μοναχοὶ		8	41	46	95

10.

Κῶδ. 7ος, (8ος) σ. 44.

Συνωδὰ τῇ ἀπευθυνθείσῃ πρὸς τὸν ἐν ἐνεργείᾳ Διοικητὴν τοῦ Χάνδακος ἐξοχώτατον βεζύρην Ἰσμαήλ Πασᾶν⁶⁵ καὶ τὸν Ἱεροδίκην τῆς πόλεως ταύτης, ἱερᾶ αὐτοκρατορικῆ διαταγῆ ὅπως κλητευόμενοι δι' ἀπεσταλμένου τοῦ Πασᾶ οἱ ραγιάδες κάτοικοι τῆς εἰς τὰς δύο ἱερὰς πόλεις Μέκαν καὶ Μεδινὰν ἀφιερωμένης Ἐπαρχίας τῶν Σφακίων, ὑπαγομένης εἰς τὸ Σαντζάκιον τῶν Χανίων καὶ ὅπως ἐξεταζομένων τούτων ἀπονεμηθῆ τὸ δίκαιον ἐπὶ τῆς ἐγεροθείσης κατ' αὐτῶν ἀγωγῆς ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ Ἀγᾶ υἱοῦ Ἀβδουλλάχ, ὅστις εἶχεν ἐνοικιάσει ἀπὸ τὸν κληρονομικῶ δικαιώματι Μουτεβελῆν τοῦ ἀφιερώματος τούτου ἕτερον Μεχμέτ Ἀγᾶν υἱὸν τοῦ Χουσεῖν Πασᾶ τοὺς μουκατάδες τῆς Ἐπαρχίας ταύτης τῶν ἐτῶν χίλια ἑκατὸν δύο⁶⁶, χίλια ἑκατὸν τρία⁶⁷ καὶ χίλια ἑκατὸν τέσσαρα⁶⁸, ἐνεφανίσθη ὁ Μεχμέτ Ἀγᾶς οὗτος, υἱὸς Ἀβδουλλάχ, ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ τούτου Συμβουλίου καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἐκ μέρους τῶν ραγιάδων τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων νομίμως διορισθέντων πληρεξουσίων ἐπιτρόπων διὰ τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης καὶ καπειταναίων αὐτῶν Νικολοῦ υἱοῦ Σταμάτη, Γεώργη υἱοῦ Νούτσου, Πέρου υἱοῦ Πέτρου, Σταμάτη υἱοῦ Παπᾶ Μανώλη καὶ λοιπῶν ἄλλων κατέθεσε τὰ ἀκόλουθα :

« Ἀπὸ τὸν Μεχμέτ Ἀγᾶν υἱὸν τοῦ Χουσεῖν Πασᾶ ἐνοικίασα τοὺς μουκατάδες τῶν τριῶν ἐτῶν τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων, οἱ ραγιάδες ὁ-

⁶⁵) Βλ. ὑποσ. 43 τῶν ἐγγράφων.

⁶⁶) 1690 μ. Χ.

⁶⁷) 1691 μ. Χ.

⁶⁸) 1692 μ. Χ.

μῶς τῆς Ἐπαρχίας ταύτης μὴ συμμορφούμενοι πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Ἱεροῦ Νόμου καὶ ἐπιδεικνύοντες ἀπειθείαν καὶ ἀνυπακοήν, μολονότι πρόκειται περὶ ἐξηκριβωμένης ὀφειλῆς των, μὲ ὑποβάλλουν εἰς διαφόρους δυσκολίας καὶ ταλαιπωρίας, δώσαντές μιν καθ' ὅλον τὸ τριετές αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ἐν συνόλῳ μόνον χίλια πεντακόσια δέκα γρόσια, τοῦ ὑπολοίπου ποσοῦ παραμένοντος εἰς χρέος των. Ὅσακις δὲ μετέβην ἐπὶ τόπου⁶⁹ διὰ τὰ εἰσπράξω καὶ συγκεντρώσω τὸ ὑπόλοιπον χρέος των, μοὶ προέβαλλον διαφόρους προφάσεις ἀντιτιθέμενοι εἰς τὴν πληρωμὴν του καὶ οὕτω ἢ εἰσπραξίς τοῦ ὑπολοίπου ποσοῦ καθίσταται τελείως ἀδύνατος, προσγινομένης τόσον εἰς ἐμὲ ὅσον καὶ εἰς τὸ βακουφίον μεγάλης ἀδικίας καὶ ζημίας. Αἰτοῦμαι ὅπως ἐρωτηθῶσιν οὗτοι καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἀπὸ χειρὸς μου ἱερὰν αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν διαταχθῆ ἢ εἰσπραξίς τοῦ καθυστερουμένου ποσοῦ ἀπὸ τοὺς εἰρημένους ραγιάδες καὶ ἀπονεμηθῆ τὸ δίκαιον».

Κατόπιν τούτου ἠρωτήθησαν οἱ ἄνω ἀναφερόμενοι ἀντιπρόσωποι τῶν ραγιάδων, οἵτινες κατέθεσαν τὰ ἀκόλουθα :

«Πράγματι ἐδίδομεν κάθε χρόνον ἀνελλιπῶς εἰς τὸν ἐκάστοτε ἐντεταλμένον Μουτεβελῆν τοῦ βακουφίου τὸν ἔκπαλαι καθορισθέντα μουκατὰν μας⁷⁰ τῶν πέντε χιλιάδων γροσίων, ὡς καὶ τὰ εἰς ἡμᾶς ἀναλογούντα πεντακόσια γρόσια δι' ἀξίαν τροφίμων, δαπάνας καὶ ἔξοδα τοῦ ἱεροῦ τεμένους. Ἐπειδὴ ὁμως ἀπὸ τινων ἐτῶν καθωρίσθη τὰ πληρῶνωμεν τὸν κεφαλικὸν μας φόρον ἐπὶ τῇ βάσει δελτίων, ἐπληρώσαμεν ὀλόκληρον τὸν φόρον αὐτὸν ἐπὶ τῇ βάσει δελτίων τρίτης τάξεως εἰς τοὺς εἰσπράκτορας, τοῦ καταβληθέντος ποσοῦ ἀνεληθόντος εἰς τέσσαρας χιλιάδας καὶ πλεόν γρόσια, ὅπερ ποσὸν συνεψηφίσαμεν πρὸς τὸν ἐτησίως καταβαλλόμενον ὑφ' ἡμῶν μουκατὰν τῶν πέντε χιλιάδων γροσίων καὶ οὕτω ἐξωφλήσαμεν τὴν ὀφειλὴν μας καὶ δὲν ὀφείλομεν πλέον οὔτε ἐν ἄσπρον».

Εἶτα ὁ Μουτεβελῆς Μεχμέτ Ἀγᾶς παρουσίασε τὴν πρὸς τὸν κληρονομικῶ δικαιώματι καὶ κυρίως Μουτεβελῆν τοῦ βακουφίου Μεχμέτ Ἀγᾶν υἱὸν Χουσεῖν Πασᾶ χορηγηθεῖσαν ἐπὶ τούτοις αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν, ἢ ὁποία, ἀναγνωσθεῖσα εἰς ἐπήκοον πάντων τῶν παρισταμένων, διαλαμβάνει ὅτι, «ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐπισήμως ἐξαχθέντος ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροφυλακίου καὶ φέροντος τὸ αὐτοκρατορικὸν μονόγραμμα ἀντιγράφου τῆς αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς, οἱ κάτοικοι τῆς

⁶⁹) *Her bar varub cem ve tahsil merad itliyimde*. Χαρακτηριστικὴ ἢ δήλωσις τοῦ ἐνάγοντος ὅτι μετέβαινεν εἰς Σφακιά πρὸς εἰσπραξίαν τῶν ἐνοικιασθέντων φόρων.

⁷⁰) Τὴν κατ' ἀποκοπὴν ἐνιαύσιον παγίαν εἰσφορὰν.

ὡς εἴρηται Ἐπαρχίας Σφακίων ὀφείλουν ἐκτὸς τοῦ κεφαλικοῦ των φόρου νὰ καταβάλλουν πρὸς τὸν ἐκάστοτε Μουτεβελῆν, ἀντιπρόσωπον τοῦ υἱοῦ τοῦ Χουσεῖν Πασᾶ καὶ τὸν μουκατὰν τῶν κατακεχωρισμένων προϊόντων των καὶ δέον νὰ εἰσπραχθῶσι ταῦτα διὰ τοῦ Ἱεροδικείου καὶ καταβληθῶσι πρὸς τὸν ἐντεταλμένον Μεχμέτ Ἀγᾶν υἱὸν Ἀβδουλλάχ, ἐνεργουμένων τῶν ἐπὶ τῇ περιστάσει προβλεπομένων».

Κατόπιν τούτου, θεωρηθέντων τῶν λογαριασμῶν τοῦ μουκατᾶ τῆς ἐπαρχίας ταύτης, προέκυψεν ὅτι ἀνέρχεται εἰτησίως ὁ φόρος οὗτος εἰς τὸ ποσὸν τῶν δύο φορτίων⁷¹ καὶ ἐπὶ χιλιάδων ἄσπρων, τοῦ συνολικοῦ ποσοῦ διὰ τὰ τρία ἔτη συμποσομένου εἰς ἕξ φορτία καὶ εἴκοσι μία χιλιάδας ἄσπρα⁷², ἧτοι εἰς πέντε χιλιάδας ἑκατὸν ἑβδομήκοντα πέντε ἄσλάνια⁷³ γρόσια.

Δεδομένου δέ, ὅτι κατεβλήθησαν ἤδη εἰς αὐτὸν ἐκ μέρους τῶν ραγιαδῶν τῆς Ἐπαρχίας ταύτης χίλια πενιακόσια δέκα γρόσια, πράγμα ὅπερ ἄλλωστε ὁμολογεῖ καὶ ὁ Μουτεβελῆς Μεχμέτ Ἀγᾶς, δέον οὗτοι συμφώνως πρὸς τὴν ἐκδοθεῖσαν αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν, νὰ τῶ καταβάλουν καὶ τὸ καθυστερούμενον ποσόν, ἀνερχόμενον εἰς τρεῖς χιλιάδας ἑξακόσια πέντε γρόσια, ἀποφρασιζομένου ἐπὶ τούτοις ὅπως συμμορφούμενοι πρὸς ταῦτα οἱ κάτοικοι τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων, καταβάλουν πρὸς τὸν Μεχμέτ Ἀγᾶν, ἀντιπρόσωπον τοῦ Χουσεῖν Πασᾶ Ζαδὲ Μεχμέτ Ἀγᾶ, τὸ διὰ τὰς δύο ἱερὰς πόλεις Μέκκαν καὶ Μεδινὰν καθοριζόμενον ἐκ τοῦ ἀφιερωτηρίου ποσὸν τοῦτο.

Τῇ αἰτήσῃ κατεχωρίσθη ἡ πράξις αὕτη ὧδε τῇ εἰκοστῇ ἕκτῃ τοῦ μηνὸς Ρετζέπ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν ἕξ⁷⁴.

Οἱ μάρτυρες : Μεχμέτ Ἐφένδης ἱεροκῆρυξ τοῦ τεμένους τῆς Βαλιδέ, Σερδὰρ Ζαδὲ Μεχμέτ Ἐφένδης, Διζνιὰρ Ἀχμέτ Ἀγᾶς υἱὸς Γιουσοῦφ, Ἐλχὰτζ Ἀχμέτ Ἀγᾶς, Μουσλῆ Ἐφένδης, Ἀλῆ Τσελεμπῆ διδάσκαλος.

⁷¹) Ἐκαστον φορτίον 100 χιλιάδες ἄσπρα.

⁷²) Ἦτοι 621 χιλιάδες ἄσπρα.

⁷³) Ἀργυροῦν νόμισμα κατ' ἄλλους τῶν Σελιζουκιδῶν καὶ κατ' ἄλλους πωλωνικὸν ἢ ὀλλανδικόν, φέρον ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τὸν ἥλιον καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης λέοντα, ἀρσλὰν τουρκιστὶ ἐξ οὗ καὶ ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν. Παρ' ὅλον ὅτι ἀπηγορεύθη ἡ κυκλοφορία του ἐν Τουρκίᾳ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος, διετηρήθη ὅμως ἡ ὀνομασία του, τῆς ἀξίας του οὕσης ἰσοτίμου πρὸς τὴν αὐστριακὴν ρεγγίναν, τὸ ἰσπανικὸν τάλληρον ἢ ρεάλιον καὶ πρὸς τὸ σύγχρονον πρὸς αὐτὰ γερμανικὸν γρούς, ἧτοι τὸ γνωστὸν τουρκικὸν γρόσιον. Βλ. P a k a l i n, ἐν λ. Arslanli καὶ Kurus. Πρβ. T o u r n e f o r t, τ. 1ος σ. 24, Περιοδ. «Θεολογία», τ. 7ος, σ. 217 καὶ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», τ. 11ος σ. 265, ὑποσ. 5. Τὸ ἄσλάνι, ὡς βλέπομεν εἰς τὸ παρὸν ἔγγραφο, εἶχε κατὰ τὸ 1695, ἄσπρα 120.

⁷⁴) 2 Μαρτίου 1695.

11.

Κῶδ. 8ος, σελ. 95.

Πίναξ ἐμφαίνων τὰ διὰ χειρὸς τοῦ Δεφτερδάρη¹⁵ Κρήτης Ἀβδουλ-
λὰχ ἐφένδη διανεμηθέντα φορολογικὰ δελτία εἰς τοὺς φόρου ὑποτελεῖς
τῶν Ἐπαρχιῶν τοῦ Ἐγιαλειτίου¹⁶ Κρήτης κατὰ τὸ ἔτος 1106¹⁷.

Περιφέρεια Χάνδακος	Πλούσιοι	Μεσαίας τάξεως	Πτωχοὶ ἐργαζόμε.	Σύνολον
Ἐπαρχία Πεδιάδος	353	1057	353	1764
» Μονοφατισίου	132	396	132	660
» Καινούργιου	200	599	200	999
» Πυργιωτίσσης	59	178	59	296
» Τεμένους	89	267	89	445
» Μαλεβυζίου	205	618	205	1028
Μοναχοὶ	30	90	30	150
Ἰουδαῖοι τοῦ φρουρίου Χάνδακος	17	51	17	85
Ῥωμηοὶ παρεπίδημοι	30	105	182	317
Ἀρμένιοι φρουρίου Χάνδακος	5	15	5	25
Ἐπαρχία Σητείας τοῦ ὁμωνύμου Λιβὰ ¹⁸	112	336	112	560
» Ἱεραπέτρας	133	399	133	665
» Μεραμπέλλου	175	525	175	875
» Λασιθίου	55	165	55	275
» Ρίζου, παρ)μα Χάνδακος	128	386	128	642
Βακουφικὰ χωρία τοῦ ἀειμνήστου Μ. Βεζύρου ¹⁹	103	313	103	519
Βακούφιον Σφακίων ὑπαγόμενον εἰς τὰς δύο ἱεράς πόλεις	182	544	182	908
Ἐπαρχία Ρεθύμνης μετὰ τῶν κα- τοίκων τοῦ φρουρίου	326	981	326	1633

¹⁵) Βλ. ὑποσ. 20 τῆς εἰσαγωγῆς.

¹⁶) Βλ. ὑποσ. 45 τῶν ἐγγράφων.

¹⁷) 1694 μ. Χ.

¹⁸) Λίνα ἦτοι βιλαγιέτιον, Νομός. Οἱ Τοῦρκοι, ἅμα τῇ ἀλώσει τοῦ Μ. Κάστρου, διήρεσαν τὴν νῆσον εἰς 4 νομούς, βραδύτερον ὅμως κατηργήθη ὁ Νομός Σητείας, συγχωνευθεὶς μετὰ τοῦ Χάνδακος.

¹⁹) Ἦτοι τοῦ πορθητοῦ τοῦ Μ. Κάστρου Κιοπρουλῆ Φαζίλ Ἀχμέτ Πασᾶ. Ἦσαν δὲ ταῦτα: α) τὰ ἐντὸς τῆς περιφερείας Τὸπ Ἀλτι τοῦ Μ. Κάστρου χωρία, β) τὸ χωρίον Ἅγιος Θωμᾶς μετὰ τοῦ Μετοχίου Μεγάλη Βρύση, γ) τὸ χωρίον Ἅγία Βαρβάρα Ἐπαρχίας Μονοφατισίου καὶ δ) τὸ χωρίον Μαγαρίτες μετὰ τοῦ μετοχίου Ἀγγελιανά. Βλ. περὶ αὐτῶν Τ.Α.Η. Κῶδ. 2ος, σ. 116, 127, 129 καὶ 131.

Ἐπαρχία Μυλοποτάμου, παράρτημα Ρεθύμνης	227	685	227	1139
Ἐπαρχία Ἁγίου Βασιλείου	123	369	123	615
» Ἀμαρίου, παράρτημα Ρεθύμνης	100	300	100	500
Ἐπαρχία Χανίων τοῦ ἰδίου Λιβᾶ	236	739	236	1232
» Ἀποκορώνου	255	765	255	1275
» Κισάμου, παράρτημα Χανίων	200	600	200	1006
Ἐπαρχία Σελίνου	87	260	87	434
Ἰουδαῖοι, Ρωμηοί, ἔμποροι πόλεως Χανίων	4	35	171	220

Σύνολον 3.586 : πλούσιοι
 10.829 : μεσαίας τάξεως
 3.786 : πτωχοὶ ἐργαζόμενοι
 18.201⁸⁰

12.

Κῶδ. 8ος, (7ος) σ. 66.

Ὁ ἐκ Ρεθύμνης Χατζῆ Μουσταφᾶς, ἀρχηγὸς τοῦ καταδιωκτικοῦ ἀποσπάσματος καὶ Μουτεβελῆς τοῦ βακουφίου τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων, διορισθεὶς πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ κληρονομικῶ δικαιώματι κατέχοντος τὸ ἀξίωμα τοῦτο Μεχμέτ Βέη, υἱοῦ τοῦ ἀειμνήστου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ τούτου Συμβουλίου καὶ ἤγειρεν ἀγωγὴν κατὰ τῶν ραγιαδῶν τῆς Ἐπαρχίας ταύτης, ἀντιπροσωπευομένων ὑπὸ τῶν Καπεταναίων τῶν χωρίων Καπειτὰν Γεώργη, Καπειτὰν Νικολοῦ Μπατοζάκη, Νικολοῦ, Γιαννάκη καὶ Γεώργη Νικηφόρου, Καπειτὰν Σήφη υἱοῦ Νικολοῦ, Κανάκη υἱοῦ Παύλου, τοῦ ἐτέρου Καπειτὰν Κανάκη, Καπειτὰν Νικολοῦ Παζιντιώτη, Κούρου υἱοῦ Γεώργη, Χαριδήμου, Σταρογιάννη υἱοῦ Γιάννη, Παπᾶ Δημήτρη, Καπειτὰν Ξηροῦχη, Γεώργη υἱοῦ Σήφη, Μανώλη Πατσανοῦ υἱοῦ Γεώργη, Νικολῆ Πατσανοῦ, Γεώργη Νίφη, Τσιροκανοῦ⁸¹ υἱοῦ Γεώργη φόρου ὑπο-

⁸⁰) Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἕκαστον φορολογικὸν δελτίον ἀνελόγει κατὰ μέσον ὄρον εἰς 1 : 4, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς νήσου κατὰ τὸ 1694 ἀνήρχοντο εἰς 72.800 περίπου ἄτομα.

⁸¹) Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σφακίων ὡς καὶ εἰς ἄλλα κεφαλοχώρια τῆς Κρήτης ὑπάρχει ἡ συνήθεια τῶν προσωνυμιῶν. Βλ. σχετικῶς, «Χριστιανικὴν Κρήτην», τ. 1ος, σ. 502, ὅπου ἕξ ἀδελφοὶ Ζερβουδάκη φέρουν ἕξ διαφορετικὰ προσωνύμια.

τελῶν, τοῦ Γραμματικοῦ⁸² τῶν ραγιάδων Παπαῖ Δημήτρη, παρισταμένων καὶ τῶν πρωτογέρον⁸³ τῶν χωρίων καὶ τῶν προκοίτων καὶ ἐπιφανῶν ἐξ αὐτῶν, κατέθεσε τὰ ἀκόλουθα :

« Ὑπὸ τῶν ραγιάδων τῆς Ἐπαρχίας ταύτης καταβάλλονται ἐτησίως ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν, ἐκτὸς τοῦ μουκατᾶ τῶν πέντε χιλιάδων γροσίων καὶ πεντακόσια γρόσια διὰ τὰς δύο ἱερὰς πόλεις καὶ τὸν κυρίως Μουτεβελῆν, καὶ ἕτερα πεντακόσια γρόσια διὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ διοριζόμενον ἀντιπρόσωπον Μουτεβελῆν. Ἐκτὸς τούτων οἱ ραγιάδες ἔδιδον εἰς τὸν διοριζόμενον ἐκάστοτε Μουτεβελῆν καὶ μίαν ποσότητα σιτηρῶν καὶ διάφορα ἄλλα τρόφιμα. Ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁμως ἐφηρομόσθη καὶ εἰς τοὺς ραγιάδες τῶν Σφακίων ἡ διὰ φορολογικῶν δελτίων πληρωμὴ τοῦ κεφαλικοῦ των φόρου, προβάλλοντες οὗτοι διαφόρους προφάσεις καθυσιεροῦν τὴν ἐξόφλησιν τῶν ὑποχρεώσεών των τούτων. Αἰτοῦμαι ὅθεν ὅπως ἐρωτηθῶν οὗτοι καὶ ἐπιευχῆθῆ ἢ εἴσπραξις των διὰ μέσου τοῦ Ἱεροδικείου».

Καιόπιν τούτου ἠρωτήθησαν οἱ ἐιαγόμενοι οὔτινες εἶπον τὰ ἐξῆς :
« Συμφώνως πρὸς τὸ εἰς χεῖράς μας φερμάνιον καὶ τὰς ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ Κτηματολογίῳ ἐγγραφάς, καταβάλλομεν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν πλὴν τοῦ κεφαλικοῦ μας φόρου καὶ λοιπῶν ἄλλων πραγμάτων τὸν μουκατᾶν μας πέντε χιλιάδες γρόσια καὶ τετρακόσια ἕως πεντακόσια γρόσια εἰς τὸν εἰσπρακτορα διὰ τὸν κεφαλικόν μας φόρον, δίδομεν δὲ καὶ πεντακόσια γρόσια εἰς τὸν διορισμένον ἐφ' ἡμῶν Μουτεβελῆν διὰ τὰ τὰ παραδώσῃ εἰς τὸν κυρίως τοιοῦτον. Ἐπὶ πλέον δὲ δίδομεν ἐτησίως διὰ τὴν διατροφήν τοῦ διορισμένου Μουτεβελῆ διακόσια πρόβατα, διακόσια μουζούρια σίτου καὶ διακόσια μουζούρια κριθῆν, ὡς καὶ ἑκατὸν εἴκοσι γρόσια διὰ διαφόρους ἄλλας ἀνάγκας του. Δὲν ἔχομεν δυνάμεις τὰ δίδωμεν περισσότερα».

Μετὰ τὴν ἀπάντησίν των ταύτην καὶ τὴν διαπίστωσιν ὅτι εἰς χεῖρας τοῦ ὡς εἴρηται Μουτεβελῆ δὲν εὐρίσκειται αὐτοκρατορικὴ τις διαταγὴ ἢ ἕτερόν τι ἔγκυρον ἱεροδικαστικὸν ἔγγραφον διὰ τὰ δύναται οὗτος τὰ ἀπαιτῆ τὴν καταβολὴν τοῦ ὑπολοίπου ποσοῦ, ἀπηγορεύθη ἐκ μέρους τοῦ Ἱεροδικείου εἰς τὸν ἐνάγοντα καὶ ἐγένετο εἰς αὐτὸν σύστασις ὅπως μὴ ἔχη ἀπαιτήσεις παρὰ τῶν ραγιάδων διὰ ποσὰ πέραν τῆς συγκαταθέσεώς των.

Τῇ αἰτήσῃ κατεχωρίσθη ἡ προᾶξις αὕτη ᾧδε τῇ δεκάτῃ πέμπτῃ τοῦ μηνὸς Ρεμπιουλεβέλ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν ἐπτά⁸⁴.

⁸²) Ve teayalarin yazicisi olan Papa Dimitri, Περὶ τῶν γραφῶν τῆς ἐπαρχίας Σφακίων βλ. «Χριστιανικὴ Κρήτη», τ. 1ος, σ. 470.

⁸³) Ve Kara Kocalari, ἦτοι τοὺς γέροντας τῶν χωρίων.

⁸⁴) 13 Ὀκτωβρίου 1695 μ. Χ.

Οἱ μάρτυρες: Μουσιαφᾶ Ἄγᾶς, Ἐσοεῖτ Ἀβδουλλάχ Ἐφένδης, Σουλεϊμάν Τσαούς, Ἀβδουλλάχ Ἄγᾶς, Ἀλῆ Ἄγᾶς.

13.

Κῶδ. 38ος, (9ος) σ. 90.

Τὸ φερμάνιον διὰ τὴν φορολογίαν τῶν εἰς χεῖρας τῶν Μουσουλμάνων καὶ ἀπίστων εὐρισκομένων αἰγοπροβάτων καὶ ἐριφίων προσκομισθὲν εἰς Χάνδακα διὰ χειρὸς τοῦ Κιουτισοῦκ Χουσεῖν Ἄγᾶ, ὅστις ἠγόρασε τὸν φόρον τοῦτον ἀπὸ τὸν ἀρχικῶς ἀγοραστήν Μεχμέτ Ἀγᾶν, ἀνεγνώσθη εἰς τὸ Διβάνιον⁸⁵ τοῦ Λιοικητοῦ Χάνδακος ἐξοχωτάτου Ἀλῆ Πασᾶ καὶ συμφώνως πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ διαλαμβανόμενα διετάχθησαν οἱ Ναῖπαι τῶν Ἐπαρχιῶν ὅπως προβοῦν εἰς τὴν καταγραφήν τῶν αἰγοπροβάτων ἐκάσιου χωρίου.

Κατόπιν τῆς γενομένης καταμετρούσεως κατεστρώθη ὁ καισιέρω πίναξ σήμερον τὴν δεκάτην τοῦ μηνὸς Ζηλχιζέ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν δέκα⁸⁶.

Ἐπαρχίας Μουσοφατοίου	10.932
» Ρίζου	11.511
» Πεδιάδος	10.057
» Μαλεβυζίου	6.155
» Τεμένους	2.192
» Πηρογιοτίσσης	6.392
» Καινούργιου	11.347
» Ἱεροπέτρας	5.241
» Λασιθίου	5.897
» Σητείας	18.247
» Μεραμπέλου	10.924
» Σφακίων	11.060
Σύνολον	109.895

Ὁ ὡς ἄνω πίναξ παρεδόθη εἰς τοὺς εἰσπράκτορας πρὸς εἰσπραξίν παρὰ τῶν ραγιάδων καὶ λοιπῶν.

14.

Κῶδ. 145ος, (15β) σ. 42.

.....
 . . . . . καὶ λοιποί, καὶ ἐξ Ἁγίας Ρουμέλης . . . . .

⁸⁵) Εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ Πασᾶ, εἰς ὃ παρεκάθηντο ἅπαντες οἱ ἀξιωματοῦχοι τῆς πόλεως.

⁸⁶) 29 Μαΐου 1699 μ. Χ.

. . . . καὶ ἐκ τοῦ χωρίου Νέφρ Σφακιά . . . . .
 . . . . ἀπὸ τοὺς Κωμητιάδες ὁ Καπειὰν Λιγόρης καὶ Ἄλεξᾶς . . . .
 . . . . ἀπὸ τὸ χωρίον Βρασκᾶ . . . . .
 . . . . Γιάννης, Γεώργης καὶ Νικήτας Μπουμπράκης καὶ λοιποὶ . . . .
 . . . . καὶ Νικολὸς Σπανίτης καὶ Γεώργης Μπαφτιάκης . . . . .
 . . . . Κατσουλογιάννης καὶ Καπειὰν Μανώλης . . . . .
 . . . . πιστοποιηθείσης τῆς πληροξουσιότητός του ὑπὸ τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου
 Παισανὸς . . . . . ἐνώπιον τοῦ Μουτεβελῆ τοῦ ρηθέντος βακου-
 φίου. . . . . Τσοκαδὰρ Μεχμέτ Ἄγᾶ κατέθεσεν ὡς
 ἐκπρόσωπος . . . . . ἀπὸ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ραγιάδες τῆς νήσου
 . . . . . εἰὰν τὰ πράγματα καὶ τὰ τρό-
 φημα . . . . . τὰ ἐπιβληθῆ . . . . .
 . . . . ὅτι θὰ παραδώσουν . . . . .
 τῆ εἰκοσιῆ ἕκτῃ⁸⁷ . . . . .

15.

Κῶδ. 62ος, (16ος) σ. 42.

Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Μουχαφίζην⁸⁸ τοῦ Χάνδακος (δὲν ἀναφέ-
 ρεται τὸ ὄνομα) καὶ τὸν Ἱεροδίκην τῆς πόλεως ταύτης.

Γενέσθω ὑμῖν γνωστὸν ὅτι ὁ διακεκριμένος μεταξὺ τῶν ὁμοίων
 καὶ ὁμηλίκων του Μουσταφᾶς⁸⁹. οὗ ἀύξηθείη ἡ δόξα, δι' ἀναφορᾶς
 του ἀπευθυνθείσης πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν μου αὐλήν, μοὶ γνωρίζει
 ὅτι τυγχάνει κληρονομικῶ δικαιώματι νόμιμος Μουτεβελῆς τοῦ βακου-
 φίου, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ κειμένων χωρίων,
 τὰ ὁποῖα ἀφιερώθησαν ὑπὸ τοῦ πάππου του Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ διὰ
 τὰς δύο ἱερὰς πόλεις Μέκκαν καὶ Μεδινάν. Ἀναφέρων οὗτος τοῦτο
 καθιστᾷ γνωστὸν ὅτι μέχρι σήμερον πᾶσαι αἱ δίκαι καὶ αἱ ἔριδες τῶν

⁸⁷) Τὸ ἔλλιπές, λόγῳ φθορᾶς τοῦ κώδικος, ἔγγραφον τοῦτο, εὑρίσκεται κα-
 τακεχωρημένον εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐγγράφων τοῦ ἔτους 1710

⁸⁸) Βλ. ὑποσ. 22 τῶν ἐγγράφων.

⁸⁹) Ὁ Μουσταφᾶς οὗτος εἶναι ὁ πατὴρ τῆς «προστάτιδος» τῶν Σφακιανῶν
 Φατμᾶ Χατοὺν χανούμ σουλτάν. Εἶναι γνωστὸς ὡς βεζύρ Μουσταφᾶ Πασᾶς,
 διοικητῆς τοῦ Ἐριβάν. Περί αὐτοῦ ὁ Hammer τ. 4ος, σ. 252, ἀντὶ τῶν ἀπὸ
 τὸν τοῦρκον χρονικογράφον Τσελεμπηζαδέ, λέγει ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Δελῆ ἢ Γα-
 ζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, ἐν τῷ παρόντι ὁμῶς ἐγγράφῳ. ὡς σημειοῖ ὁ ἴδιος ἐν τῇ ἀ-
 ναφορᾷ του, λέγει ὅτι ὁ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶς ἦτο πάππος του· πλὴν τούτου
 καὶ εἰς ἄλλο ἐγγραφον τοῦ T.A.H. (βλ. Κῶδ. Ἀφιερωτηρίων σ. 129) τοῦ ἔτους
 1758, ἀναφέρεται οὗτος ὡς ἔγγονος τοῦ προαναφερθέντος Πασᾶ. Δέον ὅθεν νὰ
 παραδεχθῆ τις, ὅτι ὁ Μουσταφᾶς οὗτος ἦτο μᾶλλον ἔγγονος καὶ οὐχὶ υἱὸς τοῦ
 Δελῆ Χουσεῖν Πασᾶ. Πρβ. καὶ ὑποσ. 15 τῆς εἰσαγωγῆς.

κατοίκων τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀφιερωθέντων χωρίων τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων διεκανονίζοντο ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν Πασάδων τοῦ Χάνδακος, αὐστηρῶς ἀπαγορευομένης πάσης ἀναμίξεως καὶ ἐπεμβάσεως εἰς ταύτας ἐκ μέρους τῶν Πασάδων τῶν Χανίων.

Παρὰ ταῦτα ὁμοῦς ὁ Κεχαγιᾶς⁹⁰ τοῦ ἤδη Πασᾶ τῶν Χανίων Ἐσὰτ Πασᾶ⁹¹, τυγχάνων ἄνθρωπος σκληρὸς καὶ βίαιος, ἤρχισεν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀφίξεώς του νὰ ἐνοσπεύῃ διχόνοιαν μεταξὺ τῶν κατοίκων καὶ νὰ ὑποβάλλῃ τούτους εἰς πληρωμὴν προστίμων, σκληρῶς καταπιέζων αὐτούς. Ἀποδίδων οὕτως εἰς αὐτοὺς τὴν κατηγορίαν ὅτι ἐλεηλάτησαν ἐν πλοῖον εἰς τὴν νῆσον Κύθηρα ζητεῖ παρ' αὐτῶν πρόστιμον τρεῖς χιλιάδας χρυσᾶ νομίσματα διὰ γεγονὸς ὅπερ οὐδὲλως συνέβη. Ὁμοίως διὰ διαφόρων διαβολῶν καὶ συκοφαντιῶν ζητεῖ παρὰ τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Δασκαλογιάννη⁹², κατοίκου τοῦ χωρίου Σπηλιᾶ, ὅπερ ὑπάγεται εἰς τὰ χωρία τοῦ βακοφίου τούτου⁹³, πρόστιμον δύο χιλιάδας γρόσια. Συνέλαβε συνάμα οὕτως πάρα πολλοὺς ραγιάδες ἐκ τῶν χωρίων τούτων καὶ τοὺς ζαμπίτηδές⁹⁴ των, τοὺς ὁποίους ἔρριπεν εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἐξακολουθεῖ τὰς ἀτελενιήτους ταύτας ἀδικίας καὶ καταπιέ-

⁹⁰) Βλ. ὑποσ. 31.

⁹¹) Υἱὸς τοῦ Κιοπρουλή ἢ Σεχίτ Μουσταφᾶ Πασᾶ. Διετέλεσε καὶ Πασᾶς Ρεθύμνης, ἐνθα καὶ ἀπεβίωσε κατὰ τὸ 1726. Βλ. περὶ αὐτοῦ, Τ.Α.Η. Κῶδ. 15ος, σ. 345, Hammer, τ. 4ος, σ. 157 καὶ 259. Περβ. Ἰωαν. Παπαδάκη, Ἐτήσιον Κρητικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1902, ἐν Χανίοις 1902, σ. 61, ἐνθα ὁ δημοσιευόμενος ὑπὸ τοῦ Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκη κατάλογος δὲν ἀναφέρει εἰς τοὺς πασάδες τῆς Κρήτης, ἀλλὰ τῶν Χανίων.

⁹²) Ἡ ἐπωνυμία «δάσκαλος» ἐδίδετο ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐν Κρήτῃ εἰς πάντας τοὺς γνωρίζοντας ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν καὶ εἰς τοὺς χριστιανοὺς γραμματεῖς τῶν φόρων τῶν χωρίων ἢ ἐπαρχιῶν. Βλ. Μ. Χουρμούζη Βυζαντιοῦ, σ. 63, Raulin, τ. 1ος, σ. 47, Ψιλάκη, τ. 3ος σ. 100 καὶ «Χριστιανικὴ Κρήτη», τ. 1ος, σ. 470.

⁹³) Πρόκειται περὶ τοῦ χωρίου Σπηλιᾶ ἐπαρχίας Κισάμου, ὅπερ μετ' ἄλλων χωρίων κειμένων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Ρεθύμνης, Ἀποκορώνου καὶ Τεμένους, ἀτελέλουν ἕτερον φέουδον ἐκχωρηθὲν εἰς τὸν Γαζή Χουσεῖν Πασᾶν, ὅπερ ἀφιέρωσεν οὕτως δι' ἄλλους ἀγαθοεργοὺς σκοπούς. Βλ. Τ.Α.Η. Κῶδ. 1ος, σ. 94, ἐνθα τὸ ἀφιερωτήριον αὐτοῦ ὑπὸ χρονολογίαν 25 Τζεμαζίελαχίρ 1068 = 20 Μαρτίου 1658.

⁹⁴) Zabit, ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ ἢ τῆς ἀστυνομίας, ὁ ἐντεταλμένος εἰς τὴν τήρησιν τῆς τάξεως καὶ τῆς πειθαρχίας, ὁ ἐπιστάτης, ὁ εὐταξίας, ἐνίοτε καὶ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ εἰσπράκτορος τῶν φόρων. Ὁ τίτλος οὗτος ἐδίδετο ἐν Κρήτῃ εἰς τὸν Καπετάνιον τοῦ χωρίου ἢ εἰς τούτους τῶν ἐπαρχιῶν, οἵτινες ἐλάμβανον διαταγὰς ἀπὸ τὸν Μουτεβελῆ Ἀγᾶν καὶ διεκανόνιζον τὰς μεταξὺ τῶν χριστιανῶν διαφορὰς ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Ἱεροδίκου. Σχετικῶς βλ. Roscoe, τ. 2ος, σ. 330, Raulin, τ. 1ος, σ. 47, Ε.Ε.Κ.Σ., τ. 1ος, σ. 132, Κριτοβουλίδου, σ. 61, καὶ «Ἀθηνᾶ», τ. 57ος, σ. 188.

σεις του, γενόμενος οὕτω ὑπαίτιος ἀρχῆς ἐρημώσεως πάντων τῶν χωρίων τοῦ βακουφίου διὰ τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν κατοίκων του. Ἐναφέρων οὗτος πάντα ταῦτα αἰτεῖται τὴν ἔκδοσιν αὐτοκρατορικῆς μου διαταγῆς διὰ τῆς ὁποίας αὐστηρῶς νὰ παραγγέλεται, ὅπως μὴ καταπιέζονται καὶ ταλαιπωροῦνται οἱ ραγιάδες τῶν βακουφικῶν τούτων χωρίων, ἐνοχοποιούμενοι διὰ τοιούτων ἀβασίμων συκοφαντιῶν καὶ διαβολῶν καὶ νὰ μὴ ζητῆ παρ' αὐτῶν ὁ Πασᾶς τῶν Χανίων ἀδίκως χρήματα· ἀπὸ σήμερον δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς πᾶσαι αἱ δίκαι καὶ αἱ ὑποθέσεις τῶν βακουφικῶν τούτων χωρίων νὰ διακανονίζονται ἐκ μέρους σοῦ τοῦ Πασᾶ τοῦ Χάνδακος ἢ τῶν διαδόχων σου, αὐστηρῶς ἀπαγορευομένης πάσης ἀναμίξεως καὶ ἐπεμβάσεως εἰς ταύτας τῶν ἐκάστοτε Πασάδων τῶν Χανίων.

Πρὸς τὸν σκοπὸν ὅθεν τοῦτον ἐξεδόθη τὸ παρὸν ὑψηλὸν αὐτοκρατορικόν μου φερμάριον.

Ἐντέλλομαι ἅμα τῇ λήψει τούτου ὅπως, συμμορφούμενος πρὸς ταῦτα σὺ ὁ Πασᾶς τοῦ Χάνδακος, ἀπαγορεύσης τὴν ἐκ μέρους τοῦ Πασᾶ τῶν Χανίων εἴσπραξιν χρημάτων διὰ τοιούτων συκοφαντιῶν καὶ διαβολῶν παρὰ τῶν ραγιάδων τῶν βακουφικῶν τούτων χωρίων, μὴ ἐπιτρέπων νὰ ὑφίστανται οὗτοι τοιαύτας καταπιέσεις καὶ καταδυναστεύσεις, πᾶσαι δὲ αἱ δίκαι καὶ αἱ ὑποθέσεις τῶν βακουφικῶν τούτων χωρίων θεωρῶνται καὶ διακανονίζονται ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐκ μέρους σοῦ ἢ ἐκ μέρους τῶν διαδόχων σου, αὐστηρῶς ἀπαγορευομένης πάσης ἐπεμβάσεως καὶ ἀναμίξεως εἰς ταύτας τῶν Πασάδων τῶν Χανίων.

Συμμορφωθῆτε πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς παρούσης ἱερᾶς διαταγῆς μου, ἀφ' οὗ δὲ διεξέλθητε καλῶς τὸ περιεχόμενόν της νὰ ἐπιστρέψετε ταύτην εἰς τοὺς ζαμπίτηδες τῶν βακουφικῶν χωρίων διὰ νὰ μένη αὕτη παρ' αὐτοῖς.

Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε.

Ἐγράφη τὴν εἰκοστὴν ἐνάτην Ζηλχιζὲ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν τριακοντα δύο ⁹⁵.

Ἐκ τῆς περιφρουρήτου Κωνσταντινουπόλεως

Ἐλήφθη κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ μηνὸς Ρεμπιουλεβέλ 1133 ⁹⁶.

16.

Κῶδ. 62ος, (16ος) σ. 42.

Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Μουχαφίζην τοῦ Χάνδακος (δὲν ἀναφέρε-

⁹⁵) 12 Ὀκτωβρίου 1720 μ. Χ.

⁹⁶) 19 Δεκεμβρίου 1720 μ. Χ.

ται ὄνομα) καὶ τὸν Διζντάρην⁹⁷ τοῦ φρουρίου τῆς Ρόδου.

Γενέσθω ὑμῖν γνωστὸν ὅτι προηγουμένως εἶχεν ἐκδοθῆ ἱερὰ μου διαταγὴ διὰ τῆς ὁποίας ἀπεσιέλλετο εἰς Ρόδον ὅπως ἐγκλεισθῆ εἰς τὸ φρούριον τῆς νήσου ταύτης ὡς καλεμπέντης⁹⁸ ὁ ἐκ τῶν κατοίκων τῶν Χανίων Ἀλῆ Καφοδάσης⁹⁹, ὅστις μὴ διάγων ἐν ἡσυχίᾳ ἀλλὰ βασιζόμενος εἰς μερικοὺς δυνάστας προέβη εἰς καταπιέσεις κατὰ τῶν πτωχῶν ραγιάδων καὶ ἀκόμη καὶ κατ' αὐτῶν τῶν ραγιάδων τῶν χωρίων τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων, ἅτινα ἀποτελοῦν τὸ βακούφιον τοῦ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ. Συλληφθεὶς δὲ οὗτος καὶ ἐγκλεισθεὶς εἰς τὴν φυλακὴν ἐπρόκειτο νὰ ἀποσταλῆ εἰς Ρόδον. Καθ' ὃν χρόνον ὁμοῦς ἀνεμένετο ἡ εὐκαιρία ἐξευρέσεως πλοίου καὶ ἡ μεταφορὰ του εἰς τὴν νῆσον ταύτην, ἔφθασεν ἐκ τῆς Βασιλευούσης ἱερὰ διαταγὴ διὰ τῆς ὁποίας ὠρίζετο ἡ ἐκδίκασις τῶν ἐδαφῶν τῶν εἰς τὴν κατοχὴν τούτου ὡς μαλικιανῆ¹⁰⁰ εὐροκομένων χωρίων, συνορευομένων μετὰ τούτων τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων, ὑπαγομένων δ' εἰς τὸ βακούφιον τοῦ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἶχεν ἀνασταλῆ ἡ ἀποστολὴ του εἰς Ρόδον. Κατὰ τὴν ἐνώπιον ὁμοῦς τοῦ Ἱεροδίκου τῶν Χανίων ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως τῶν ὀρίων, ὅποια εἶχε διορισθῆ ἐκ τῆς Βασιλευούσης καὶ ἔκτακτος Μουμπασίρης¹⁰¹, ὁ ἐπίτροπος τοῦ Μουτεβελῆ τῶν Σφακίων προέβαλεν ἄρρησιν εἰπὼν ὅτι δὲν ἔχει δικαιοδοσίαν τινὰ νὰ παρίσταται ὡς Ἐπίτροπος διὰ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν καὶ συνεπῶς δὲν δύναται νὰ ἐκδικασθῆ ἡ ὑπόθεσις αὕτη. Ἐπιδείξας οὕτω ἀπειθείαν πρὸς τὸν Ἱερὸν Νόμον ἐπέβη ἀμέσως πλοίου καὶ μετέβη εἰς τὴν Βασιλεύουσαν ὅπου ἤρchiσε νὰ παραπονηθῆ, προσπαθῶν νὰ καταπατήσῃ τὸ δίκαιον τοῦ ρηθέντος Ἀλῆ Καφοδάση, κατορθώσας συνάμα τὴν ἐκδοσὴν ἱερᾶς διαταγῆς διὰ τὴν ἀποστολὴν του ὡς καλεμπέντης εἰς τὸ φρούριον τῆς Ρόδου.

Γνωρίζων ἡμῖν νῦν δι' ἐπιστολῆς σου πάντα ταῦτα σὺ ὁ Βεζύρης

⁹⁷) Φρούραρχον.

⁹⁸) Ὁ καταδικασθεὶς εἰς κάθειρξιν ἐντὸς φρουρίου.

⁹⁹) Οἱ Σφακιανοί, ὡς γνωστὸν, εἶχον πάντοτε συνοριακὰς διαφορὰς μετὰ τοῦ Ἰμπραχίμ Ἀληδάκη, κατὰ τοῦ ἐν Μπρόσνερω πύργου τοῦ ὁποίου ἐπετέθησαν κατὰ τὸ 1774. Νῦν βλέπομεν ὅτι καὶ παλαιότερον εἶχον τοιαύτας διαφορὰς μετὰ τινος Ἀλῆ Καφοδάση, τοῦ ὁποίου τὰ χωρία ἐγειννίαζον πρὸς τὰ τῶν Σφακίων. Οὐδαμῶς ἀπίθανον ὁ ἐν τῷ παρόντι ἐγγράφῳ ἀναφερόμενος Ἀλῆ νὰ ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ Ἰμπραχίμ Ἀληδάκη.

¹⁰⁰) Αἱ διὰ σουλτανικῆς διαταγῆς, *μιλκναμὲ* λεγομένης, εἰς ἀμοιβὴν τῶν προσφερθεῖσων ὑπηρεσιῶν ἐκχωρούμεναι εἰς ἀνωτέρους ἀρχηγούς ἢ ἀγωνιστὰς γαῖαι ἢ χωρία, τῶν ὁποίων ἐνέμοντο τοὺς φόρους ἢ καὶ ἐξουσίαζον ὑπὸ τύπον τελείας ἰδιοκτησίας.

¹⁰¹) Βλ. ὑποσ. 29 τῶν ἐγγράφων.

καὶ Πασᾶς τοῦ Χάνδακος αἰτεῖσαι ὅπως δοθῆ ἄφεσις εἰς τὸν ὧς εἴρηται Ἄλῃν καὶ ἐκδοθῆ αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ διὰ τῆς ὁποίας νὰ διατάσσεται ἡ ἀπόλυσίς του ἐκ τῆς φυλακῆς.

Ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅθεν ὅπως θεωρηθῆ οὗτος συγγνωστός καὶ ἀφεθῆ ἐλεύθερος, μὴ ἀποστελλόμενος ὡς καλεμπέντης εἰς Ρόδον, ἐξεδόθη ἡ παροῦσα διαταγὴ μου. Ἐντέλλομαι ἅμα τῇ λήψει τῆς ὅπως, συμφώνως πρὸς ταύτην, χορηγηθῆ ἄφεσις εἰς τὸν ὧς εἴρηται Ἄλῃν, μὴ ἀποστελλομένου τούτου ὡς καλεμπέντη, ἀλλὰ νὰ παραμένῃ οὗτος ἀνενόχλητος ἐν τῇ πόλει τῶν Χανίων. Ἐνεργήσατε συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἱεράς μου ταύτης διαταγῆς.

Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε.

Ἐγράφη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνὸς Ζηλκααδὲ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν τριάκοντα τέσσαρα¹⁰².

Ἐκ τῆς περιφρουρήτου Κωνσταντινουπόλεως

17.

Κῶδ. 62ος, (16ος) σ. 254.

Φέρει τὴν σφραγίδα τοῦ ἐξοχωτάτου Ἰσιὸρ Χουσεῖν Πασᾶ¹⁰³, Δικητοῦ τοῦ Ἐγιαλείου¹⁰⁴ (Κρήτης).

Σοφολογιώτατοι κύριοι Ναῖλαι¹⁰⁵ τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς νήσου Κρήτης, ἦτοι τοῦ Καινούργιου, Ρίζου, Μονοφασιίου, Πυργιωτίσσης καὶ τῶν παραρτημάτων αὐτῶν καὶ σεῖς οἱ ζαμπίτηδες¹⁰⁶ τῶν μουκατάδων¹⁰⁷ καὶ κάτοικοι τῶν χωριῶν.

Γίνεται εἰς ὑμᾶς γνωστὸν ὅτι οἱ ραγιάδες τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων προσεκόμισαν ἀναφορὰν εἰς τὸ Διβάνιον τοῦ Χάνδακος ὡς καὶ τὸ χορηγηθὲν εἰς αὐτοὺς ἐκ μέρους τοῦ κραταιοῦ ἡμῶν Σουλτάνου φερμάνιον, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρεται ὅτι, ἐπειδὴ τὰ χωρία τῆς Ἐπαρχίας ταύτης εὐρίσκονται ἐπὶ πετρωδῶν ἐδαφῶν καὶ εἰς τὰ ἐπὶ τῶν ὁρέων ἐδάφη των δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ καλλιέργεια καὶ συγκομιδὴ δημητριακῶν προϊόντων, οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν τούτων προμηθεύονται ἀνέκαθεν

¹⁰²) 2 Αὐγούστου 1722 μ. Χ.

¹⁰³) Εἶναι ὁ 33ος μετὰ τὴν ἄλωσιν Γ. Διοικητῆς Κρήτης καὶ Πασᾶς τοῦ Μ. Κάστρου (βλ. ἀνέκδοτον κατάλογον Πασάδων Κρήτης εἰς τὰ ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου ἀποκείμενα χειρόγραφα Γεωργίου Νικολετάκη, ἐνθα ἀναφέρεται ὡς «ὑψιρ χατζῆ χουσεῖν παχ»).

¹⁰⁴) Βλ. ὑποσ. 45 τῶν ἐγγράφων.

¹⁰⁵) Ἀντιπρόσωπος, ἐπίτροπος τοῦ Καζασκέρη. Ἱεροδικαστῆς ἢ ἀντιπρόσωπος τούτου.

¹⁰⁶) Βλ. ὑποσ. 94 τῶν ἐγγράφων.

¹⁰⁷) Τῶν κατ' ἀποκοπὴν φόρων.

διὰ χρημάτων των τὴν εἰς αὐτοὺς ἀναγκαιοῦσαν ποσότητα σιτηρῶν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν ὡς ἄνω μνημονευθειῶν Ἐπαρχιῶν, μεταφέροντες ταῦτα εἰς τὰ μέρη των πρὸς συντήρησίν των.

Παρὰ τὰ ἔκπαλαι κεκανονισμένα ταῦτα, μερικοὶ ἐξ ὑμῶν ἐναντιώνονται εἰς ταῦτα, γινόμενοι οὕτω πρόξενοι τοῦ διασκορπισμοῦ καὶ ἀφαιρισμοῦ τῶν ραγιάδων, προξενούντες ἅμα ζημίαν καὶ ἐλάττωσιν τῶν πόρων τοῦ βακουφίου τῶν δύο ἱερῶν πόλεων.

Ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως ἐνεργήσητε συμφώνως πρὸς τὸ ἀνὰ χεῖρας των ὑψηλὸν φερμανίον καὶ διὰ τὰ δύναται οὗτοι ὡς καὶ πρότερον τὰ προβαίνουν εἰς τὴν ἀγορὰν ἀπὸ τὰς ὡς ἄνω ἀναφεροθείσας Ἐπαρχίας τῶν ἀναγκαιοῦντων πρὸς συντήρησίν των ποσοτήτων σιτηρῶν ἐγρόφη καὶ ἀποσιτέλλεται τὸ παρὸν μπουγιουρουλντί.

Γενέσθω γνωστὸν ἅμα τῇ λήψει τούτου ὅτι δέον, καθ' ἃ ἀναφέρεται ἐν τῷ ὑψηλῷ ἱερῷ αὐτοκρατορικῷ φερμανίῳ, τὰ ἀπέχετε ἀπὸ πάσης ἐναντιώσεως καὶ παρεμποδίσεως, ὅταν οἱ ραγιάδες τῆς Ἐπαρχίας ταύτης θελήσουν δι' ἰδίων χρημάτων των τὰ ἀγοράσουν καὶ μεταφέρουν εἰς τὰ χωρία των, ὡς συμβαίνει ἄλλωστε τοῦτο παλαιόθεν, τὴν ἀναγκαιοῦσαν πρὸς συντήρησίν των ποσότητα σιτηρῶν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν περιφερειῶν σας.

Νὰ ἀποφεύγετε πᾶσαν ἐναντίαν ἐνέργειαν πρὸς τὰ παλαιόθεν κεκανονισμένα καὶ πρὸς ὅσα ἀναφέρονται ἐν τῷ ἱερῷ αὐτοκρατορικῷ φερμανίῳ. Δὲν ἐπιτρέπεται ἐπὶ σκοπῷ ματαίας πλεονεξίας τὰ ὑφίστανται ταλαιπωρίας καὶ κακουχίας οἱ πτωχοὶ ραγιάδες.

Ἐνεργήσατε συμφώνως πρὸς τὴν ὑψηλὴν διαταγὴν καὶ τὸ παρὸν μπουγιουρουλντί.

τῆ 8 1145¹⁰⁸

(Μονογραφὴ τοῦ Πασᾶ)

18.

Κῶδ. 138ος σ. 13.

Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Μουχαφίζην¹⁰⁹ τοῦ Χάνδακος (δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα) καὶ πρὸς τοὺς Ἱεροδίκας.

Γενέσθω ὑμῖν γνωστὸν ὅτι οἱ ραγιάδες τῶν χωρίων τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων, ὑπαγομένων εἰς τὸ βακούφιον τοῦ ποιῆ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, δι' ἀναφορᾶς των ὑποβληθείσης πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν μου ἀλλήν μοι γνωρίζουν ὅτι ἐπειδὴ τὰ χωρία των κεῖνται εἰς ὀρεινὰς περι-

¹⁰⁸) Τὸ ἔτος 1732 μ. Χ.

¹⁰⁹) Βλ. ὑποσ. 22 τῶν ἐγγράφων.

φρεσίας τῆς αὐτοκρατορίας μου δὲν εἶναι δυνατὴ ἢ εἰς αὐτὰ καλλιέργεια καὶ συγκομιδὴ δημητριακῶν προϊόντων. Ὡς ἐκ τούτου ἠγόραζον οὗτοι μέχρι τοῦδε διὰ χρημάτων των τὰ ἀναγκαιοῦντα εἰς αὐτοὺς σιτηρὰ ἀπὸ διαφόρους εὐφόρους περιφερείας τῆς νήσου, χωρὶς οὐδεὶς νὰ ἐναντιοῦται εἰς τοῦτο. Ἐσχάτως ὁμως μερικοὶ ζαμπίτηδες¹¹⁰ τῶν χωριῶν, ἐνεργοῦντες παρὰ τὸν Ἱερὸν Νόμον, ἀπαγορεύουν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀγορὰν τῶν δημητριακῶν τούτων. Γνωρίζοντες ἡμῖν οὗτοι ταῦτα, αἰτοῦνται τὴν ἔκδοσιν ἱερῶς μου διαταγῆς, δι' ἧς νὰ ἀπαγορευέται ἢ παρὰ τὸν Ἱερὸν Νόμον ἐκ μέρους τῶν ζαμπίτηδων προβολὴ ἐμποδίων κατὰ τὴν ἀγορὰν τῶν σιτηρῶν.

Συνεπεία τῆς ἀναφορᾶς ταύτης ἐγένετο ἔρευνα εἰς τὰ ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ ἀρχαιοφυλακείῳ μου φυλασσόμενα λογιστικὰ βιβλία τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, ἐκ τῆς ὁποίας διεπιστώθη ὅτι ὁ ἤδη Ἁγᾶς τῆς Πύλης τῆς Εὐδαιμονίας μου¹¹¹, Ἐπόπις τῶν Ἐβκαφίων καὶ τοιοῦτος τῶν Ἐβκαφίων τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, ἐκλαμπρότατος καὶ ἐντιμότητος Ἐλχὰτζ Μπεσίρ Ἁγᾶς¹¹², οὗ ἄπειρον εἶη τὸ κλέος, εἰς αἰτησίῳ του, ὑποβληθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος χίλια ἑκατὸν τριάκοντα ἕξ¹¹³, ἀνέφερον ὅτι, ἐπειδὴ εἰς τὰ χωρία τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων, ἅτινα ἀποτελοῦν τὸ βακούφιον τοῦ ποτὲ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ καὶ κεῖνται ἐπὶ ὄρεινῶν περιφερειῶν τῆς Αὐτοκρατορίας μου, δὲν εἶναι δυνατὴ ἢ καλλιέργεια καὶ συγκομιδὴ δημητριακῶν προϊόντων, ὡς ἐκ τούτου οἱ ραγιάδες τῶν Σφακίων μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἀγοράζουν διὰ χρημάτων των τὰ σιτηρὰ αὐτῶν ἀπὸ τὰ εὐφορα χωρία τῆς νήσου Κρήτης. Μολονότι δὲ οὐδεμία ἀντίρρησης προεβάλλετο ἔξωθεν διὰ τὴν ἐνέργειάν των ταύτην, ἐσχάτως οἱ ζαμπίτηδες μερικῶν χωριῶν, παρὰ τὸν Ἱερὸν Νόμον καὶ τὰ ἔκπαλαι κεκανονισμένα παρεμποδίζον τὴν πώλησιν τῶν σιτηρῶν καὶ προξενοῦν οὕτω μεγάλην ἀδικίαν εἰς τοὺς πτωχοὺς ραγιάδες, γινόμενοι ὑπαίτιοι τοῦ ἀφανισμοῦ αὐτῶν, ἐπιφέροντες ἅμα μείωσιν τῶν ἐσόδων τοῦ βακουφίου. Συνεχίζων οὗτος αἰτεῖται ὅπως μὴ παρεμβάλλεται οὐδεμία ἔξωθεν ἢ ὑπὸ τῶν ζαμπίτηδων τῶν χωριῶν ἀντίρρησης, ὅταν οἱ ραγιάδες τῶν Σφακίων θέλουν διὰ χρημάτων νὰ ἀγοράσουν

¹¹⁰) Βλ. ὑποσ. 94 τῶν ἐγγράφων.

¹¹¹) Τίτλος ὃν ἔφερε ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς τοῦ σουλτανικοῦ γυναικωνίτου.

¹¹²) Ὑπῆρξε παντοδύναμος, συνετὸς καὶ ἀγγίχινους πολιτικός, ὑπηρετήσας 11 ἔτη ὑπὸ τὸν Σουλτᾶν Ἀχμέτ Γ' καὶ 16 ὑπὸ τὸν Μαχμούτ Α'. Ἀπεβίωσε τὸ 1746 καὶ τὸν διεδέχθη ὁ συνώνυμός του Μακτούλ (ἐκτελεσθεὶς) Μπεσίρ Ἁγᾶς. Βλ. περὶ αὐτοῦ Ἁ θ. Ὑ ψ η λ ἄ ν τ η ν, σ. 343, 348, 353, 360. Πρβ. καὶ Hammet, τ. 4ος σ. 267, 273, 275 καὶ 413.

¹¹³) 11 Ἰανουαρίου 1724 μ. Χ. Βλ. κατωτέρω τὴν ἰδίαν χρονολογίαν σημειουμένην ἡμερολογιακῶς.

καὶ μεταφέρουν εἰς τὰ χωρία των τὴν εἰς αὐτοὺς ἐπαρκοῦσαν ποσότητα σιτηρῶν ἀπὸ τὰ χωρία ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὅποια ἐπρομηθεύοντο ταῦτα μέχρι σήμερον. Οἱ δὲ ραγιάδες τῶν Σφακίων νὰ μὴ προβαίνουν εἰς ἀγορὰς σιτηρῶν πέραν τῆς ἀναγκαιούσης εἰς αὐτοὺς ποσότητος, οὔτε νὰ μεταφέρουν ταῦτα εἰς ἄλλα μέρη ἐκτὸς τῶν χωρίων των. Ἐπὶ τούτοις ἐζήτει τότε ὁ Ἁγᾶς τῆς Πύλης τῆς Εὐδαιμονίας μου τὴν ἔκδοσιν ἱερᾶς μου διαταγῆς, ὅτε καὶ ἐξεδόθη αὕτη, ὑπὸ χρονολογίαν εἰκοσιπέντε Ρεμπιουλαχίῳ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν τριάκοντα ἕξ.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ ἀρχαιοφυλακείῳ γενομένης ἐρεῦνης ταύτης ἐσημειώθη ἐν τῷ περιθωρίῳ τῆς ἀναφορᾶς τῶν ραγιάδων τῶν Σφακίων καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐνεργήσητε βάσει τῆς ἐν τῷ περιθωρίῳ ἐπεξηγηματικῆς εἰσηγήσεως ταύτης ἐξεδόθη τὸ παρὸν φερμάνιόν μου.

Ἐντέλλομαι ὅθεν διὰ τοῦ ἱεροῦ τούτου ὁρισμοῦ μου, ὅπως, ἅμα τῇ λήψει τούτου, ἐνεργοῦντες συμφώνως πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ, φροντίσητε νὰ μὴ προβαίνουν οἱ ραγιάδες τῶν προαναφεροθέντων χωρίων εἰς ἀγορὰν σιτηρῶν πέραν τῆς ἀναγκαιούσης εἰς αὐτοὺς ποσότητος, οὔτε νὰ μεταφέρουν ταῦτα εἰς ἄλλα μέρη, ἀλλὰ νὰ δύνανται νὰ ἀγοράζουν διὰ τῶν χρημάτων των τὴν ἀναγκαιούσαν εἰς αὐτοὺς ποσότητα ἀπὸ τὰ χωρία τῆς νήσου, εἰς τὰ ὅποια πωλοῦνται γεννήματα, μὴ ἐπιτρέποντες εἰς τοὺς ζαμπίτηδες τῶν χωρίων ἢ εἰς ἄλλους ἕξωθεν νὰ ἐμποδίζουν αὐτοὺς κατὰ τὴν ἀγορὰν καὶ μεταφορὰν των εἰς τὰ χωρία των. Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε.

Ἐγράφη τῇ εἰκοσιτῇ τοῦ μηνὸς Ρεμπιουλεβέλ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν τεσσαράκοντα ὀκτώ¹¹⁴.

Ἐκ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑδρας

19.

Κῶδ. 6ος, σ. 31.

Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν τέως Μ. Βεζύρην καὶ νῦν Μουχαφίζην¹¹⁵ τοῦ Χάνδακος, Γεγὲν Μεχμέτ Πασᾶν¹¹⁶.

Γενέσθω σοι γνωστὸν ὅτι, καθ' ἃ ἅμα τῇ ἀφίξει σου εἰς τὴν νῆσον

¹¹⁴) 29 Ἰουλίου 1735 μ. Χ.

¹¹⁵) Βλ. ὑποσ. 22 τῶν ἐγγράφων.

¹¹⁶) Διετέλεσε Μ. Βεζύρης ἀπὸ τοῦ ἔτους 1737 - 1739. Ὑπῆρξεν ὑπερφίαλος, σκληρὸς καὶ φιλέκδικος. Μετὰ τὴν καθαίρεσίν του ἀπὸ τῆς Μ. Βεζυρίας ἀνέλαβε, κατὰ παράκλησίν του, τὴν Γ. Διοίκησιν τῆς Κρήτης. Ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀνέκδοτον κατάλογον τῶν Πασάδων Μ. Κάστρου τοῦ Γεωργίου Νικολετάκη ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 39 ὡς «σατὴρ ἐσπᾶκ (τ. Μ. Βεζύρης) Γεγὲν Μεχμέτ». Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ παρόντος ἐγγράφου ἅμα τῇ ἀφίξει του εἰς Κρήτην, ὑπεί-

Κρήτην ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν κατοίκων τοῦ φρουρίου τοῦ Χάνδακος δι' ἐκθέσεώς σου ἀναφέρεις, οἱ ραγιαδες τῆς ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ περιφερείας τῶν Σφακίων, συνεργαζόμενοι ἐλευθέρως καὶ ὄντες καθ' ὅλα ὁμόφωνοι μετὰ τῶν κουρσάρων καὶ τῶν ἀπίστων ἐχθρῶν μας, ἔκτισαν φούρνους διπυρίτου ἐπὶ τῆς ἔναντι τῆς Ἐπαρχίας τῶν κειμένης νήσου Γαύδου καὶ ἐφοδιάζουν τὰ διερχόμενα ἐκεῖθεν πλοῖα τῶν κουρσάρων μὲ διαφόρους προμηθείας¹¹⁷. Ἐπειδὴ δὲ ἡ περιοχὴ εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦν εἶναι ὄρεινὴ, δασώδης καὶ πετρώδης, καὶ δὲν παράγει σιτηρά, ἀπενθύνονται οἱ κάτοικοί τῆς κατ' ἔτος εἰς τοὺς ἐκάστοτε Πασάδες τοῦ Χάνδακος καὶ ἐκθέτοντες τὰς ἀνάγκας τῶν ἐπιωγχάνουν τὴν ἔκδοσιν μπουγιουρλουντὶ¹¹⁸ τοῦ Πασᾶ, ὅπως ἀγοράσουν καὶ μεταφέρουν εἰς τὰ χωρία τῶν ἐπὶ τὰς ἑως ὀκτὼ χιλιάδες μουζούρια¹¹⁹ σίτον ἢ κριθὴν ἀπὸ τὰς πρὸς τὴν Ἐπαρχίαν τῶν γειτνιαζούσας περιοχάς. Μὲ τὴν πρόφασιν ὁμως αὐτὴν κατορθώνουν οὗτοι νὰ μεταφέρουν κρυφίως εἰς τὴν Ἐπαρχίαν τῶν περὶ τὰ τεσσαράκοντα ἕως πενήκοντα χιλιάδες μουζούρια σιτηρά, γινόμενοι οὕτω ὑπαίτιοι σιτοδείας ἐν τῇ νήσῳ. Μὴ ὄντες δὲ εὐπειθεῖς καὶ ὑποτεταγμένοι ὡς οἱ ἄλλοι κάτοικοι τῆς νήσου, ἀλλ'

κων εἰς εἰσηγήσεις τῶν ἐνιοπίων παραγόντων, ἐστράφη κατὰ τῶν Σφακιανῶν, διὰ τοὺς ὁποίους ἤρξατο περίοδος νέων ἀδικιῶν καὶ καταπιέσεων. (Βλ. καὶ τὸ ἐπόμενον ὑπ' ἀριθ. 20 ἔγγραφον). Μετὰ τὴν ἐκ Κρήτης ἀνάκλησιν τοῦ ἀνέλαβε τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ κατὰ τῆς Περσίας πολέμου, φονευθεὶς εἰς τινα μάχην κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1745. Βλ. περὶ αὐτοῦ, Ἄ θ α ν α σ. Ὑ ψ η λ ά ν τ η, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, σ. 314, 341 - 344 καὶ 353. Πρβ. H a m m e r, τ. 4ος, σ. 341, 342, 351, 353, 354, 408 καὶ 409.

¹¹⁷) Mahal mezburun Karşusunda Gavdos tabir olunur ada derununda peksimet tenureleri ihdas ve merur ve ubur iden Kursan sefainine mahali mezkurden zehair virub... Ὁ κατὰ τὸ 1739, δύο ἔτη πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ παρόντος ἔγγραφου, εἰς Σφακιά ἀποβιβασθεὶς ἄγγλος ἱερωμένος P o c c o c k e ὁμιλῶν περὶ τῆς Γαύδου λέγει τὰ ἑξῆς: «Die Insel wird etwa von dreissig Familien aus der Landschaft Sfachia bewohnt... Sie haben auch einen Dolmetscher, weil öfters Schiffe dahin kommen, um Wasser und Lebensmittel zu holen; und die Malteser Korsaren versehen sich hieselbst gleichfalls». Βλ. P o c c o c k e, τ. 2ος, σ. 331 καὶ ὁ Olivier, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν Κρήτην τὸ 1793 γράφει: «Les Maltais, dans leurs courses, fréquentaient autrefois le port de la Sphachie. Ils y étaient bien accueillis des habitants, qui s'empressaient de leur fournir les provisions et tous les secours dont ils avaient besoin». Βλ. O l i v i e r, τ. 1ος, σ. 405, ὁ δὲ Raulin ἐπισκεφθεὶς αὐτοπροσώπως τὴν νήσον Γαῦδον τὸ 1845 λέγει ὅτι: «Un Arnaoute reside dans l'île pour empêcher la contrebande, et surtout les infractions aux règlements sanitaires que pourraient commettre les batiments étrangers». Βλ. R a u l i n, τ. 1ος, σ. 191.

¹¹⁸) Ἐγγραφος διαταγῆ.

¹¹⁹) Βλ. ὑποσ. 11 τῶν ἔγγράφων.

ἐρχόμενοι εἰς συχνὴν ἐπαφὴν καὶ ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν ἀπίστων ἐχθρῶν μας, περιφέρονται οὗτοι πάντοτε ἔνοπλοι, ἀφομοιωθέντες πλήρως κατὰ τὰ ἦθη καὶ τὸν χαρακτῆρα πρὸς αὐτούς¹²⁰. Πάντες δὲ οἱ αἰχμαλωτισμοὶ καὶ πᾶσαι αἱ ἀπαγωγαὶ τῶν κατοικούντων εἰς τὰ παράλια Μουσουλμάνων γίνονται τῇ ὑποδείξει καὶ παρακινήσει τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν¹²¹. Πρὸ ὀλίγου ἀκόμη χρόνου ἀπήγαγον οὗτοι δεσμίους,

¹²⁰) Οἱ Σφακιανοὶ οὐχὶ μόνον ἤρχοντο εἰς συχνὴν ἐπικοινωνίαν, βοηθοῦντες καὶ ἐκμεταλλευόμενοι τοὺς ἐκάστοτε προσεγγίζοντας εἰς τὴν νησίδα τῆς Γαύδου ἢ εἰς τοὺς λιμένας τῶν ξένους πειραιάς, ἀλλ' ἐξήσκουν καὶ οἱ ἴδιοι, ὡς τοῦτο ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ξένων περιηγητῶν καὶ εἰς τὰ ὑφ' ἡμῶν νῦν δημοσιευόμενα ἔγγραφα (βλ. πλὴν τοῦ παρόντος καὶ τὰ ὑπ' ἀριθ. 20 καὶ 30 ἔγγραφα) εἰς εὐρείαν κλίμακα τὸ ἄλλωστε οὐχὶ διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τόσον ἀτιμωτικὸν ἐπάγγελμα τοῦ πειρατοῦ. Σχετικῶς πρὸς τὴν ἐξασκουμένην ὑπὸ τῶν Σφακιανῶν πειραιεῖαν βλ. D a p p e r, τ. 1ος, σ. 455, «Les habitants de Sphachia...sont acouûtumez à vivre de pirateries et de brigandages». Κ. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, Ἀθήναι 1869, σ. 521. «Ἐκτός τούτου ἕτερος πειρατικὸς στολίσκος Μανιατῶν καὶ Σφακιωτῶν ἐληΐζετο τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ Κρήτης». Μπάρμπα - Παντζελιού, Τὸ τραγούδι τοῦ Δασκαλογιάννη, ἔκδοσ. Β. Λαούρδα, σ. 38, στ. 705, ὅπου ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 Δασκαλογιάννης προσφωνεῖται ὑπὸ τοῦ Πασᾶ τοῦ Μ. Κάστρου διὰ τοῦ τίτλου τοῦ ἀρχικουρσάρου :

Καλῶς τονε τὸν Δάσκαλο, τὸν πρῶτο τῶν κουρσάρω.

O l i v i e r, τ. 1ος, σ. 405 «...qui contient (ὁ λιμὴν τῆς Χώρας τῶν Σφακίων ἢ τοῦ Λουτροῦ) sept à huit gros bateaux dont les Sphachiotes se servent pour leur commerce, et quelquefois aussi pour les pirateries qu' ils exercent à l' imitation de leurs ancêtres». Περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», τ. 6ος, σ. 67, «Εἰς τὸ νότιον μέρος τούτου τοῦ νησιοῦ εὐρίσκονται μερικὰ χωρία εἰς ἀποστασίαν, ὅπου λέγονται Σφακιά ἀνάμεσα στὰ βουνὰ καὶ εἶναι καὶ κλέφτες καὶ τῆς στεριᾶς καὶ τῆς θαλάσσης». Περβ. P a s h l e y, τ. 1ος, σ. 76 κ.έξ. S p r a t t, τ. 1ος, σ. 249, τ. 2ος, σ. 255, Π α π α δ ο π ε τ ρ ᾶ κ η ς, σ. 56, Ψ ι λ ᾶ κ η ς, τ. 3ος, σ. 309, 310, L a c r o i x, σ. 581, L i d i o C i p r i a n i, C r e t a e l' origine mediterranea della civiltà, Firenze 1943, σ. 6. Ἀ ρ ι σ τ. Κ ρ ι ᾶ ρ η, Συλλογὴ Δημωδῶν ποιημάτων κλπ. (ἔκδοσ. 1920), σ. 81. Ν ι κ ο λ. Π α π α ν τ ω ν ᾶ κ η ς, πειραιτῆς ἐκ Χώρας Σφακίων καὶ ἀλλαχοῦ.

¹²¹) Αἱ πειρατικαὶ αὗται ἐπιδρομαὶ ἐγίνοντο ἐνίοτε καὶ ἐκ λόγων ἐκδικήσεως κατὰ τούρκων ἀγάδων, ἀδικούντων ἢ καταδυναστευόντων τοὺς χριστιανούς. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐν προκειμένῳ ἢ κατὰ τὸ 1739 ἐνεργηθεῖσα πειρατικὴ ἐπιδρομὴ κατὰ τοῦ χ. Νταλαμπέλλω ἐπαρχίας Μυλοποτάμου, διὰ τὴν ὁποῖαν ὁ P o c o c k e λέγει τὰ ἑξῆς: «Gegen diesem Orte über (τὸ χωρίον Πέραμα Μυλοποτάμου) ist der Hafen Astomia (Πάνορμος;) wo die Malteser dieses Jahr ans Ufer kamen, und über zwanzig Türken aus den Flecken Delabolou, welches fast eine League von der See lieget, wegführten. Man sagte, dieser Ueberfall sey von einem Bedienten des Aga des Fleckens veranlasset worden, welcher, da er von seinem Herrn übel begegnet worden, zu den Maltesern in Gozo gegangen, ihnen den Weg

αἰχμαλωτίσαντες ἀπὸ τὰ παράλια τῶν Ἐπαρχιῶν Σελίνου καὶ Κισάμου, δύο φορές ἀπὸ εἴκοσι ἕως τριάκοντα Μουσουλμάνους¹²². Γνωρίζεις εἰσέτι ἐν τῇ ἐκθέσει σου ὅτι ὅταν οἱ κάτοικοι τοῦ Χάνδακος ἐζήτησαν δι' αἰτήσεώς των ὅπως κανονισθῇ ἅπαξ διὰ παντός καὶ γίνεται τοῦτο μονίμως, δηλαδή ἢ καθ' ἕκαστον ἔτος χορηγουμένη εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Σφακίων ποσότης τῶν ἐπτὰ ἕως ὀκτὼ χιλιάδων μουζουρίων σιτηρῶν φοριῶνται οὐχὶ ἀπὸ λιμένας τῶν ὁποίων ἢ φύλαξις καὶ ἐπιτήρησις εἶναι ἀδύνατος, ἀλλ' ἀπὸ αὐτὸν τοῦτον τὸν λιμένα τοῦ Χάνδακος· πληροφορηθέντες τοῦτο οἱ κάτοικοι τῶν Σφακίων ἀπὸ τὸ ἐκδοθὲν ἐκ μέρους σου μπουγιουρουλντὶ καὶ ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι δὲν θὰ δύνανται, ὡς καὶ πρότερον, νὰ συνεχίσουν τὰς καταχθονίους πράξεις των, ἐπέβησαν ἀμέσως ἔνιοι ἐκ τῶν προκρίτων των εἰς πλοῖον καὶ ἀνεχώρησαν μὲ προορισμὸν νὰ ἔλθουν ἐνταῦθα¹²³, πράγμα ὅπερ ἀναφέρεις ἐκτενῶς καὶ ἐν ὄλαις ταῖς λεπτομερείαις ἐν τῇ ἐκθέσει σου.

Εἶναι γνωστὴ εἰς πάντας ἡ εἰλικρίνεια, ἡ ἀφοσίωσις καὶ τὰ πλεῖστα αἰσθήματα εὐσπλαγχνίας, τὰ ὁποῖα τρέφεις πρὸς τοὺς πτωχοὺς, προσόντα ἅτινα περικοσμοῦν ὅλως ἰδιαιτέρως τὸν χαρακτῆρά σου, εἰς ἐκδήλωσιν δὲ τῆς πλήρους ἐπιδοκίμασίας καὶ ἀποδοχῆς τῶν λαμβανόμενων παρὰ σοῦ σωφρόνων καὶ ὀρθῶν διοικητικῶν μέτρων καὶ εἰς δήλωσιν τῆς αὐτοκρατορικῆς μου ἐγκρίσεως ἐξεδόθη ἡ παροῦσα ἱερὰ διαταγὴ μου.

Ἄμα τῇ λήψει ταύτης φρόντισον νὰ καταβάλῃς πᾶσαν προσπάθειαν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς τυχούσης πλήρους ἐπιδοκίμασίας καὶ ἀδείας

gezeigt, und, wie es heisst, selbst an den Herrn sich gerochen habe, da er denselben binden helfen», βλ. Ροσοκε, τ. 2ος, σ. 360.

¹²²) Εἰς τοὺς κώδικας τοῦ Τουρκικοῦ Ἀρχείου Ἡρακλείου ἀναφέρονται οὐκ ὀλίγαι τοιαῦται περιπτώσεις ἀπαγωγῶν Τούρκων ὑπὸ Μαλτέζων πειρατῶν ἢ ἄλλων μὴ κατονομαζομένων, ἐκ διαφόρων παραλίων χωρίων τῆς νήσου Κρήτης. Χαρακτηριστικῶς σημειῶ ἐνταῦθα τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1762 γενομένην ἐπιδρομὴν ὑπὸ τοῦ ἐκ Μάλτας πειρατοῦ Τζεχοὺτ Γιαννάκη κατὰ τοῦ χ. Καβοῦσι Ἱεραπέτρας, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπήγαγον 13 Τούρκους. Ἐκ τούτων, κατὰ παράκλησιν των, ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας δύο ἄτομα ὁ ἱερεὺς τῆς Κάσου Παπᾶ Γεώργης, κατὰ τὴν ἐκεῖσε προσέγγισιν τῶν πειρατῶν. Βλ. Τ.Α.Η. Κῶδ. 13ος, σ. 12. Ἐπίσης ἀτελεύτητος εἶναι ὁ ἀριθμὸς ἄλλων τοιούτων περιπτώσεων καὶ τῶν ἀποσταλέντων ἐκ τῆς Βασιλευούσης φερμανίων (κυβερνητικῶν διαταγῶν), ἐκ τῶν ὁποίων ἐμφαίνεται ποῖα μέτρα ἐλάμβανεν ἡ Ὀθωμαν. Αὐτοκρατορία διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν καὶ πάταξιν τῆς πειρατείας.

¹²³) Δὲν γνωρίζω ἐὰν ἢ ἐν τῷ παρόντι ἐγγράφῳ διὰ πρώτην φοράν ἀναφερομένη ἀποστολὴ ἐπιτροπῆς ἐκ Σφακιανῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἐκθεσιν παραπόνων σχετίζεται μὲ τὴν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 23 ἐγγράφῳ τοῦ 1746 ἀναφερομένην τοιαύτην. Βλ. σχετικῶς καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 31 ἐγγράφον. Πρβ. καὶ Παπαδοπετράκη, σ. 154.

ἀποφάσεώς σου ταύτης, οὕτως ὥστε νὰ κατασιῆ αὕτη μόνιμος ρυθμιοικὸς καρὼν τοῦ ζητήματος τούτου. Νὰ καταχωρισθῆ δὲ τὸ παρὸν αὐτοκρατορικὸν μου φερμάνιον εἰς τὸν κώδικα καὶ νὰ διαφυλαχθῆ τοῦτο, κοινοποιουμένου τοῦ περιεχομένου του εἰς πάντας. Νὰ ἀλαγορευθῆ πᾶσα ἔξωθεν ἐνέργεια ἀντιβαίνουσα εἰς τὸ περιεχόμενόν του.

Ἐνέργησον καθ' ὃν νόμιμον ἀνωτέρω ἐκτίθεται τρόπον, μὴ ἐπιτρέπων ἐνεργείας ἀντιβαινούσας πρὸς τὴν τετιμημένην ταύτην διαταγὴν μου. Οὕτω γίνωσκε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πίστευε.

Ἐγράφη κατὰ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Σιεβάλ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν πενήκοντα τρία¹²⁴.

Ἐκ τῆς περιφρουρήτου Κωνσταντινουπόλεως

20.

Κώδ. 12ος, σελ. 2.

Χάτ Χουμαγιούν¹²⁵

Ἐνεργείσθω συνωδὰ

Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Μουχαρίζην τοῦ Χάνδακος βεζύρην . . . . ., τὸν Μουχαρίζην Χαρίων βεζύρην . . . . ., τὸν ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ρεθύμνης¹²⁶ . . . . ., τοὺς Ἱεροδίκας τοῦ Χάνδακος, τῶν Χαρίων καὶ τῆς Ρεθύμνης καὶ τὸν Δεφτερδάρη¹²⁷ τῆς Κρήτης Ριζβάν Ζαδὲ Ἄλῃ¹²⁸.

¹²⁴) 7 Ἰανουαρίου 1741 μ. Χ.

¹²⁵) Χάτ Χουμαγιούν ἢ Χάτ Σερίφ ἐλέγοντο αἱ κυβερνητικαὶ ἐκεῖναι διαταγαὶ (φερμάνια), τὰς ὁποίας διεξερχόμενος αὐτὸς οὗτος ὁ Σουλτάνος, ἐσημείου πλησίον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μονογράμματός του τὴν φράσιν «μονιζεπίντζε ἀμὲλ ὀλοννά», ἥτοι ἐνεργείσθω συνωδὰ.

¹²⁶) Δὲν ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα.

¹²⁷) Ὁ ἀνώτερος ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑπάλληλος.

¹²⁸) Ὑπῆρξε καὶ οὗτος μετὰ τὸν Γεγὲν Μεχμέτ Πασᾶν (βλ. ὑποσ. 116) ὁ ἀμείλιχος διώκτης τῶν Σφακιανῶν. Ἀφ' ἧς ἀνέλαβε τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνωτάτου οἰκονομικοῦ ὑπαλλήλου τῆς νήσου (1745) κατώρθωσε διὰ τῶν δολερῶν εἰσηγήσεών του πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, νὰ παρασύρῃ ταύτην εἰς τὴν λήψιν σκληρῶν μέτρων κατὰ τῶν Σφακιανῶν. Ἐκ τῆς ἀδιεξόδου ταύτης καταστάσεως, συνεχισθείσης καὶ ὑπὸ τῶν διαδόχων του μέχρι τοῦ 1760, ἐξήγαγε τοὺς Σφακιανούς ἢ ἀναφανείσα τότε κατὰ πρῶτον Μουτεβελίνα Φατμᾶ Χατούν, χανουμ σουλτάν (βλ. περὶ αὐτῆς τὴν ὑπ' ἀριθ. 15 ὑποσ. τῆς εἰσαγωγῆς καὶ 89 τῶν ἐγγράφων). Ὁ Δεφτερδάρης Ριζβάν Ζαδὲ Ἄλῃ, ἀναλαβὼν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐπιστάσεως ἀνεγέρσεως καὶ ἐπισκευῆς τῶν ἐν Κρήτῃ ἀκινήτων τοῦ Δημοσίου (Bina Emiri) περιῆλθεν εἰς οἰκονομικὰς ἀνωμαλίας, δημευθείσης ἐν τέλει τῆς περιουσίας του. Ἀπέθανε τὸ 1753 καὶ ἐτάφη εἰς τὸ ἐν τῷ περιούλῳ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τεμένους Ἡρακλείου (σημ. Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον) νεκροταφεῖον τῶν ἐπισοῆμων ἀνδρῶν, ὅπου ἐφαίνεται ὁ τάφος του μέχρις ἐσχάτων.

Ὡς γνωστὸν οἱ ραγιάδες τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων νήσου Κρήτης ὑπαγόμενοι εἰς τὸ βακούφιον τοῦ ἀποβιώσαντος Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, κατέβαλλον δι' ἅπαντα τὰ προϊόντα των καὶ τοὺς λοιποὺς φόρους των πέντε χιλιάδας γρόσια καὶ ἀποκοπὴν φόρον ὑποτελείας. Κατὰ τὸ ἔτος ὅμως χίλια ἑκατὸν δύο¹²⁹ διετάχθη ὅπως ὁ μὲν κεφαλικὸς φόρος εἰσπράττεται ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου, οἱ δὲ λοιποὶ φόροι ἐκ μέρους τοῦ βακουφίου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ καθορισθὲν ἐτησίως ὑπὸ τοῦ ἀφιερωτοῦ πρὸς καταβολὴν ὡς Ἱερὸν Δῶρον¹³⁰ εἰς τοὺς κατοίκους τῶν δύο πόλεων Μέκκας καὶ Μεδινᾶς ποσὸν τῶν ἐπὶ χιλιάδων τετρακοσίων ἑνενηκοντα ἐπὶ γροσίων παραμένει ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἀπλήρωτον, καταβαλλόμενον καθ' ἕκαστον ἔτος ἀπ' εὐθείας ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ταμείου τῆς Ὑπηρεσίας Διαχειρίσεως τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, ὡς ἐκ τούτου προσεγένετο μεγίστη βλάβη καὶ ἐπῆλθε μείωσις τῶν ἐσόδων τοῦ καθιδρύματος τούτου. Πλὴν τούτου ἐπειδὴ ἡ ἐπαρχία αὕτη κεῖται εἰς τὸ ἄκρον τῆς νήσου οἱ περισσότεροι τῶν κατοίκων τῆς ἐρχόμενοι εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς ἐχθροὺς πρὸς ἡμᾶς κουρσάρους¹³¹, συμπεριφέρονται πάντοτε πρὸς τὰς Ἀρχὰς μετὰ σκαιότητος καὶ τραχύτητος. Βασιζόμενοι δ' εἰς τὸ ὅτι ἡ ἐπαρχία των δῆθεν ὑπάγεται εἰς τὰ βακούφια τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, δὲν ἀποδέχονται καὶ ἐναντιοῦνται εἰς τὴν καταβολὴν τοῦ εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν κατ' ἄτομον ἐπιβληθέντος, συνωδὰ πρὸς τοὺς ὄρους τῆς ὑποτελείας, κεφαλικοῦ φόρου. Ἐπίσης ἐπειδὴ μὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου ἐπῆλθεν αὔξεις εἰς τὸν πληθυσμὸν τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ὅπου θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διανεμηθοῦν μερικαὶ ἀκόμη χιλιάδες φορολογικῶν δελτίων, οἱ κάτοικοι ταύτης μὲ τὴν φρούδην ἐλπίδα ὅτι ὑποχρεοῦνται εἰς τὴν καταβολὴν μόνον τοῦ κατ' ἀποκοπὴν ἐτησίου φόρου των, λαμβάνουν μόνον ἑνεακόσια ὀγδοήκοντα φορολογικὰ δελτία¹³², μὴ δεχόμενοι νὰ πληρώσουν οὔτε ἓνα ὀβολὸν περισσότερον τούτων. Ὅταν δὲ θελήσῃ ὁ Δεφτερδάρης τῆς νήσου νὰ προβῆ εἰς τὴν κατ' ἄτομον διανομὴν τῶν φορολογικῶν δελτίων, ἐκδηλώνοντες οὗτοι ἅπασαν τὴν μοχθηρίαν καὶ κακίαν των, ἐγκαταλείπουν τὰ χωρία των καὶ διαπεραιοῦνται εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς ἐπαρχίας των κειμένην νήσον Μπουγάδοζ¹³³, γινόμενοι οὕτω ὑπαίτιοι νὰ παραμένουν ἀδιανέμητα εἰς χεῖρας τῶν Δεφτερδάρηδων μερικαὶ χιλιάδες φορολογικῶν δελτίων καὶ πρόξενοι μεγίστης βλάβης καὶ ἀπωλείας εἰς τὰς προσόδους τοῦ Δημοσίου.

¹²⁹) 1690 μ. Χ. Βλ. καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 12 ὑποσ. τῶν ἐγγράφων.

¹³⁰) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 11 ὑποσ. τῆς εἰσαγωγῆς.

¹³¹) Βλ. τὰς ὑπ' ἀριθ. 120, 121 καὶ 122 ὑποσ. τῶν ἐγγράφων.

¹³²) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 11 ἐγγραφον.

¹³³) Ἡ νησίς Γαῦδος.

Σχετικῶς πρὸς τὴν κατ' ἄτομον διανομὴν τῶν φορολογικῶν δελτίων καὶ τὴν δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου εἴσπραξιν καὶ συγκέντρωσιν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ἀπὸ τοὺς ραγιάδες τῆς ἐπαρχίας ταύτης, εἶχον ἐκδοθῆ προγενεσιτέρως, κατὰ τὰ ἔτη ἑκατὸν πενήκοντα τρία¹⁸⁴ καὶ πενήκοντα ἕξ¹⁸⁵ διάφοροι ἱεροὶ διαταγαί μου, ὡς τοῦτο διαπιστοῦται ἐκ τῆς γενομένης ἐρεῦνης εἰς τὸ λογιστήριον τοῦ κεφαλικοῦ φόρου. Ἐπίσης εἰς τὰ βιβλία τῶν μουκατάδων τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων φέρεται κατακεχωρισμένη ἐγγραφή δηλοῦσα ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ταύτης ὀφείλουν νὰ καταβάλλουν εἰς τὴν ἐτησίως ἐπὶ χιλιάδες τετρακόσια ἑνεήκοντα ἑννέα γρόσια διὰ τοὺς κατοίκους τῶν δύο ἱερῶν πόλεων ὡς Ἱερὸν Δῶρον.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ἱεροῦ Δώρου τῶν δύο ἱερῶν πόλεων τυγχάνει πάντοτε μία ἐκ τῶν μᾶλλον ἱερῶν θρησκευτικῶν ὑποθέσεών μας, πρέπει δὲ αὕτη νὰ διακανονισθῆ καὶ τακτοποιηθῆ καταλλήλως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς εὐκλεοῦς βασιλείας μου, αὐτοκρατορική μου δὲ ἐπιθυμία εἶναι ὅπως ἀπαλλαγθοῦν οἱ ἑκάστοτε Δεφτερδάρηδες τῆς Κρήτης ἀπὸ ματαίας καὶ ἀνωφελεῖς ζημίας, ὡς ἐκ τούτου δέον πρὸς ῥύθμισιν τοῦ ζητήματος τούτου νὰ προστεθοῦν εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, ἐκ τῶν εἰς χεῖρας τῶν Δεφτερδάρηδων εὕρισκομένων ἀδιανεμήτων φορολογικῶν δελτίων, τόσα δελτία ὅσα θὰ ἠδύναντο νὰ καλύψουν τὸ ποσὸν τοῦ Ἱεροῦ Δώρου, διανεμουμένων συγχρόνως μετὰ τῆς προσθήκης ταύτης καὶ τῶν φορολογικῶν δελτίων τῶν ραγιάδων τούτων. Νὰ ἀποσιέλλωνται δὲ εἰς τὴν ἐποχὴν ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἕξῃς ὑπὸ τῶν ἑκάστοτε Δεφτερδάρηδων πρὸς τὸ ταμεῖον τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων τὰ χρήματα τοῦ Ἱεροῦ δώρου. Καὶ αὐτὸν τὸν τρόπον εὐνόητον εἶναι ὅτι θέλουν ἀπαλλαγῆ καὶ οἱ Δεφτερδάρηδες ἀπὸ πάσης μελλοντικῆς ζημίας.

Συνωδὰ ὅθεν πρὸς τὰς προηγουμένως ἐκδοθείσας ἱερὰς διαταγὰς μου, φρόντισον σὺ ὁ Δεφτερδάρης νὰ διακανονίσῃς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Μπερατίου¹⁸⁶ νὰ διανεμίῃς κατ' ἄτομον τὰ φορολογικὰ δελτία τῶν ραγιάδων τούτων εἰς τρεῖς κατηγορίας καὶ ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἑκάστου ραγιά, οὐδενὸς ἐκ τούτων ἐξαιρουμένου ἢ παραμένοντος ἄνευ φορολογικοῦ δελ-

¹⁸⁴) 1740 μ. Χ. Βλ. τὴν διαταγὴν ταύτην ἐν Τ.Α.Η. Κῶδ. 6ος, σ. 16.

¹⁸⁵) 1743 μ. Χ. Δὲν ἀνευρέθη εἰς τοὺς κώδικας τοῦ Τ.Α.Η.

¹⁸⁶) Κατὰ τὴν καθ' ἑκάστον ἔτος ἀποστολὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν περιεχόντων τὰ δελτία τοῦ κεφαλικοῦ φόρου δεμάτων, τῶν γνωστῶν ὡς «μπογτσάδων», ἐξεδίδοτο καὶ τὸ στερεότυπον φορολογικὸν φερμάμιον, ὅπερ ἐλέγετο μπεράτιον. Περὶ μπερατίων βλ. «Κρητικὰ Χρονικά», τ. Β' σ. 158 ὑποσ. 20.

τίου, προβαίνων οὕτω εἰς τὴν κατ' ἄτομον εἴσπραξιν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου.

Ἐπειδὴ ὁμως δυνατὸν νὰ μὴ διακανονισθῇ ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐντὸς ἐνὸς ἔτους, χορηγεῖται ἀπὸ τοῦδε ἡ ἔγκρισις ὅπως καταβληθῇ τὸ ἥμισυ τοῦ Ἱεροῦ Δώρου κατὰ τὸ ἔτος ἑκατὸν πενήκοντα ἑννέα¹³⁷ καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ κατὰ τὸ ἔτος ἐξήκοντα¹³⁸. Διὰ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ποσοῦ τοῦ ὡς εἴρηται Ἱεροῦ Δώρου προσειέθησαν ἀρχομένου τοῦ ἔτους ἑκατὸν πενήκοντα ἑννέα, τὸ ὅλον χίλια τριακόσια πενήκοντα ἐπιά, φορολογικὰ δελτία τριῶν κατηγοριῶν, ἀντιπροσωπεύοντα τὸ καθαρὸν ποσὸν τῶν ἐπὶ χιλιάδων τετρακοσίων ἐνενήκοντα ἑννέα γροσίων, ἀπηλλαγμένων ἀπὸ παντὸς δικαιώματος καὶ τέλους. Τὸ ἥμισυ τούτων, ἦτοι γροσία τρεῖς χιλιάδας ἑπτακόσια τεσσαράκοντα ἑννέα καὶ ἥμισυ, ἀποστέλλαιτε εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους ἑκατὸν πενήκοντα ἑννέα διὰ τοῦ ἐκ μέρους τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων ἀποσταλέντος ἐκτάκιου μουμπασίρη¹³⁹ εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον, ὁπόθεν θέλουν παραδοθῇ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, φροντίζοντες ὁμοίως ὅπως κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἰδίου ἔτους ἀποσταλῇ καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ.

Ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἦτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους ἑκατὸν ἐξήκοντα θὰ ἀποστέλλουν ἐκ Κρήτης εἰς τὴν Βασιλεύουσάν μου, τῇ βοήθειᾳ τοῦ ὑψίστου θεοῦ, κατὰ τὰς ἀρχὰς ἐκάστου ἔτους οἱ ἐκάστοτε ἀναλαμβάνοντες τὴν εἴσπραξιν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τῆς νήσου Κρήτης Δεφτεροδάρηδες τὸ διὰ τὸ Ἱερὸν Δῶρον προοριζόμενον ποσὸν τῶν ἐπὶ χιλιάδων τετρακοσίων ἐνενήκοντα ἑννέα γροσίων, ὅπερ κατατιθέμενον εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιόν μου θέλει ἐκεῖθεν παραδοθῇ ἐν καιρῷ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων.

Τὸ ἐκ τῶν προσόδων τοῦ κεφαλικοῦ φόρου προερχόμενον ποσὸν τοῦτο μὴ ὑποκείμενον εἰς οὐδεμίαν κράτησιν καὶ εἰς οὐδὲν τέλος καθωρίσθη ὡς ὀτσακλίκιον¹⁴⁰ διὰ τὸ Ἱερὸν Δῶρον, θέλει δὲ θεωρηθῇ ὁ τρόπος οὗτος ὁ διακανονίζων τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὡς μόνιμος καὶ διακανονιστικὸς κανὼν, γενομένης σχετικῆς ἐπὶ τούτοις ἐγγραφῆς εἰς τὰ βιβλία τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροφυλακίου μου.

Σὺ ὅθεν ὁ Δεφτεροδάρης, ἅμα τῇ ἀφίξει σου εἰς τὴν νῆσον Κρήτην μετὰ τῆς ἀνὰ χεῖρας σου ἱερᾶς ταύτης αὐτοκρατορικῆς μου διαταγῆς, φρόντισον νὰ διανείμῃς διὰ τὸν φόρον τοῦ ἔτους ἑκατὸν πενήκοντα

¹³⁷) 1746 μ. Χ.

¹³⁸) 1747 μ. Χ.

¹³⁹) Ἐνταῦθα μὲ τὴν ἐννοίαν τοῦ μεταφέροντος διαταγὴν τινά, διαγγελέως.

¹⁴⁰) Ὡς ἔσοδος, ἀντίκρουσμα. Βλ. Ρ α κ α λ ι η ἐν λ. Ο σ α κ λ ι κ.

ἐννέα, ἐκ τῶν ἀνὰ χειρᾶς σου εὕρισκομένων δελτίων, κατ' ἄτομον ὁμοῦ μετὰ τῆς ὡς ἄνωθι μνημονευομένης προσθήκης, εἰς τοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας ταύτης τὰ ἀναλογοῦντα εἰς αὐτοὺς φορολογικὰ δελτία εἰς τρεῖς κατηγορίας, ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἐκάστου φορολογουμένου, οὐδενὸς ἐκ τούτων παραμένοντος ἄνευ δελτίου καὶ ἀφορολογήτου. Φρόντισον δὲ νὰ καταβάλῃς πᾶσαν προσπάθειαν καὶ προσοχὴν οὕτως ὥστε προβαίνων εἰς τὴν ὀλοσχερῆ εἴσπραξιν τοῦ ἱερονομικῶς ἐπιβαλλομένου κεφαλικοῦ τούτου φόρου νὰ ἀποστείλῃς διὰ τοῦ ὡς ἄνω ἀναφερθέντος μουμπασίρη εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιόν μου, ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἀντιτίμου τῶν φορολογικῶν δελτίων, ἅτινα προσειδέθησαν διὰ τὸ Ἱερὸν Δῶρον, τὸ μὲν ἡμῶν ποσὸν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος ἔτους τὸ δὲ ἕτερον ἡμῶν λήγοντος τούτου. Τὰ χρήματα ταῦτα θέλουσι παραδοθῆναι διὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροφυλακίου μου εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων.

Σεῖς δὲ ὁ Βεζύρης τοῦ Χάνδακος καὶ ὁ Μουχαφίζης τῆς Ρεθύμνης, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι αὐτοκρατορικὴ μου ἀπαίτησις εἶναι ὅπως διακανονισθῆ καὶ διευθετηθῆ καταλλήλως καὶ ὀριστικῶς ἢ ὑπόθεσις αὕτη συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς παρούσης αὐτοκρατορικῆς μου διαταγῆς, φροντίσατε νὰ μὴ δείξητε οὐδεμίαν ὀλιγωρίαν ἢ ἐπιείκειαν ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, μὴ ἐπιτρέποντες νὰ τύχωσιν οἱ ραγιάδες τῆς ἐπαρχίας ταύτης οὐδεμιᾶς προσιασίας. Φροντίσατε, διὰ τοῦ ὡς εἴρηται Δεφτερδάρη, τὴν κατ' ἄτομον διανομὴν τῶν φορολογικῶν δελτίων τῶν ραγιάδων τούτων, ὁμοῦ μετὰ τῶν δελτίων τῆς προσθήκης, χρησιμοποιουμένων πρὸς τοῦτο τῶν εἰς χειρᾶς τῶν προηγουμένων Δεφτερδάρηδων ἀδιανεμήτων παραμενόντων δελτίων, βοηθοῦντες δὲ τοῦτον εἰς τὴν εἴσπραξιν καὶ συγκέντρωσιν τοῦ διὰ τὸ ἔτος πενήκοντα ἐννέα καθορισθέντος ποσοῦ τοῦ Ἱεροῦ Δώρου, φροντίσατε νὰ ἀποσταλῆ εἰς τὴν Βασιλεύουσάν μου τὸ μὲν ἡμῶν τούτου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἰδίου ἔτους διὰ τοῦ ὡς εἴρηται μουμπασίρη, τὸ δὲ ἕτερον ἡμῶν διὰ μέσου τοῦ προορηθέντος Δεφδερδάρη.

Ἐὰν δὲ ἀναφανῆ ἀντίδρασις ἢ ἀντίστασις τις ἐκ μέρους τῶν ραγιάδων τῆς ἐπαρχίας ταύτης καὶ διατείνωνται οὕτοι ὅτι «δὲν δεχόμεθα περισσότερα φορολογικὰ δελτία ἀπὸ τὰ νεωστὶ προστεθέντα διὰ τὸ Ἱερὸν Δῶρον» καὶ ἐὰν ἐναντιωθῶν οὕτοι καὶ ἐπιμένουν νὰ πληρῶνουν τὸν κεφαλικὸν τῶν φόρον, ὡς πρότερον, κατ' ἀποκοπὴν, φροντίσατε νὰ παιαχθῆ πᾶσα τοιαύτη ἀντίδρασις καὶ ἀποπεμφθῶν οἱ ἐναντιούμενοι. Νὰ παράσχητε δὲ πᾶσαν βοήθειαν καὶ ὑποστήριξιν εἰς τὸν ὡς εἴρηται Δεφτερδάρη διὰ νὰ δυνηθῆ οὕτως παντὶ σθένει νὰ διανείμῃ κατ' ἄτομον τὰ ἀναλογοῦντα εἰς τοὺς ραγιάδες τούτους φορολογικὰ δελτία εἰς τρεῖς κατηγορίας ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἐκά-

στον ραγιᾶ, ὡς καὶ κατὰ τὴν εἴσπραξιν καὶ συγκέντρωσιν τοῦ ποσοῦ ὅπερ ἀντιπροσωπεύουν τὰ δελτία ταῦτα, ἀποφεύγοντες παντὶ τρόπῳ πᾶσαν ἐνέργειαν καὶ πρᾶξιν ἀντιβαινούσας καὶ ἀντικειμένας εἰς τὸ παρὸν μου αὐτοκρατορικὸν φερμάνιον.

Καὶ σεῖς δὲ οἱ Ἱεροδῖκαι ὁμοίως γὰ καταβάλητε πᾶσαν προσπάθειαν καὶ πᾶσαν ἐνίσχυσιν εἰς τὴν προώθησιν καὶ διεξαγωγὴν τῆς ὑποθέσεως ταύτης, τῆς ὁποίας ὁ διακανονισμὸς τυγχάνει αὐτοκρατορικῆ μου ἐπιθυμία.

Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐξεδόθη τὸ παρὸν αὐτοκρατορικὸν μου φερμάνιον. Ἐνεργοῦντες συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἱερᾶς ταύτης διαταγῆς μου καὶ συμμορφούμενοι πρὸς ταύτην, ἀποφύγετε παντὶ τρόπῳ πᾶσαν πρᾶξιν καὶ ἐνέργειαν ἀντιβαίνουσαν καὶ ἀντικειμένην πρὸς ταύτην.

Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε.

Ἐγράφη τῇ ὀγδόῃ Σιαμπὰν τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν πενήκοντα ὀκτώ¹⁴¹.

Ἐκ τῆς περιφρουρήτου Κωνσταντινουπόλεως

Ἐλήφθη τῇ 6ῃ Σαφὲρ 1159¹⁴².

21.

Κῶδ. 12ος, σελ. 4.

Ἡ ὑπὸ τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ ἐξοχωτάτου αὐθέντου μας, Ἀγᾶ τῆς Πύλης τῆς Εὐδαιμονίας¹⁴³ σταλεῖσα ἐπιστολὴ διὰ τὸν κεφαλικὸν φόρον τῶν ραγιαδῶν τῆς ἐπαρχίας Σφακίων.

Ἐλήφθη τῇ 7 Σαφὲρ 1159¹⁴⁴

Ἱερολογιώτατοι καὶ σοφολογιώτατοι Ἱεροδῖκαι Χάνδακος καὶ Χανίων, ἀῦξηθείη ἡ σοφία σας.

Μετὰ τῶν προσηκόντων πρὸς ὑμᾶς χαιρετισμῶν οἷς καθιστῶ γνωστὸν ὅτι καίτοι παλαιότερον ἀπεστέλλετο ἀνελλιπῶς εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων τὸ καθορισθὲν διὰ τὸ Ἱερόν Δῶρον ποσὸν τοῦ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν μας διατελοῦντος ἐν Κρήτῃ βακουφίου τοῦ τέως ἀρχιστρατήγου ἀειμνήστου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, ἐν τούτοις ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου καθυστερεῖται τοῦτο μὴ εἰσπραττομένου ἐκεῖθεν.

Ἐπειδὴ συνεπεία τῆς καθυστερήσεως ταύτης ὑφίσταται ζημίαν καὶ

¹⁴¹) 26 Αὐγούστου 1745 μ. Χ.

¹⁴²) 18 Φεβρουαρίου 1746 μ. Χ.

¹⁴³) Τοῦ ἀρχιευνούχου τοῦ σουλτανικοῦ γυναικωνίτου καὶ ἐπόπτου τῶν βακουφίων Μπεσίρ Ἀγᾶ. Βλ. περὶ αὐτοῦ ὑποσ. 112 τῶν ἐγγράφων.

¹⁴⁴) 19 Φεβρουαρίου 1746 μ. Χ.

ἀπώλειαν τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς εἰσπραξέως καὶ συγκειτρώσεως τοῦ ποσοῦ τούτου ἐξεδόθη ὑψηλὴ αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ¹⁴⁵ καὶ διωρίσθη κομιστὴς ταύτης ὁ . . . . .

Ἐπὶ τούτῳ ἐγράφη καὶ ἡ παροῦσα ἐπιστολὴ μου. Ἐπειδὴ τῇ λήψει ταύτης καταβάλατε πᾶσαν ἐπιμέλειαν καὶ προσπάθειαν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ καὶ ἐκτελέσει τῶν ὅσων ἀναφέρονται ἐν τῇ ὑψηλῇ αὐτοκρατορικῇ διαταγῇ.

Εἴη διαρκὴς ἡ σοφία καὶ ἡ παιδεία ὑμῶν

22.

Κῶδ. 12ος, σ. 4.

Ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς Διοικητὰς (Μουχαφιζ) Χάνδακος καὶ Χανίων καὶ τοὺς Ἱεροδίκας τῶν δύο τούτων πόλεων.

Γενέσθω ὑμῖν γνωστὸν ὅτι ὁ ἐκλαμπρότατος καὶ ἐντιμότατος ἐνεργεῖα Ἁγᾶς τῆς Πύλης τῆς Εὐδαιμονίας μου Χατζῆ Μπεσίρ Ἁγᾶς¹⁴⁶, οὗ ἄπειρον τὸ κλέος, δι' ἀναφορᾶς τοῦ ἀποσταλείσης πρὸς τὸ αὐτοκρατορικόν μου διβάνιον καθιστᾷ γνωστὸν ὅτι, ἐπειδὴ τὸ ἐτήσιον ἔσοδον τοῦ ἐν Κρήτῃ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν του διατελοῦντος βακουφίου τοῦ ἀειμνήστου τέως ἀρχιστρατήγου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ δὲν εἰσπράττεται ἐκεῖθεν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου, ἀλλὰ καταβάλλεται τοῦτο ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ ταμεῖου τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, πρᾶγμα ὅπερ μεγάλως ζημιοῖ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς διαχειρίσεως τοῦ Ἱεροῦ Δῶρου καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὸ παρὸν σωτήριον ἔτος διεκανονίσθη διὰ τοῦ ἐκδοθέντος Χατ Χουμαγιούν¹⁴⁷ ἡ ὑπόθεσις αὕτη, αἰτεῖται ὅπως ἐκδοθῇ εἰδικὴ αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ δι' ἧς νὰ διατάσσεται ὅπως καταβληθῇ πᾶσα προσπάθεια ὑπὲρ τῆς ταχίστης εἰσπραξέως τοῦ καθορισθέντος διὰ τὸ Ἱερὸν Δῶρον ποσοῦ καὶ ἡ ἀποστολὴ τούτου εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων διὰ μέσου τοῦ ἐκ τῶν διαγγελέων τοῦ Ἁγᾶ τῆς Πύλης τῆς Εὐδαιμονίας μου, μουμπασίρη . . . . . οὗ ἄπειρον εἴη τὸ κλέος.

Συμφώνως ὅθεν πρὸς τὴν ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν τοῦ ἐκλαμπρότατου μου Ἁγᾶ καὶ ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως μὴ ἐπιτραπῇ εἰς οὐδένα νὰ προβῇ εἰς πράξεις ἀντιθέτους, ἐξεδόθη ἡ παροῦσα ὑψηλὴ αὐτοκρατορικὴ μου διαταγὴ. Ἐντέλλεσθε ὅπως ἐνεργήσητε συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς παρούσης διαταγῆς μου.

Ἐπειδὴ τῇ λήψει ταύτης ἐνεργήσατε καθ' ὃν ἀνωτέρω ἀναφέρεται τρόπον, ἀπέχοντες πάσης ἐνεργείας ἀντιβαινούσης πρὸς τὸ πνεῦμα ταύτης.

¹⁴⁵) Ἐννοεῖ τὸ Χατ Χουμαγιούν τοῦ 1745. Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 ἔγγραφο.

¹⁴⁶) Βλ. ὑποσ. 143 τῶν ἐγγράφων.

¹⁴⁷) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 ἔγγραφο.

Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε.

Ἐγράφη τῇ τετάρτῃ Ζηλκααδὲ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν πενήκοντα ὀκτώ¹⁴⁸.

Ἐκ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑδρας

Ἐλήφθη τὸν μῆνα Μουχαρρέμ τοῦ ἔτους 1159¹⁴⁹.

23.

Κῶδ. 12ος, σ. 19.

Ἴσον καὶ ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ.

Νὰ καταχωρισθῇ εἰς τοὺς κώδικας τῶν Ἱεροδικείων τοῦ Χάνδακος, τῶν Χανίων καὶ τῆς Ρεθύμης, ὡς καὶ εἰς τὸ Λογιστήριον τῆς νήσου Κρήτης, ὅπου καὶ νὰ φυλαχθῇ.

Τῇ 8 Σαφέρ 1160¹⁵⁰

Βεζίρης Κιοπροουλῆ Ζαδὲ Ἐλχάιζ Ἀχμέτ Πασᾶς¹⁵¹.

Ὁ ταπεινὸς θεράπων Μεχμέτ Ἐμὶν

Ἐπιθεωρητῆς τῶν οἰκονομικῶν ὑποθέσεων τῶν δύο ἱερῶν πόλεων
Κύριε ἰλάσθητι τούτου.

Εἰς τὸ συγκληθὲν ἐν τῷ νέῳ σεραγίῳ τοῦ Δερβίς Μουσταφᾶ Ἐφένδη, ἐκ τῶν γραμματέων¹⁵² τοῦ Ἀγᾶ τῆς Πύλης τῆς Εὐδαιμονίας

¹⁴⁸) 18 Νοεμβρίου 1745 μ. Χ.

¹⁴⁹) 13 Ἰανουαρίου 1746 μ. Χ.

¹⁵⁰) 7 Φεβρουαρίου 1747 μ. Χ.

¹⁵¹) Ἦτο υἱὸς τοῦ Κιοπροουλῆ Νουμάν Πασᾶ. Διετέλεσε δις Πασᾶς τῶν Χανίων καὶ δις τοῦ Μ. Κάστρου. Κατὰ τὴν πρώτην ὀλιγοχρόνιον διοίκησίν του ἐν Μ. Κάστρῳ (1747), τῇ αἰτήσει τοῦ τότε μητροπολίτου Κρήτης Γερασίμου τοῦ ἐκ Βενεράτου ἢ Λητίτζης, ἐπέτρεψε τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν ἐν ἡρειπωμένῃ καταστάσει παραμενουσῶν ἐκκλησιῶν τῆς περιφερείας τοῦ Μ. Κάστρου. Ἀναφέρεται εἰς τὸν κατάλογον τῶν πασάδων Χανίων Γ. Κ α λ α ῖ σ ᾶ κ η, ὑπ' αὔξ. ἀριθ. 36 καὶ 43, καὶ εἰς τὸν ἀνέκδοτον τοιούτου Γ. Ν ι κ ο λ ε τ ᾶ κ η ὑπ' αὔξ. ἀριθ. 43 καὶ 49. Βλ. περὶ αὐτοῦ Τ.Α.Η. Κῶδ. 171, σ. 117, 119 καὶ Κῶδ. 10 σ. 14. Περβ. Ρ ο ρ ο ς κ e, τ. 2ος, σ. 334. Η α m m e r, τ. 4ος σ. 311, 339, 340, 443. Ι. Π α π α δ ᾶ κ η, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 63,

¹⁵²) Πρόκειται περὶ τῶν ἀρχιγραμματέων τῆς Ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων. Περὶ αὐτῶν ὁ Ἀθ. Ἐφ. Ὑψηλάντης, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 723 λέγει: «Γιαζιτζή - ἐφένδης ὁ βαθμὸς τοῦ ὀφφικίου εἶναι μικρὸς, ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ αὐθέντου αὐτοῦ κ ι ζ λ ᾶ ρ - ἄ γ α σ ῆ δίδωσιν αὐτῷ πολλὴν τὴν ἰσχύν· ἡ ἐπιστασία του εἶναι τὸ νὰ ἔχη τὰ κατὰστιχα τῶν εἰσοδημάτων τῆς Μέκκας καὶ τῆς Μεδι-νέ...». Εἰς τὸ σεράγιον ὅθεν τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1746 ἀρχιγραμματέως Δερβίς Μουσταφᾶ ἐφένδη ἐξηναγκάσθη ἢ μεταβᾶσα εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἐκθεσιν παραπόνων ἐπιτροπῇ τῶν Σφακιανῶν νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐν τῷ παρόντι ἐγγράφῳ διαλαμβανομένην ταπεινωτικὴν ὑπόσχεσιν, κατόπιν τῆς φυλακίσεως καὶ τῶν ἐξευτελισμῶν ἃς ὑπέστη αὕτη ὑπὸ τοῦ συνωνύμου πρὸς τὸν προκάτοχόν του

έντιμοτάτου καὶ ἐκλαμπροτάτου Μπεσήρ Ἀγᾶ υἱοῦ Ἀβδουλμουϊμήν¹⁵³, ἱεροδικαστικῶ συμβουλίῳ, παρισταμένου καὶ τοῦ ἀποσταλέντος ἐκ μέρους τοῦ Ἱεροδικείου Ἐσσεῖτ Ἀβδουλ Μπακὴ ἐφένδη, ἔλαβε τὸν λόγον ὁ ρηθεὶς Δ^οβὶς Μουσιαφᾶ ἐφένδης, πληρεξούσιος ἐπίτροπος διὰ τὴν κατωτέρω ὑπόθεσιν ἐκ μέρους τοῦ ὡς εἴρηται Μπεσήρ Ἀγᾶ καὶ ἐνώπιον τῶν ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σφακίων ὑπὸ τὴν ἐποπείαν τοῦ Μπεσήρ Ἀγᾶ διατελοῦντος βακουφίου τοῦ ἀειμνήστου Χουσεῖν Πασᾶ ἀπεσταλμένων διὰ τὴν κατωτέρω ὑπόθεσιν Καπειτὰν Πώλου υἱοῦ Μανούσου, Καπειτὰν Μισελῆ υἱοῦ Θεοδωρῆ, Καπειτὰν Παίσχια υἱοῦ Νικηφόρου, Καπειτὰν Γιάννη υἱοῦ Στρατῆ, Καπειτὰν Μανούσου υἱοῦ Γεώργη, Καπειτὰν Σήφη υἱοῦ Μαρῆ, Καπειτὰν Θεοδωρῆ υἱοῦ Κώστα, Καπειτὰν Μανώλη υἱοῦ Ἀμηρᾶ, Λουλούγη υἱοῦ Πιρᾶ, Γεώργη καὶ Σιρούχη καὶ Γιάννη καὶ Μιχάλη καὶ Λουλούδη καὶ Γεώργη καὶ Θεοδωρῆ καὶ Σήφη καὶ Τοπάλ¹⁵⁴ Γιάννη, καὶ Κώστα, καὶ Πήρουν καὶ Στεπᾶν¹⁵⁵, φόρου ὑποτελῶν, παρισταμένων αὐτοπροσώπως διὰ τὸν ἐναντίον των καὶ ὡς πληρεξουσίων ἐπιτρόπων τῶν ραγιάδων τῆς ἐπαρχίας των, τῆς πληρεξουσιότητός των ταύτης καταλλήλως διαπιστωθείσης, κατέθεσε μὲ τὴν ἐκτεθειῶσαν ιδιότητά του τὰ ἀκόλουθα :

Διὰ τοῦ πρό τινος καιροῦ ἐκδοθέντος Χατ Χουμαγιούν¹⁵⁶ εἶχε καθορισθῆ ὅπως καταβάλλουν οἱ ραγιάδες τῆς ἐπαρχίας Σφακίων ὡς φόρον ὑποτελείας ἐπὶ χιλιάδες πεντακόσια γρόσια διὰ τὸ Ἱερὸν Δῶρον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων. Ἐκ τοῦ ποσοῦ ιούτου κατεβλήθησαν ἐκ μέρους των διὰ τὸ Ἱερὸν Δῶρον τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν πενήκοντα ἐννέα¹⁵⁷ εἰς τοὺς ἐν Κρήτῃ ἐντεταλμένους τὴν εἴσπραξίν του τὸ ἥμισυ ποσὸν ἤτοι γρόσια τρεῖς χιλιάδες ἐπτακόσια πενήκοντα. Εἶχον παραμείνει πρὸς πληρωμὴν ἕτερα τρεῖς χιλιάδας ἐπτακόσια πενήκοντα γρόσια,

νέου ἀρχιευνούχου Μακτούλ (θανατωθεὶς) Μπεσήρ Ἀγᾶ. Περὶ τῶν ἐξευτελισμῶν τούτων βλ. τὰ ὑπ' ἀριθ. 31 καὶ 33 ἔγγραφα. Περὶ ἀποστολῆς ἐπιτροπῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν βλ. καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 19 ἔγγραφο καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 123 ὑποσ. Πρβ. καὶ Παπαδοπετράκη ν, σ. 154.

¹⁵³) Εἶναι ὁ διαδεχθεὶς τὸν ἀποβιώσαντα τὸ 1746 πανίσχυρον ἀρχιευνούχον Μπεσήρ Ἀγᾶν (βλ. ὑποσ. 112). Πλεονέκτης καὶ φιλοχρήματος ὢν, μετήρχετο πᾶν ἀθέμιτον μέσον πρὸς συγκέντρωσιν πλούτου. Ἐθανατώθη τὸ 1752. Βλ. τὰ ὑπ' ἀριθ. 31 καὶ 33 ἔγγραφα. Πρβ. Ἀθαν. Ὑψηλάντη ν, σ. 367, 369 καὶ Hammett, τ. 4ος, σ. 414, 466 καὶ 467.

¹⁵⁴) Ὁ χωλός.

¹⁵⁵) Στεφάνου.

¹⁵⁶) Τοῦ ἐκδοθέντος τὸν Αὐγούστιον τοῦ 1745, (βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 23 ἔγγραφο).

¹⁵⁷) 1746 μ. Χ.

ἅτινα καὶ κατεβλήθησαν νῦν ὑπ' αὐτῶν ἐν τῷ παρόντι ἱεροδικαστικῷ συμβουλίῳ εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων. Συνεπῶς κατεβλήθη ὀλόκληρον τὸ ποσὸν τοῦ Ἱεροῦ Δώρου τοῦ ἀναφερθέντος ἔτους καὶ δὲν χρεωσιῶν πλέον οἱ ραγιάδες οὔτοι οὔτε ἐν ἄσπρον.

Μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν καὶ ἀποδοχὴν τούτων, ἔλαβον τὸν λόγον οἱ παριστάμενοι ἐν τῷ συμβουλίῳ ραγιάδες, οἵτινες καὶ κατέθεσαν διὰ τὸν ἑαυτὸν των καὶ ὡς πληρεξούσιοι ἐπίτροποι τῶν συνεπαρχιωτῶν των ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ὡς εἴρηται Δερβὶς Μουσταφᾶ ἐφένδη τὰ ἀκόλουθα :

Ἡμεῖς πρὸ καιροῦ διεκανονίσαμεν καὶ διὰ σχετικῆς ἱεροδικαστικῆς ἀποφάσεως ἐδέχθημεν νὰ πληρώνωμεν ὡς φόρον ὑποτελείας διὰ τὸ Ἱερὸν Δῶρον κατ' ἔτος ἐπιὰ χιλιάδες πεντακόσια γρόσια. Μετὰ τὴν καταχώρησιν δὲ τῆς σχετικῆς ἱεροδικαστικῆς ἀποφάσεως εἰς τὰ βιβλία τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, βάσει ταύτης, ἐξεδόθη τὸ βασιλικὸν Χὰι Χουμαγιούν. Παρὰ ταῦτα ὅμως, τραπέντες εἰς τὴν ὁδὸν τῆς πανουργίας ἤλθομεν εἰς τὴν Βασιλεύουσαν μὲ σκοπὸν νὰ ζητήσωμεν τὴν μείωσιν τοῦ ποσοῦ τούτου καὶ ἀπεπειράθημεν νὰ ὑποβάλωμεν σχετικὴν πρὸς τοῦτο αἴτησιν. Νῦν παραιτούμενοι τοῦ σκοποῦ τῆς μειώσεως δεχόμεθα νὰ πληρώνωμεν καθ' ἕκαστον ἔτος ἐπὶ τόπου τὸ Ἱερὸν Δῶρον εἰς τοὺς ἐντεταλμένους τὴν εἴσπραξίν του, ὅπερ ἐκεῖθεν θέλει ἀποσταλῆ εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων. Ἐπ' αὐτῶν ὅλων ἐσυμφωνήσαμεν, ὑπεσχέθημεν καὶ ὠρκίσθημεν. Ἐὰν δέ, ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, δὲν καταβάλλωμεν ὀλοσχερῶς καθ' ἕκαστον ἔτος εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων τὸ συμφωνηθὲν ὡς ἄνω ποσόν, τότε νὰ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνωμεν ἀποζημίωσιν εἴκοσι χιλιάδες γρόσια.

Τῇ αἰτήσει κατεχωρίσθησαν ταῦτα ὧδε τῇ εἰκοσιτῇ ὀγδόῃ Ζηλχιζὲ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν πενήκοντα ἑννέα¹⁵⁸.

Οἱ μάρτυρες : Μπαμπᾶ Ἐλχὰιζ Μουσταφᾶ Ἀγᾶ υἱὸς Σελήμ, Σεῖχ Ἀλῆ Ἀγᾶ Σερδάο, Ἐλχὰιζ Μεχμὲτ Ἀγᾶ ταμίας, Ἐλχὰιζ Χασὰν σουλτανικὸς θυρωρός, Μεχμὲτ υἱὸς Ἰμπραχίμ, Ἀχμὲτ Βέης Σερδάο.

Ἐλήφθη τῇ 8 Σαφὲρ 1160¹⁵⁹.

24.

Κῶδ. 76ος, σ. 228.

Ὁ ταπεινὸς θεράπων Ἐλχὰιζ Ἀχμὲτ
Ἱεροδίκης τῆς περιφρουρήτου πόλεως τοῦ Χάνδακος
Κύριε Ἰλάσθητι τούτου
Προσηλθὸν εἰς τὸ ἐν Χάνδακι ὑψηλὸν Διβάνιον τοῦ ἐξοχωτάτου

¹⁵⁸) 24 Δεκεμβρίου 1746 μ. Χ.

¹⁵⁹) 7 Φεβρουαρίου 1747 μ. Χ.

καὶ ἀγαθοεργοῦ βεζίρου Κιοπρουλῆ Ζαδὲ Ἐλχὰιζ Ἀχμέτ Πασᾶ¹⁶⁰ οἱ ἐκ τῶν καπειταναίων τῶν Σφακίων τῆς νήσου Κρήτης Καπειτὰν Πῶλος, Καπειτὰν Μουσοῦρος, Καπειτὰν Θεοδοῦης, Πέρος καὶ Κωσιτάκης, Καπειτὰν Κατσούλης, Καπειτὰν Νικήτας, Καπειτὰν Ἀμηρᾶ Πῶλος, Καπειτὰν Δαμουλῆς καὶ ὁ ἕτερος μικρὸς Καπειτὰν Δαμουλῆς, Καπειτὰν Σιαμάτης Δαμουλάκης, Καπειτὰν Νικολὸς Γιακιατίκης, Καπειτὰν Κλαπισιός, Καπειτὰν Μανούσος Σιαματουκάκης, Καπειτὰν Βάγιος, Καπειτὰν Μπάρδας, Καπειτὰν Γιάννης, Καπειτὰν Τοιόζ¹⁶¹, Καπειτὰν Μιχάλης, Καπειτὰν Παῦλος, Καπειτὰν Νικολάκης, Καπειτὰν Γεωργάκης, Καπειτὰν Σήφης Παπάκης, καὶ λοιποὶ εἴκοσι τέσσαρες καπειταναῖοι, οἵτινες λαβόντες τὸν λόγον ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ὑπὲρ οὗ τὸ ἔγγραφο τοῦτο Δεφτερδάρη τῆς Κρήτης διακεκριμένου μεγιστάνος ἐντιμοτάτου Ριζβὰν Ζαδὲ Ἀλῆ ἐφένδη¹⁶² κατέθεσαν τὰ ἀκόλουθα:

Δηλοῦμεν ὅτι δεχόμεθα καὶ ἀναλαμβάνομεν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πληρώνωμεν καθ' ἕκαστον ἔτος τὸ διὰ τῆς προσθήκης τῶν χιλίων τριακοσίων πενήκοντα ἐπιτὰ φορολογικῶν δελτίων δυνάμει βασιλικοῦ Χὰτ Χουμαγιούν¹⁶³ καθορισθὲν ἐφ' ἡμῶν ποσὸν τῶν ἐπιτὰ χιλιάδων πεντακοσίων γροσίων τοῦ Ἱεροῦ Δώρου, ὡς καὶ τὸ ἀνέκαθεν ὑφ' ἡμῶν καταβαλλόμενον ἀντίτιμον τῶν ἐννεακοσίων ὀγδοήκοντα φορολογικῶν δελτίων τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ἀνερχόμενον εἰς γρόσια πέντε χιλιάδες ἑξακόσια πενήκοντα ἐννέα καὶ ἥμισυ. Ὑποβάλλομεν μόνον τὴν παράκλησιν ὅτι εὐρισκόμενοι εἰς δυσχερεσιάτην οἰκονομικὴν θέσιν, ἀδυνατοῦμεν νὰ πληρώνωμεν τὰ ζητούμενα παρ' ἡμῶν γραφικὰ δικαιώματα καὶ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ εἰσπράκτορος διὰ τὰ χίλια τριακόσια πενήκοντα ἐπιτὰ φορολογικὰ δελτία τῆς προσθήκης, ἀνερχόμενα εἰς γρόσια τριακόσια τριάκοντα τέσσαρα καὶ τριάκοντα παράδες.

Νὰ πληρώσωμεν τὰ συμφώνως πρὸς τὸ ἱερὸν αὐτοκρατορικὸν μερράτιον¹⁶⁴ ἐντελλόμενα ποσὰ τῶν ἐτῶν πενήκοντα ἐννέα¹⁶⁵ καὶ ἑξήκοντα¹⁶⁶, ἀλλὰ διὰ τὰ ἀπὸ τὰ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς μέλλοντα νὰ καταβληθῶν, νὰ ἀρθῇ τὸ ποσὸν τῶν τριακοσίων τριάκοντα τεσσάρων γροσίων καὶ τριάκοντα παράδων καὶ νὰ πληρώνωμεν καθ' ἕκαστον ἔτος μόνον τὸ ἀνέκαθεν καταβαλλόμενον ὑφ' ἡμῶν ποσὸν τῶν πέντε χιλιάδων ἑξακοσίων πενήκοντα ἐννέα καὶ ἥμισυ γροσίων καὶ τὰ ἐπιτὰ χι-

¹⁶⁰) Βλ. περὶ αὐτοῦ ἐν ὑποσ. 151.

¹⁶¹) Θεοδόσιος.

¹⁶²) Βλ. περὶ αὐτοῦ ἐν ὑποσ. 128.

¹⁶³) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 ἔγγραφο.

¹⁶⁴) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 136 ὑποσ.

¹⁶⁵) Ἦτοι τοῦ ἔτους 1159 ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸ 1746 μ. Χ.

¹⁶⁶) Τοῦ ἔτους 1160 ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸ 1747 μ. Χ.

λιάδες πεντακόσια γρόσια τοῦ Ἱεροῦ Δώρου τῶν δύο ἱερῶν πόλεων. Ἔως συνταχθῆ ἱεροδικαστικὴ προᾶξις ἀναφέρουσα ὅτι ἀναλαμβάνομεν τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην καὶ νὰ ὑποβληθῆ αὕτη δι' ἀποφάσεως μέσῳ τοῦ ἐξοχωτάτου Πασᾶ πρὸς τὴν εὐσπλαγγνον ὑψηλὴν Αὐτοκρατορίαν ¹⁶⁷.

Τῇ αἰτήσῃ κατεχωρίσθη ἡ προᾶξις αὕτη ὧδε τῇ εἰκοσιῇ πρώτῃ τοῦ μηνὸς Ρεμπιουλαχίρ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν ἐξήκοντα ¹⁶⁸.

Οἱ μάρτυρες: Ἀβδουρραχμὰν Ἀγᾶς Κεϊχουντὰς τῶν Γερλήδων, Χουσεῖν Ἀγᾶς τσαούσης τοῦ Διβανίου, Ἐλχὰιζ Ἀλῆ Ἀγᾶς Κεϊχουντὰς τοῦ Διβανίου Χάνδακος, Μεχμὲτ υἱὸς Ἀβδουλλάχ Σπαχῆς, Ἀχμὲτ Ἀγᾶς κλητῆρ, Ἐλχὰιζ Μεχμὲτ Ἐφένδης γραφεὺς τοῦ Διβανίου, ὁ διακεκριμένος προύχων Ἰσμαῆλ Ἀγᾶς, φρούραρχος, Ἐλχὰιζ Ἰσμαῆλ Ἀγᾶς διαγγελεύς, Ἐλχὰιζ Ἀλῆ Ἀγᾶς μουτεβελῆς, Χασὰν Ἐφένδης λογιστῆς, Ἐλχὰιζ Ἀβδουρραχμὰν Ἐφένδης τῆς Οἰκονομικῆς Ὑπηρεσίας, Ἐλχὰιζ Μουσταφᾶ Ἐφένδης Ρουζναμετζῆς ¹⁶⁹ τῆς Κρήτης.

Ἐλήφθη ¹⁷⁰ τῇ 30ῇ Τζεμαζιελεβέλ 1163 ¹⁷¹.

25.

Κῶδ. 76ος, σ. 178.

Διὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς παρούσης δηλώσεως, καταγραφὴν καὶ λήψιν ἀποφάσεως διὰ τὴν κατωτέρω ὑπόθεσιν, προσῆλθεν εἰς τὸ σεράγιον τοῦ Σερασκέρη τῆς Κρήτης καὶ Μουχαφίζη τοῦ Χάνδακος ἐξοχωτάτου καὶ ἀκενώτου εἰς εὐεργεσίας ὑπὲρ τῶν πτωχῶν φιλευσπλάχνου Μουσταφᾶ Πασᾶ ¹⁷², ὁ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος χίλια ἑκατὸν ἐξήκοντα τρία ¹⁷³ διατελῶν

¹⁶⁷) Ὑποθέτω ὅτι ἡ δήλωσις αὕτη τῶν ἐν Κρήτῃ Καπεταναίων τῶν Σφακίων κατετέθη εἰς τὸ Διβάνιον τοῦ Μ. Κάστρου ἢ συνεπεῖα πιέσεως ἀσκηθείσης ἐντεῦθεν ἢ προφανῶς κατόπιν ὑποδείξεως τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν διαμενούσης ἐπιτροπῆς, ἣτις καταπιεζομένη καὶ διατελοῦσα ἐν φυλακίσει ἐκεῖ, δὲν ἦτο δυνατόν ἄλλως νὰ ἀποφυλακισθῆ καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς Κρήτην. Σχετικὴ μνεῖα τῆς συνυποσχετικῆς ταύτης δηλώσεως τῶν ἐν τῷ παρόντι ἐγγράφῳ Σφακιαλῶν γίνεται εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 26 καὶ 31 ἐγγράφα, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι: «Τότε ἀπεσιάλῃ καὶ ἐκ Κρήτης ἑτέρα τοιαύτη συνυποσχετικὴ προᾶξις, ἡ ὅποια καὶ κατεχωρίσθη εἰς τὸ λογιστήριον τῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Κεφαλικοῦ Φόρου, εἰς τὸ κατὰ τὴν τῆς χρήσεως τοῦ ἔτους 1159» (βλ. τὰ ὑπ' ἀριθ. 26 καὶ 31 ἐγγράφα).

¹⁶⁸) 20 Ἀπριλίου 1747 μ. Χ.

¹⁶⁹) Ὁ ἐν τῇ οἰκονομικῇ ὑπηρεσίᾳ ἐντεταλμένος τὴν καταγραφὴν τῶν ἡμερησίων δημοσίων ἐσόδων καὶ δαπανῶν ὑπάλληλος. Βλ. Ρ a k a l i n, ἐν λ. Ruznamçeci.

¹⁷⁰) Ἐκ τοῦ διβανίου (συμβουλίου) τοῦ Πασᾶ εἰς τὸ Ἱεροδικεῖον τοῦ Μ. Κάστρου.

¹⁷¹) 29 Ἀπριλίου 1750 μ. Χ.

¹⁷²) Εἰς τὸν ἀνέκδοτον κατάλογον τῶν Πασάδων Μ. Κάστρου τοῦ Γ. Νικολετάκη ἀναφέρονται ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 45 καὶ 46 δυὸ ὑπὸ τὸ αὐτὸ κατὰ σειρὰν

Δεφτερδάρης τῆς Κρήτης διακεκριμένος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τοῦ καλῆμου ἐντιμώτατος Ἰαλῆ ἐφένδης, ὅστις ἐν τῷ συγκληθέντι ἐν τῷ δωματίῳ τοῦ ἐκλαμπροτάτου Χασὰν Ἰαγᾶ, Κεϊχουντιᾶ¹⁷⁴ τοῦ ἐξοχωτάτου προορηθέντος Πασᾶ τῆς Κρήτης Ἱεροδικαστικῷ Συμβουλίῳ ἔλαβε τὸν λόγον καὶ κατέθεσε τὰ ἀκόλουθα :

Ἡ συγκέντρωσις καὶ εἴσπραξις τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν ἐξήκοντα τρία ὡς καὶ ἡ εἴσπραξις καὶ ἔγκαιρος ἀποστολὴ ὅπου δεῖ τοῦ παλαιόθεν καταβαλλομένου ποσοῦ τοῦ Ἱεροῦ Δώρου τῶν ραγιάδων τῆς ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ κειμένης ἐπαρχίας Σφακίων εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς ἐμὲ δι' ὑψηλοῦ αὐτοκρατορικοῦ φερμανίου δοθέντος εἰς χειρὰς μου. Ἐκαμον λοιπὸν ἀρχὴν νὰ εἰσπράττω τὸν κεφαλικὸν φόρον ὡς καὶ τὸ ἔσοδον τοῦ Ἱεροῦ Δώρου καὶ εἶχον εἰσπράξει μέρος τούτων, παραμείναντος ἐνὸς ὑπολοίπου ἐκ δέκα χιλιάδων ἑκατὸν ὀγδοήκοντα γροσίων εἰς χρέος τῶν ραγιάδων. Διὰ τὸ ποσὸν τοῦτο εἶχον λάβει ἀπὸ τὸν Καπετὰν Πῶλον, Κεϊχουντιᾶν¹⁷⁵ τοῦ Καστελλίου τῶν Σφακίων καὶ πληρεξούσιον ἐπίτροπον ὄλων τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας ταύτης χρεωστικὸν ὁμόλογον δεόντως ὑπογεγραμμένον παρ' αὐτοῦ. Μέχρι σήμερον ὁμως ἐξ ἀφορμῆς μερικῶν ὑπεκφυγῶν καὶ προφάσεων καθυστέρησεν ἡ εἴσπραξις τοῦ ποσοῦ τούτου, τοῦ καπετὰν Πῶλου μὴ δυνηθέντος νὰ εἰσπράξῃ τοῦτο καιόπιν καὶ τῆς παραιτηθεῖσης ἀπροεποῦς συμπεριφορᾶς τῶν καπεταναίων τῶν Σφακίων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ραγιάδες τῆς ἐπαρχίας ταύτης διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα χωρία καὶ τὰς ἐπαρχίας τῆς Κρήτης καλὸν καὶ ὠφέλιμον θὰ ἦτο — καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἐμειοῦτο τὸ ὑπὸ τοῦ Καπετὰν Πῶλου ὀφειλόμενον ποσὸν τῶν δέκα χιλιάδων ἑκατὸν ὀγδοήκοντα γροσίων — ἐὰν ἐπιτρέπειο ἡ κατ' αἰτομον εἴσπραξις τῶν ὀφειλομένων ἀπὸ μὲν τοὺς διασκορπισθέντας εἰς τὰ σαντζάκια Χάνδακος, Χανίων, Ρεθύμνης καὶ Σητείας ραγιάδες ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκονται οὗτοι, ἀπὸ δὲ τοὺς παραμένοντας εἰς τὴν ἐπαρχίαν των διὰ μέσου τοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ Μουτεβελῆ τοῦ βακουφίου Δεμπρενιῆρ Ἐλχὰτζ Ἀχμέτ καὶ τῶν καπεταναίων των. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο θέλει γίνῃ τῇ οἰκείᾳ βουλήσει καὶ ἐπιθυμίᾳ μου ὡς ἐκ τούτου αἰτοῦμαι ὅπως δοθῇ σχετικὴ καὶ ἐκ μέρους τοῦ ἐξοχωτάτου Πασᾶ ἄδεια εἰς τοὺς ἀνθρώπους μου τοὺς ὁποίους θὰ ἀποστέλλω πρὸς εἴσπραξιν.

ὄνομα πασάδες. Ὁ πρῶτος (ὑπ' ἀριθ. 45) ὡς «Σιλιχιάρ Παλιταζῆ Μουσταφᾶ πάχ» καὶ ὁ δεύτερος (ὑπ' ἀριθ. 46) ὡς «Ἐλιζῆ Μουσταφᾶς». Ἄγνωστον ὅθεν ποῖος ἐκ τῶν δύο τούτων πασάδων εἶναι ὁ ἐν τῷ παρόντι ἐγγράφῳ σημειούμενος Μουσταφᾶ Πασᾶς.

¹⁷³) 1749 μ. Χ.

¹⁷⁴) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 31 ὑποσ. τῶν ἐγγράφων.

¹⁷⁵) Πρόεδρον τῆς Ἐπαρχίας.

Λορηγηθείσης τῆς ἀδείας ταύτης εἰς τὸν ρηθέντα Ἄλῃ ἐφένδην καθ' ὃν ἀνωτέρω ἀναφέρεται τρόπον, κατεχωρίσθη ἡ προᾶξις αὕτη ἐν τῷ παρόντι κώδικι τῇ εἰκοστῇ ἐνάτῃ Τζεμαζιελαχίῳ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν ἐξήκοντα τρία¹⁷⁶.

Οἱ μάρτυρες : Ὁ διακεκριμένος μεταξὺ τῶν ὀμηλίκων του φρούραρχος Ἰσμαήλ Ἀγᾶς, ὁ διακεκριμένος σπαχῆς τῶν ἐθελοντῶν Χαλήλ Ἀγᾶς, ὁ διακεκριμένος Ἐλχάτζ Μουσταφᾶ ἐφένδης, ρουζναμειτζῆς¹⁷⁷ τῆς Κρήτης, ὁ διακεκριμένος σπαχῆς Ἐλχάτζ Χασάν ἐφένδης τοῦ λογισηρίου τῆς Κρήτης, Ἐλχάτζ Ἀβδουροραχμὰν τεζκερετζῆς¹⁷⁸ τῆς Κρήτης.

26.

Κῶδ. 8ος, (3ος) σ 326.

Αἰτία τῆς γραφῆς τοῦ παρόντος ἐγγράφου εἶναι ἡ ἐξῆς :

Κατόπιν παρακλήσεώς μας πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον, ἐντιμότατον καὶ φιλεύσπλαγχον εὐεργέτην μας, τὸν ἐξοχώτατον αὐθέντην μας Διοικητὴν τοῦ Ἐγιαλείου τῆς Κρήτης καὶ Μουχαφίζην τοῦ Χάνδακος, διωρίσθη ὁ Μουσταφᾶ Ἀγᾶς, Κετχουντὰς τῶν Τζεμπειζήδων¹⁷⁹ τοῦ Χάνδακος εἰσπράκτωρ τῆς ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ κειμένης Ἐπαρχίας τῶν Σφακίων ὑπαγομένης εἰς τὸ βακούφιον τοῦ ἀειμνήστου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, διὰ τὸν εἰς τὰς κεφαλὰς μας ἐπιβληθέντα κεφαλικὸν φόρον τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν ἐξήκοντα τέσσαρα¹⁸⁰, ὡς καὶ τοῦ Ἱεροῦ Λώρου τοῦ ἰδίου ἔτους, τὸ ὁποῖον ὑπεσχέθημεν καὶ ἀνελάβομεν νὰ πληρώσωμεν συμφώνως πρὸς τὸ ἐκδοθὲν ὑψηλὸν Χὰτ Χουμαγιὸν¹⁸¹ διὰ κατατεθείσης ἐγγράφου ὁμολογίας μας¹⁸² πρὸς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων. Διὰ τὴν ταχεῖαν καὶ ἀνελλιπῆ εἴσπραξιν τῶν δημοσίων τούτων ἐσόδων, ἀνερχομένων καὶ τῶν δύο ὁμοῦ εἰς δεκατρεῖς χιλιάδας τετρακόσια ἐνενηκοντα τέσσαρα γρόσια καὶ τὴν κατάθεσιν των κατὰ τὰ ἑκαταὶ κεκανονισμένα εἰς τὸ Ταμεῖον τῆς Κρήτης, δηλοῦμεν ἡμεῖς οἱ κάτωθι τοῦ παρόντος ὑποφαινόμενοι καπειταναῖοι ὅτι καθιστάμεθα ἀλληλεγγύως συνυπεύθινοι καὶ πληρωταὶ καὶ ἀποδεχόμεθα τὸ ποσὸν τοῦ-

¹⁷⁶) 25 Μαΐου 1750 μ. Χ.

¹⁷⁷) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 169 ὑποσ. τῶν ἐγγράφων.

¹⁷⁸) Δικαστικὸς ὑπάλληλος ποιῶν τὰς περιλήψεις τῶν ἀναφορῶν τῶν κινούντων ἀγωγὰς.

¹⁷⁹) Βλ. ὑποσ. 49 τῶν ἐγγράφων.

¹⁸⁰) 1750 μ. Χ.

¹⁸¹) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 ἐγγράφον.

¹⁸²) Ἐννοοῦν τὰς καταναγκαστικὰς συνυποσχετικὰς δηλώσεις. Βλ. τὰ ὑπ' ἀριθ. 23 καὶ 24 ἐγγράφα.

το να τυγχάνη προσωπικὸν χρέος μας, ὑποκείμενον εἰς πληρωμὴν ἐκ μέρους μας. Ἐὰν δὲ τις ἐξ ἡμῶν τῶν καπεταναίων ἐναντιωθῆ ἢ δυστροπῶν δὲν καταβάλῃ τὰ χρήματα τῆς κοινότητός του, ἀναλαμβάνομεν ὅλοι ἡμεῖς οἱ ὑπόλοιποι καπεταναῖοι νὰ καταβάλωμεν πᾶσαν προσπάθειαν καὶ ἀφ' οὗ συλλάβωμεν τὸν δυστροποῦντα καπειάνιον νὰ τὸν προσαγάγωμεν δέσμιον εἰς Χάνδακα πρὸς τιμωρίαν καὶ ἐπιβολὴν τοῦ προστίμου.

Ἐπιπροσέτι ἀναλαμβάνομεν νὰ μὴ παρεμβάλλωμεν ἐμπόδια πρὸς τὸν ὡς εἴρηται εἰσπράκτορά μας καὶ δεχόμεθα τὴν ἐφαρμογὴν οἴουδήποτε ἐκ μέρους του μέτρου, ὅπερ ἤθελεν οὗτος κρίνει πρόσφορον διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐργασίας του. Ὑποσχόμεθα καὶ ὑποχρεούμεθα νὰ εὐρισκώμεθα πάντοτε πλησίον του μέχρι τελείας εἰσπράξεως καὶ ἐξοφλήσεως τοῦ ποσοῦ τούτου. Χρεωσιτοῦμεν χάριν καὶ εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Μουσταφᾶ Ἀγᾶν καὶ ὑποσχόμεθα καὶ ἀναλαμβάνομεν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς αὐτὸν τὸ ἐπίσημον ὑπ' αὐτοῦ ὑπογραφὴν χρεωστικὸν ὁμολόγον, ὅπερ ἔδωσεν οὗτος εἰς τὸ Ταμεῖον Κρήτης. Πρὸς βεβαίωσιν πάντων τούτων δίδεται ἐκ μέρους μας ἡ παροῦσα δήλωσις.

ὁ δοῦλος Καπειτὰν	Θόδωρος	ὁ δοῦλος Καπειτὰν	Βιπυύλης
»	»	Γιάννης	»
»	»	Μιχάλης	»
»	»	Μανοῦσος	»
»	»	Ἀνδρουλῆς	»
»	»	Γερωθόδωρος	»
»	»	Παῦλος	»
»	»	Καρπόζηρος	»
»	»	Μπολέντης	ὁ δοῦλος Δασκαλογιάννης ¹⁸³

γραμματικὸς τοῦ Καστελλίου.

Καταχωροῦνται ἐνταῦθα τὰ ὅσα ὑπεσχέθησαν καὶ ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν μετὰξὺ των καὶ κατέθεσαν ἐν τῷ διβανίῳ τοῦ ἐξοχωτάτου καὶ φιλευσπλάγχνου Σερασκέρη τῆς νήσου Κρήτης καὶ Μουχαφίζη τοῦ Χάνδακος ἐξοχωτάτου Μουσταφᾶ¹⁸⁴ Πασᾶ οἱ καπεταναῖοι τῶν Σφακίων ἐνώπιον τοῦ ἐκλαμπροτάτου Δεφτερδάρη τῆς Κρήτης Ριζβὰν Ζαδὲ Ἀλῆ ἐφένδη¹⁸⁵, ὄλων τῶν γραμματέων τοῦ Λογιστηρίου τῆς Κρήτης καὶ τῶν ἀγάδων τοῦ βιλαγετίου. Τῇ 9 Μουχαρέμ τοῦ ἔτους 1164¹⁸⁶.

¹⁸³) Bende Daskalo Yani Yazici Kasteli Mezbur. Ὁ Δασκαλογιάννης, ὁ μετέπειτα ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 σημειοῦται ἐνταῦθα ὡς γραφεὺς ἢ γραμματικὸς τῆς ἐπαρχίας Σφακίων. Περὶ γραφῶν βλ. «Χριστιανικὴ Κρήτη», τ. 1ος, σ. 470.

¹⁸⁴) Βλ. ὑποσ. 172 τῶν ἐγγράφων.

¹⁸⁵) Βλ. ὑποσ. 128 τῶν ἐγγράφων.

¹⁸⁶) 27 Νοεμβρίου 1750 μ. Χ.

27.

Κῶδ. 10ος, σ. 317 καὶ 318.

Ἐντιμότητε, εὐσπλαγγνε καὶ ἐξοχώτατε Σουλτάνε¹⁸⁷ μας ἔσο ὑγιῆς καὶ εὐτυχής.

Οἱ ἐνταῦθα παρεπιδημοῦντες καπειαναῖοι τῶν ραγιάδων τῆς ἐπαρχίας Σφακίων εὐλαβῶς ὑποβάλλουν διὰ τῆς παρούσης αἰτήσεώς των τὰ σέβη των πρὸς τὴν ἐξοχότητά σας καὶ σᾶς γνωρίζουν ὅτι ἤλθομεν ἐδῶ πρὸ δύο μηνῶν διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τῶν ραγιάδων τῆς ἐπαρχίας μας καὶ περιφερόμεθα φερέοικοι καὶ εἴμεθα εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ἰκετεύομεν καὶ ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατον Δεφτερδὰρ ἐφένδην τὰ δελτία τοῦ κεφαλικοῦ μας φόρου, ἀλλὰ δὲν θέλει νὰ μᾶς τὰ δώσῃ καὶ μᾶς ἀποπέμπει λέγων ὅτι πρέπει νὰ τὰ στείλῃ εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Τὸν παρακαλοῦμεν νὰ στείλῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας, συμφώνως πρὸς τὸ Χὰτ Χουμαγιούν¹⁸⁸, ἄνθρωπόν του διὰ νὰ φροντίσωμεν τὴν εἰσπραξιν, ἀλλὰ δὲν τὸ δέχεται. Δεχόμεθα νὰ εἰσπραχθοῦν ὀκτὼ γρόσια ἀπὸ κάθε πτωχὸν ραγιὰν ποὺ εὐρίσκεται ἐδῶ ἢ εἰς τὸ Ρέθυμνον καὶ τὰ Χανιά¹⁸⁹ καὶ νὰ στείλῃ ἐπίτηδες ἄνθρωπόν του εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας διὰ νὰ εἰσπράττῃ δέκα γρόσια, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ δὲν τὸ δέχεται. Εὐρισκόμεθα εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν, ἀπορίαν καὶ ἀπελπισίαν. Διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ εὐαρεστηθῆτε νὰ μᾶς εὐσπλαγγνισθῆτε. Νὰ διατάξῃ ἢ ἐξοχότης σας ὅπως δοθῇ μία διέξοδος καὶ τάξις εἰς τὴν κατάστασιν μας αὐτὴν συμφώνως πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν. Νὰ μὴ ὑφίστανται οἱ πτωχοὶ ραγιάδες ἀδικίας καὶ ταλαιπωρίας. Ἰκετεύομεν τὴν ἐξοχότητά σας καὶ εἰς ὑμᾶς ἐναπόκειται νὰ διατάξετε ἐν προκειμένῳ.

Οἱ καπειαναῖοι τῶν ραγιάδων

Σοφολογιώτατε Ἱεροδίκη τοῦ Χάνδακος.

Ἐξετάσατε ἱερονομικῶς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν καὶ γνωρίσατε δι' ἀποφάσεώς σας τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Τῇ 9ῃ Σεβὰλ 1167¹⁹⁰.

(Μονογραφὴ τοῦ Πασᾶ)

¹⁸⁷) Ἐνταῦθα μὲ τὴν ἔννοιαν Κύριέ μας, αὐθέντα μας.

¹⁸⁸) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 ἔγγραφο.

¹⁸⁹) Οἱ Σφακιανοὶ κατόπιν τῆς ἐπιβολῆς τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, τῆς αὐξήσεως καὶ προσθήκης τῶν συμπληρωματικῶν φορολογικῶν δελτίων πρὸς κάλυψιν τοῦ ποσοῦ τοῦ Ἱεροῦ Δώρου (βλ. ἔγγρ. ἀριθ. 20), τῆς μειώσεως τῶν χορηγούμενων εἰς αὐτοὺς σιτηρῶν (βλ. ἔγγρ. ἀριθ. 19) καὶ τῶν διαφόρων ταπεινώσεων καὶ ἐξευτελισμῶν εἰς οὓς ὑπεβάλλοντο, ἐλθόντες εἰς ἀπόγνωσιν εἶχον ἀρχίσει νὰ διασκορπίζωνται «εἰς τὰ σαντζάκια Χάνδακος, Χανίων, Ρεθύμνης καὶ Σητείας», ὡς ἀναφέρεται εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 25 ἔγγραφο.

¹⁹⁰) 18 Ἰουλίου 1754 μ. Χ.

Εὐλαβῶς ὑποβάλλω τὰ κάτωθι :

Συμφώνως πρὸς τὴν διαταγὴν ὑμῶν ἐξήτασα τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐν τῷ Ἱεροδικεῖῳ, ὅπου παρουσιάσθησαν οἱ ὑποβαλόντες τὴν αἴτησιν ἐκ τῶν καπεταναίων τῶν Σφακίων, Καπετὰν Ἀνδρουλῆς υἱὸς Γιάτου, Μανούσος υἱὸς Γεώργη, Μιχάλης υἱὸς Θεοδωρῆ, Πῶλος υἱὸς Ἀμηρᾶ, Παπᾶ Μανούσος υἱὸς Δημήτρη καὶ Νικηφόρος υἱὸς Νικόλα, οἵτινες κατέθεσαν τὰ ἀκόλουθα :

Συμφώνως πρὸς τὸ παλαιόθεν ὑφιστάμενον σύστημα τῆς ἐπαρχίας μας, διὰ τὴν κατ' ἄτομον εἰσπραξιν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου συνωδὰ πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μπερατίου¹⁹¹ καὶ τοῦ ἐκδοθέντος τετιμημένου Χὰτ Χουμαγιούν, ἐρχόμεθα καθ' ἕκαστον ἔτος εἰς τὸν Χάνδακα, ὅπου διορίζεται ἐκ μέρους τοῦ Δεφτερδὰρ ἐφένδη εἰς εἰσπράκτιωρ, ὅστις παραλαμβάνων παρ' αὐτοῦ τὰ δελτία τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τῆς ἐπαρχίας μας ἀναχωρεῖ μεθ' ἡμῶν διὰ τὴν Ἐπαρχίαν μας, ὅπου διανέμων κατ' ἄτομον τὰ δελτία προβαίνει εἰς τὴν εἰσπραξιν τοῦ φόρου τούτου. Ἦλθομεν καὶ ἐφέτος νὰ ζητήσωμεν τὰ δελτία τοῦ ἔτους ἐξήκοντα ὀκτώ¹⁹², ἀλλὰ μολονότι παρακαλοῦμεν καὶ ἱκετεύομεν τὸν Δεφτερδὰρ ἐφένδην ἐπὶ δύο ὀλοκλήρους μῆνας, οὗτος μᾶς καθυστερεῖ καὶ μᾶς παρεμβάλλει ἐμπόδια. Ἀπὸ τοὺς ραγιάδες ποὺ ἔρχονται δι' ὑποθέσεις των ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν μας εἰς τὸν Χάνδακα, εἰσπράττει ὀκτὼ γρόσια διὰ κάθε δελτίον μεσαίας τάξεως. Δὲν ἐνδίδει εἰς τὰς παρακλήσεις μας καὶ ἦλθομεν οὕτω εἰς τελείαν ἀπόγνωσιν.

Διεπιστώθη ὅτι αἱ προφορικαὶ των ὁμολογίαι συμφωνοῦν ἀπολύτως πρὸς τὰ ἐν τῇ αἰτήσει των ἀναφερόμενα. Ὡς δὲ ἐπληροφορήθημεν παρ' ἀτόμων καλῶς γνωριζόντων τὴν ὑπόθεσιν ταύτην εἰσπράττονται ἀπὸ κάθε ραγιὰν τῆς ἐπαρχίας ταύτης, κάτοχον δελτίου μεσαίας τάξεως, ὀκτὼ γρόσια καὶ ὅτι ὁ Δεφτερδάρης δὲν ἐνδίδει εἰς τὰς παρακλήσεις των προκειμένου περὶ τῆς κατ' ἄτομον καὶ ἐπὶ τόπου διανομῆς καὶ εἰσπράξεως τῶν δελτίων τοῦ κεφαλικοῦ φόρου; ἀλλὰ παρεμβάλλει διάφορα ἐμπόδια καὶ καθυστερεῖ ἐπὶ δύο ἤδη μῆνας τοὺς ἐνταῦθα παρεπιδημοῦντας καπεταναίους τῆς ἐπαρχίας. Φέρομεν ταῦτα εἰς γνῶσιν τῆς ἐξοχότητος σας καὶ ἡ ἐν προκειμένῳ ἐνέργεια ἐναπόκειται εἰς τὴν ὑμετέραν ἐκλαμπρότητα. Τῇ 10ῃ Σεβὰλ 1167¹⁹³.

¹⁹¹) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 136 ὑποσ. τῶν ἐγγράφων.

¹⁹²) Ἦτοι τοῦ ἐγίριακοῦ ἔτους 1168, ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸ καθ' ἡμᾶς 1754 μ. Χ. ἔτος.

¹⁹³) 19 Ἰουλίου 1754 μ. Χ.

28.

Κῶδ. 10ος, σ. 315.

Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Μουχαφίζην τοῦ Χάνδακος βεζίρην Τορὰκ Μεχμέτ Πασᾶν¹⁹⁴ καὶ τὸν Ἱεροδίκην τῆς πόλεως ταύτης.

Γενέσθω σοι γνωστὸν ὅτι καθ' ἃ δι' ἐσφραγισμένης ἐπιστολῆς σου γνωρίζεις ὑμῖν, ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν ἐπὶ χιλιάδων πεντακοσίων γροσίων τοῦ Ἱεροῦ Δώρου¹⁹⁵ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν ἐξήκοντα ἐξ¹⁹⁶ τῆς ἐπαρχίας Σφακίων εἰσεπράχθησαν, συμφώνως πρὸς τὸ κατατεθὲν χρεωστικὸν ὁμολόγον, ἐξ χιλιάδες γρόσια, ἅτινα καὶ κατετέθησαν πρὸς φύλαξιν εἰς τὸν Τζεμπεχανέν¹⁹⁷ τοῦ Χάνδακος, τὸ δὲ ὑπόλοιπον χίλια πεντακόσια γρόσια, εἰσπραχθὲν ὑπὸ τοῦ τέως Δεφτερδάρη τῆς Κρήτης Δερεβὶς Μεχμέτ ἐφένδη εὐρίσκεται εἰς χρέωσιν τούτου ὡς ὁμολόγησεν ὁ ἴδιος ἐν τῷ Ἱεροδικεῖῳ, συνταχθείσης ἐπὶ τούτοις ἐπισήμου Ἱεροδικα-

¹⁹⁴) Σταυλάρχης ὢν τῶν Ἀνακτόρων διωρίσθη Πασᾶς τῆς Καραμανίας καὶ εἶτα Καπουτάν Πασᾶς (Ναύαρχος). Παυθεὶς ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης ἀνέλαβε τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1752 ἀρχικῶς τὴν διοίκησιν τοῦ Νομοῦ τοῦ Μ. Κάστρου καὶ εἶτα ὀλοκλήρου τῆς νήσου Κρήτης. Εἰς τὸ διοριστήριον ἔγγραφόν του ἀναφέρεται ὡς «τέως Διοικητῆς τοῦ Σαντζακίου Ἰνελίχτι» (Ναυπάκτου) (βλ. Τ.Α.Η. Κῶδ. 138, σ. 15). Κατεπίεσε τοὺς χριστιανούς ὑποχρεώσας αὐτοὺς νὰ ἀναλάβουν ἔγγραφον ὑπόσχεσιν καταβολῆς τριῶν τοῦ ἔτους βαρυτάτων εἰσφορῶν δι' ἑαυτὸν καὶ τὴν ἀκολουθίαν του. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1755 ἐπαύθη τῆς θέσεώς του καὶ καθηρέθη τοῦ βαθμοῦ του, ἀφαιρεθέντων τῶν ἵππουρίδων του διότι, ὡς ἀναφέρει τὸ κομισθὲν τότε φερμάνιον, «κατόπιν ἐκτεθέντων παραπόνων ὅτι κατεδυνάστευσες τοὺς ραγιάδες τῆς νήσου καὶ ἠνάγκασες τούτους νὰ ἀναλάβουν ἔγγραφον ὑποχρέωσιν καταβολῆς ὑπερβολικῶν καταπιεστικῶν εἰσφορῶν». Δημευθέντων πάντων τῶν ὑπαρχόντων του, διετάχθη ἢ μεταγωγῆ του εἰς Ρέθυμνον μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἰδιωτεύῃ ἐκεῖ, λαμβάνων ἐτησίως πρὸς συντήρησιν του μόνον 5 χιλ. γρόσια. Ἀρχὰς Δεκεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἀνηγγέλθη ἐκεῖθεν ὁ θάνατός του. Ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀνέκδοτον κατάλογον τῶν Πασάδων Μ. Κάστρου τοῦ Γ. Νικολετᾶκη ὑπ' ἀριθ. 47 ὡς «Τορὰκ Μεχμέτ Πάχ». Βλ. περὶ αὐτοῦ, Τ.Α.Η. Κῶδ. 10ος, σ. 335, 336, 338, 339, 340, 341, 343, 348 καὶ ἀλλαχοῦ. Πρβ. Hammer, 4ος, σ. 442, 453, 465, 466 καὶ 497.

¹⁹⁵) Βλ. ὑποσ. 11 τῆς εἰσαγωγῆς.

¹⁹⁶) 1752 μ. Χ.

¹⁹⁷) Ἀποθήκη ὀπλων, ὀπλοστάσιον. Οὕτως ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ ἐπὶ ἐνετοκρατίας κτίριον τῆς Loggia καὶ Armeria τοῦ Μ. Κάστρου, τοῦ ὁποίου τὸ ἀνατολικὸν τμήμα ἀνοικοδομηθὲν καὶ ἀποπερατωθὲν κατὰ τὸ 1935 χρησιμοποιεῖται νῦν ὡς Δημαρχεῖον Ἡρακλείου. Ἐπὶ τουρκοκρατίας εἰς τὸν ἄνω ὄροφον τοῦ κτιρίου τούτου ἐστεγάζοντο αἱ οἰκονομικαὶ ὑπηρεσίαι καὶ τὸ γραφεῖον τοῦ ἀνωτάτου ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν τούρκου ὑπαλλήλου (Δεφτερδάρη). Ἐκεῖ εὐρίσκετο καὶ τὸ γραφεῖον τοῦ χριστιανοῦ Γραμματικοῦ τῆς Πόρτας. Περὶ τῆς Loggia καὶ Armeria βλ. G. Gerola, Monumenti Veneti, τ. 3ος, σ. 35. Πρβ. καὶ Στέργ. Σπανάκη, Ἡ Λότζια τοῦ Ἡρακλείου ἐν τῷ Περιοδ. «Κρητικὸς Σελίδες», τ. 3ος, σ. 437.

στικῆς πράξεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀνελλιπὴς καὶ ὀλοσχερῆς εἰσπραξις καὶ ἀποστολὴ τοῦ ποσοῦ τοῦ Ἱεροῦ Δώρου εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων δέον νὰ ἐπισπευθῆ, ἀπὸ πολλοῦ δὲ ἤδη χρόνου καθυστερεῖ ἡ ἀποστολὴ του, ὑπεβλήθη ἀρμοδίως παράκλησις ὅπως εἰσπραχθῆ τὸ εἰς χρέος τοῦ Δεφτερδάρη τούτου εὐρισκόμενον ποσὸν τῶν χιλίων πεντακοσίων γροσίων, ὅπερ συμπληρούμενον μετὰ τῶν ἤδη εἰσπραχθέντων ἐξ χιλιάδων νὰ ἀποσταλῆ τὸ ταχύτερον καὶ ἄνευ τῆς παραμικρᾶς καθυστερήσεως εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων διὰ τοῦ ἀφικνουμένου ἐκεῖσε δι' ἄλλας ὑποθέσεις μουμπασίρη¹⁹⁸ Ἀλῆ ἐκ Ροστοβίου, οὗ ἄπειρον τὸ κλέος.

Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξεδόθη τὸ παρὸν αὐτοκρατορικὸν φερμάριον. Ἐντέλλομαι ἅμα τῇ λήψει τούτου ὅπως συμμορφούμενοι πρὸς τὸ περιεχόμενόν του ἐνεργήσητε ἄνευ τῆς παραμικρᾶς καθυστερήσεως, μὴ ἐπιτρέποντες εἰς οὐδένα νὰ προβῆ εἰς ἐνέργειαν τινὰ ἀντιβαίνουσαν πρὸς τὸ ὑψηλὸν πνεῦμα τοῦ ἱεροῦ τούτου ὀρισμοῦ μου. Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε. Ἐγράφη μεσοῦντος τοῦ μηνὸς Σιεβὰλ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν ἐξήκοντα ἐπτά¹⁹⁹.

Ἐκ τῆς ἐν τῇ περιφρουρήτῳ Κωσταντινουπόλει ἔδρας

29.

Κῶδ. 10ος, σ. 328.

Εὐλαβῶς ὑποβάλλω πρὸς τὴν ἐξοχότητά σας τὰ κάτωθι :

Συνωδὰ πρὸς τὸ καταστρωθὲν ὑπὸ τῶν γραμματέων τοῦ Λογιστηρίου Κρήτης καὶ ἀποσταλὲν εἰς τὴν Βασιλεύουσαν βιβλίον τῶν ληροδοσιῶν τοῦ ἀποθανόντως τέως Δεφτερδάρη τῆς Κρήτης Ριζβὰν Ζαδὲ Ἀλῆ ἐφένδη²⁰⁰, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ εἰσπραξις τοῦ κεφαλικοῦ φόρου καὶ τῶν μουκατάδων τῶν ἔτων 1167²⁰¹ καὶ 1168²⁰², φέρεται οὗτος χρεώστης διὰ 4516 1/2 γρόσια. Ἐπειδὴ ὁμως ἔγινε γνωστὸν εἰς τὴν Βασιλεύουσαν ὅτι οὗτος ἔχει νὰ λαμβάνη διὰ χρεωστικῆς ὁμολογίας ἀπὸ μὲν τὴν Ἐπαρχίαν Σφακίων ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ ἔτους 1167, γρόσια τρεῖς χιλιάδας, ἀπὸ δὲ τῆς χρήσεως τοῦ ἔτους 1168 ἕτερα ἐξ χιλιάδες γρόσια καὶ ἀπὸ διάφορα ἄλλα κονδύλια αὐτῆς ταύτης τῆς πόλεως τοῦ Χάνδακος 1000 γρόσια καὶ ἀπὸ δέκα ἐπαρχίας τῆς νήσου, ἐκ τῶν ὡς εἴρηται χρήσεων 4000 γρόσια καὶ 12.000 γρόσια ἀπὸ

¹⁹⁸) Διαγγελέως, ἀγγελιαφόρου.

¹⁹⁹) 24 Ἰουλίου 1754 μ. Χ.

²⁰⁰) Βλ. περὶ αὐτοῦ ὑποσ. 128.

²⁰¹) 1753 μ. Χ.

²⁰²) 1754 μ. Χ.

τὸ πλεόνασμα τῆς Ἀποθήκης, χρήσεως τῶν δύο ὡς ἀνωτέρω ἐτῶν ἦτοι τὸ ὅλον 26.000 γρόσια, ἐξεδόθη ἰερὰ αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ ὅπως καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ κομιστοῦ τῆς διαταγῆς ταύτης γκεδικλῆ²⁰³ τοῦ γενιτσαρικοῦ σώματος Χασὰν Ἀγᾶ, φροντίσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν καὶ διαλευκάνωμεν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην.

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς ταῦτα προσήχθησαν εἰς τὸ συγκληθὲν ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἐξοχωτάτου καὶ ἐκλαμπροτάτου Μουχαφίζη τοῦ Χάνδακος ἐντιμοσιᾶτου Νιοράκ Μεχμέτ Πασᾶ²⁰⁴, ὁ Κασιέλ Κειχουντᾶς²⁰⁵ τῆς Ἐπαρχίας Σφακίων Καπετὰν Ἀνδρουλῆς καὶ λοιποὶ ἄλλοι καπεταναῖοι καὶ οἱ Κοιζαμπάσηδες τοῦ ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν ληψοδοσιῶν ἀναφερομένων δέκα ἐπαρχιῶν καὶ ὁ γραμματικὸς τοῦ κεφαλικοῦ φόρου Σπυρίδος²⁰⁶ φόρου ὑποτελής, οἵτινες ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ νῦν Δεφιεροδάρη τῆς Κρήτης Δερβίς Μεχμέτ ἐφένδη, τοῦ ὡς ἀνωτέρω μνημονευθέντος κομιστοῦ τῆς αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς Χασὰν Ἀγᾶ, τῶν γραμματέων τοῦ Λογιστηρίου, τῶν ἀγάδων καὶ ἀξιωματούχων τῆς πόλεως τοῦ Χάνδακος, ἐρωτηθέντες σχετικῶς πρὸς τὰς ἄνω ἀναφερομένας ὑποθέσεις κατέθεσαν τὰ ἀκόλουθα:

Οἱ καπεταναῖοι τῶν Σφακίων ἀπεδέχθησαν καὶ ἀπήντησαν ὅτι συμφώνως πρὸς τὴν χρεωστικὴν ὁμολογίαν των, ὀφείλουν ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ ἔτους 1167 γρόσια 3000, ἅτινα ἀναφέρονται καὶ συμπεριλαμβάνονται εἰς τὸ ἀποσταλὲν εἰς τὴν Βασιλεύουσαν κατάστιχον τῶν ληψοδοσιῶν. Ἐπίσης κατέθεσαν σχετικῶς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῶν 1000 γροσίων τῆς χρήσεως 1168 τῆς ἐπαρχίας των, ὅτι ὁ καταβαλλόμενος ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸ Ταμεῖον τῆς Κρήτης κατ' ἀποκοπὴν κεφαλικὸς φόρος τῆς ἐπαρχίας των ἀνήρχετο ἀρχῆθεν, ἐκτὸς τοῦ Ἱεροῦ Δώρου, εἰς 5596 γρόσια, ἐκ τῶν ὁποίων ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τοῦ γενομένου ἐλέγχου τῶν λογαριασμῶν μας ἅμα τῷ θανάτῳ του, παρέμενον εἰς χρέος μας 1015 γρόσια, ποσὸν ὅπερ συμπεριλαμβάνεται καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸ ἀποσταλὲν εἰς τὴν Βασιλεύουσαν κατάστιχον. Ὅσον διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν

²⁰³) Οὕτω ἐλέγοντο οἱ γηράσαντες καὶ συνεπῶς κατέχοντες προνομιούχον τινὰ θέσιν εἰς τὸ γενιτσαρικὸν σῶμα. Βλ. P a k a l i n, ἐν λ. Gedikli.

²⁰⁴) Βλ. περὶ αὐτοῦ ὑποσ. 194.

²⁰⁵) Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπαρχίας.

²⁰⁶) Ve ciziye yazicisi Ispirido zemi. Οἱ Γραμματικοὶ τῆς Πόρτας (Καρι yazicisi) πλὴν τῶν ἄλλων καθηκόντων των, ἐπιμελοῦντο καὶ τὴν τήρησιν τῶν βιβλίων τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τῶν Χριστιανῶν, (βλ. ὑποσ. 47). Ὁ ἐνταῦθα ἀναφερόμενος Σπυρίδος φέρεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν Γραμματικῶν τῆς Πόρτας, ὡς διαδεχθεὶς τὸν θανατωθέντα ἢ δολοφονηθέντα προκάτοχόν του ἱατρὸν Ἀντωνάκη υἱὸν Γεώργη. Βλ. περὶ αὐτῶν T. A. H. Κῶδ. 10ος σ. 231, 233, 238, 328, 329, 330.

1000 γροσίων τῆς πόλεως τοῦ Χάνδακος ἐρωτηθέντες ὁ τε Κεϊχουντὰς τῆς πόλεως καὶ οἱ λοιποὶ ραγιάδες ἀπήντησαν ὅτι ζῶντος τοῦ ἐν λόγῳ Δεφτερδάρη εἰσεπράχθησαν παρ' αὐτοῦ ταῦτα, παραμείναντος ἐνὸς ὑπολοίπου 132 γροσίων καὶ 10 παράδων, ὅπερ καὶ τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸ ἀποσταλὲν κατὰστιχον. Σχετικῶς μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῶν 4000 γροσίων τῶν δέκα ἐπαρχιῶν, ἐρωτηθέντες οἱ Κοτζαμπάσηδες τούτων ἀπήντησαν ὅτι ἐκ τῆς χρήσεως τῶν παρελθόντων ἐτῶν δὲν ἔμεινεν εἰς χρέος των οὔτε εἰς παρᾶς, πλὴν τῆς χρήσεως 1168 ἐκ τῆς ὁποίας παρέμεινεν ὑπόλοιπον 1380 γροσία καὶ 17 παράδες, ποσὸν ὅπερ ἀναφέρεται εἰς τὸ κατὰστιχον. Διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν 12.000 γροσίων τοῦ πλεονάσματος τῆς Ἀποθήκης, ἐξηκριβώθη ἐκ τῆς γενομένης ἐξειτάσεως τῶν γραμματέων καὶ ὑπαλλήλων τοῦ Λογιστηρίου ὅτι ποσὸν 5.000 γροσίων, ἀντιπροσωπεῦον τὸ πλεόνασμα τῆς Ἀποθήκης τοῦ ἔτους 1167 ἐθωρορήθη, κατὰ τὰ ἐν ἰσχύϊ, ὡς ἔσοδον καὶ φέρεται ἐγγεγραμμένον εἰς τὸ ἀποσταλὲν βιβλίον. Μὲ τὸ πλεόνασμα τοῦ ἔτους 1168 οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει ὁ ἀποθανὼν Δεφτερδάρης διότι τοῦτο δὲν ἐπιτεύχθη εἰσέτι, δεδομένου ὅτι ἡ Ἀποθήκη καὶ τὸ πλεόνασμα εὐρίσκεται ὑπ' ἐγγύησιν τοῦ ἤδη Δεφτερδάρη Δερβίς Μεχμέτ ἐφένδη, θὰ ἐξαοτηθῆ δὲ μετὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1168 καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ ἄλωνισμοῦ.

Ἐξακριβωθέντος ὅθεν ἐκ τοῦ γενομένου ἐλέγχου καὶ ἐκ τῶν ληφθεισῶν πληροφοριῶν παρὰ πάντων τῶν γραμματέων καὶ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Λογιστηρίου καὶ διαπιστωθέντος ἁρμοδίως καὶ παρὰ τοῦ ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου ὅτι πλὴν τῶν 4516 γροσίων οὐδὲν ἄλλο τι παραμένει εἰς χρέος τοῦ ἀποβιώσαντος Δεφτερδάρη, τῇ αἰτήσῃ ἀποσιέλλεται τὸ παρὸν τῇ ὑμετέρῃ ὑψηλότητι, συνταχθὲν τῇ 19 τοῦ μηνὸς Ρεμπιουλεβέλ τοῦ ἔτους 1168²⁰⁷. Εἰς ὑμᾶς ἐναπόκειται ἡ περαιτέρω ἐν προκειμένῳ ἐνέργεια.

30.

Κῶδ. 10ος, σελ. 4.

Ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς Διοικητὰς τοῦ Χάνδακος καὶ τῶν Χανίων. Γενέσθω ὑμῖν γνωστὸν διὰ τῆς παρουσίας σὺτοκρατορικῆς μου διαταγῆς ὅτι ὁ ἐκλαμπρότατος καὶ διακεκριμένος μεταξὺ τῶν μεγιστάνων, ἐν ἐνεργείᾳ Δεφτερδάρης τῆς Κρήτης ἐντιμότατος Ἀχμέτ, οὗ ἄπειρον εἶη τὸ κλέος, δι' ἐνσφραγίστου ἐγγράφου του γνωρίζει ἡμῖν ὅτι καίτοι εἰς τὸ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς τακτοποιήσεως τοῦ ζητήματος τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τῶν ραγιάδων τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ καὶ ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Σφακίων βακουφίου τοῦ ποιῆ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ πρὸ καιροῦ ἐκδοθὲν

²⁰⁷) 22 Δεκεμβρίου 1754 μ. Χ.

ὑψηλὸν Χὰτ Χουμαγιὸν²⁰⁸ ρητῶς ἀνεφέρετο ὅτι μὴ λαμβάνοντες οἱ Δεφτερδάροι τῆς Κρήτης ὑπ' ὄψιν τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας ταύτης περὶ κατ' ἀποκοπὴν καταβολῆς τοῦ φόρου τούτου, ἔδει νὰ προβαίνουν εἰς τὴν σύνταξιν τῶν φορολογικῶν δελτίων, εἰς τὰ ὁποῖα νὰ περιλαμβάνωνται τὸ ὀνοματεπώνυμον καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ ἐκάστου φορολογουμένου καὶ νὰ φροντίζουν τὴν διανομὴν τούτων ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεώς των εἰς τρεῖς κατηγορίας, ὡς συμβαίνει τοῦτο δι' ὄλους τοὺς ραγιάδες τῆς περιφρουρήτου ἐπικρατείας μου, εἰσπράττοντες τὸν κεφαλικὸν φόρον καὶ τὸ ἐκ τῶν παραγομένων προϊόντων των καθορισθὲν εἰτήσιον ποσὸν τῶν 7500 γροσίων, ὅπερ νὰ ἀποσιέλλεται ἐγκαίρως εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, παρὰ ταῦτα οἱ ραγιάδες τῆς ἐν λόγῳ Ἐπαρχίας συνεργαζόμενοι στενῶς μετὰ τῶν ἀπίστων ἐχθρῶν κουρσάρων²⁰⁹ καὶ ὄντες λίαν πανοῦργοι καὶ δόλιοι, βασιζόμενοι δὲ καὶ εἰς τὸ δύσβατον τῶν ὁδῶν των καὶ τὸ ἀπρόσιτον τῆς Ἐπαρχίας των καὶ συμπεριφερόμενοι πάντοτε μετὰ σκαιότητος, ἀρνοῦνται ἀπὸ μερικῶν ἐτῶν τὴν καταβολὴν τῶν φόρων των προβάλλοντες ἄρνησιν καὶ ἐμμονὴν καὶ ἀντίστασιν, συγκεντρωνθέντων οὕτω εἰς χρέος των ἄνω τῶν 40.000 γροσίων, προερχομένων ἀπὸ τὸν κεφαλικὸν φόρον καὶ ἀπὸ τὸ κονδύλιον τοῦ Ἱεροῦ Δώρου. Μολονότι δέ, ὡς ἀναφέρει ὁ ἐν λόγῳ Δεφτερδάρος τῆς Κρήτης, ἐφρόντισε συμφώνως πρὸς τὸ ἀπευθυνθὲν πρὸς αὐτὸν φερμάνιον νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτῶν τὴν καταβολὴν τοῦ συσσωρευθέντος ποσοῦ τούτου, οὗτοι ὅχι μόνον δὲν ἐπλήρωσαν τὸ ποσὸν τῶν διαρρυσασῶν χρήσεων ἀλλὰ διέκοψαν τὴν καταβολὴν καὶ τοῦ παρόντος ἔτους. Ὅσακις δὲ ἀπέστειλεν ἀνθρώπους εἰς τὴν ἐπαρχίαν των διὰ νὰ ζητήσουν καὶ ἐπισπεύσουν τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων των, ὅχι μόνον δὲν ἐπλήρωσαν τούτους ἀλλ' οὔτε ἀπάντησιν τινὰ ἔδωσαν. Λόγῳ δὲ τῶν δυσβάτων ὁδῶν τῆς ἐπαρχίας των δὲν εἶναι εὐκόλος ἢ ἀποστολὴ ἐπαρκοῦς δυνάμεως ἀνδρῶν διὰ τὴν σύλληψίν των, πρόδηλος δὲ εἶναι πάντοτε ὁ κίνδυνος συνεπεία τῆς διηνεκοῦς ἐπαφῆς καὶ τοῦ συνασπισμοῦ των μετὰ τῶν ἀπίστων κουρσάρων. Ἐὰν δέ, παρ' ἐλπίδα, φθάσῃ ἀπεσταλμένος τις εἰς τὴν ἐπαρχίαν των, οἱ κατηραμένοι κάτοικοί της καὶ οἱ ὑπόλογοι καπεταναῖοι των ἐπιβιβαζόμενοι τῶν ἰστιοφόρων των διαφεύγουν εἰς τὴν ἐν τῇ περιοχῇ των κειμένην νῆσον Μπουγάδοζ²¹⁰, πλὴν δὲ τῶν γυναικῶν, τῶν ἀνηλίκων παιδίων, τῶν ἀσθενῶν, μερικῶν γερόντων καὶ τῶν ἐξαιρουμένων τῆς φορολογίας, οὐδὲ ἐν ἄλλο ἄτομον φαίνεται εἰς τὰ χωρία

²⁰⁸) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 ἔγγραφο.

²⁰⁹) Βλ. τὰς ὑπ' ἀριθ. 117, 120, 121 ὑποσ.

²¹⁰) Ἡ νησίς Γαῦδος.

των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πρόδηλος εἶναι ἡ παντελὴς ἀπώλεια τῶν φόρων τούτων ἐν ὅσῳ θὰ καμύωμεν τοὺς ὀφθαλμούς μας, θὰ ἐξαοτηθῆ δὲ ἡ περαιτέρω εἴσπραξις τοῦ εἰς χρέος των κεφαλικοῦ φόρου ἀπὸ τὴν σύλληψιν τῶν καπεταναίων των καὶ ἀπὸ τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ὁδῶν καὶ τῶν μέσων τῆς διαφυγῆς των· τυγχάνει ὅθεν ἐπάναγκες καὶ ἀπαραίτητον παρ' ἡμῶν τῶν μουχαφίζηδων τοῦ Χάνδακος καὶ τῶν Χανίων ὅπως διαταχθοῦν οἱ μὲν καπεταναῖοι τῶν εἰς Χανιά εὐρισκόμενων φρεγάδων τοῦ δημοσίου²¹¹ νὰ ἀποκλείσουν τοὺς λιμένας καὶ νὰ καταλάβουν τὰ ἰστιοφόρα των, οἱ δὲ γερλήδες ἀγάδες²¹² τοῦ Χάνδακος καὶ τῶν Χανίων νὰ ἀποκλείσουν διὰ τῶν ἀνδρῶν των τὰς διόδους καὶ διαβάσεις τῆς ἐπαρχίας των διὰ νὰ κατασιῆ οὕτω εὐκόλος ἡ εἴσπραξις τῶν φόρων των. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὧς εἴρηται Δεφτερδάρης τῆς Κρήτης θεωρεῖ ὅτι παρίσταται ἀπόλυτος ἀνάγκη, διὰ τὴν διεξαγωγὴν καὶ τακτοποίησιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἡ ἀποστολὴ ἐκ μέρους μου ἱεροῦ διαταγῆς μου ἀπευθυνομένης πρὸς ὑμᾶς, δι' ἧς νὰ ἐντέλλεσθε ὅπως διατάξητε τὴν ἀποστολὴν τῶν φρεγάδων τοῦ δημοσίου καὶ τὴν σιράτευσιν τῶν γερλήδων ἀγάδων ὡς ἐκ τούτου ἐξεδόθη τὸ παρὸν ὑψηλὸν αὐτοκρατορικὸν φερμάνιον μου, διότι καὶ αὐτοκρατορικὴ μου ἐπιθυμία εἶναι νὰ μὴν ἀπωλεσθῆ οὕτε ἐν ἄσπρον τόσον ἀπὸ τὸ ἔσοδον τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ὅσον καὶ ἀπὸ τὸ καθορισθὲν πρὸς ἀποστολὴν εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων ποσὸν τοῦ Ἱεροῦ Δώρου.

Σεῖς ὅθεν οἱ βεζύρηδες φροντίσατε συμφώνως πρὸς τὸ παρὸν ὑψηλὸν φερμάνιον καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργοῦντες διατάξατε ὅπως ἀναλάβουν αἱ μὲν εἰς Χανιά εὐρισκόμεναι φρεγάδαι τὸν ἀποκλεισμόν τῶν λιμένων καὶ τὴν σύλληψιν τῶν ἰστιοφόρων των, οἱ δὲ ἐκ τῶν ἀγάδων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἄνδρας εἰς τὴν ἐξουσίαν των νὰ ἀποκλείσουν δι' ὅλων τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἀξιωματικῶν των τὰς διαβάσεις τῆς ἐπαρχίας των διὰ νὰ παρεμποδισθῆ οὕτω ἡ διαφυγὴ τῶν κατοίκων της. Μετὰ δὲ τὴν ὀλοσχερῆ εἴσπραξιν τοῦ εἰς χρέους των παραμένοντος κεφαλικοῦ φόρου καὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ Ἱεροῦ Δώρου νὰ καθορισθῆ αὐστηρῶς καὶ νὰ τακτοποιηθῆ μονίμως ἡ ὑπόθεσις αὕτη οὕτως ὥστε νὰ παραλαμβάνουν οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ταύτης, συμφώνως πρὸς τὴν οἰκονομικὴν των κατάστασιν τὰ ἀναλογοῦντα εἰς αὐτοὺς δελτία τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ὡς γίνεται τοῦτο καὶ δι' ὅλους τοὺς ἄλλους ραγιαδες τῆς θεο-

²¹¹) «Hanyada olan miri firката kaputani lımanlarını set ve bent ve Kayıklarını ahz». Ὁμιλῶν ὁ Pococke περὶ τῶν Τούρκων τῆς πόλεως τῶν Χανίων καὶ περὶ ἐξοπλισμοῦ ὑπ' αὐτῶν δύο γαλερῶν γράφει: Die Einwohner dieser Stadt sind sehr kriegerisch, und hatten diesen Sommer zwei Galeeren ausgerüstet...», βλ. Pococke, τ. 2ος, σ. 334.

²¹²) Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐντοπίων γενιτσάρων.

φρουρήτου ἐπικρατείας μου καὶ νὰ καταβάλλουν ἐγκαίρως, ἀγογγύστως καὶ ἀνελλιπῶς τοὺς φόρους των. Ἐπὶ τῷ τέλει δὲ ὅπως ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς διακανονισθῆ ἅπαξ διὰ παντός καὶ διὰ τρόπου μὴ ἐπιτρέποντος περαιτέρω ἀνησυχίας καὶ φροντίδας ἢ ὑπόθεσις αὕτη τῆς εἰσπράξεως τῶν δημοσίων τούτων ἐσόδων καὶ ὅπως γνωρίσητε εἰς τὴν Βασιλεύουσάν μου διὰ σχετικῆς ἀποφάσεώς σας τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν σας, ἐγένετο σχετικὴ ὑπόδειξις καὶ ἐκ μέρους τοῦ ἀρχιδεφτερδάρη μου Μουσταφᾶ Χιλμῆ, οὗ ἄπειρος εἶη ἡ δόξα, ὅπως δι' ἀποφάσεως τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ μου Διβανίου ἐκδοθῆ ἡ ἱερὰ αὕτη βασιλικὴ μου διαταγή. Ἐξεδόθη ὅθεν τὸ παρὸν ὑψηλὸν αὐτοκρατορικὸν φερμάνιον μου καὶ ἐντέλλομαι ὅπως ἐνεργήσητε συμφώνως πρὸς τοῦτο καὶ συμμορφούμενοι πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ ἀποφύγετε ἀπὸ πάσης πράξεως ἀντιβαινούσης πρὸς τὸ ὑψηλὸν περιχόμενόν του. Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε.

Ἐγράφη τῇ τριακοσιῇ τοῦ μηνὸς Ρεϊζέπ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν ἐβδομήκοντα δύο ²¹³.

Ἐκ τῆς περιφρουρήτου Κωνσταντινουπόλεως

31.

Κῶδ. 10ος, σ. 14.

Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Μουχαφίζην τοῦ Χάνδακος βεζίρην Ἐλχάτζ Ἀχμέτ Πασᾶ ²¹⁴, τὸν Ἱεροδίκην τῆς πόλεως ταύτης καὶ πρὸς τὸν Δεφτερδάρη τοῦ Ταμεῖου Κρήτης.

Γενέσθω ὑμῖν γνωστὸν διὰ τῆς παρούσης αὐτοκρατορικῆς μου διαταγῆς ὅτι δι' ὑποβληθείσης ἀναφορᾶς πρὸς τὴν εὐδαίμονα βασιλικὴν μου αὐλὴν ἢ διαχειρίστρια ²¹⁵ τοῦ εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς νήσου Κρήτης καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σφακίων κειμένου βακουφίου τοῦ ποτὲ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, καθιστᾶ γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τοὺς ραγιάδες τῆς ἐπαρχίας ταύτης εἰσεπράττοντο διὰ τὰ παραγόμενα ὑπ' αὐτῶν προϊόντα καὶ τοὺς λοιποὺς φόρους των, ἐκ μέρους τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Βακουφίου καὶ παρεδίδοντο, συμφώνως πρὸς τοὺς ὅρους τοὺς καθορισθέντας ὑπὸ τοῦ ἀφιερωτοῦ, εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἱεροῦ Δώρου, διατιθέ-

²¹³) 18 Μαρτίου 1759 μ. Χ.

²¹⁴) Πρόκειται περὶ τοῦ διατελέσαντος διὰ δευτέραν φορὰν Μουχαφίζη τοῦ Μ. Κάστρου Ἐλχάτζ Ἀχμέτ Πασᾶ, υἱοῦ τοῦ Κιοπρουλή Νουμάν Πασᾶ. Ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀνέκδοτον κατάλογον τῶν Πασάδων τοῦ Μ. Κάστρου τοῦ Γεωρ. Νικολετάκη ὑπ' αὔξ. ἀριθ. 43 καὶ 49 ἐνθα σημειοῦται «ἦλθε πάλιν ὁ Κοπρουλουσαδῆς Ἀχμέτ». Περὶ αὐτοῦ βλ. καὶ ὑποσ. 151.

²¹⁵) Εἶναι ἡ ἀναφαινομένη διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὰ ἔγγραφα Μουτεβελίνα καὶ «προστάτις» τῶν Σφακιανῶν, Φατμὰ Χατούν, χανούμ σουλτάν. Βλ. περὶ αὐτῆς τὰς ὑποσ. 13 καὶ 15 τῆς εἰσαγωγῆς καὶ 89 τῶν ἐγγράφων.

μενα ὑπὲρ τῶν κατοίκων τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, ἐτησίως καὶ κατ' ἀποκοπὴν 5000 γρόσια ὡς κεφαλικὸς φόρος. "Όταν ὅμως κατὰ τὸ ἔτος 1102²¹⁶ ἀπεφασίσθη ὅπως ὅλοι οἱ ραγιάδες τῆς θεοφρουρήτου ἐπικρατείας μου καταβάλλουν βάσει δελτίων τὸν κεφαλικὸν των φόρον, τότε διὰ φερμανίου διετάχθη ὅπως ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν τῶν Σφακίων εἰσπράττεται ὁ μὲν κατ' ἀποκοπὴν φόρος τῶν 5000 γροσίων ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ὁ δὲ ἐπὶ τῶν προϊόντων ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Βακουφίου. Μολονότι δὲ μέχρι τοῦ ἔτους 1159²¹⁷ ἐξηκολούθησεν ἡ εἴσπραξις τῶν φόρων τούτων κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὁ κατὰ τὰ μέσα ὅμως τοῦ ἔτους 1158²¹⁸ διορισθεὶς τέως Δεφτερδάσης τῆς Κρήτης ἀποβιώσας Ριζβὰν Ὀγλοῦς²¹⁹, ἐκ λόγων καθαρῶς συμφεροντολογικῶν καὶ προσειαιρισμοῦ τῶν ἀνωτέρων, κατώρθωσε διὰ μέσου τοῦ γιαζιτζῆ²²⁰ νὰ προσεγγίσῃ τὸν τότε Ἀγὰν τῆς Πύλης τῆς Εὐδαιμονίας μου Χατζῆ Μπεσῆρ Ἀγὰν²²¹ καὶ δι' ἀπατηλῶν εἰσηγήσεων, ὅτι δῆθεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1102 ὁπότε ἤρχισε νὰ εἰσπράττεται ὁ κεφαλικὸς φόρος τῶν ραγιάδων τῶν Σφακίων ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου, ἐκκρεμεῖ ἡ καταβολὴ τοῦ Ἱεροῦ Δώρου καὶ ὅτι καταβάλλεται οὗτος ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ ταμεῖον τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο Ἱερῶν πόλεων, ὅτι δῆθεν ηὐξήθη ὁ πληθυσμὸς τῆς ἐπαρχίας ταύτης καὶ ἐὰν διενέμοντο τὰ δελτία τοῦ κεφαλικοῦ φόρου κατ' ἄτομον θὰ εἰσπράττειο περισσότερος κεφαλικὸς φόρος, ἐπέτυχεν νὰ ἐπιβαρύνῃ τοὺς ραγιάδες τῶν Σφακίων καὶ νὰ διανείμῃ κατὰ τὸ ἔτος 1159 διὰ νέας προσθήκης ἐγγραφείσης εἰς τὸ κονδύλιον τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τῆς νήσου, 1357 δελτία κεφαλικοῦ φόρου τριῶν κατηγοριῶν²²², ἀναβιβάσας οὕτω τὸ ποσὸν τοῦ δώρου ἀπὸ τὸ ἀρχικῶς καθορισθὲν ὑπὸ τοῦ ἀφιερωτοῦ τῶν 5000 γροσίων εἰς 7500 γρόσια, πλὴν τῶν ἐξόδων γραφικῆς ὕλης καὶ προσωπικοῦ. Ἐπέτυχεν ὁμοίως νὰ θεωρεῖται τοῦτο ὡς ἀντίκρουσμα τῶν 5000 γροσίων καὶ νὰ εἰσπράττεται παρὰ τῶν ἐκάστοτε Δεφτερδάσηδων τῆς νήσου καὶ νὰ παραδίδεται εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων ὑπὲρ τῶν ὁποίων καὶ ἐνεγράφη ὑπ' αὐτοῦ ὡς ὀτσακλίκιον²²³. Κατώρθωσεν ἐπίσης τότε οὗτος τὴν ἔκδοσιν ἱερᾶς διαταγῆς κεκοσμημένης δι' ἱεροῦ αὐτοκρατορικοῦ χαΐου²²⁴.

²¹⁶) 1690 μ. Χ.

²¹⁷) 1746 μ. Χ.

²¹⁸) 1745 μ. Χ.

²¹⁹) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 128 ὑποσ.

²²⁰) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 152 ὑποσ.

²²¹) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 112 ὑποσ.

²²²) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 ἔγγραφον.

²²³) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 140 ὑποσ.

²²⁴) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 ἔγγραφον.

Ὅταν ὁμως, ὀλίγον μετὰ τὴν κατόπιν μυρίων βιαιοπραγιῶν καὶ καταπιέσεων ἔναρξιν τῆς διανομῆς καὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν νεωστὶ προστεθέντων δελτίων τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ Ἄγα τῆς Πύλης τῆς Εὐδαιμονίας μου Χατζῆ Μπεσήρ Ἄγα καὶ εἰς τὴν θέσιν τούτου ἀνῆλθεν ὁ ἐκτελεσθεὶς Μπεσήρ Ἄγᾶς²²⁵, τότε κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ὑπηρεσίας τούτου μετέβησαν εἰς τὴν Βασιλεύουσαν μερικοὶ ἐκ τῶν ραγιάδων τῶν Σφακίων πρὸς ἔκθεσιν τῶν παραπόνων των καὶ διεκτραγώδησιν τῶν δεινοπαθημάτων των. Τότε ὁ Ἄγᾶς οὗτος ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἔρριψεν εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἄλλους δι' ἀπειλῶν καὶ ἐκφοβισμῶν ἠνάγκασε καὶ ἔλαβε παρὰ τῶν χειρῶν των πιεστικῶς καὶ τυραννικῶς ἔγγραφον ὁμολογίαν ἀποδοχῆς, τῶν ὑπὲρ τὰς δυνάμεις των ἐπιβληθέντων εἰς αὐτοὺς προσθέτων δελτίων τοῦ κεφαλικοῦ φόρου καὶ κατεχώρισεν τὸ ἔγγραφον τοῦτο ὅπου δεῖ²²⁶. Ἐξ αἰτίας ὁμως τῆς παρὰ τὴν ἀντοχὴν των ἐπιβληθείσης ἐπιβαρύνσεως ταύτης ἐξηκολούθησεν ἡ ἀδιάκοπος διένεξις, τῶν ραγιάδων τοῦ βακουφίου ὄντων ὑποχρέων νὰ καταβάλουν μέχρι τοῦδε ἄνω τῶν 150 πονγγίων²²⁷. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπαρχία των εἶναι βραχέως καὶ τὰ ἐδάφη των ἀνεπίδεκτα καλλιεργείας καὶ οὐχὶ παραγωγικά, καὶ δὲν εἶναι οὗτοι εἰς θέσιν νὰ πληρώσουν ὄχι μόνον τὸ ἀντίτιμον τῶν νεοπροστεθέντων δελτίων ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πρότερον ὑπ' αὐτῶν ἀγογγύστως καὶ ἄνευ φιλονεικιῶν καταβαλλόμενα εἰσθίως κατ' ἀποκοπὴν 5000 γρόσια, περιῆλθον ὡς ἐκ τούτου εἰς πλήρη ἀφανισμόν καὶ οἱ μὲν περισσότεροι ἐξ αὐτῶν διεσκορπίσθησαν τῆδε κακεῖσε, οἱ δὲ ὑπολειπόμενοι εἶναι ἤδη καὶ αὐτοὶ ἔτοιμοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς ἐστίας των. Ταῦτα πάντα πληροφορηθεῖσα, κατόπιν ἐξετάσεως, ἡ ἐν λόγῳ διαχειρίστρια ἀπὸ ἀνθρώπους καλῶς γνωρίζοντας τὰ πράγματα, αἰτεῖται ἐν τῇ ἀναφορᾷ της ὅπως μετὰ συγκαταβάσεως καὶ εὐσπλαχνίας ἐνεργοῦντες ἄρωμεν ὀλοσχερῶς τὴν ἐπιβληθεῖσαν προσθήκην, ἢ πρὸς ἀποφυγὴν ζημίας τοῦ δημοσίου, νὰ ἐπιβληθῇ αὕτη ἀναλόγως τῆς οικονομικῆς των ἀντοχῆς, τῶν ὑπολοίπων δελτίων εἴτε κατανεμουμένων εἰς ἄλλα μέρη ἢ ἀφαιρουμένων τελείως.

Πράγματι ἡ ἐπαρχία αὕτη εἶχε χορηγηθῆ ὡς τεμλίκιον²²⁸ εἰς τὸν Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶν, ὅστις ὅταν ἀφιέρωσε ταύτην ὡς βακούφιον εἰς

²²⁵) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 153 ὑποσ.

²²⁶) Περὶ τῆς εἰς Κωνοταντινούπολιν μεταβάσεως ἐκ Σφακιανῶν ἐπιτροπῆς καὶ τῆς ὑπογραφείσης ὑπ' αὐτῆς καταναγκαστικῆς συνυποσχετικῆς δηλώσεως βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 19 ἔγγραφον καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 123 ὑποσ.

²²⁷) «Simdiye dek yuzelli kiseden mutecaviz». Οὕτω μεταφράζω τὴν τουρκ. λέξιν Kise, ἀντιπροσωπεύουσαν ποσὸν 500 γροσίων.

²²⁸) Παραχώρησις δημοσίας γῆς ὑπὸ τύπον φεούδου. Βλ. καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 100 ὑποσ.

τὰς δύο ἱερὰς πόλεις, καθώρισε νὰ δίδονται μόνον 5000 γρόσια ὡς εἰσφορὰ διὰ τὸ Ἱερὸν Δῶρον ὡς τοῦτο ρητῶς ἀναφέρεται εἰς τὸ κείμενον τοῦ συνταχθέντος τότε ἀφιερωτηρίου του²²⁹. Κατεβάλλοντο δὲ πράγματι καθ' ἕκαστον ἔτος τὰ 5000 ταῦτα γρόσια ἐκ μέρους τοῦ βακουφίου καὶ ἀπεστέλλοντο εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων.

Ἀργότερον ὁμως, ὅταν κατὰ τὸ 1102 ἀπεφασίσθη ἡ εἰσπραξις τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τῶν ραγιάδων τῆς θεοφρουρήτου ἐπικρατείας μου βάσει ἀτομικῶν δελτίων, ἐπειδὴ εἶχε διαταχθῆ τότε ὅπως τὰ 5000 ταῦτα γρόσια εἰσπράττωνται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ Δημόσιον διὰ τὸν κατ' ἀποκοπὴν κεφαλικὸν φόρον τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας ταύτης, τότε, λόγω τῆς μεταβολῆς ταύτης, παρέμεινεν ἀνεξόφλητον καὶ ἐν ἐκκρεμότητι τὸ ὑπὸ τοῦ ἀφιερωτοῦ καθορισθὲν χρηματικὸν ποσὸν τοῦ Ἱεροῦ Δῶρου, συμπληρούμενον ἕκτοτε ἐκ μέρους τοῦ ταμείου τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων.

Ἐπειτα πάλιν, κατὰ τὸ ἔτος 1159, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι δῆθεν οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἀρνοῦνται νὰ παραλάβουν τὰ συμφώνως πρὸς τὸ νέον φορολογικὸν σύστημα ἀναλογοῦντα εἰς αὐτοὺς κατ' ἀτομον δελτία τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, τῇ εἰσηγήσει τοῦ τότε Δεφτεροδάρη τῆς Κρήτης ἀποβιώσαντος Ριζβάνογλου, ἐπετεύχθη ἡ ἔκδοσις ἱερὰς διαταγῆς κεκοσμημένης δι' αὐτοκρατορικοῦ χατίου²³⁰, δυνάμει τῆς ὁποίας διετάσσετο ὅπως πλὴν τοῦ ὡς ἄνω ἀναφερομένου κατ' ἀποκοπὴν κεφαλικοῦ φόρου τῶν 5000 γροσίων, γίνῃ εἰς τὸ κονδύλιον τοῦτο νέα προσθήκη ἐκ 1357 φορολογικῶν δελτίων τριῶν κατηγοριῶν ἀντιπροσωπεύοντων ποσόν, πλὴν τῶν ἐξόδων γραφικῆς ὕλης καὶ ἀμοιβῆς προσωπικοῦ, 7500 γροσίων καὶ ὅπως εἰσπράττειται τοῦτο καθ' ἕκαστον ἔτος ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε Δεφτεροδάρηδων τῆς νήσου καὶ ἀποστέλλεται ὡς εἰσφορὰ εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων.

Ὅταν δὲ μερικοὶ ραγιάδες ἐκ τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἦλθον εἰς τὴν Βασιλεύουσαν, ὠδηγήθησαν τότε οὗτοι εἰς τὸ ἐν τῷ Νέῳ Σεραγίῳ δωμάτιον τοῦ Δερβίς ἐφένδη, γιαζιτζῆ²³¹ τοῦ τέως Ἀγᾶ τῆς Πύλης τῆς Εὐδαιμονίας Μπεσῆρ Ἀγᾶ, ὅπου ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ ἐπόπτου τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, ἐπεβλήθη εἰς αὐτοὺς νὰ ὑπογράψουν, ὡς πληρεξούσιοι τῆς ἐπαρχίας των, ἔγγραφον συνυποσχετικὸν²³² ὅτι δέχονται νὰ παραλαμβάνουν καθ' ἕκαστον ἔτος τὰ δελτία τοῦ κεφαλικοῦ φόρου καὶ νὰ καταβάλλουν τὸ ἀντίτιμόν των. Τότε ἀπεστάλη καὶ ἐκ

²²⁹) Βλ. Περιοδ. «Κρητικὴ Στοά», τ. 2ος, σ. 173, ὅπου τὸ ἀφιερωτήριον ἐν μεταφράσει εἰς τὴν ἑλληνικὴν.

²³⁰) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 ἔγγραφον.

²³¹) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 152 ὑπόσ.

²³²) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 23 ἔγγραφον.

Κρήτης ἐτέρα τοιαύτη συνυποσχετικὴ ἱεροδικαστικὴ προᾶξις²³³, ἡ ὁποία καὶ κατεχωρίσθη εἰς τὸ Λογιστήριον τῆς ὑπηρεσίας τοῦ κεφαλικοῦ φόρου εἰς τὸ κατάστιχον τῆς χρήσεως τοῦ ἔτους 1159.

Εἶναι ὁμως γνωστὸν ὅτι ὅταν διετάχθη ἡ βάσει ἀτομικοῦ δελτίου εἰσπραξις τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τῶν ραγιάδων τῆς θεοφρουρήτου ἐπικρατείας μου, ἐχορηγήθη εἰς τὰ βακούφια ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ εἰσεπράττοντο ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου τὸ εἰς αὐτὰ ὡς ἔσοδον καθορισθὲν πάλαι ποτὲ ὑπὸ τοῦ ἀφιερωτοῦ ποσόν, μία ἀνάλογος ἀντιπαροχὴ διὰ τὸ βακούφιον ὁμως τῶν Σφακίων οὐδεμία τοιαύτη ἀντιπαροχὴ καθορίσθη, ὡς τοῦτο ἐγένετο γνωστὸν ἐκ τῆς ἐν τῷ περιθωρίῳ τῆς ἀναφορᾶς τῆς διαχειριστρίας κατακεχωρισμένης λεπτομεροῦς σημειώσεως, τῆς χορηγηθείσης ἐκ μέρους τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Λογιστηρίου τῶν κεφαλικῶν φόρων τῶν δύο ἱερῶν πόλεων.

Ἐπειδὴ δέ, ὡς διαπιστοῦται καὶ ἐξάγεται ἐκ τῶν ὑφισταμένων ἐγγραφῶν, ἐπῆλθε τροποποιήσις καὶ μεταβολὴ εἰς τοὺς ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ ἀφιερωτοῦ τεθέντας ὅρους, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποίους θὰ κατεβάλλοντο ὡς εἰσφορὰ διὰ τὸ Ἱερὸν Δῶρον 5000 γρόσια κατ' ἀποκοπὴν κεφαλικοῦ φόρου, πλὴν δὲ τούτου ἐπειδὴ μεταγενεστέρως προσειτέθησαν καὶ ἐπεβλήθησαν, παρὰ τοὺς ὅρους τοῦ ἀφιερωτηρίου καὶ μὲ τὴν πρόφασιν εἰσφορᾶς πρὸς τὸ Ἱερὸν Δῶρον ἔτερα 7500 γρόσια, ἦτοι τὸ ἀντίτιμον 1357 δελτίων κεφαλικοῦ φόρου, προᾶγμα ὅπερ μεγάλως ἔβλαψε καὶ ἠδίκησε ἴσον τὸ βακούφιον ὅσον καὶ τοὺς πτωχοὺς ραγιάδες ὡς ἐκ τούτου ἐξ εὐσπλαχνίας καὶ οἴκτου πρὸς τούτους καὶ ἐπὶ τῷ σκεπῶν προστασίας τοῦ βακουφίου καὶ τῆς μὴ παντελοῦς καταστροφῆς τούτου, κατόπιν ἐπισταμένης σκέψεως καὶ συνωδὰ πρὸς τὴν εἰσηγητικὴν ἐκθεσιν²³⁴ τοῦ Ἀρχιδεφτερδάρη μου Ἐλχὰιζ Ἰμπραχίμ, οὗ ἀπειρον τὸ κλέος, ἀπεφασίσθησαν τὰ κάτωθι :

Ἐκτὸς τῶν κατ' ἀποκοπὴν 5000 γροσίων, τῶν καταβαλλομένων παλαιόθεν ὑπὸ τῶν ραγιάδων τῆς ἐπαρχίας ταύτης διὰ τὸν κεφαλικόν των φόρον, θὰ δίδονται εἰς αὐτούς, κατὰ συγκατάβασιν, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1174²³⁵ ἐκ τῶν 1357 δελτίων τριῶν κατηγοριῶν τῆς προσθήκης, μόνον 400 τοιαῦτα ἀντιπροσωπεύοντα ποσόν 2210 γροσίων. Ἐτερα 343

²³³) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 24 ἐγγραφον.

²³⁴) Οὕτω μεταφράζω τὴν τουρκ. λέξιν *Telhis*, ἦτοι συνοπτικὴ ἐκθεσις ὑπέχουσα θέσιν ἀπαντήσεως, καταχωριζομένη ἐν τῷ περιθωρίῳ (*derkenâr*) τῆς αἰτήσεως ἢ ἀναφορᾶς καὶ ὑποβαλλομένη ἐκ μέρους τοῦ ἀρμοδίου προϊσταμένου κυβερνητικῆς τινὸς ὑπηρεσίας πρὸς τὸν Μ. Βεζύρην ἢ τούτου πρὸς τὸν Σουλτάνον. Ἐν Κρήτῃ ἠκούετο αὕτη ὡς *derkenâr*, ἦτοι ἀπάντησις ἐν τῷ περιθωρίῳ.

²³⁵) 1760 μ. Χ.

δελτία θὰ διανεμηθοῦν εἰς τοὺς λοιποὺς ραγιάδες τῆς νήσου, τοῦ σχετικοῦ κονδυλίου ἐγγραφομένου εἰς τὸ ἀρμόδιον γραφεῖον. Τὰ ὑπόλοιπα 614 δελτία θὰ διανεμηθοῦν εἰς τὰ 61 φορολογικὰ γραφεῖα τῆς θεοφρουρήτου ἐπικρατείας μου καὶ θὰ προστεθοῦν εἰς τοὺς κεφαλικοὺς φόρους τῶν λοιπῶν ραγιάδων μου. Τὸ κατ' ἀποκοπὴν ποσὸν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τῶν 5000 γροσίων θὰ εἰσπράττειται, ὡς πάνποτε, ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε Δεφτεροδάρηδων τῆς Κρήτης καὶ θὰ ἀποστέλλεται ὡς εἰσφορὰ τοῦ Ἱεροῦ Δώρου εἰς τὴν Βασιλεύουσάν μου διὰ νὰ παραδοθῆ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων.

Συνωδὰ δὲ πρὸς τὴν ἀναφερομένην εἰσηγητικὴν ἐκθεσιν τοῦ Ἀρχιδεφτεροδάρη μου, ὅπως ἀπὸ σήμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς μὴ ἐπιβαρύνονται πλέον οἱ ραγιάδες τῆς ἐπαρχίας ταύτης πέραν τῶν καθορισθέντων 400 δελτίων καὶ μὴ ταλαιπωροῦνται οὗτοι, νὰ καταχωρισθῆ δὲ τὸ παρὸν εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ κεφαλικοῦ φόρου καὶ νὰ γνωστοποιηθῆ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς νήσου Κρήτης, γνωστοποιουμένου συνάμα τούτου καὶ εἰς τὸ ἀρχιλογιστήριον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τούτων νὰ ἐκδοθῆ ἱερὰ αὐτοκρατορικὴ διαταγή, ἐξεδόθη ἡ παροῦσα μου. Ἐντέλλομαι ὅθεν ὅπως συμφώνως πρὸς τὴν ὡς εἴρηται εἰσηγητικὴν ἐκθεσιν νὰ καταχωρισθῆ ἡ παροῦσα εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ κεφαλικοῦ φόρου καὶ νὰ γνωστοποιηθῆ εἰς τὸ ἀρχιλογιστήριον τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, ἐκδιδομένου συνάμα ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροφυλακίου εἰδικοῦ καταστίχου φέροντος τὴν σφραγίδα καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν μονόγραμμα.

Ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅθεν ὅπως συμμορφούμενοι πρὸς ταῦτα ἐνεργήσητε καταλλήλως, ἐξεδόθη τὸ παρὸν ὑψηλὸν αὐτοκρατορικὸν μου φερμάνιον. Ἐντέλλομαι ἅμα τῇ λήψει τοῦ ἱεροῦ τούτου ὁρισμοῦ μου ὅπως ἐνεργήσητε συνωδὰ πρὸς τὸ ἐπὶ τούτοις ἐκδοθὲν καὶ ἀρμοδίως ὑπογραφὲν καὶ κοσμηθὲν δι' αὐτοκρατορικοῦ μονογράμματος κατάστιχον, μὴ ἐπιτρέποντες ἐνέργειαν τινὰ ἀντίθετον πρὸς ταύτην. Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε. Ἐγράφη τῇ δωδεκάτῃ Σιαμπάν τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν ἑβδομήκοντα τρία²³⁶.

Ἐκ τῆς ἑδρας τῆς περιφρουρήτου Κωνσταντινουπόλεως
Ἐλήφθη τῇ 27 τοῦ μηνὸς Ραμαζάν τοῦ ἔτους 1173²³⁷.

32.

Κῶδ. 38ος, (9ος) σ. 227.

Ἐνεργείσθω συνωδὰ²³⁸

Ἀντίγραφον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ χατίου τοῦ κραταιοῦ ἡμῶν ἀνα-

²³⁶) 19 Μαρτίου 1760 μ. Χ.

κτος ²³⁹ ληφθὲν τῇ 25ῃ Σαφὲρ τοῦ ἔτους 1175 ²⁴⁰.

Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Μουχαφίζην τοῦ Χάνδακος τὸν Μουτσαορίφην τοῦ Σαντζακίου Ρεθύμνης καὶ τοὺς ἐν τῷ Σαντζακίῳ τούτῳ Ἱεροδίκας.

Γενέσθω ὑμῖν γνωστὸν ὅτι καθ' ἃ ὁ τέως Ἱεροδίκης τῆς Ρεθύμνης Ἔσσεϊτ Ἰμπραχίμ, οὗ ἀξιοθεΐη ἢ σοφία, καὶ ἅπας ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως ταύτης δι' ἀναφορᾶς τῶν καθιστοῦν γνωστὸν ὅτι προσελθόντες ἐν σώματι οἷ τε Μουσουλμᾶνοι καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς ὡς εἴρηται πόλεως ἐξέθεσαν τὸν σκοπὸν τῶν καὶ κατέθεσαν ὅτι :

Ἡ ἐπαρχία τῶν, ἀποτελοῦσα τμημα τῆς γῆσου Κρήτης, ἢ ὁποία τυγχάνει ἐκ τῶν ἀκραιῶν μουσουλμανικῶν συνόρων, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον βραχώδης καὶ οἱ πρὸς σπορὰν ἀγροί της δὲν εἶναι παραγωγικοί. Συνεπεία τούτου παράγει ἐλάχιστα σιτηρὰ, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπαρκοῦν διὰ τὰς εἰρησίας ἀνάγκας τῶν, ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ λιμὴν της εἶναι σχεδὸν κατεστραμμένος καθίσταται ἀδύνατος ἢ διὰ πλοίων ἐξ ἄλλων μερῶν μεταφορὰ σιτηρῶν. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων δὲ ἐτῶν ἢ συντήρησις τῶν κατοίκων της ἐξηριᾶτο πάντοτε ἀπὸ τὰ μεταφερόμενα ἐκ τῶν πεδινῶν χωρίων τοῦ Σαντζακίου Χάνδακος σιτηρῶν. Μολονότι δὲ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν οὐδεμία ἀπαγόρευσις εἰσαγωγῆς σιτηρῶν εἰς τὸ Ρεθύμνον εἶχεν ἐπιβληθῆ ἀπὸ τοὺς ἐκάστοτε διοικητὰς τοῦ Χάνδακος, ἐν τούτοις ἀπὸ δύο ἤδη ἐτῶν ἀπηγορεύθη ὑπ' αὐτῶν αὐστηρῶς πᾶσα μεταφορὰ σίτου, ὠρισθέντων σκοπῶν εἰς τὰ μεταξὺ τῶν δύο ἐπαρχιῶν σύνορα. Ἐν ᾧ δὲ χορηγοῦνται διὰ τὸν πληθυσμὸν τῆς ἐπαρχίας Σφακίων 12.000 κιλέδες ²⁴¹ σίτου καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ χορηγῆται ἀνάλογος ποσότης καὶ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ρεθύμνης, ἀπαγορεύεται ἢ μεταφορὰ ἔστω καὶ ἐνὸς κιλὲ σιτηρῶν τόσον ἀπὸ τὰ πλησιέστερα χωρία ὅσον καὶ ἀπὸ τὰ πεδινὰ τοιαῦτα. Συνεπεία τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης παρουσιάσθη λιμὸς εἰς τὸ βιλαγιέτιόν τῶν καὶ οἱ κάτοικοί του ἔφθασαν εἰς πλήρη ἀφανισμόν. Πλὴν τούτου, τῇ ὑποκινήσει μερικῶν ἀχρείων καὶ χωρὶς νὰ ὑφίσταται ἐνάγων, μὲ ἐσχεδιασμένας πάντοτε ἀγωγὰς, ἀποστέλλονται μουμπασίρηδες ²⁴² μὲ μπουγιουρουλ-

²³⁷) 2 Μαΐου 1760 μ. Χ.

²³⁸) Βλ. ὑποσ. 125.

²³⁹) Τοῦ Σουλτάν Μουσταφᾶ Γ', υἱοῦ τοῦ Σουλτάν Ἀχμέτ Γ' βλ. καὶ ὑποσ. 261.

²⁴⁰) 15 Σεπτεμβρίου 1761 μ. Χ.

²⁴¹) «On iki bin keyl hunda virub...». Τὸ keyl ἢ kile, κιλὸν ἢ κοιλόν, ἦτο μέτρον βάρους διὰ τὰ σιτηρὰ ἐν Τουρκίᾳ, ζυγίζον διὰ τὸν σίτον ὀπὸ 18 ἕως 20 ὀκάδες. Βλ. σχετικῶς Olivier, τ. 1ος, σ. XIII καὶ Kâmil Kereci, Tarih Lügatı, İstanbul 1952, ἐν λ. keyl καὶ kile.

²⁴²) Δικαστικοὶ κλητῆρες ἢ διαγγελεῖς, ἀποστέλλόμενοι ἐκ μέρους τῆς Κυ-

ντιὰ²⁴³ ἐκ μέρους τῶν διοικητῶν τοῦ Χάνδακος πρὸς κλήτευσιν καὶ προσαγωγὴν ὀρισμένων ἀτόμων. Ἐκ τῶν μουμπασίρηδων τούτων ἄλλοι μὲν λαμβάνουν ὡς μουμπασιριγιέ²⁴⁴ 50 καὶ 100 γρόσια, ἄλλοι δὲ διαμένοντες ἕνα καὶ δύο μῆνας εἰς τὸ βιλαγιετιόν των²⁴⁵ σκηνοθετοῦν τῇ ὑποκινήσει ἐνίων φαύλων καὶ ἀπατεῶνων διαφόρους ὑποθέσεις. Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἕτερος κλητῆρ ἐκ Χάνδακος μὲ νέον μουγιουρουλντι κρούπτονται οἱ φαῦλοι καὶ ἀπατεῶνες καὶ τότε οἱ δύο κλητῆρες συναγωνίζονται εἰς τὴν ἐξεύρεσιν διαφόρων ψευδολογιῶν καὶ τεχνασμάτων καὶ προσπαθοῦν νὰ ἐνοχοποιήσουν τοὺς πολυπαθεῖς καὶ τλήμονας ἐναγομένους καὶ νὰ τοὺς ὑποβάλλουν εἰς διάφορα πρόστιμα. Αἱ τοιαῦται δὲ διαβολαὶ καὶ ἡ ἐπιβολὴ τῶν προστίμων γίνονται πλέον κατὰ σύστημα. Εἰς μάλιστα κλητῆρ, ὀνόματι Χασάν Ἀγᾶς, ἐλθὼν ἀλληλοδιαδόχως δύο φορὰς ἐκ Χάνδακος καὶ διαμείνας ἐπὶ ἕνα καὶ δύο μῆνας, διὰ διαφόρων ψευδολογιῶν καὶ συκοφαντιῶν κατὰ τῶν δυστυχῶν ραγιαδῶν, προέβη εἰς ἐπιβολὴν προστίμων καὶ δι' ἀλλεπαλλήλων μουγιουρουλτιῶν, περιλαμβανόντων πλείστας ὅσας διαβολὰς καὶ δολοπλοκίας, ἔκαμε νὰ ἔλθουν τόσοι ἄλλοι κλητῆρες, οἱ ὅποιοι κατετυράνησαν καὶ ὕβρισαν ὄχι μόνον τοὺς ἐπαγγελματίας ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν διοικητὴν καὶ ὀλόκληρον τὸν λαὸν τοῦ βιλαγιετίου. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ὑπηρέτης του ἐξελθὼν μίαν ἡμέραν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐχρησιμοποίησε χυδαίαν γλῶσσαν κατὰ μερικῶν εὐνοπολήπτων προσώπων. Ὅταν δὲ ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ βιλαγιετίου μετέβησαν ἐν σώματι εἰς τὴν Πόρταν τοῦ Πασᾶ²⁴⁶ διὰ νὰ καταστήσουν γνωστὸν εἰς τὸν Χάνδακα τὴν τοιαύτην διαγωγὴν τοῦ κλητῆρος, ὕβρισεν οὗτος ἅπαντας τοὺς προσελθόντας διὰ χυδαιοτάτων ὕβρεων.

Καθιστῶντες γνωστὸν οἱ δυστυχεῖς οὗτοι διὰ τῆς αἰτήσεώς των ταύ-

---

βερνήσεως, τοῦ Πασᾶ ἢ ἄλλης τινὸς δημοσίας ἀρχῆς πρὸς ἐκτέλεσιν διαταγῆς τινός, κλήτευσιν καὶ προσαγωγὴν προσώπων εἰς τὸ Διβάνιον ἢ εἰς τὸ Ἱεροδικεῖον ἢ ἀναγγελίαν χαρμοσύνου τινὸς εἰδήσεως. Οἱ αὐτοὶ ἐφρόντιζον διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως καὶ τῆς πειθαρχίας ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Περὶ τῆς μάστιγος ταύτης τῶν μουμπασίρηδων βλ. Ἄ θ. Ὑ ψ η λ ἄ ν τ ο υ, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 743, P a k a l i n, ἐν λ. Mübaşir καὶ «Κρητικά Χρονικά», τ. Ζ', σ. 252 ἐνθα γίνεται μνεία περὶ ἀποστολῆς τὸ 1820 «καθάζη μουμπασίρη» εἰς Σφακιά· πρβ. καὶ ὑποσ. 29 κ.έξ.

²⁴³) Ἐγγράφους διαταγᾶς.

²⁴⁴) Ἀμοιβὴ τοῦ μουμπασίρη. Βλ. περὶ τῶν χρησιμοποιουμένων ὑπὸ τῶν μουμπασίρηδων μεθόδων διὰ τὴν εἰσπραξιν περισσοτέρας ἀμοιβῆς Ἄ θ. Ὑ ψ η λ ἄ ν τ η ν, σ. 743, 744, P a k a l i n, ἐν λ. Mübaşiriyye καὶ «Κρητικά Χρονικά», τ. Ζ', σ. 252.

²⁴⁵) Βλ. τὰς ὑπ' ἀριθ. 45 καὶ 78 ὑποσ.

²⁴⁶) Εἰς τὸ Διοικητήριον.

της τὰ δεινοπαθήματά των, αἰτοῦνται ὅπως ἐξ οἴκτου καὶ εὐσπλαγχνίας πρὸς αὐτούς, ἐπιτραπῆ ἀπὸ σήμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἢ μεταφορὰ τῶν ἀναγκαιούτων σιτηρῶν ὡς καὶ πρότερον καὶ νὰ μὴ ἐμποδίζονται ὑπὸ τῶν διοικητῶν οἱ μεταφέροντες σιτηρὰ εἰς Ρέθυμνον, νὰ μὴ ὑφίστανται ἐπιθέσεις κατὰ τὴν μεταφορὰν, νὰ μὴ ἔρχονται ἐκ Χάνδακος κλητῆρες χωρὶς νὰ ὑπάρχουν ἐνάγοντες καὶ δι' ὑποθέσεις καὶ ἀγωγὰς σκηνοθετημένας καὶ ἐσοχδιασμένας· ἂν δὲ παρασιτῆ ἀνάγκη ἀποστολῆς τοιούτου νὰ καταβάλλεται ἢ ἀμοιβή του ἐκ μέρους τοῦ ἐνάγοντος καὶ νὰ ἐπιστρέφῃ οὗτος ἀμέσως οἴκαδε, νὰ μὴ ταλαιπωροῦν καὶ κατατυραννοῦν κατ' οὐδένα λόγον οἱ κλητῆρες τοὺς πτωχοὺς ραγιάδες νὰ μὴ τοὺς συλλαμβάνουν ἄνευ αἰτίας τινὸς νὰ τοὺς φυλακίζουν καὶ τοὺς ἀρπάζουν τὰ χρήματά των, νὰ μὴ τοὺς ὑποβάλλουν ἀδίκως εἰς καταναγκαστικὰ ἔργα, νὰ μὴ ταλαιπωροῦν διὰ μηδαμινὰ καὶ ἀνύπαρκα πράγματα τοὺς ραγιάδες καὶ νὰ ἐκδοθῆ ἐκ νέου αὐτοκρατορικὴ διαταγή, κεκοσμημένη δι' αὐτοκρατορικοῦ χατίου²⁴⁷ διὰ τῆς ὁποίας νὰ διακανονίζονται ὁριστικῶς καὶ ἅπαξ διὰ παντὸς πάντα ταῦτα τὰ ζητήματα.

Ὅταν κατὰ τὸ 1155²⁴⁸ οἱ ραγιάδες τοῦ Χάνδακος δι' ἀναφορᾶς των²⁴⁹ παρεπονέθησαν καὶ διεξετραγώδησαν τὰ δεινοπαθήματά των ὅτι ὁ Χασάν, Κετχουντιᾶς τοῦ τέως διοικητοῦ τοῦ Χάνδακος Ἐμποῦ Μπεκῆρ Πασᾶ²⁵⁰ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ντιζνιάρη τοῦ Χάνδακος Ἰσμαήλ²⁵¹

²⁴⁷) Βλ. ὑποσ. 125.

²⁴⁸) 1742 μ. Χ.

²⁴⁹) Δὲν εὐρίσκεται κατακεχωρισμένη εἰς τοὺς κώδικας τοῦ Ἱεροδικείου Ἡρακλείου.

²⁵⁰) Θὰ πρόκειται περὶ τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸν ἀνέκδοτον κατάλογον τῶν πασάδων Μ. Κάστρου τοῦ Γ. Νικολετάκη, ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 38 «Σιλικτάρ Μπεκίρ». Βλ. περὶ αὐτοῦ Τ.Α.Η. Κῶδ. 137ος, σ. 119 καὶ 121.

²⁵¹) Εἶναι ὁ τρίτος κατὰ σειρὰν, κληρονομικῶ δικαιώματι Ντιζνιάρη (φρούραρχος) τοῦ Μ. Κάστρου. Ὁ πάππος τούτου διατελέσας σιλιχτάρης (ὑπασπιστής) τοῦ ἀφιερωτοῦ τῶν Σφακίων, τούρκου ἀρχιστρατήγου Δελῆ ἢ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, διωρίσθη ἅμα τῇ ἀλώσει τοῦ Μ. Κάστρου (1669) πρῶτος φρούραρχος. Ὑπῆρξεν οἰκογένεια δυναστῶν καὶ καταπιεστῶν τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου. Ἐκέκτητο πάμπολλα φέουδα, ὅπως τὸ χωρίον Μελιδόνι Μυλοποτάμου, τὰ χ. Σίλαμος καὶ Μαλάδες Τεμένους, τὸ ἥμισυ τοῦ ὄροπεδίου Λασιθίου, πολλὰ ἀκίνητα εἰς τὸ χ. Κριτσᾶ Μεραμπέλλου καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ ἐνταῦθα σημειούμενος Ἰσμαήλ Ἀγᾶς μετέτρεψε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρονίκου τοῦ Μ. Κάστρου εἰς βαλανεῖον, τὸ γνωστὸν ὡς «Ντιζνιάρ Χαμάμι». Ἐκτισε καὶ τέμενος ἐπ' ὀνόματί του ἐν Μ. Κάστρω εἰς θέσιν Ἰμικρὸν ἀπέχουσαν ἀπὸ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας τῆς «Παναγίας τοῦ Σπάνια». Ὁ ἐκ τῶν ἀπογόνων τῆς οἰκογενείας ταύτης Ἀλῆ Μπεγάκης κατέσκαψε καὶ κατερήμωσε τό τε χωρίον Σίλαμος καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου, ἐκδιώξας τοὺς χριστιανούς ἐκ τοῦ

καί τινων ἄλλων ὁμογνωμόνων των ὑποβάλλον ἀυτοὺς εἰς πρόστιμα, πωλοῦν τὰ κτήνη, τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν καὶ ὅτι οἱ διὰ διαφορῶν δολοπλοκιῶν καὶ σκηνοθεσιῶν προσαγόμενοι διὰ διαταγῆς τοῦ Πασᾶ εἰς Χάνδακα ραγιάδες, μετὰ τὴν ἀνάκρισιν των δεσμεύονται εἰς τὸ τομροῦκι²⁵² καὶ δὲν ἀπολύονται ἐκεῖθεν, ἐὰν δὲν καταβάλλουν πρόστιμον ἄλλος 500, ἄλλος 600 καὶ ἄλλος 50 γρόσια, ὅτι ὅταν εὐρεθῇ ἄτομόν τι δολοφονηθέν, λαμβάνουν ἀπὸ κάθε ραγιάν 20 παράδες διὰ φόρον αἵματος· ὅτι δι' ἔρευναν τῶν τυφεκίων λαμβάνουν 17 παράδες, διὰ τὴν φύλαξιν τῶν πέργων 17 παράδες καὶ εἰσφορὰν δι' ἀξίαν ἀσβέστου ἐπιδιορθώσεως τῶν φρουρίων 20 παράδες ἀπὸ κάθε ἄτομον, ὅτι παρὰ

χωρίου τούτου καὶ σφετερισθεῖς τὰ ἀκίνητά των κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1866. Βλ. περὶ τῆς οἰκογενείας ταύτης, Τ.Α.Η. Κῶδ. 38ος, σ. 217, 218, 227, 283, 340, 351, 352, 360 καὶ ἀλλαχοῦ. Κῶδ. ἀφιερωτηρίων σ. 15 ἔνθα τὸ ἀφιερωτήριο τοῦ τεμένους του. Evliya Çelebi, τ. 8ος, σ. 380, «Χριστιανική Κρήτη», τ. 2ος, σ. 66, Περιοδ. «Κρητικὸς Λαός», σ. 174, Πρακτικίδης, σ. 4, 6 καὶ 11, «Κρητικὰ Χρονικά», τ. 1ος, σ. 195 καὶ τ. 8ος, σ. 15, Ἐφημερίς «Πατρίς» Ἡρακλείου, ἀριθ. φύλλων 2482, 2483 καὶ 2484 τῆς 11ης, 12ης, καὶ 13ης Μαρτίου 1955 καὶ Ὁδηγὸν Ἱστορικοῦ Μουσείου Κρήτης, Ἡράκλειον 1953 σ. 25, ἔνθα ἡ ἐν τῷ Μουσείῳ ἐπιτύμβιος στήλη ἀνήκει εἰς τὸν πρῶτον φρούραρχον τοῦ Μ. Κάστρου Γιουσούφ Ἀγᾶ, καὶ οὐχὶ εἰς τὸν ὑποσπιστὴν αὐτοῦ.

²⁵²) «Reaya yî to mruğ a vurub». Tomruk, ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ δεσμοτήριο ἢ ἡ φυλακή, ὅπου οἱ κρατούμενοι ἔμενον ἐλεύθεροι ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χώρου. Εἰς τοὺς στρατῶνας τῶν γενιτσάρων ὁ τόπος ἀποθηκεύσεως τοῦ κρέατος ἐλέγετο ἐπίσης τομρούκ, ἐν Ἀνατολῇ δὲ ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδίδετο εἰς τὴν γνωστὴν ποδοκάκην τὴν χρησιμοποιουμένην πρὸς τιμωρίαν τῶν ἀμελῶν καὶ ἀτακτούντων μαθητῶν. Πλὴν τούτων, τὸ τομροῦκ ἦτο εἶδος βασανιστηρίου ἀποτελουμένου ἐκ δύο κεχωρισμένων χονδρῶν ξύλων μὲ δύο ὀπὰς, ἐντὸς τῶν ὁποίων διερχόμενοι ἐκλείοντο στερεῶς οἱ πόδες τοῦ βασανιζομένου, ὄντος ὑποχρεωμένου νὰ ἴσταιται ἢ νὰ εὐρίσκειται ὕπτιος καὶ πολλάκις πρηνηδόν. Τὸ τομρούκ ἀπετελεῖτο καὶ ἐκ δύο κοίλων κορμῶν δένδρου, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐκλείετο ὀλόκληρον τὸ σῶμα τοῦ βασανιζομένου, ἀφιεμένου ἐλευθέρου μόνον τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Τὸ τομρούκ τοῦ Μ. Κάστρου εὐρίσκετο ἐγκατεστημένον εἰς τὸν Μ. Κοῦλεν. Εἰς τὸ βασανιστήριο τοῦτο προφανῶς ὑπεβλήθη καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 Δασκαλογιάννης. Βλ. Μ π ἄ ρ μ π α Π α ν τ ζ ε λ ι ο ῦ, ἔνθ. ἄνωτ. σ. 41, στ. 805.

πιάνουν καὶ κατεβάζουν τον κάτω στὸ τιμουροῦκι

Εἰς τοὺς κώδικας τοῦ Τ.Α.Η. ὑπάρχουν αἰτήσεις χριστιανῶν πρὸς τὸν Πασᾶν τοῦ Μ. Κάστρου, βασανιζομένων ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας εἰς τὸ τομρούκ τοῦ Μ. Κοῦλε καὶ αἰτούντων τὴν ἀπαλλαγὴν των. Περὶ τοῦ βασανιστηρίου τούτου βλ. Πράξεις Ἀποστόλων, ιστ' 24, ἔνθα ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ ὁ συνοδὸς αὐτοῦ Σίλας ὑπέστησαν τὸ μαρτύριον τοῦτο εἰς τὴν πόλιν τῶν Φιλίππων «καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο εἰς τὸ ξύλον». Περβ. P a k a l i n, ἐν λ. Salma Tomruk, K â m i l K e r e c i, ἔνθ. ἄνωτ. ἐν λ. Tomruk καὶ Κ. Σ ἄ θ α, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τ. 3ος, σ. λε' τοῦ προλόγου.

τὰ ἔκπαλαι εἰωθότα λαμβάνουν ἀπὸ κάθε χωρίον 500 ὀκάδες ἐλαιόλαδον καὶ ὅτι ὁ πρόεδρος τῶν κρεωπωλῶν λαμβάνει ἀπὸ κάθε χωρίον 3 πρόβατα, τότε κατὰ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς Τζεμαζιελεβέλ τοῦ ἔτους 1155²⁵³ ἐξεδόθη ἱερὰ διαταγὴ²⁵⁴ ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ Χάνδακος, πρὸς τοὺς Ἱεροδίκας τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ὅπως μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν ραγιάδων καταβολὴν τοῦ ἱεροῦ κεφαλικοῦ φόρου, τῶν συνήθων κανονικῶν φόρων, τῆς ἱερᾶς δεκάτης καὶ τῶν κατ' ἔθος δοσιμάτων, ὡς ἀναφέρονται ταῦτα ἐν τῷ σχετικῷ καταστίχῳ καὶ ἐντέλλονται δι' αὐτοκρατορικῶν διαταγῶν, νὰ μὴ ταλαιπωροῦνται καὶ καταδυναστεύωνται οὗτοι καὶ νὰ μὴ ἀπαιτοῦν παρ' αὐτῶν οὔτε ἓνα ὀβολόν.

Ἐπειτα πάλιν, κατὰ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Ρετζέπ τοῦ ἔτους 1155²⁵⁵, κατόπιν ἀναφορᾶς ἀπάντων τῶν κατοίκων τῆς νήσου εἶχεν ἐκδοθῆ ἑτέρα ἱερὰ διαταγὴ²⁵⁶ ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς Ἱεροδίκας τοῦ Χάνδακος, τῶν Χανίων, τῆς Ρεθύμνης καὶ τοὺς λοιποὺς Ἱεροδίκας τῆς νήσου, διὰ τῆς ὁποίας διετάσσοντο οὗτοι λίαν αὐστηρῶς, ὅπως μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν ραγιάδων τῆς Κρήτης ἀπότισιν τῶν δυνάμει ἱερῶν διαταγῶν ἐπιβεβλημένων αὐτοῖς δοσιμάτων νὰ μὴ ἐπιβαρύνωνται μὲ ἄλλας ὑποχρεώσεις, νὰ μὴ λαμβάνουν παρ' αὐτῶν 150 γρόσια δι' ἕκαστον αὐτοκτονοῦντα ὡς φόρον αἵματος καὶ μολονότι δὲν προέβησαν εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν ἐκκλησιῶν των ἄνευ σχετικῆς ἀδείας, οὔτε ἔδωσαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς κουρσάρους σιτηρὰ, νὰ μὴ συλλαμβάνωνται ἀναιτίως καὶ ρίπτωνται εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἐπιβάλλωνται εἰς αὐτοὺς πρόστιμα μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι δῆθεν «ἐπιδιορθώσατε τὴν ἐκκλησίαν σας καὶ ἐπωλήσατε σιτηρὰ εἰς τοὺς κουρσάρους», νὰ μὴ λαμβάνουν ἀπὸ κάθε ἄτομον 20 παράδες δι' εἰσφορὰν καυσοξύλων, ἑτέρους 20 παράδες διὰ τὴν φρούρησιν τῶν πύργων, διὰ τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν φρουρίων 20 παράδες, νὰ μὴ ὑποχρεοῦνται εἰς τὴν μεταφορὰν κάθε ἡμέραν 18 φορτίων χιόνος τὴν ἐποχὴν τοῦ θέρους, οὔτε νὰ ταλαιπωροῦνται καὶ καταδυναστεύωνται διὰ τὴν μεταφορὰν ἑνὸς ἢ δύο φορτίων χιόνος διὰ μερικοὺς ἀξιωματούχους, νὰ μὴ λαμβάνη παρ' αὐτῶν καταπιεστικῶς ὁ πρόεδρος τῶν κρεωπωλῶν 4 καὶ 5 πρόβατα ἀντὶ ἑνὸς γροσίου, οὔτε νὰ ὑφίστανται παρὰ τοὺς κανονισμοὺς καὶ τὸν Ἱερὸν Νόμον, παρομοίας φύσεως καταπιέσεις καὶ ἀρθῶν τῶν κεφαλῶν τῶν πτωχῶν ραγιάδων αἱ τοιαῦται καταπιέσεις καὶ τυραννίαι καὶ νὰ προστατευθοῦν καὶ τύχουν ὑποστηρίξεως ἀπὸ τοὺς δυνάστας καὶ τοὺς καταπιεστιάς.

²⁵³) 8 Ἰουλίου 1742 μ. Χ.

²⁵⁴) Δὲν ἀνευρέθη παρομοία διαταγὴ εἰς τοὺς κώδικας τοῦ Τ.Α.Η.

²⁵⁵) 20 Σεπτεμβρίου 1742 μ. Χ.‡

²⁵⁶) Δὲν ἀνευρέθη.

Καὶ ἄλλοτε, κατὰ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Σιαμπὰν τοῦ ἔτους 1155²⁵⁷, κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ τέως Ρεῖσουλκιουτὰπ²⁵⁸ καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν ὀριστικοῦ διακανονισμοῦ καὶ ὅπως ληφθῆ ὡς ρυθμιστικὸς κανὼν τῶν ὑποθέσεων τούτων, εἶχε ληφθῆ ἀπόφασις καὶ ἐξεδόθη τότε ἱερὸν χάρτιον ὑπὸ τοῦ δεσπότη καὶ αὐτοκράτορος ἑξαδέλφου μου ἀειμνήστου Σουλτὰν Μαχμούτ²⁵⁹, ἃς εἶναι εὐώδης ὁ τάφος αὐτοῦ, κεκοσμημένον διὰ τῆς αὐτογράφου αὐτοῦ φράσεως «ἐνεργείσθω συνωδὰ»²⁶⁰ ἐν τῷ ὁποίῳ διελαμβάνοντο ὅπως συνεχισθῆ ἡ ἐξαγωγή σιτηρῶν ἐκ Χάνδακος εἰς ἐπαρκῆ ποσότητα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιφερείας Ρεθύμνης, καθ' ὃν τρόπον ἐγένετο αὕτη ἀνέκαθεν, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως μὴ ἐπιτρέπεται ἡ ἐξαγωγή οὔτε ἐνὸς κόκκου σιτηρῶν ἔξω τῆς νήσου, γίνηται ἔλεγχος καὶ ἐπαγρύπνησις καὶ τιμωρῶνται ἀυστηρότατα οἱ τολμῶντες διὰ τινος μέσου νὰ πωλῶσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς κουρσάρους ἢ εἰς συμβεβλημένα μεθ' ἡμῶν κράτη σιτηρά, νὰ μὴν ἀποσιτέλλωνται μουμπασίρηδες ἐκ Χάνδακος τῆ ὑποκινήσει ὠρισμένων προσώπων ἐχόντων ἀποκλειστικὸν σκοπὸν τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον καὶ χωρὶς νὰ ὑφίστανται ἐνάγοντες, ὅταν δὲ παρίσταται ἀνάγκη διορισμοῦ μουμπασίρη ἐκ μέρους τοῦ ἐνάγοντος νὰ ἐλέγχεται εἰς ποίαν πλευρὰν εὐρίσκεται ὁ ἐναντιούμενος καὶ νὰ καταβάλλεται ἡ ἀμοιβὴ τοῦ κλητῆρος ἐκ μέρους τούτου, παραπεμπομένης εἶτα τῆς ὑπὸ ἐκδίκασιν ὑποθέσεως ὅπου δεῖ, νὰ μὴ ὑποβάλλουν οἱ κλητῆρες τοὺς δυστυχεῖς ραγιάδες εἰς πρόστιμα, νὰ μὴ τοὺς συλλαμβάνουν καὶ τοὺς φυλακίζουν εἴτε τοὺς ἐξαναγκάζουν εἰς πληρωμὴν τῶν ὀφειλομένων ἄνευ ἀδείας ἢ σχετικῆς ἱεροδικαστικῆς ἀποφάσεως, νὰ μὴ λομβάνουν παρ' αὐτῶν ἀδίκως χρήματα, νὰ μὴ ἐγκαθίστανται καὶ καταλύουν, ὅταν ἀποσταλοῦν εἰς τι μέρος, εἰς τὰς οἰκίας τῶν πτωχῶν τούτων ραγιάδων ὅπου διαμένουν οὔτοι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των, νὰ μὴ λαμβάνουν δωρεὰν τὰς ζωοτροφίας καὶ τὰ σιτηρά των ἀλλὰ νὰ προστατεύουν τοὺς ραγιάδες, νὰ ἐπιστρέφουν ἀμέσως οἴκαδε εὐθὺς ὡς διεκπεραιώσουν τὴν ἐργασίαν των καὶ νὰ μὴ ταλαιπωροῦν καὶ καταδυναστεύουν τούτους μὲ εἰσφορὰς καὶ ἐπιβαρύνσεις ἤδη καταργηθείσας.

Ἐπειδὴ δέ, ὡς μοὶ γίνεται γνωστόν, λόγῳ τοῦ εὐτυχοῦς γεγονότος

²⁵⁷) 19 Ὀκτωβρίου 1742 μ. Χ.

²⁵⁸) Ὁ ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Διβανίου, ὑπέχων θέσιν καὶ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Βλ. Ἀ. Θ. Ὑψηλάντην, σ. 737, Marquis de Bonnac, Memoire Historique...Paris MDCCCXCIV, σ. XXXI ὑποσ. 1. Πρβ. Ρακαλίη, ἐν λ. Babiâli καὶ Reis - ül - Küttar.

²⁵⁹) Σουλτὰν Μαχμούτ Ἀ', υἱὸς Σουλτὰν Μουσταφᾶ Β', βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 1730 - 1754 μ. Χ.

²⁶⁰) Βλ. ὑποσ. 125.

τῆς ἀναρρήσεώς μου εἰς τὸν θρόνον²⁶¹ ἐπιβάλλεται ἡ ἀνανέωσις καὶ ἐκ μέρους μου τῆς ὡς εἴρηται ἱερᾶς διαταγῆς, ὑποβάλλεται δὲ ἡ παράκλησις ὅπως ἐκδοθῆ βάσει τῆς προηγουμένης ταύτης νέος ἱερὸς ὀρισμός μου, ὡς ἐκ τούτου ἐγένετο ἔρευνα εἰς τὰς ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ διβανίῳ μου φυλασσομένας ἀποφάσεις, ὅπου πράγματι εὐρέθη κατακεχωρισμένη ἢ τότε ἐκδοθεῖσα ἱερὰ διαταγή, συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ὁποίας συνετάχθη ἢ παροῦσα ὅπως ἐνεργήσητε συνφωδὰ ταύτη.

Ἐντέλλομαι ἅμα τῇ λήψει τοῦ ἱεροῦ τούτου ὀρισμοῦ μου ὅπως συμμορφούμενοι πρὸς τὸ ἱερὸν αὐτῆς περιεχόμενον ἐνεργήσητε δεόντως, οὐδαμῶς ἀφισιάμενοι τῶν ἐν αὐτῷ διατασσομένων.

Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερὸν μου σύμβολον πιστεύετε.

Ἐγράφη κατὰ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Σιεβάλ τοῦ ἔτους χίλια ἑκατὸν ἑβδομήκοντα τέσσαρα²⁶².

Ἐκ τῆς περιφρουρήτου Ἰσλαμπόλ²⁶³

33.

Κῶδ. 8ος, (3ος) σ. 353.

Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Μουχαφίζην τοῦ Χάνδακος καὶ τοὺς Ἱεροδίκας τῶν Χανίων καὶ τῶν Σφακίων²⁶⁴.

Γενέσθω ὑμῖν γνωστὸν διὰ τῆς παρούσης αὐτοκρατορικῆς μου δια-

²⁶¹) Τὸ παρὸν αὐτοκρατορικὸν χάτιον ἐξεδόθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σουλτάν Μουσταφᾶ Γ', υἱοῦ τοῦ Σουλτάν Ἀχμέτ Γ', βασιλεύσαντος ἀπὸ τοῦ 1757 - 1774 μ. Χ.

²⁶²) 22 Μαΐου 1761 μ. Χ.

²⁶³) Κυριολεκτικῶς: Ἐκεῖ ὅπου ἀφθονεῖ τὸ στοιχεῖον τοῦ Ἰσλάμ. Εἰς πάντα τὰ πρὸ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Σουλτάν Μουσταφᾶ Γ' (βλ. ὑποσ. 261) ἐκδοθέντα φερμάνια ἀναφέρονται στερεοτύπως αἱ λέξεις «Konstantiniye el mahiruse» (ἐκ τῆς περιφρουρήτου Κωνσταντινουπόλεως) ἢ «Bemakami» Konstantiniye» (ἐκ τῆς ἐν Κωνστ. ἑδρας) ἢ ἀπλῶς «Konstantiniye», ὡς τόπος ἐκδόσεώς των. Ὁ Σουλτάνος ὅμως οὗτος ἠθέλησε νὰ μετατρέψῃ τὴν τουρκικὴν ὀνομασίαν τῆς Κωνστ. Istanbul εἰς Islambol, τὸ ἴδιον δὲ ἔπραξε καὶ διὰ τὰ ἐπὶ τῆς βασιλείας του κολέντα νομίσματα. Βλ. σχετ. Ἀθ. Ὑψηλάντην σ. 728.

²⁶⁴) «Hanya ve Istakya Kadiları». Διὰ πρώτην φορὰν ἐν τῷ παρόντι ἐγγράφῳ γίνεται λόγος περὶ Καδῆ (Ἱεροδίκου) Σφακίων. Ἀσφαλῶς θὰ ἐννοῆ τὸν Μουτεβελῆν τῆς ἐπαρχίας ἢ τὸν Ἀγᾶν αὐτοῦ, ὅστις, πλὴν τῶν ἄλλων, ἐξετέλεθη καὶ χρέη Ἱεροδικαστοῦ διακανονίζων τὰς διαφορὰς καὶ ὑποθέσεις τῶν Σφακιωτῶν. Ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐνταῦθα δημοσιευομένων ἐγγράφων, εἰς περιπτώσεις φόνων καὶ ἐπιβολῆς θανατικῆς ποινῆς, εἰς τὴν πρὸ τοῦ 1770 περίοδον, ἀρμόδιος ἦτο ὁ πλησιέστερος πρὸς τὴν ἐπαρχίαν Ἱεροδίκης, ὅστις πάλιν ἀνέθετε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως εἰς τὸν ζαμπίτην (βλ. ὑποσ. 94), ἢ τὸν Ἀγᾶν ἢ Σούμπασην τῆς περιφερείας (βλ. ὑποσ. 15 καὶ 19), ὅτε ἡ ὑπόθεσις κα-

ταγῆς ὅτι οἱ ραγιάδες τῆς ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ κειμένης ἐπαρχίας τῶν Σφακίων, ὑπαγομένης εἰς τὰ βακούφια τοῦ ἀειμνήστου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, δι' ἀναφορᾶς των ἀλευθυνθείσης πρὸς τὸ αὐτοκρατορικόν μου διβάνιον καθιστοῦν γνωστὸν ὅτι μολονότι ἐξ εὐμενείας πρὸς αὐτοὺς ἐμειώθη ὁ ἱερὸς κεφαλικὸς των φόρος καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας αὐτῶν ὑψηλὴ ἱερὰ αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ μου²⁶⁵, ἐν τούτοις μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν καταβολὴν τοῦ κεφαλικοῦ των φόρου συμφώνως πρὸς τὴν ὑψηλὴν ταύτην διαταγὴν καὶ πρὸς τὸν ἐσχάτως γινόμενον διακανισμόν τῆς πληρωμῆς του, γνωρίζουν ὅτι πιέζονται πάλιν νὰ καταβάλλουν περισσότερα τῶν καθωρισθέντων καὶ παρακαλοῦν ὅπως ἐκδοθῆ νέα ἱερὰ διαταγὴ μου ἀπαγορεύουσα τὰς καταπιέσεις ταύτας.

Κατόπιν τούτου ἠρευνήθησαν τὰ ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ λογιστηρίῳ κατάστιχα τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ὅπου συμφώνως πρὸς τὴν ὑποβληθεῖσαν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν ἀναφέρεται ὅτι²⁶⁶ ἀπὸ τοὺς ραγιάδες τοῦ εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς νήσου Κρήτης καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σφακίων κειμένου βακουφίου τοῦ ποτὲ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ εἰσεπράττοντο ἐκ μέρους τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Βακουφίου, διὰ τὰ παραγόμενα ὑπ' αὐτῶν προϊόντα καὶ τοὺς λοιποὺς φόρους των καὶ παρεδίδοντο συμφώνως πρὸς τοὺς ὅρους τοὺς καθωρισθέντας ὑπὸ τοῦ ἀφιερωτοῦ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἱεροῦ Δώρου, διατιθέμενα ὑπὲρ τῶν κατοίκων τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, εἰησίως καὶ κατ' ἀποκοπὴν 5000 γρόσια ὡς κεφαλικὸς φόρος. Ὅταν ὁμως κατὰ τὸ ἔτος 1102²⁶⁷ ἀπεφασίωθη ὅπως ὅλοι οἱ ραγιάδες τῆς θεοφρουρήτου ἐπικρατείας μου καταβάλλουν βάσει δελτίων τὸν κεφαλικὸν των φόρον, τότε διὰ φερμανίου διετάχθη ὅπως ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν τῶν Σφακίων εἰσπράττεται ὁ μὲν κατ' ἀποκοπὴν φόρος τῶν 5000 γροσίων ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ὁ δὲ ἐπὶ τῶν προϊόντων ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Βακουφίου. Μολονότι δὲ μέχρι τοῦ ἔτους 1159²⁶⁸ ἐξηκολούθησεν ἡ εἴσπραξις τῶν φόρων τούτων κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὁ κατὰ τὰ μέσα ὁμως τοῦ ἔτους 1158²⁶⁹ διορισθεὶς τέως Δεφτερδάρης

τέληγεν εἰς συμβιβασμόν διὰ πληρωμῆς τοῦ φόρου αἵματος. Παρὰ ταῦτα ὁμως αἱ ἐπεμβάσεις τῶν Ἱεροδικῶν καὶ ἀξιωματάρχων, ἀποβλεπόντων μᾶλλον εἰς χρηματισμόν, δὲν ἔλειπον. Βλ. σχετ. τὰ ἐνταῦθα δημοσιευόμενα ὑπ' ἀριθ. 31, 36 καὶ 38 ἔγγραφα. Πρβ. διὰ τὴν μετὰ τὸ 1776 περίοδον «Κρητικὰ Χρονικά», τ. 7ος, σ. 248, 249, 250 - 252 καὶ Περιοδ. Δελτίον Κρητικ. Φιλολογ. Συλλόγου Χανίων, σ. 162 καὶ ὑποσ. 13 τῆς εἰσαγωγῆς.

²⁶⁵) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 31 ἔγγραφο.

²⁶⁶) Ἐπαναλαμβάνεται ὑπὸ τύπον *telhis* (βλ. ὑποσ. 234) τὸ κείμενον τοῦ ὑπ' ἀριθ. 31 ἔγγράφου.

²⁶⁷) 1690 μ. Χ.

²⁶⁸) 1746 μ. Χ.

²⁶⁹) 1745 μ. Χ.

τῆς Κρήτης ἀποβιώσας Ριζβάν Ὀγλοῦς²⁷⁰, ἐκ λόγων καθαρῶς συμφεροντολογικῶν καὶ προσεταιρισμοῦ τῶν ἀνωτέρων, κατώρθωσε διὰ μέσου τοῦ γιαζιτζῆ²⁷¹ νὰ προσεγγίσῃ τὸν τότε Ἄγᾶν τῆς Πύλης τῆς Εὐδαιμονίας μου Χατζῆ Μπεσήρ Ἄγᾶν²⁷² καὶ δι' ἀπατηλῶν εἰσηγήσεων, ὅτι δῆθεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1102, ὅτε ἤρχισε νὰ εἰσπράττειται ὁ κεφαλικὸς φόρος τῶν ραγιάδων τῶν Σφακίων ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου, ἐκκρεμεῖ ἢ καταβολὴ τοῦ Ἱεροῦ Δώρου καὶ ὅτι καταβάλλεται οὗτος ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ ταμεῖον τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, ὅτι δῆθεν ἠϋξήθη ὁ πληθυσμὸς τῆς ἐπαρχίας ταύτης καὶ ἐὰν διενέμοντο τὰ δελτία τοῦ κεφαλικοῦ φόρου κατ' ἄτομον θὰ εἰσπράττειτο περισσότερος κεφαλικὸς φόρος, ἐπέτυχεν νὰ ἐπιβαρύνῃ τοὺς ραγιάδες τῶν Σφακίων καὶ νὰ διανείμῃ κατὰ τὸ ἔτος 1159, διὰ νέας προσθήκης ἐγγραφείσης εἰς τὸ κονδύλιον τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τῆς νήσου, 1357 δελτία κεφαλικοῦ φόρου τριῶν κατηγοριῶν²⁷³, ἀναβιβάσας οὕτω τὸ ποσὸν τοῦ δώρου ἀπὸ τὸ ἀρχικῶς καθορισθὲν ὑπὸ τοῦ ἀφιερωτοῦ τῶν 5000 γροσίων εἰς 7500 γρόσια, πλὴν τῶν ἐξόδων γραφικῆς ὕλης καὶ προσωπικοῦ. Ἐπέτυχεν ὁμοίως νὰ θεωρηθῆται τοῦτο ὡς ἀντίκρουσμα τῶν 5000 γροσίων καὶ νὰ εἰσπράττειται παρὰ τῶν ἐκάστοτε Δεφτερδάρηδων τῆς νήσου καὶ νὰ παραδίδεται εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων ὑπὲρ τῶν ὁποίων καὶ ἐνεγράφη ὑπ' αὐτοῦ ὡς διζακλίκιον²⁷⁴. Κατώρθωσεν ἐπίσης τότε οὗτος τὴν ἔκδοσιν ἱερᾶς διαταγῆς κεκοσμημένης δι' ἱεροῦ αὐτοκρατορικοῦ χατίου²⁷⁵.

Ὅταν ὅμως, ὀλίγον μετὰ τὴν κατόπιν μυρίων βιαιοπραγιῶν καὶ καταπιέσεων ἔναρξιν τῆς διανομῆς καὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν νεωστὶ προστεθέντων δελτίων τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ Ἄγᾶ τῆς Πύλης τῆς Εὐδαιμονίας μου Χατζῆ Μπεσήρ Ἄγᾶ καὶ εἰς τὴν θέσιν τούτου ἀνῆλθεν ὁ ἐκτελεσθεὶς Μπεσήρ Ἄγᾶς²⁷⁶, τότε κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ὑπηρεσίας τούτου μετέβησαν εἰς τὴν Βασιλεύουσαν μερικοὶ ἐκ τῶν ραγιάδων τῶν Σφακίων πρὸς ἔκθεσιν τῶν παραπόνων των καὶ διεκτραγώδησιν τῶν δεινοπαθημάτων των. Τότε ὁ Ἄγᾶς οὗτος ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἔρριψεν εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἄλλους δι' ἀπειλῶν καὶ ἐκφοβισμῶν ἠνάγκασεν καὶ ἔλαβε παρὰ τῶν χειρῶν των πιεσικῶς καὶ τυραννικῶς ἔγγραφον ὁμολογίαν ἀποδοχῆς, τῶν παρὰ τὰς δυνάμεις

²⁷⁰) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 128 ὑπόσ.

²⁷¹) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 152 ὑπόσ.

²⁷²) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 112 ὑπόσ.

²⁷³) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 ἔγγραφον.

²⁷⁴) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 140 ὑπόσ.

²⁷⁵) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 ἔγγραφον.

²⁷⁶) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 153 ὑπόσ.

των επιβληθέντων εἰς αὐτοὺς προσθέτων δελτίων τοῦ κεφαλικοῦ φόρου καὶ κατεχώρισεν τὸ ἔγγραφον τοῦτο ὅπου δεῖ²⁷⁷. Ἐξ αἰτίας ὁμως τῆς παρὰ τὴν ἀντοχὴν των επιβληθείσης ἐπιβαρύνσεως ταύτης ἐξηκολούθησεν ἡ ἀδιάκοπος διένεξις, τῶν ραγιαδῶν τοῦ βακουφίου ὄντων ὑποχρέων νὰ καταβάλουν μέχρι τοῦδε ἄνω τῶν 150 πονγγίων²⁷⁸. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπαρχία των εἶναι βραχέως καὶ τὰ ἐδάφη των ἀνεπίδεκτα καλλιμεργείας καὶ οὐχὶ παραγωγικὰ καὶ δὲν εἶναι οὗτοι εἰς θέσιν νὰ πληρῶσουν ὄχι μόνον τὸ ἀντίτιμον τῶν νεοπροσθεθέντων δελτίων ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πρότερον ὑπ' αὐτῶν ἀγογγύστως καὶ ἄνευ φιλονεικιῶν καταβαλλόμενα ἐτησίως καὶ ἀποκοπὴν 5000 γρόσια, περιῆλθον ὡς ἐκ τούτου εἰς πλήρη ἀφανισμόν καὶ οἱ μὲν περισσότεροι ἐξ αὐτῶν διεσκορπίσθησαν τῆδε κακεῖσε, οἱ δὲ ὑπολειπόμενοι εἶναι ἤδη καὶ αὐτοὶ ἔτοιμοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς ἐστίαις των. Ταῦτα πάντα πληροφορηθεῖσα, κατόπιν ἐξετάσεως, ἡ ἐν λόγῳ διαχειρίστρια ἀπὸ ἀνθρώπους καλῶς γνωρίζοντις τὰ πράγματα, αἰτεῖται ἐν τῇ ἀναφορᾷ της ὅπως μετὰ συγκαταβάσεως καὶ εὐσπλαγγνίας ἐνεργοῦντες ἄρωμεν ὀλοσχερῶς τὴν ἐπιβληθεῖσαν προσθήκην, ἢ πρὸς ἀποφυγὴν ζημίας τοῦ δημοσίου, νὰ ἐπιβληθῇ αὕτη ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς των ἀντοχῆς, τῶν ὑπολοίπων δελτίων εἴτε κατανεμουμένων εἰς ἄλλα μέρη, ἢ ἀφαιρουμένων τελείως.

Πράγματι ἡ ἐπαρχία αὕτη εἶχε χορηγηθῆ ὡς τεμλίκιον²⁷⁹ εἰς τὸν Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶν, ὅστις ὅταν ἀφιέρωσε ταύτην ὡς βακούφιον εἰς τὰς δύο ἱερὰς πόλεις, καθώρισεν νὰ δίδονται μόνον 5000 γρόσια ὡς εἰσφορὰ διὰ τὸ Ἱερὸν Δῶρον, ὡς τοῦτο ρητῶς ἀναφέρεται εἰς τὸ κείμενον τοῦ συνταχθέντος τότε ἀφιερωτηρίου του²⁸⁰. Κατεβάλλοντο δὲ πράγματι καθ' ἕκαστον ἔτος τὰ 5000 ταῦτα γρόσια ἐκ μέρους τοῦ βακουφίου καὶ ἀπεστέλλοντο εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων.

Ἀργότερον ὁμως, ὅταν κατὰ τὸ 1102 ἀπεφασίσθη ἡ εἰσπραξις τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τῶν ραγιαδῶν τῆς θεοφρουρήτου ἐπικρατείας μου βάσει ἀτομικῶν δελτίων, ἐπειδὴ εἶχε διαταχθῆ τότε ὅπως τὰ 5000 ταῦτα γρόσια εἰσπράττωνται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ Δημόσιον διὰ τὸν κατ' ἀποκοπὴν κεφαλικὸν φόρον τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας ταύτης, τότε, λόγῳ τῆς μεταβολῆς ταύτης, παρέμεινεν ἀνεξόφλητον καὶ ἐν ἐκκρεμότητι τὸ ὑπὸ τοῦ ἀφιερωτοῦ καθορισθὲν χρηματικὸν ποσὸν τοῦ Ἱεροῦ Δῶρου, συμπληρούμενον ἕκτοτε ἐκ μέρους τοῦ ταμείου τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων.

²⁷⁷) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 226 ὑποσ.

²⁷⁸) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 227 ὑποσ.

²⁷⁹) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 228 ὑποσ.

²⁸⁰) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 229 ὑποσ.

Ἔπειτα πάλιν, κατὰ τὸ ἔτος 1159, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι δῆθεν οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἀρνοῦνται νὰ παραλάβουν τὰ συμφώνως πρὸς τὸ νέον φορολογικὸν σύστημα ἀναλογοῦντα εἰς αὐτοὺς κατ' ἄτομον δελτία τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, τῇ εἰσηγήσει τοῦ τότε Δεφτερδάρη τῆς Κρήτης ἀποβιώσαντος Ριζβάνογλου, ἐπειτεύχθη ἡ ἔκδοσις ἱερᾶς διαταγῆς κεκοσμημένης δι' αὐτοκρατορικοῦ χατίου²⁸¹, δυνάμει τῆς ὁποίας διετάσσετο ὅπως πλὴν τοῦ ὡς ἄνω ἀναφερθέντος κατ' ἀποκοπὴν κεφαλικοῦ φόρου τῶν 5000 γροσίων, γίνῃ εἰς τὸ κονδύλιον τοῦτο νέα προσθήκη ἐκ 1357 φορολογικῶν δελτίων τριῶν κατηγοριῶν, ἀντιπροσωπευόντων ποσόν, πλὴν τῶν ἐξόδων γραφικῆς ὕλης καὶ ἀμοιβῆς προσωπικοῦ, 7500 γροσίων καὶ ὅπως εἰσπράττεται τοῦτο καθ' ἕκαστον ἔτος ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε Δεφτερδάρηδων τῆς νήσου καὶ ἀποσιέλλεται ὡς εἰσφορὰ εἰς τὸ ταμεῖον τῶν δύο ἱερῶν πόλεων.

Ὅταν δὲ μερικοὶ ραγιάδες ἐκ τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἦλθον εἰς τὴν Βασιλεύουσαν, ὠδηγήθησαν οὗτοι εἰς τὸ ἐν τῷ Νέῳ Σεραγίῳ δωμάτιον τοῦ Δερβίς ἐφένδη, γιαζιτζῆ²⁸² τοῦ τέως Ἄγᾶ τῆς Πύλης τῆς Εὐδαιμονίας Μπεσῆρ Ἄγᾶ, ὅπου ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ ἐπόπιου τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, ἐπεβλήθη εἰς αὐτοὺς νὰ ὑπογράψουν, ὡς πληρεξούσιοι τῆς ἐπαρχίας των, ἔγγραφον συνυποσχετικὸν²⁸³ ὅτι δέχονται νὰ παραλαμβάνουν καθ' ἕκαστον ἔτος τὰ δελτία τοῦ κεφαλικοῦ φόρου καὶ νὰ καταβάλλουν τὸ ἀντίτιμόν των. Τότε ἀπεστάλη καὶ ἐκ Κρήτης ἐτέρα τοιαύτη συνυποσχετικὴ ἱεροδικαστικὴ προᾶξις²⁸⁴, ἡ ὁποία καὶ κατεχωρίσθη εἰς τὸ Λογιστήριον τῆς ὑπηρεσίας τοῦ κεφαλικοῦ φόρου εἰς τὸ κατάστιχον τῆς χρήσεως τοῦ ἔτους 1159.

Εἶναι ὁμως γνωστὸν ὅτι ὅταν διετάχθη ἡ βάσει ἀτομικοῦ δελτίου εἰσπραξις τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τῶν ραγιάδων τῆς θεοφρουρήτου ἐπικρατείας μου, ἐχορηγήθη εἰς τὰ βακούφια ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ εἰσπράττοντο ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου τὸ εἰς αὐτὰ ὡς ἔσοδον καθορισθὲν πάλαι ποτὲ ὑπὸ τοῦ ἀφιερωτοῦ ποσόν, μία ἀνάλογος ἀντιπαροχὴ διὰ τὸ βακούφιον ὁμως τῶν Σφακίων οὐδεμία τοιαύτη ἀντιπαροχὴ καθωρίσθη, ὡς τοῦτο ἐγένετο γνωστὸν ἐκ τῆς ἐν τῷ περιθωρίῳ τῆς ἀναφορᾶς τῆς διαχειριστρίας κατακεχωρισμένης λεπτομεροῦς σημειώσεως, τῆς χορηγηθείσης ἐκ μέρους τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Λογιστηρίου τῶν κεφαλικῶν φόρων τῶν δύο ἱερῶν πόλεων.

Ἐπειδὴ δέ, ὡς διαπιστοῦται καὶ ἐξάγεται ἐκ τῶν ὑφισταμένων ἐγ-

²⁸¹) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 20 ἔγγραφον.

²⁸²) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 152 ὑπόσ.

²⁸³) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 23 ἔγγραφον.

²⁸⁴) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 24 ἔγγραφον.

γραφῶν, ἐπῆλθε τροποποιήσεις καὶ μεταβολὴ εἰς τοὺς ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ ἀφιερωτοῦ τεθέντας ὅρους, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποίους θὰ κατεβάλλοντο ὡς εἰσφορὰ διὰ τὸ Ἱερὸν Δῶρον 5000 γρόσια κατ' ἀποκοπὴν κεφαλικοῦ φόρου, πλὴν δὲ τούτου ἐπειδὴ μεταγενεστέρως προσειέθησαν καὶ ἐπεβλήθησαν, παρὰ τοὺς ὅρους τοῦ ἀφιερωτηρίου καὶ μὲ τὴν πρόφασιν εἰσφορᾶς πρὸς τὸ Ἱερὸν Δῶρον ἕτερον 7500 γρόσια, ἤτοι τὸ ἀντίτιμον 1357 δελτίων κεφαλικοῦ φόρου, πράγμα ὅπερ μεγάλως ἔβλαψε καὶ ἠδίκησε ἴσον τὸ βακούφιον ὅσον καὶ τοὺς πτωχοὺς ραγιάδες· ὡς ἐκ τούτου ἐξ εὐσπλαχνίας καὶ οἴκτου πρὸς τούτους καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ προστασίας τοῦ βακουφίου καὶ τῆς μὴ παντελοῦς καταστροφῆς τούτου, κατόπιν ἐπισταμένης σκέψεως καὶ συνωδὰ πρὸς τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν²⁸⁶ τοῦ Ἀρχιδεφτερδάρη μου Ἑλχάιζ Ἰμπραχίμ, οὗ ἄπειρον τὸ κλέος, ἀπεφασίσθησαν τὰ κάτωθι :

Ἐκτὸς τῶν κατ' ἀποκοπὴν 5000 γροσίων, τῶν καταβαλλομένων παλαιόθεν ὑπὸ τῶν ραγιάδων τῆς ἐπαρχίας ταύτης διὰ τὸν κεφαλικὸν τῶν φόρον, θὰ δίδονται εἰς αὐτούς, κατὰ συγκατάβασιν, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1174²⁸⁶ ἐκ τῶν 1357 δελτίων τριῶν κατηγοριῶν τῆς προσθήκης, μόνον 400 τοιαῦτα ἀντιπροσωπεύοντα ποσὸν 2210 γροσίων. Ἔτερον 343 δελτία θὰ διανεμηθοῦν εἰς τοὺς λοιποὺς ραγιάδες τῆς νήσου, τοῦ σχετικοῦ κονδυλίου ἐγγραφομένου εἰς τὸ ἀρμόδιον γραφεῖον. Τὰ ὑπόλοιπα 614 δελτία θὰ διανεμηθοῦν εἰς τὰ 61 φορολογικὰ γραφεῖα τῆς θεοφρουρήτου ἐπικρατείας μου καὶ θὰ προστεθοῦν εἰς τοὺς κεφαλικοὺς φόρους τῶν λοιπῶν ραγιάδων μου. Τὸ κατ' ἀποκοπὴν ποσὸν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τῶν 5000 γροσίων θὰ εἰσπράττεται, ὡς πάντοτε, ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε Δεφτερδάρηδων τῆς Κρήτης καὶ θὰ ἀποστέλλεται ὡς εἰσφορὰ τοῦ Ἱεροῦ Δώρου εἰς τὴν Βασιλεύουσάν μου διὰ νὰ παραδοθῇ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων.

Συμφώνως ὅθεν πρὸς τὴν εἰσηγητικὴν ταύτην ἔκθεσιν καὶ τὴν ἐν τῷ περιθωρίῳ γραφεῖσαν σημείωσιν²⁸⁷, ὅτι ἡ ὡς ἀνωτέρω ληφθεῖσα ἀπόφασις διακανονισμοῦ τῆς ὑποθέσεως ταύτης κατεχωρίσθη δεόντως εἰς τὰ βιβλία τῆς ὑπηρεσίας τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ἀντίγραφον δὲ τῆς ἐκδοθείσης τότε ἱερᾶς διαταγῆς ἐγνωστοποιήθη πρὸς τὸ λογιστήριον τῆς νήσου Κρήτης, ἐγράφη τὸ παρὸν αὐτοκρατορικὸν μου φερμάνιον καὶ ἐντέλλομαι ὅπως ἐνεργήσητε συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐν τῷ περιθωρίῳ διαλαμβανομένης σημειώσεως.

Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς γενομένης ἐρεῦνης εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν μου

²⁸⁶) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 234 ὑποσ.

²⁸⁸) 1760 μ. Χ.

²⁸⁷) Βλ. ὑποσ. 234.

λογιστήριον ἐξηκριβώθη ὅτι εἶχεν ἐκδοθῆ προηγουμένως²⁸⁸, καθ' ὃν νόμιμον ἀνωτέρω ἀναφέρεται τρόπον, ἱερά μου διαταγὴ διακανονίζουσα τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ὡς ἐκ τούτου ἐνεργοῦντες συμφώνως πρὸς ταύτην καὶ ἀποφεύγοντες ἀπὸ πάσης ἐνεργείας ἀντικειμένης πρὸς αὐτήν, φροντίσατε ὅπως μὴ ὑφίστανται καιαπιέσεις καὶ ἐκπιοήσεις οἱ ραγιαῖδες τῆς ἐπαρχίας ταύτης.

Οὔτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε.

²⁸⁹ Ἐγράφη τῇ 12 Ζηλκααδὲ τοῦ ἔτους 1175²⁸⁹.

²⁹⁰ Ἐκ τῆς περιφρουρήτου Ἰσλαμπόχ²⁹⁰.

²⁹¹ Ἐλήφθη τῇ 28 Σαφὲρ 1176²⁹¹.

34.

Κῶδ. 8ος, (3ος) σ. 351.

²⁸⁸ Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Μουχαφίζην τοῦ Χάνδακος καὶ τοὺς Ἱεροδίκας τῶν πόλεων . . . . .

Γενέσθω ὑμῖν γνωστὸν ὅτι ἡ ἐκ τῶν ἐναρέτων μουσουλμανίδων Φατμὰ χαιτούν, χανούμ σουλιάν, εἶη διαρκῆς ἡ ἀγνότης αὐτῆς, ὑπέβαλεν ἀναφορὰν πρὸς τὸ αὐτοκρατορικόν μου διβάνιον διὰ τῆς ὁποίας καθιστᾷ γνωστὸν ὅτι οἱ ραγιαῖδες τῆς ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ ἐπαρχίας τῶν Σφακίων, ὑπαγόμενοι εἰς τὰ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ βακούφια τοῦ ἀειμνήστου πάππου τῆς Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, ἐτύγχανον ἀνέκαθεν ἐλεύθεροι²⁹², ἐν ᾧ δὲ πλὴν τῶν Μουτεβελήδων των²⁹³ οὐδεὶς ἄλλος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀναμιγνύεται εἰς τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν, οὔτε νὰ ὑποβάλλῃ ἀδίκως εἰς πρόστιμα καὶ νὰ τοὺς ἐξαναγκάζῃ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν ὀφειλομένων, μαρὰ ταῦτα μερικὰ ἄτομα, παρὰ τὴν χορηγηθεῖσαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐλευθερίαν, δὲν παύουν ἀπὸ τοῦ νὰ τοὺς καταπιέζουν καὶ νὰ τοὺς καταδυναστεύουν. Ἐπειδὴ δὲ αἰτεῖται αὕτη ἐν τῇ ἀναφορᾷ τῆς ὅπως ἡ παλαιόθεν δι' ὑψηλῆς αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς²⁹⁴ χορηγηθεῖσα εἰς αὐτοὺς ἐλευθερία εἶναι σεβαστὴ παρὰ πάντων

²⁸⁸) Ἐννοεῖ τὸ ὑπ' ἀριθ. 31 ἔγγραφον.

²⁸⁹) 25 Μαΐου 1762 μ. Χ.

²⁹⁰) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 263 ὑποσ.

²⁹¹) 7 Σεπτεμβρίου 1762 μ. Χ.

²⁹²) «*İsfakya nahiyesi rayası kadimeleyamdan serbest olub...*». Μεταφράζω «ἐλεύθεροι» ὡς πλέον περιεκτικὴν τὴν τουρκ. λ. *serbest*.

²⁹³) «*...mütevellilerinden gairi bir kimesne umurlarına mudahale ve hi gairi hakın tecrim ve taqrım olunmak iktiza idmez iken...*».

²⁹⁴) Εἰδικὴν διαταγὴν ἀναφερομένην εἰς τὰς χορηγηθείσας πρὸς τοὺς Σφακιανούς ἐλευθερίας δὲν συνήντησα εἰς τοὺς κώδικας τοῦ Τ.Α.Η. Ἦτο ὁμως αὐτονόητον ὅτι ἡ βακουφικὴ ιδιότης τῆς περιοχῆς ἐχορήγη εἰς αὐτὴν ἀναλό-

καὶ ὅπως ἐκδοθῆ νέα ἱερὰ αὐτοκρατορική μου διαταγή δι' ἧς νὰ μὴ ἐπιτρέπηται εἰς οὐδένα ἔξωθεν νὰ ἐπεμβαίη καὶ ἐνοχλῆ αὐτούς, ὡς ἐκ τούτου ἐγένετο ἔρευνα εἰς τὰ ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ λογιστηρίῳ φυλασσόμενα βιβλία τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων καὶ διεπιστώθη ὅτι ἡ ἤδη κληρονομικῷ δικαιώματι Διαχειρίστρια εἶχεν ὑποβάλει καὶ ἄλλοτε ἀναφορὰν, ἐν τῇ ὁποία διελάμβανεν αὕτη ὅτι τὰ ἐν τῷ Σαντζακίῳ τῆς Ρεθύμνης χωρία Χώρα Μοναστήρ, Πρασές²⁹⁵, ἡ ἐπαρχία Σφακίων καὶ λοιπὰ ἄλλα χωρία τῆς νήσου Κρήτης, ἀφιερωθέντα εἰς τὰς δύο ἱερὰς πόλεις Μέκκαν καὶ Μεδινὰν καὶ δι' ἄλλους ἱεροὺς σκοποὺς ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου τέως Σερδάρη²⁹⁶ τοῦ φρουροῦ τῆς Ρεθύμνης ἀειμνήστου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ καὶ τῶν ὁποίων τυγχάνει αὕτη κληρονομικῷ δικαιώματι διαχειρίστρια, μολονόνι ἔχαιρον ἐλευθερίας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν καὶ αἱ ὑποθέσεις των διεκανονίζοντο καὶ διεκπεραιουῦντο ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε διαχειριστῶν, οὐδεὶς δὲ ἀνεμιγνύετο εἰς τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν καὶ ἠνώχλει τοὺς κατοίκους των, παρὰ ταῦτα ἀπὸ τινῶν ἐτῶν οἱ Διοικηταὶ τῆς Ρεθύμνης καὶ λοιποὶ ἄλλοι αὐταρχικοὶ ὑπάλληλοι, παρὰ τὸν Ἱερὸν Νόμον καὶ παρὰ τὴν χορηγηθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἐλευθερίαν, κατατυραννοῦν καὶ καταπιέζουν τούτους. Ἐπίσης διαλαμβάνει ἡ ἐν λόγῳ διαχειρίστρια ἐν τῇ ὑποβληθείσῃ αἰτήσῃ τῆς ὅτι συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Νέου Συστήματος²⁹⁷ ἡ ἔκπαλαι

γους ἐλευθερίας, τὰς ὁποίας ἐστεροῦντο αἱ μὴ βακουφικαὶ τοιαῦται. Ἐν προκειμένῳ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐννοῆ καὶ τὴν ἐκδοθεῖσαν κατὰ τὸ 1720 προστατευτικὴν διαταγὴν (βλ. ἔγγραφον 15), ὡς καὶ τὴν κατὰ τὸ 1760 ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀναμίξεως εἰς τὰ πράγματα τῶν Σφακίων τῆς Μουτεβελίνας Φατμὰ χατούν, χανούμ σουλτάν ἐκδοθεῖσαν ρυθμιστικὴν διαταγὴν (βλ. ἔγγραφον 31 καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 9 ὑποσ. τῆς εἰσαγωγῆς).

²⁹⁵) Καὶ τὰ χωρία ταῦτα εἶχον χορηγηθῆ ὡς φέουδα εἰς τὸν Δελῆ ἢ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶν, ὅστις τὰ ἀφιέρωσε πρὸ τῆς ἐκ Κρήτης ἀνακλήσεώς του δι' ἄλλους ἀγαθοεργοὺς σκοποὺς (βλ. σχετ. ὑποσ. 93). Διὰ τὸ χ Χώρα Μοναστήρ (σήμερον Χρωμοναστήρι) ὑπάρχει εἰδικὴ χαρακτηριστικὴ διαταγὴ ἐκδοθεῖσα κατὰ 1657, ἐν τῇ ὁποία διαλαμβάνονται αἱ ἐκ τῆς βακουφικῆς του ιδιότητος ἀπορρέουσαι ἐλευθερίαι καὶ προνομίαι.

²⁹⁶) Βλ. ὑποσ. 27. Ἐνταῦθα μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀρχιστρατήγου.

²⁹⁷) «Nizami cedit surutu mucébince». Ὑποθέτω ὅτι μᾶλλον θὰ πρόκειται περὶ τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς εἰς τὸ σύστημα τῶν βακουφίων τῶν δύο ἱερῶν πόλεων (χαρμεῖν) ἐπὶ βασιλείας τοῦ Σουλτάν Μουσταφᾶ Γ' (1757 - 1774), ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἐξεδόθη τὸ παρὸν ἔγγραφον. Σχετικῶς ὁ Ἄθων. Ὑψηλάντης (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 723) γράφει: «ὁ Ραγήπης (Μ. Βεζίρης Ραγήπ Πασᾶς) ἐπὶ τοῦ σουλτάν Μουσταφᾶ ὀλιγοστεύσας τὴν δύναμιν τοῦ κιζλάρ - ἀγασῆ καὶ ὑστερήσας αὐτὸν τὴν ἐπιστάσιαν τῶν λεγομένων χαρμεῖν, τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ἅπαντα μαλικιανέδες» καὶ σελ. 727 «...ὅπου, ὄντα πρότερον χαρμεῖν, ἦτοι ἀφοσιωμένα εἰς τὸν κιαμπέ τὸν ἐν τῇ Μέκκᾳ, μετέβαλεν εἰς μαλικιανέδες». Ὡς γνωστὸν καὶ ἡ ἐπαρχία τῶν Σφακίων ἀνήκεν εἰς τὰ ἀφιερῶ*

χορηγηθεῖσα ἐλευθερία εἰς τὰ βακούφια τῶν *M. Βεζυρῶν* διετηρήθη ὡς καὶ πρότερον καὶ ἐπεκρῶθη, αἰτεῖται δὲ τὴν ἔκδοσιν ἱερᾶς αὐτοκρατορικῆς μου διαταγῆς δι' ἧς νὰ διαιάσσειται ὅπως διοικοῦνται καὶ τὰ μέρη ταῦτα, ὡς καὶ πρότερον, ἐκ μέρους τοῦ βακουφίου, πλὴν δὲ τῶν ἐκάστοτε διαχειριστῶν οὐδεὶς ἄλλος νὰ ἀναμιγνύεται καὶ νὰ φροντίζει διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν ραγιάδων των, οἱ δὲ Διοικηταὶ τῆς Ρεθύμνης καὶ ἄλλοι ἔξωθεν νὰ μὴ ζητοῦν παρ' αὐτῶν, παρὰ τὸν Ἱερὸν Νόμον καὶ ἄνευ ἄνωθεν διαταγῆς, διαφόρους εἰσφοράς.

Ἐπειδὴ, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὸ σημείωμα τὸ καταχωρισθὲν εἰς τὸ περιθώριον τῆς αἰτήσεως τῆς διαχειριστορίας Φαιμὰ χαιούν, χανοῦμ σουλιάν, τὰ βακούφια τὰ ἀνήκοντα εἰς τὰς δύο ἱερὰς πόλεις καὶ καταβάλλοντα κατ' ἀποκοπὴν ποσὸν τι, τυγχάνουν παλαιόθεν παντελῶς ἀπηλλαγμένα πάσης ἐπιβαρύνσεως καὶ καταβάλλουν μόνον τὸν ἀρχικῶς καθορισθέντα κατ' ἀποκοπὴν φόρον, μετὰ τὴν καταβολὴν δὲ ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ τῶν ραγιάδων των, τῆς συμφώνως πρὸς τοὺς κανονισμοὺς καὶ τὸ κατάστιχον ἐπιβεβλημένης εἰς αὐτοὺς ἱερᾶς δεκάτης καὶ τὴν ὁλοσχερῆ καταβολὴν εἰς τὸν Βοϊβόδαν των²⁹⁸ τῶν κατακεχωρισμένων ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Κτηματολογίου δοσιμάτων τῆς ἐλευθερίας, ὅσονδήποτε ποσὸν καὶ ἂν εἶναι τοῦτο, μικρὸν ἢ μέγαν, καθὼς καὶ τὴν καταβολὴν εἰς τοὺς ἐντεταλμένους εἰσπράκτορας τῶν εἰσφορῶν τῶν ἐπιβεβλημένων δι' ἱερῶν μου διαταγῶν, δὲν ἐπιτρέπεται πλέον εἰς τοὺς Μίρι - Μιράν²⁹⁹, τοὺς Μιρ - Λιβά³⁰⁰, τοὺς Μουτεσελήμ³⁰¹, τοὺς Σουμπασηδες³⁰², τοὺς Βοϊβόδες³⁰³, τοὺς Ἀλάϊ - Βέη³⁰⁴, τοὺς Ζαΐμηδες³⁰⁵, τοὺς Τιμαριούχους, τοὺς Τσέρη - Μπασῆ³⁰⁶, τοὺς Τσέρη - Σου-

ματα τῶν δύο ἱερῶν πόλεων (χαρεμέϊν). Βλ. καὶ τὰς ὑπ' ἀριθ. 8 καὶ 9 ὑποσ. τῆς εἰσαγωγῆς.

²⁹⁸) Βλ. ὑποσ. 1 τῶν ἐγγράφων.

²⁹⁹) Βαθμὸς πολιτικοῦ διοικητοῦ, Πασᾶς.

³⁰⁰) Βαθμὸς στρατιωτικοῦ διοικητοῦ. Ἄλλοτε ἀπενέμετο καὶ εἰς τοὺς ὑποδιοικητάς, Σαντζάκ Βέη.

³⁰¹) Τοποτηρητῆς τῶν διοικητῶν ἢ ὑποδιοικητῶν, ἢ εἰσπράκτωρ τῶν ἀπολαυῶν των.

³⁰²) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 15 ὑποσ. τῶν ἐγγράφων.

³⁰³) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 1 ὑποσ. τῶν ἐγγράφων.

³⁰⁴) Παλαιότερον οἱ φεουδάρχοι. Μεταγενεστέρως οἱ ἀρχηγοὶ χωροφυλακῆς διοικητικῆς τινὸς περιφερείας. Βλ. P a k a l i n, ἐν λ. Alay Beyi.

³⁰⁵) Τιμαριούχους. Ὡς γνωστὸν αἱ χορηγούμεναι ὑπὸ τοῦ Κράτους γαῖαι, ἐλέγοντο «T i m a r» καὶ «Z e a m e t». Τοῦ μὲν πρώτου ὁ κάτοχος ἐλέγετο «E r b a b - 1 - t i m a r» τοῦ δὲ δευτέρου «Z a i m».

³⁰⁶) Ἐλέγοντο οἱ Σπαχήδες (βλ. ὑποσ. 4 τῶν ἐγγράφων) οἱ τοποτηρηταὶ καὶ οἱ ἐπιμελούμενοι τοὺς ἵππους καὶ τὰ ὑποζύγια τῶν ἀξιωματούχων.

ρουτζουλερῆ⁸⁰⁷, τοὺς Ταμίας, τοὺς Διευθυντὰς τῶν Ὑπηρεσιῶν, τοὺς Ἐπόπιαι, τοὺς Εἰσπρακτορας τῶν δημοσίων φόρων καὶ λοιποὺς νὰ καταπιέζουν, νὰ ἐπεμβαίνουν καὶ νὰ ὑποβάλλουν αὐτοὺς εἰς διαφόρους ἐπιβαρύνσεις. Νὰ μὴ ἀποσιέλλωνται μουμψασίρηδες⁸⁰⁸ ἐκ μέρους τῶν Δικητῶν καὶ τῶν Ἱεροδικαστῶν χωρὶς νὰ ὑπάρχη ἀποχρῶν τις λόγος, νὰ ἀπέχουν δὲ καὶ νὰ ἀποφεύγουν ἀπὸ τοῦ νὰ καταπιέζουν καὶ κατατυραννοῦν τοὺς ραγιάδες, ζητοῦντες παρ' αὐτῶν δωρεὰν τροφίμα, τροφὰς διὰ τὰ ζῶα των καὶ διάφορα ἄλλα τοιαύτης φύσεως πράγματα. Τηρουμένων δὲ πάντοτε σεβαστῶν τῶν ὅρων τῆς ἐλευθερίας των, ἐὰν ραγιάς τις διαπράξη ἔγκλημά τι κολάσιμον καὶ συμφώνως πρὸς τὸν Ἱερὸν Νόμον ἐπιβληθῆ εἰς αὐτὸν ἢ θανατικὴ ποινὴ τῆς ἀγχόνης ἢ τῆς ἐκτελέσεως ἢ τῆς ἀποκοπῆς μέλους τινὸς τοῦ σώματός του, ἀρμόδιος εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῆς ποινῆς ταύτης θὰ εἶναι ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς διαπράξεως τοῦ ἐγκλήματος Ἱεροδίκης, θὰ ἐκτελῆται δὲ αὕτη, μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἱεροδικαστικῆς ἀποφάσεως, τῇ φροντίδι τοῦ ζαμπίτη⁸⁰⁹ τῆς περιφερείας, μὴ ἐπιτροπομένου νὰ ἐκτελῆται αὕτη ἀλλαχοῦ, εἰς δὲ ἐκ τῶν ὅρων τῆς ἐλευθερίας εἶναι ὅτι ἀπαγορεύεται ἡ λῆψις ἔστω καὶ ἐνὸς ὀβολουῦ ὡς ἀμοιβῆς διὰ τὴν προᾶξιν τῆς ἐκτελέσεως. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ προρηθὲν ἐν τῷ περιθωρίῳ σημείωμα ἀναφέρεται ὅτι οἱ παλαιότερον κατακεχωρισμένοι καὶ ἀνεγνωρισμένοι ὅροι οὗτοι δέον νὰ τίθενται εἰς ἐφαρμογὴν ὡς ἀκριβῶς ἔχουσιν, ἡ ἔκδοσις δὲ τῶν ἀναγκαιουσῶν ἐν προκειμένῳ αὐτοκρατορικῶν διαταγῶν ἀναφέρεται εἰς τὴν κεκοσμημένην δι' αὐτοκρατορικοῦ χατίου ὑψηλὴν διαταγὴν μου⁸¹⁰, καταχωρισθεῖσαν εἰς τὸ βιβλίον τῶν ἐπιθεωρητῶν τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, ὅπου εὔρηται κατακεχωρισμένον καὶ τὸ ἀφιερωτήριον τοῦ αἰμνήστου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ καὶ ὅπου ἐμφαίνεται ὅτι καὶ ἡ ἐπαρχία Σφακίων τυγχάνει ἐκ τοῦ εἴδους τῶν βακουφίων τούτων, ὡς ἐκ τούτου συνωδὰ πρὸς τὸ ἐν τῷ περιθωρίῳ διαλαμβανόμενον σημείωμα, ἐξεδόθη τὸ παρὸν αὐτοκρατορικόν μου φερμάνιον.

Ἐντέλλομαι ἅμα τῇ λήψει τοῦ ἱεροῦ τούτου ὀρισμοῦ μου ὅπως συμμορφούμενοι πρὸς τὸ περιεχόμενόν του καὶ ἐνεργοῦντες βάσει τῶν ὅσων ἀνωτέρω ἀναφέρονται, ἔχετε ὑπ' ὄψιν ὑμῶν ὅτι ἡ ἐπαρχία τῶν Σφακίων οὐσα ἐκ τῶν βακουφίων τῶν ἀπολαμβανόντων ἐλευθερίαν καὶ καθ' ὃ παντελῶς ἀπηλλαγμένη πάσης ἐπιβαρύνσεως, καταβάλλουσα μόνον τὸν ἀρχικῶς καθορισθέντα κατ' ἀποκοπὴν φόρον, τυγχάνει καθ' ὅλοκλη-

⁸⁰⁷) Κατώτερος ἀξιωματικὸς τῶν σπαχήδων.

⁸⁰⁸) Βλ. ὑποσ. 242.

⁸⁰⁹) Βλ. ὑποσ. 94.

⁸¹⁰) Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 31 ἔγγραφο.

ρίαν ἔλευθέρα καὶ δέον νὰ διοικῆται αὕτη συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τῶν ἔλευθέως διοικουμένων βακουφίων. Νὰ μὴ ἐπιτρέψητε δὲ εἰς τοὺς Μίρι - Μιράν καὶ λοιποὺς σιρατιωτικοὺς νὰ ζητοῦν, παρὰ τὰς ἐκδοθείσας ἤδη αὐτοκρατορικὰς μου διαταγὰς, ἔστω καὶ τὸ ἐλάχιστον πρᾶγμα ὡς εἰσφορὰν παρὰ τῶν ραγιάδων τούτων, οὔτε νὰ ὑποβάλλονται οὔτοι εἰς ταλαιπωρίαν τινὰ ἢ καιαπίεσιν.

Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε.

Ἐγράφη τῇ 21 Ζηλκααδὲ 1175³¹¹.

Ἐκ τῆς περιφρουρήτου Ἰσλαμπὸλ

35.

Κῶδ. 8ος, (3ος) σελ. 351.

Ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς Διοικητὰς τοῦ Χάνδακος, τῶν Χανίων, τῆς Ρεθύμνης καὶ τοὺς Ἱεροδίκας τῶν πόλεων τούτων.

Γενέσθω ὑμῖν γνωστὸν ὅτι οἱ ραγιάδες τῆς ἐν τῷ σανιζακίῳ τῶν Χανίων νήσου Κρήτης κειμένης ἐπαρχίας τῶν Σφακίων, ὑπαγομένης εἰς τὰ βακούφια τοῦ ἀειμνήστου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, ὑπέβαλον ἀναφορὰν εἰς τὸ αὐτοκρατορικόν μου διβάνιον, ἐν τῇ ὁποίᾳ καθιστοῦν γνωστὸν ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἐπαρχία των εἶναι βραχώδης καὶ τὰ ἐν αὐτῇ παραγόμενα προϊόντα δὲν ἐπαρκοῦν διὰ τὴν συντήρησίν των, ἀγοράζουν ἀνεκαθεν διὰ χρημάτων των ἀπὸ τὰ πεδινὰ χωρία, ἅτινα ἐπίσης τυγχάνουν βακούφια τοῦ ἰδίου ἀφιερωτοῦ³¹², τὴν ἀναγκαιοῦσαν εἰς αὐτοὺς ποσότητα σίτου καὶ κριθῆς. Μολονότι δὲ οὐδεμία μέχρι τοῦδε παρενεβάλλετο ἔξωθεν παρακώλυσις κατὰ τὴν μεταφορὰν τῶν σιτηρῶν τούτων, ἀπὸ τινος μερικὰ ἄτομα, χωρὶς νὰ ὑπάρχη σχετικὴ τις διαταγὴ, δὲν

³¹¹) 3 Ἰουνίου 1762 μ. Χ.

³¹²) Εἰς τὸν Δελῆ ἢ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶν εἶχεν ἐκχωρηθῆ καὶ τρίτον φέουδον ἐν Κρήτῃ. Τοῦτο ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸ χ. Ἀλικιανοῦ Χανίων, τὰ χ. Ἀληθινή, Πλάτανος, Χουστουλιανὰ, Λίσταρος, Μονόχωρο, Πλώρα, Τρουπητὰ, Πετροκεφάλι, Μπόμπια καὶ Κουσὲς Ἐπαρχίας Καινούργιου, τὸ χ. Τυμπάκι Ἐπαρχ. Πυργιωτίσης μετὰ διαφόρων Μετοχίων, μετὰ τῶν ὁποίων ἡ Ξερὴ Καρὰ καὶ ἡ Συμπάλλουσα καὶ τὸ χ. Μ. Ἐπισκοπὴ Πεδιάδος. Τὸ φέουδον τοῦτο χορηγηθὲν εἰς τὸν Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ ἐπὶ βασιλείας τοῦ Σουλτὰν Μεχμέτ Δ' δι' αὐτοκρατορικοῦ μιλκναμέ, (βλ. ὑποσ. 100) χρονολογουμένου ἀπὸ 1ης Τζεμαζιέλαχίρ 1060 (17 Μαΐου 1650 μ. Χ.) δὲν διετέθη ὑπ' αὐτοῦ δι' ἀγαθοεργόν τινα σκοπὸν, ἀλλὰ πρὸς ἐπικαρπίαν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ, ἦτο δὲ γνωστὸν ὡς τεμλίκιον τοῦ Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ. Βλ. σχετ. Τ.Α.Η. Κῶδ. Ἀφιερωτηρίων σ. 129, Κῶδ. 36, σ. 201, 205 καὶ Κῶδ. 149 σ. 68. Περὶ τῶν ἐτέρων δύο φεούδων βλ. τὰς ὑποσ. 8 τῆς εἰσαγωγῆς καὶ 93 καὶ 295 τῶν ἐγγράφων.

παύουν ἀπὸ τοῦ νὰ ὑποβάλλουν τοὺς ραγιάδες τούτους εἰς τὴν καταβολὴν προστίμων ὑπὸ τύπον μουρουριέ³¹³. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐν λόγῳ ραγιάδες παρακαλοῦν ἐν τῇ αἰτήσει των ὅπως ἐκδοθῆ ὑψηλὸν αὐτοκρατορικὸν φερμάνιον διατάσσον νὰ μὴ ὑποβάλλωνται οὗτοι εἰς τὴν πληρωμὴν μουρουριέ διὰ τὰ οὕτω διὰ τὴν συντήρησίν των καὶ διὰ τῶν χρημάτων των ἀγοραζόμενα σιτηρά, ὡς ἐκ τούτου ἐξεδόθη ἡ παροῦσα αὐτοκρατορικὴ μου διαταγὴ ὅπως μὴ καταπιέζονται καὶ ὑφίστανται ταλαιπωρίας διὰ πληρωμὴν μουρουριέ τῶν σιτηρῶν, τὰ ὅποια ἀγοράζουν διὰ χρημάτων των διὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀνάγκας ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη καὶ μεταφέρουν εἰς τὴν ἐπαρχίαν των.

Ἐντέλλομαι ἅμα τῇ λήψει τοῦ ἱεροῦ τούτου ὀρισμοῦ μου ὅπως ἐνεργοῦντες συμφώνως πρὸς τὴν ἐκδοθεῖσαν ἐπὶ τούτοις διαταγὴν μου νὰ μὴ ἐπιτρέψητε νὰ ὑποβάλλωνται εἰς ταλαιπωρίας καὶ καταπιέσεις οἱ ραγιάδες τῶν Σφακίων καὶ εἰς πληρωμὴν μουρουριέ, ὅταν οὗτοι θελήσουν νὰ μεταφέρουν εἰς τὴν ἐπαρχίαν των τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν ἀγοραζόμενα καὶ διὰ τὰς ἀνάγκας των προοριζόμενα σιτηρά.

Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε.

Ἐγράφη τῇ 28 Ζηλκααδὲ 1175³¹⁴.

Ἰσλαμπὸλ³¹⁵

36.

Κῶδ. 8ος, (3ος) σ. 391.

Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Μουχαφίζην τοῦ Χάνδακος καὶ τοὺς Ἱεροδίκας τοῦ Χάνδακος, τῶν Χανίων καὶ τῆς Ρεθύμνης.

Γενέσθω ὑμῖν γνωστὸν διὰ τοῦ παρόντος αὐτοκρατορικοῦ μου φερμανίου ὅτι ὁ Μεχμέτ, ἀΰξηθείη αὐτοῦ ἢ περιοπὴ, νόμιμος Καϊμακάμης³¹⁶ τοῦ Μουτεβελῆ τῶν ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ καὶ εἰς τὰ σαντζάκια τοῦ Χάνδακος, τῶν Χανίων καὶ τῆς Ρεθύμνης εὗρισκομένων βακουφίων τοῦ ἰδρυτοῦ ἀγαθοεργῶν ἰδρυμάτων ἀειμνήστου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, δι' ἀναφορᾶς του ἀπευθυνθείσης πρὸς τὸ αὐτοκρατορικόν μου διβάνιον καθιστᾶ γνωστὸν ὅτι μολονότι οἱ ραγιάδες τῶν βακουφικῶν αὐτῶν χωρίων ἀνέκαθεν διοικοῦντο, συμφώνως πρὸς τὸ ἐκδοθὲν Χὰτ Χουμαγιούν³¹⁷ καὶ συνφωδὰ πρὸς τὰς διατάξεις τῆς χορηγηθείσης εἰς αὐτοὺς ἐλευθερίας, δὲν ἐπιτρέπεται δὲ εἰς τοὺς Ἱεροδίκας καὶ τοὺς ἀξιωμα-

³¹³) Διαμετακομιστικὰ τέλη. Βλ. P a k a l i n ἐν λ. Mururiyye.

³¹⁴) 10 Ἰουνίου 1762 μ. Χ.

³¹⁵) Βλ. ὑποσ. 263.

³¹⁶) Ἐνταῦθα μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ τοποτηρητοῦ, ἀντιπροσώπου.

³¹⁷) Θὰ πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ ἐγγράφου 31.

τούχους ἢ καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἀνάμιξις καὶ ἐπέμβασις εἰς τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν, ἐν τούτοις ἀπὸ τινῶν ἐτῶν οἱ ἐκάστοτε Διοικηταὶ καὶ Ἱεροδίκαι, παρὰ τὰς διατάξεις τῆς χορηγηθείσης εἰς τοὺς ραγιάδες τούτους ἐλευθερίας, ἐπεμβαίνουν καὶ ἀναμιγνύονται εἰς τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν, γινόμενοι οὕτω πρόξενοι δημιουργίας ἀνωμαλιῶν εἰς τὸ βακούφιον, εἰς τὴν μείωσιν καὶ φθορὰν τῶν προϊόντων καὶ προσόδων του καὶ εἰς τὸν διασκορπισμὸν καὶ ἀφανισμόν τῶν ραγιάδων του. Ἐπειδὴ δὲ αἰτεῖται οὗτος ὅπως ἐκδοθῆ ἱερά μου διαταγὴ δι' ἧς νὰ διατάσσονται αἱ ἐν τῇ νήσῳ ἀρχαὶ ὅπως ἐνεργοῦσαι συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τῆς χορηγηθείσης ἐλευθερίας μὴ ἐπιτρέψουν εἰς οὐδένα τὴν δημιουργίαν ἀντιθέτων πράξεων, ἐγένετο ὡς ἐκ τούτου ἔρευνα εἰς τὰ ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ λογιστηρίῳ φυλασσόμενα βιβλία τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, ὅπόθεν κατεχωρίσθησαν εἰς τὸ περιθώριον τῆς ὑποβληθείσης αἰτήσεως τὰ κάτωθι :

Τὰ εἰς τὰ σανιζάκια τοῦ Χάνδακος, τῶν Χανίων καὶ τῆς Ρεθύμνης νήσου Κρήτης κείμενα βακούφια τοῦ ἀειμνήστου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, ὄντα ἐκ τῶν βακουφίων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς δύο ἱερὰς πόλεις, τυγχάνουσιν ἀπὸ παλαιοτάτων ἐτῶν καθ' ὀλοκληρίαν ἐλεύθερα πάσης ἐπιβαρύνσεως, καταβάλλοντα κατ' ἀποκοπὴν τινα φόρον, ὡς ὑπαγόμενα εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν σουλτανικῶν ἀφιερωμάτων καὶ τῶν Μ. Βεζυρῶν. Ἀφ' οὗ δὲ καταβάλουν ἀνελλιπῶς οἱ ραγιάδες τῶν περιφερειῶν τούτων εἰς τοὺς Βοϊβόδας των³¹⁸ τὴν συμφώνως πρὸς τὸ βιβλίον καὶ τοὺς κανονισμούς, ἐπιβληθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἱερὰν δεκάτην, τὰ κεκανονισμένα δασίματα, τὸν φόρον ἀδικημάτων καὶ ἐγκλημάτων, τὸν γαμήλιον φόρον, τὸν φόρον χαρμοσύνου ἀγγελίας διὰ τὸν δούλον καὶ τὴν δούλην, τὸν δεσποτικὸν φόρον καὶ τοὺς λοιποὺς ἄλλους φόρους, οἵτινες φέρονται ἐγγεγραμμένοι ὡς ἔσοδα τοῦ βακουφίου τούτου, ὅσονδήποτε ποσὸν ἀντιπροσωπεύουν οὗτοι, μικρὸν ἢ μέγαλον, μετὰ τὴν καταβολὴν τούτων νὰ μὴ ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς Μίρι - Μιράν³¹⁹, τοὺς Μιρ - Λιβᾶ³²⁰, τοὺς Μουτεσελήμ³²¹, τοὺς Σούμπαση³²², τοὺς Βοϊβόδα, τοὺς Ἀλάϊ Βέη³²³, εἰς τοὺς κατόχους ζιαμετίων³²⁴ καὶ τιμαρίων³²⁴ εἰς τοὺς Τσέρη - Μπασῆ³²⁵, τοὺς Τσέρη - Σουρουιζουλερῆ³²⁶, τοὺς Τα-

³¹⁸) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 1 ὑποσ. τῶν ἐγγράφων.

³¹⁹) Βλ. ὑποσ. 299.

³²⁰) Βλ. ὑποσ. 300.

³²¹) Βλ. ὑποσ. 301.

³²²) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 15 ὑποσ. τῶν ἐγγράφων.

³²³) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 304 ὑποσ.

³²⁴) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 305 ὑποσ.

³²⁵) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 306 ὑποσ.

μίας, τοὺς Διευθυντὰς τῶν Ὑπηρεσιῶν, τοὺς Ἐπόπτας, τοὺς Εἰσπράκτορας τῶν δημοσίων φόρων καὶ λοιποὺς ἀρμοδίους νὰ ἀναμιγνύονται καὶ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν. Νὰ ἀπέχουν δὲ καὶ ἀποφεύγουν οἱ Διοικηταὶ καὶ οἱ Ἱεροδίκαι ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποσιέλλουν, ἄνευ ἀποχωρῶντος τινὸς λόγου, μουμπασίρηδες³²⁷ εἰς τοὺς ραγιάδες τῶν βακουφίων τούτων, νὰ μὴ ζητοῦν οἱ μουμπασίρηδες δωρεὰν τροφίμα καὶ τροφὰς διὰ τὰ ζῶα των, οὔτε νὰ καταπιέζουν καὶ κατατυραννοῦν αὐτοὺς μὲ τοιοῦτου εἴδους ἀπαιτήσεις. Νὰ τηροῦνται δὲ πάντοτε σεβασταὶ αἱ διατάξεις τῆς ἐλευθερίας των, εἰς ἕκ τῶν ὅρων τῆς ὁποίας εἶναι, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐν τῷ περιθωρίῳ καταχωρισθεῖσαν σημείωσιν, ὅπως εἰσπράττωνται ἅπαντα τὰ ἔσοδα καὶ οἱ φόροι τῶν βακουφίων τούτων ἐκ μέρους μόνον τοῦ Βοϊβόδα των. Ἐπὶ τῷ τέλει ὅθεν ὅπως ἐνεργήσητε συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τῆς χορηγηθείσης εἰς αὐτοὺς ἐλευθερίας ἐγράφη τὸ παρὸν φερμάνιον

Ἐντέλλομαι διὰ τοῦ ἱεροῦ τούτου ὁρισμοῦ μου ὅπως ἐνεργοῦντες συμφώνως πρὸς τὴν ἐκδοθεῖσαν ἐπὶ τούτοις διαταγὴν μου καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ ραγιάδες τῶν ὡς εἴρηται χωρίων τυγχάνουσιν παλαιόθεν ἐλεύθεροι πάσης ἐπιβαρύνσεως, καταβάλλοντες μόνον κατ' ἀποκοπὴν τινα φόρον καὶ ὅτι ἀπολαμβάνουσιν πλήρους ἐλευθερίας, δεόν ὡς ἐκ τούτου νὰ διοικοῦνται ἐκ μέρους τῶν ζαμπίτηδων³²⁸ αὐτῶν ἄφ' οὗ δὲ εἰσπραχθῶσιν παρ' αὐτῶν, συμφώνως πρὸς τοὺς ἰσχύοντας κανονισμοὺς καὶ τὸ σχετικὸν βιβλίον καὶ καθ' ὃν τρόπον ἀνέκαθεν εἰσπράττωνται οἱ ὑπ' αὐτῶν ὀφειλόμενοι φόροι καὶ τὰ δοσίματα αὐτῶν, μὴ ἐπιτρέψετε εἰς οὐδένα ἐκ τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων ἢ εἰς ἄλλον ἔξωθεν νὰ ἐπεμβαίνη, παρὰ τὰς κειμένας διατάξεις, εἰς τὰς ὑποθέσεις των καὶ νὰ καταπιέζη αὐτούς.

Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε.

Ἐγράφη τῇ 25 Σιαμπὰν 1176³²⁹.

Ἐκ τῆς περιφρουρήτου Ἰσλαμπὸλ³³⁰

37.

Κῶδ. 42ος, σ. 59.

Ὁ ταπεινὸς θεράπων Ἱεροδίκης τοῦ Χάνδακος εὐλαβῶς ὑποβάλλει πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐξοχότητα :

³²⁶) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 307 ὑποσ.

³²⁷) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 242 ὑποσ.

³²⁸) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 94 ὑποσ.

³²⁹) 28 Φεβρουαρίου 1763 μ. Χ.

³³⁰) Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 263 ὑποσ.

Συνωδὰ πρὸς τὰς ἀπευθυνθείσας, βάσει τοῦ προεκδοθέντος Χὰτ Χουμαγιούν³³¹, δύο αὐτοκρατορικὰς διαταγὰς πρὸς τὸν ἐξοχώτατον, φιλεύσπλαγγον καὶ ἐλεήμονα Σερασκέρην τῆς νήσου Κρήτης καὶ Μουχαφίζην τοῦ Χάνδακος Χαμίτ Χαμζᾶ Πασᾶν³³² τέως Μ. Βεζύρη, εἰς τὰς ὁποίας ἀναφέρεται ὅτι οἱ ραγιάδες τῆς ἐπαρχίας Σφακίων καθ' ὃ ὑπαγόμενοι εἰς τὸ βακούφιον τοῦ εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς ἐπαναπαυμένου ἀειμνήστου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, τυγχάνουσιν ἐκ τῶν ραγιάδων τῶν προσηρημένων εἰς τὰς δύο ἱερὰς πόλεις καὶ ὅτι ὀφείλουν οὗτοι διὰ τὴν ἐτησίαν εἰσφορὰν τοῦ Ἱεροῦ Δώρου διάφορα ὑπόλοιπα παρελθουσῶν χρήσεων, ἤτοι ἀπὸ τὰς εἰσφορὰς τῶν ἐτῶν 1172³³³ καὶ 1173³³⁴ ὡς καὶ τῶν ἐτῶν 1175³³⁵ καὶ 1177³³⁶ τὸ συνολικὸν ποσὸν τῶν 14500 γροσίων ὡς καὶ ὀλόκληρον τὴν εἰσφορὰν τοῦ ἔτους 1176³³⁷ καὶ ὅτι δέον ἐξάπαντος τὰ παραδοθῶσι τὰ καθυστερούμενα ποσὰ ταῦτα ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν εἰς τὸν ὡς εἴρηται ἐξοχώτατον Πασᾶν, συμμορφούμενοι πρὸς ταῦτα, προσεκαλέσαμεν, ἅμα τῇ ἐλεύσει εἰς τὸ Διβάνιον τοῦ Χάνδακος τοῦ ἀποσταλέντος ἐκ τῆς Βασιλευούσης τζοκανιάρη³³⁸, τὸν τέως Δεφτερδάρη τῆς Κρήτης Ἀχμέτ ἐφένδην καὶ προσηγάγομεν μερικοὺς ἐκ τῶν ραγιάδων τῆς ἐπαρχίας Σφακίων, οἵτινες ἐρωτηθέντες σχετικῶς πρὸς τὰ καθυστερούμενα ὑπόλοιπα κατέθεσαν παρουσία πάντων τῶν παρισταμένων τὰ ἀκόλουθα :

Ὅτι τὸ ζητούμενον παρ' αὐτῶν ἔσοδον τοῦ Ἱεροῦ Δώρου τοῦ ἔτους 1172 εἰσπραχθὲν κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος διὰ χειρὸς τοῦ εἰς ὃν ἀνειτέθη ἡ εἰσπραξις εἰσπράκτορος καὶ τῶν κολιζήδων³³⁹ τοῦ τότε Δεφτερδάρη τῆς

³³¹) Βλ. ὑποσ. 317.

³³²) Μ. Βεζύρης ἐπὶ Σουλτάν Μουσταφᾶ Γ', παυθεὶς τὸ 1763. Διετέλεσε δις Πασᾶς τοῦ Μ. Κάστρου καὶ Σερασκέρης (ἀρχιστρατήγος) Κρήτης τὸ 1763 καὶ 1766. Σημειοῦται εἰς τὸν ἀνέκδοτον κατάλογον τῶν Πασάδων τοῦ Μ. Κάστρου, Γ. Νικολετᾶκη ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 56 «Χαμίτ Χαμουζᾶς» καὶ ὑπ' ἀριθ. 58 «πάλιν ὁ Χαμίτ Χαμουζᾶς». Βλ. περὶ αὐτοῦ Τ.Α.Η., Κῶδ. 8ος, σ. 340, 402, 417, 433, Κῶδ. 9ος, σ. 188, 301, Κῶδ. 12ος, σ. 197, 237. Πρβ. Hammer, 4ος σ. 490, 530, 531, 539, 540 καὶ 541, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι διετέλεσε καὶ Πασᾶς Χανίων, δὲν γίνεται ὁμως μνεῖα τούτου ἐν τῷ καταλόγῳ Γ. Καλαϊσᾶκη.

³³³) 1758 μ. Χ.

³³⁴) 1759 μ. Χ.

³³⁵) 1761 μ. Χ.

³³⁶) 1763 μ. Χ.

³³⁷) 1762 μ. Χ.

³³⁸) Κλητῆρ τῶν Ἀνακτόρων χρησιμοποιούμενος δι' ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις.

³³⁹) Τελωνοφύλαξ, δασοφύλαξ, ὄργανον τῆς τάξεως, εἰσπράκτωρ. Ἀργότερον ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη εἰς τὰ ὄργανα τὰ ἐντεταλμένα τὴν δίωξιν τοῦ λαθρεμπορίου.

Κρήτης Ἀχμέτ Ἐφένδη, παρεδόθη εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον Δεφτερδάρη. Ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὸ ἔσοδον τῶν ἐτῶν 1173 καὶ 1175 εἶπον οὗτοι ὅτι καὶ τοῦτο εἰσπραχθὲν ὑπὸ τῶν ἐντεταλμένων ὑπὸ τοῦ τότε Δεφτερδάρη καὶ νῦν ἐνταῦθα παρισταμένου ἐτέρου Ἀχμέτ Ἐφένδη, εἰσπράκτορος Ἐλχὰτζ Μουσιταφᾶ, τοῦ Ἀγᾶ τοῦ σώματος τῶν Ξένων³⁴⁰ καὶ τῶν κολιτζήδων του, παρεδόθη καὶ τοῦτο εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν Δεφτερδάρη. Ὅμοίως καὶ τὸ ἔσοδον τοῦ ἔτους 1177 εἰσπραχθὲν ὑπὸ ἀνθρώπων τοῦ ἰδίου Δεφτερδάρη παρεδόθη εἰς αὐτόν. Ἡ ὑπ' αὐτῶν καταβολὴ πάντων τῶν ἐσόδων τούτων κατεδείχθη ἐκ τῶν εἰς χεῖρας των εὕρισκομένων ἐξοφλητικῶν ἀποδείξεων δεόντως ὑπογεγραμμένων καὶ ἐσφραγισμένων.

Κατόπιν τούτων ἐξηκριβώθη ὅτι αἱ εἰσφοραὶ τοῦ Ἱεροῦ Δώρου τῶν ἐτῶν 1173, 1175 καὶ 1177 δέον νὰ ζητηθῶσιν ἀπὸ τὸν παρόντα ἐν τῷ συμβουλίῳ τούτῳ τέως Δεφτερδάρη Ἀχμέτ Ἐφένδη. Διὰ τὸ ἔσοδον τοῦ ἔτους 1172, ἐδόθη ἡ πληροφορία ἐκ τοῦ Λογιστηρίου ὅτι ὡς ἐξακριβοῦται ἐκ τῶν βιβλίων τούτου τὸ ἔσοδον τοῦτο εὕρσκεται πρᾶγματι εἰς χρέωσιν τοῦ πρώην Δεφτερδάρη ἐτέρου Ἀχμέτ Ἐφένδη.

Ἀναφορικῶς εἰς τὰ ἔσοδα τῶν ἐτῶν 1173, 1175 καὶ 1177 ἐπανελημμένως ἐδήλωσε καὶ ὡμολόγησε ὁ ἐν τῷ Συμβουλίῳ τούτῳ παριστάμενος τέως Δεφτερδάρης ὅτι εἰσπραχθήσαν ταῦτα ὑπὸ τῶν εἰσπρακτόρων, τῶν κολιτζήδων καὶ τῶν ἀνθρώπων του. Πλὴν ὅπως ἐπρόσθεσεν οὗτος ὅτι «τὰ χρήματα ταῦτα ἀπεστάλησαν πρὸ καιροῦ δι' ἐξόδων μου εἰς τὴν Βασιλεύουσαν καὶ ἐν μέρος ἐκ τούτων παρεδόθη ὅπου δεῖ τῆς σχετικῆς ἀποδείξεως παραλάβῃς εὕρισκομένης ἐκεῖσε. Διὰ τὸ μὴ παραδοθὲν εἰσέτι ὑπόλοιπον ὅπερ εὕρσκεται εἰς χρέωσίν μου, ἔδωσα χρεωστικὰς ὁμολογίας ἐσφραγισμένας ἐκ μέρος μου, αἱ ὁποῖαι αἰτοῦμαι ὅπως ἀποσταλοῦν πρὸς πληρωμὴν εἰς τὴν Βασιλεύουσαν διὰ τοῦ κλητῆρος μου ἐν συνοδείᾳ τοῦ ἀποσταλέντος ἐκεῖθεν τζοκαντάρη. Ἐπὶ τούτοις αἰτοῦμαι ὅπως ἐκδοθῇ σχετικὴ ἱεροδικαστικὴ ἀπόφασις».

Γενομένης ἀποδεκτικῆς τῆς προτάσεως τοῦ ὡς εἴρηται Ἀχμέτ Ἐφένδη ὅπως ἀποσταλῶσιν εἰς τὴν Βασιλεύουσαν αἱ ὑπ' αὐτοῦ χορηγηθεῖσαι χρεωστικαὶ ὁμολογίαι διὰ τοῦ κλητῆρος του, συνοδευόντος τὸν ἐκεῖθεν ἀποσταλέντα τζοκαντάρη καὶ παραδοθῶσιν ὅπου δεῖ τὰ ὑπ' αὐτοῦ καθυστερούμενα ἔσοδα τοῦ Ἱεροῦ Δώρου, συνετάχθη ἡ παροῦσα προᾶξις καὶ παραπέμπεται πρὸς τὴν ὑψηλότητά της διὰ τὰ περαιτέρω.

Τῆ 26 Ρεμπιουλεβέλ 1178³⁴¹.

³⁴⁰) Garip Ağası. Ἀρχηγὸς τοῦ συγκροτηθέντος ἐκ νεομουσουλμάνων στρατιωτικοῦ σώματος.

³⁴¹) 12 Σεπτεμβρίου 1764 μ. Χ.

38.

Κῶδ. 9ος, (7ος) σ. 283.

Βασιλικὸν Χάτ Χουμαγιούν³⁴²

Ἐνεργείσθω συνωδά.

Ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Μουχαφίζην τοῦ Χάνδακος τέως Μ. Βεζύ-
ρην Χαμζᾶ Πασᾶν³⁴³, τοὺς Μουχαφίζηδες τῶν Χαρίων καὶ τῆς Ρεθύμ-
νης καὶ τοὺς Ἱεροδίκας τοῦ Χάνδακος τῶν Χαρίων καὶ τῆς Ρεθύμνης.

Γενέσθω ὑμῖν γνωστὸν διὰ τῆς παρούσης αὐτοκρατορικῆς μου δια-
ταγῆς ὅτι ἡ ἐκ τῶν σωφρῶνων πεπλοφόρων Μουσουλμανίδων, ἡ φέρουσα
τὸ σεμνὸν διάδημα Φιμά, χανοῦμ σουλιάν, εἶη διαρκῆς ἢ ἀγνότης καὶ
ἡ ἀρετὴ αὐτῆς, ἔστειλεν αἰτησὶν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν μου Διβάνιον,
ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀναφέρει ὅτι τυγχάνει κληρονομικῶ δικαίωματι Μουτεβε-
λίνα τοῦ ἐν τῷ σανιζακίῳ τῶν Χαρίων κειμένου βακουφίου τοῦ τέως
ἀρχιστρατήγου καὶ πάμπου τῆς ἀειμνήτου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, ὅτι
οἱ κάτοικοι καὶ οἱ ραγιάδες τοῦ βακουφίου τούτου παλαιόθεν ἐτύγγα-
νον, δυνάμει προεκδοθέντων βασιλικῶν Χάτ Χουμαγιούν, ἀπηλλαγμέ-
νοι πάσης ἐπιβαρύνσεως, καταβάλλοντες μόνον τὸν κατ' ἀποκοπὴν εἰτή-
σιον φόρον καὶ ὅτι εἶναι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐλεύθεροι, τῶν ἐκάστοτε
ὑποθέσεών των, μικρῶν ἢ μεγάλων, διακανονιζομένων καὶ διεξαγομέ-
νων ὑπὸ τοῦ Μουτεβελῆ αὐτῶν. Ἐν ᾧ δὲ εἷς ἐκ τῶν ὅρων τῆς χορη-
γηθείσης εἰς αὐτοὺς ἐλευθερίας εἶναι ὅτι δὲν ἔπρεπεν οὗτοι νὰ καταπι-
έζωνται καὶ ταλαιπωρῶνται ὑπὸ τῶν Διοικητῶν καὶ τῶν Ἱεροδικῶν
καὶ ὅτι αἱ παλαιόθεν ὑφιστάμεναι ἐλευθερίαι τῶν ραγιάδων καὶ τῶν
κατοίκων τῶν εἰς τὰς δύο ἱερὰς πόλεις ὑπαγομένων βακουφίων, ἔδει ἀ-
ναεωθεῖσαι νὰ παραμείνουν σεβασταί, παρὰ ταῦτα οἱ δραγουμάνοι³⁴⁴ τοῦ
Χάνδακος, τῶν Χαρίων καὶ τῆς Ρεθύμνης προφασιζόμενοι ὅτι «οἱ
ὅροι τῆς χορηγηθείσης εἰς ὑμᾶς ἐλευθερίας ἀνεστάλησαν καὶ ὅτι ἔχο-
μεν εἰς χεῖράς μας νέαν διαταγὴν»³⁴⁵, δὲν τείνουν ὧτα ἀκοῆς εἰς τὰ
παράπονά των, ἀλλὰ συκοφαντοῦν καὶ διαβίλλουν αὐτοὺς εἰς τοὺς Δι-
οικητὰς, τοὺς Ἱεροδίκας καὶ τοὺς Ναῖπας καὶ ἐφευρίσκοντες διαφό-
ρους προφάσεις ἀποσιέλλουν πρὸς αὐτούς, παρὰ τὰς αὐτοκρατορικὰς
διαταγὰς, μουμπασίρηδες³⁴⁶, οἵτινες δὲν παύουν ἀπὸ τοῦ νὰ τοὺς κατα-
δυναστεύουν καὶ νὰ τοὺς καταπιέζουν, ὑποβάλλοντες αὐτοὺς εἰς κατα-
βολὴν προστίμων καὶ ἀπαιτοῦντες συνάμα παρ' αὐτῶν ἀδίκως καὶ πα-
ρανόμως διατροφὴν τῶν ἰδίων καὶ τροφὰς διὰ τὰ ζῶα των.

³⁴²) Βλ. ὑποσ. 125.³⁴³) Βλ. ὑποσ. 332.³⁴⁴) Kandıye ve Hanya ve Resimo tercumanları.³⁴⁵) Βλ. ὑποσ. 297.³⁴⁶) Βλ. ὑποσ. 242.

Ἐπειδὴ ἡ ὥς εἴρηται Φατμά, χανοῦμ σουλτάν, διαλαμβάνει ἐν τῇ αἰτήσει της ὅπως ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς πᾶσαι αἱ δίκαι αὐτῶν, αἱ ὑποθέσεις καὶ τὰ ζητήματά των διακανονίζονται διὰ τῆς ἱερονομικῆς ὁδοῦ μέσῳ τοῦ Καϊμακάμη³⁴⁷ τοῦ Μουτεβελῆ, οὐδεὶς δὲ ἔξωθεν καὶ ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει νὰ ἀναμιγνύεται καὶ ἐπεμβαίνει εἰς τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν καὶ παρακαλεῖ ἢ αἰτοῦσα ὅπως συμφώνως πρὸς τὴν ληφθεῖσαν πρὸ καιροῦ ἀπόφασιν περὶ διαφυλάξεως καὶ διατηρήσεως τῆς χορηγηθείσης ἐλευθερίας ἐκδοθῆ ἱερὰ αὐτοκρατορικὴ μου διαταγή, ὡς ἐκ τούτου, ἐγένετο ἔρευνα εἰς τὰ ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ θησαυροφυλακίῳ φυλασσόμενα βιβλία τοῦ λογιστηρίου τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, ὅπόθεν διεπιστώθησαν τὰ ἀκόλουθα: "Οἱ δέον νὰ τηρῆται ἀπόλυτος σεβασμὸς πρὸς τὴν παλαιόθεν χορηγηθεῖσαν ἐλευθερίαν εἰς τὰ βακούφια τὰ ἐξαριτώμενα ἐκ τῶν δύο ἱερῶν πόλεων, καθ' ὃν δὲ τρόπον διωκῆθησαν ταῦτα μέχρι σήμερον οὕτω νὰ διοικῶνται ἐν ἐλευθερίᾳ ἀπὸ τοὺς Βοϊβόδας των³⁴⁸. Μετὰ τὴν καταβολὴν δὲ ὑπὸ τῶν κατοίκων των τῶν δυνάμει αὐτοκρατορικῶν διαταγῶν ἐπιβληθεισῶν εἰς αὐτοὺς δόσιμάτων καὶ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ἅς προσέξουν, ἅς προσέξουν³⁴⁹ οἱ εἰσπράκτιοι νὰ μὴ ζητοῦν ἀπὸ τοὺς κατοίκους καὶ τοὺς ραγιάδες τῶν βακουφίων τούτων, διότι δῆθεν τὰ ὑπαγόμενα εἰς τὰς δύο ἱερὰς πόλεις βακούφια ἔγιναν μαλικιανέδες³⁵⁰, δόσιμον δι' ὑποδοχὴν τῶν Πασάδων, δόσιμον διὰ κοινοποίησιν χαρμοσύνου εἰδήσεως, ἀμοιβὴν διὰ τὸν μουμπασίσην³⁵¹, εἰσφορὰν διὰ προμήθειαν σιτηρῶν, εἰσφορὰν διὰ τὴν ἐπίπλωσιν τοῦ Σεραγίου, νὰ μὴ ἐκτελοῦν ἀγγαρείας, νὰ μὴ καλῶνται οὔτε προσάγονται εἰς τὸν Χάνδακα διὰ μπουγιουρουλιτὶ τοῦ Πασᾶ καὶ νὰ μὴ ὑποβάλλωνται εἰς πρόστιμα. "Οταν δὲ ἔχουν ὑποθέσεις ἱεροδικαστικῆς φύσεως ἢ ὑποθέσεις καὶ ζητήματα ἰδιωτικῆς φύσεως νὰ ἐκδικάζωνται ταῦτα ἐπὶ ἰόπου διὰ μέσου τοῦ Βοϊβόδα αὐτῶν καὶ νὰ διοικῶνται ὑπὸ τοῦ Βοϊβόδα των, ἐν τῷ πνεύματι τῆς χορηγηθείσης εἰς αὐτοὺς ἐλευθερίας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ οἱ Διοικηταί, οἱ Ἱεροδικασταὶ καὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι οἱ ζῶντες καὶ οἱ μέλλοντες νὰ ζήσουν ὀρεῖλον νὰ ἀπέχουν καὶ νὰ προφυλάσσονται ἀπὸ πάσης ἐνεργείας καὶ πράξεως ἀντικειμένης εἰς τοὺς ὅρους τῆς ἐλευθερίας των. Εἶναι ἐνθερμος καὶ διακαὴς αὐτοκρατορικὴ μου ἐπιθυμία ὅπως συνεχισθῆ καὶ διατηρηθῆ καὶ νῦν ἡ παλαιόθεν ὑφισταμένη ἐλευθερία εἰς τὰ ἐκ τῶν δύο

³⁴⁷) Βλ. ὑποσ. 316.

³⁴⁸) Βλ. ὑποσ. 1 τῶν ἐγγράφων.

³⁴⁹) Zinhar ve zihar. Πρὸς περισσοτέραν ἐπίτασιν ἡ λέξις αὕτη ἐπαναλαμβάνεται δις ἐν τῷ τουρκικῷ ἐγγράφῳ.

³⁵⁰) Βλ. ὑποσ. 297.

³⁵¹) Βλ. ὑποσ. 244.

ἱερῶν πόλεων ἐξαρτώμενα βακούφια. Ἐὰν δὲ εὐρεθοῦν ἄτομα τινὰ μὴ ὑπακούοντα καὶ μὴ συμμορφούμενα εἰς ταῦτα, καταπιέζουν δὲ καὶ τάλαιπωροῦν τοὺς δυστυχεῖς ραγιάδες καὶ δὲν ἀναγνωρίζουν τὴν χορηγηθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἐλευθερίαν, λέγοντες εἰς αὐτοὺς «τὰ ἐκ τῶν ἱερῶν πόλεων ἐξαρτώμενα βακούφια ἔγιναν μαλικιανέδες καὶ δὲν ὑπάγονται πλέον εἰς τὰς ἱερὰς πόλεις καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ἀπολαμβάνετε πλέον καμυίας ἐλευθερίας»³⁵², παρ᾽ αὐτῶν δὲ ἀνάγκη διαμαρτυρίας κατ' αὐτῶν, ἃς εἶναι βέβαια τὰ ἄτομα ταῦτα ὅτι θὰ τιμωρῶνται ἀδοκίμως ἀπ' εὐθείας διὰ τῆς ἱεροιομικῆς ὁδοῦ. Ἐπὶ τῷ τέλει ὅθεν ὅπως ἐνεργῆτε συμφώνως πρὸς ταῦτα καὶ εἰς ἔνδειξιν ὅτι ἡ παλαιόθεν χορηγηθεῖσα εἰς αὐτοὺς ἐλευθερία ἀνενεώθη καὶ ἐθεωρήθη διατηρητέα, ἐκοσμήθη ἡ παροῦσα αὐτοκρατορικὴ μου διαταγὴ διὰ τοῦ κραταιοῦ μου αὐτοκρατορικοῦ χαΐου, κατεχωρίσθη δὲ ἐν τῷ περιθωρίῳ τῆς αἰτήσεως τῆς Φαιμά, χανούμ σουλιάν, ἡ ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μου διβαρίου ἐκδοθεῖσα λεπτομεροῦς εἰσηγητικὴ ἔκθεσις εἰς τὸ λογιστήριον τῆς ὑπηρεσίας τῶν δύο ἱερῶν πόλεων. Ἐπὶ τῷ τέλει ὅθεν ὅπως διακανονισθῆ ἡ ὑπόθεσις αὕτη συμφώνως πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἀναφερομένην εἰσηγητικὴν ἔκθειν συνειάχθη τὸ παρὸν αὐτοκρατορικὸν μου φερμάνιον.

Ἐντέλλομαι ἅμα τῇ λήψει τοῦ ἱεροῦ τούτου ὁρισμοῦ μου ὅπως ἐνεργοῦντες συμφώνως πρὸς τὴν ἐπὶ τούτοις ἐκδοθεῖσαν διαταγὴν μου καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ χωρία τὰ ὑπαγόμενα εἰς τὰ τοιοῦτου εἴδους βακούφια τυγχάνουν ἀπηλλαγμένα ἀπὸ πάσης ἐπιβαρύνσεως, καταβάλλοντα μόνον τὸν παλαιόθεν καθορισθέντα εἰρήσιον κατ' ἀποκοπὴν φόρον, φροντίσατε νὰ σέβεσθε τὴν παλαιόθεν χορηγηθεῖσαν εἰς αὐτὰ ἐλευθερίαν, καθ' ὃν δὲ τρόπον διωκθήσων καὶ ἐξασκεῖται εἰς αὐτὰ ἡ ἐξουσία μέχρι σήμερον, οὕτω νὰ συνεχισθῆ ἡ ἐξασκουμένη αὕτη διὰ μέσου τοῦ Βοϊβόδα αὐτῶν βάσει τῆς χορηγηθείσης εἰς αὐτὰ ἐλευθερίας. Αἱ ὑποθέσεις καὶ τὰ ζητήματα αὐτῶν νὰ διακανονίζωνται διὰ μέσου τοῦ ἐκάστοτε Καϊμακάμη τοῦ Μουτεβελῆ καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέψητε εἰς τοὺς δραγουμάνους ἢ εἰς ἄλλον τινὰ ἕξωθεν νὰ ἐπεμβαίνουν καὶ προβαίνουν εἰς ἐνεργείας ἀντιβαινούσας τοὺς ὅρους τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν.

³⁵²) Δέον νὰ σημειωθῆ ὅτι παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἄθ. Ὑψηλάντου γραφόμενα περὶ μετατροπῆς τῶν ἐκ τῶν δύο ἱερῶν πόλεων ἐξαρτωμένων βακουφίων (χαρμεΐν) εἰς μαλικιανέδες (βλ. ὑποσ. 100), φαίνεται ὅτι χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῆς «προσιάτιδος» Φαιμά χατούν, χανούμ σουλιάν, δὲν ἴσχυσεν ἡ ἀπόφασις αὕτη διὰ τὸ βακούφιον τῶν Σφακίων. Ὁ ἴδιος Ὑψηλάντης ἐπανερχόμενος ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος λέγει: Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ Σουλτάν Ἀπτουλχαμίτη (διαδόχου τοῦ ἐκδόσαντος τὸ παρὸν ἔγγραφον Σουλτάν Μουσταφᾶ) ἀνενεώθη πάλιν τὸ ὄτζάκι (τὸ τάγμα) τῶν παλτατζήδων, ἀνενέωσε καὶ ὁ γιαζιτζής πάλιν τὰ πρῶτα καὶ ἐδόθη καὶ ἡ ἐξουσία τῷ κιζλάρ - ἀγασή. (βλ. Ὑψηλάντην σ. 723).

Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε.

Ἐγράφη τῇ 3ῃ Ζηλιτζὲ τοῦ ἔτους 1178³⁵³

Ἐκ τῆς περιφρουρήτου Ἰσλαμπὸλ³⁵⁴

Ἐλήφθη τῇ 11 Μουχαρέμ 1179³⁵⁵

39.

Κῶδ. 9ος, (7ος) σ. 302.

Οἱ ἐκ τῶν ραγιάδων τῆς ἐπαρχίας Σφακίων, ὑπαγομένης εἰς τὰ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ τῆς Μεσογείου Θαλάσσης βακούφια τοῦ ἀειμνήστου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, Νικόλας Παπαδάκης, υἱὸς Παπᾶ Γιάννη, Γεώργης Παχύς, Τζιζμειζῆ Δημήτρης, Τσιλιμικάκης, Βαρδῆς Κοντογιαννάκης, Καμαλάκης, Γεώργης Γιβρέκ, Γερολουλούδης, Μανώλης υἱὸς Ρούπη, Καπειὰν Νικολάκης, Γιαζιτζῆ Δαμούλης, Γεώργης Παλακουμάκης, Πιρῖλος Μπερναρδάκης, Κωνσταντῆς Βουτζάκης, Χαμὰλ Στρατῆς Τσουπάκης, Κωνσταντῆς Καραμεσάκης, Γεώργης Γλυμενάκης Τζιζμειζῆς, Σταμάτης υἱὸς Νικολάκη καὶ λοιποὶ ἄλλοι γνωστοὶ φόρου ὑποτελεῖς, προσελθόντες εἰς τὸ Ἱεροδικαστικὸν Συμβούλιον κατέθεσαν οἰκειοθελῶς ἕκαστος ἰδιαιτέρως, ἐπὶ παρουσία τοῦ ὑπὲρ οὗ τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐν ἐνεργείᾳ Δεφτερδάση τῆς Κρήτης ἐκλαμπροτάτου Ἰβραχὶμ ἐφένδη τὰ ἀκόλουθα :

Ἀναλαμβάνομεν τὴν εὐθύνην ὅπως ἀποστείλῃ ὁ Δεφτερδὰρ ἐφένδης δι' ἡμῶν πρὸς τὸν Κειχουντιὰν τοῦ Καστελλίου μας Δασκαλογιάννην, φόρου ὑποτελεῆ, τὰ 1439 δελτία τοῦ κεφαλικοῦ μας φόρου τριῶν κατηγοριῶν τοῦ παρόντος ἔτους 1179³⁵⁶. Δηλοῦμεν ὁμοίως ὅτι ἀνεθέσαμεν καὶ ἐνεπιστεύθημεν εἰς τὸν ὡς εἴρηται φόρου ὑποτελεῆ Γιάννην³⁵⁷ τὴν ἀνελλιπῆ εἴσπραξιν καὶ συγκέντρωσιν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τοῦ ὡς ἄνω ἀναφερθέντος ἔτους, ἀνερχομένου εἰς 2310 γρόσια, τὴν εἰσφορὰν τοῦ Ἱεροῦ Λόφου διὰ τὸ ἴδιον ἔτος 5000 γρόσια, τὸν μουκατὰν³⁵⁸ τοῦ ἔτους τούτου ἀνερχόμενον εἰς 1000 γρόσια καὶ τὸ καθυστερούμενον ποσὸν τῶν 1051 γροσίων καὶ 14 παράδων ἀπὸ τὴν εἰσφορὰν τοῦ Ἱε-

³⁵³) 13 Μαΐου 1765 μ. Χ.

³⁵⁴) Βλ. ὑποσ. 263.

³⁵⁵) 19 Ἰουνίου 1765 μ. Χ.

³⁵⁶) 1765 μ. Χ.

³⁵⁷) Δηλαδή εἰς τὸν Δασκαλογιάννην, τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1770.

³⁵⁸) Τῆς ἰδίας λέξεως ἐγένετο χρῆσις εἰς τὸ περὶ τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἐνιαυσίου εἰσφορᾶς τῶν 5000 γροσίων (βλ. ἔγγραφον ἀριθ. 10), ἐνταῦθα ὅμως μὲ τὴν ἐννοίαν τῆς δεκάτης τῶν ὑπὸ τῶν Σφακιανῶν παραγομένων προϊόντων, τοῦ φόρου αἰγοπροβάτων καὶ λοιπῶν ἄλλων εἰσφορῶν. (Βλ. σχετ. ὑποσ. 10 τῆς εἰσαγωγῆς).

ροῦ Δώρου τοῦ προηγουμένου ἔτους 1178³⁵⁹, ἦτοι τὸ ὄλον 9361 γρόσιπ καὶ 14 παράδες. Ἐὰν δὲ ἀμελήσῃ ἢ παραλείψῃ τὴν εἴσπραξιν καὶ συγκέντρωσιν τοῦ ποσοῦ τούτου ὃ ὡς εἴρηται φόρου ὑποτελής Γιάννης καὶ ἐπέλθῃ ζημίαι τις λόγῳ καθυστερήσεως ἢ ἀναβολῆς καὶ μὴ ἐγκαίρου καταθέσεως καὶ πληρωμῆς τούτου, ἀναλαμβάνομεν ἡμεῖς ἀλληλεγγύως καὶ ὑποσχόμεθα νὰ καταβάλωμεν ὀλόκληρον τὸ ποσὸν τοῦτο ἐγκαίρως καὶ ἀνελλιπῶς δι' ἱερονομικῆς ἐγγυήσεως, καθιστάμενοι ἐγγυηταὶ ὁ εἷς διὰ τὸν ἄλλον.

Μετὰ τὴν ἱερονομικὴν ἐπικύρωσιν τούτων, κατεχωρίσθη τῇ αἰτήσει τὸ παρὸν ἐνταῦθα τῇ 7ῃ Ρεμπιουλεβέλ τοῦ ἔτους 1179³⁶⁰.

Οἱ μάρτυρες : Ὁ Κεϊχουντὰς τῶν τσαούσηδων Ἐλχὰτζ Ἀλῆ Ἀγᾶς, Ἀβδουρραχμὰν Ἀγᾶς Κεϊχουντὰς τῶν Γερλήδων, Ἀχμὲτ Ἀγᾶς Τσαούσης τῶν Τζεμπειζήδων, Ἰσμαήλ ἐφένδης γραμματεὺς τοῦ Ἱεροδικείου, Σααιζῆ Ζαδὲ Μεχμὲτ ἐφένδης, Μουσταφᾶ Τσελεμπῆς ἀρχικλητῆρ κ.λ.π.

40.

Κῶδ. 12ος, σ. 288.

Διὰ τὴν ἐπὶ τόπου ἐξέτασιν τῆς κατωτέρω ὑποθέσεως ἀπεσιάλῃ, κατόπιν αἰτήσεως, ὃ διορισθεὶς ἐκ μέρους τοῦ Ἱεροδικείου Μεχμὲτ ἐφένδης υἱὸς Μουσταφᾶ, ὅστις μεταβὰς εἰς τὸ κονάκιον³⁶¹ τοῦ ἤδη διευθύνοντος τὰς ὑποθέσεις τῆς Δεφτερδαρίας τῆς νήσου Κρήτης καὶ ἀντιπροσώπου τοῦ Δεφτερδάρη καὶ ἐκτελοῦντος τὰ καθήκοντα τοῦ Ρουζναμετζῆ³⁶² εἰς τὸ λογιστήριον τῆς ὑπηρεσίας ταύτης, διακρινομένου εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ καλάμου καὶ τῆς γραφίδος, ἐκλαμπροτάτου Σαλήχ ἐφένδη, συνεκάλεσεν ἐπὶ παρουσίᾳ πλείστων Μουσουλμάνων Ἱεροδικαστικὸν Συμβούλιον ἐνώπιον τοῦ ὁποίου παρουσιασθεὶς ὁ Σγουρομάλλης Νικολός³⁶³, φόρου ὑποτελής, προσερχόμενος ὡς ἀντιπρόσωπος ὄλων τῶν κατοίκων καὶ μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ Κεϊχουντᾶ³⁶⁴ τοῦ Καστελλίου τῶν Σφακίων, ὑπαγομένου εἰς τὰ ἐκ τῶν δύο ἱερῶν πόλεων ἐξαριτώμενα βακούφια τοῦ ἐν κυρίῳ ἀναπανθέντος ἀειμνήστου Γαζῆ Χουσεῖν Πασᾶ, κατέθεσεν αὐτοπροσώπως διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν συνεπαρχιωτῶν του, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ὑπὲρ οὗ τὸ ἔγγραφον τοῦτο προμνησθέντος Σαλήχ ἐφένδη τὰ ἀκόλουθα :

³⁵⁹) 1764 μ. Χ.

³⁶⁰) 13 Αὐγούστου 1765.

³⁶¹) Μεγάλη οἰκία.

³⁶²) Βλ. ὑποσ. 169.

³⁶³) Ἀδελφὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως 1770 Δασκαλογιάννη.

³⁶⁴) Προέδρου τῆς ἐπαρχίας τῶν Σφακίων.

«Δηλῶ ὅτι κατὰ τὴν θεώρησιν τῶν λογαριασμῶν μας μεθ' ὅλων τῶν γραμματέων τοῦ λογιστηρίου ἀπεδείχθη ὅτι ἐκ τοῦ διὰ τὸ ἔτος 1181⁸⁶⁵, ὡς συνήθως, καταβαλλομένου καθ' ἕκαστον ἔτος ἐκ μέρους τῶν ραγιάδων τῆς ἐπαρχίας μας κατ' ἀποκοπὴν ποσοῦ τῶν 5000 γροσίων δὲν κατεβλήθη ὑφ' ἡμῶν οὔτε ἐν ἄσπρον ἢ ὀβολός τις εἰς τὸν ἀποβιώσαντα Δεφτερδάρην τῆς Κρήτης Μεχμέτ ἐφένδην, ὡς καὶ εἰς τὸν διευθύνοντα σήμερον τὴν Δεφτερδαρίαν Σαλήχ ἐφένδην, ἀλλὰ παραμένει ὀλόκληρον τὸ ποσὸν τοῦτο εἰς χρέος τῶν ραγιάδων τῆς ἐπαρχίας μας. Ὑπόσχομαι ὁθεν καὶ ἐγγνώμαι εἰς τὸν ὡς εἴρηται Σαλήχ ἐφένδην ὅπως, εἰσπράτιων καὶ συγκεντρῶνων τὸ ποσὸν τοῦτο τῶν 5000 γροσίων τοῦ Ἱεροῦ Δώρου, τὸ παραδώσω εἰς αὐτὸν τοῦτον καὶ ἐξοφλήσω οὕτω τὴν ὀφειλὴν μου».

Μετὰ τὴν ἐπὶ τόπου καταγραφὴν πάντων τούτων ὑπὸ τοῦ ἀποσταλέντος ἐκ μέρους τοῦ Ἱεροδικείου προαναφερομένου Μεβλάνα⁸⁶⁶, ἀνεφερὲν οὗτος καὶ ἡμῖν ταῦτα ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ του εἰς τὸ Ἱεροδικεῖον συνοδευομένου καὶ ὑπὸ ἄλλων ἐμπιστῶν τῆς ὑπηρεσίας καὶ κατεγράφησαν τῇ αἰτήσει ὧδε τῇ 4 τοῦ μηνὸς Ρετζέπ τοῦ ἔτους 1181⁸⁶⁷.

Οἱ μάρτυρες: Ὁ διακεκριμένος μεταξὺ τῶν ὁμηλικῶν του Μουτεβελῆς τοῦ βακουφίου τοῦ Φαζιλ Ἀχμέτ Πασᾶ, Ἐμὶν ἐφένδης, γραμματεὺς τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ρουζναμέ, Χουσεῖν ἐφένδης, γραμματεὺς τῆς Οἰκονομικῆς Ὑπηρεσίας, Μουσταφᾶ ἐφένδης υἱὸς Σεῖχ Μεχμέτ ἐφένδης, μόνιμος ἀρχηγὸς τῶν ὑπηρετιῶν τοῦ Μουσταφᾶ Ἀγᾶ, Ὁσμὰν ἐφένδης γραφεὺς τῆς ἀποθήκης τοῦ Δημοσίου, Γιουσοῦφ Ἀγᾶς, Καρὰ Ἰμπραχίμ Ἀγᾶς ἔμπορος κ.λ.π.

41.

Κῶδ. 133ος, σ. 270.

Μετὰ τὴν διανομὴν τῆς περιουσίας τοῦ πρὸ καιροῦ ἀποθανόντος Παπᾶ Κωνσταντῆ υἱοῦ Γεώργη, ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῶν Σφακίων, ἣτις ἀνελόγησεν εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ Παπαδιὰν τὸ γένος Πόλου, εἰς τὴν μητέρα του Σοφοῦλαν, εἰς τὸν ἀνήλικον υἱὸν του Γεώργη καὶ εἰς τὴν ἀνήλικον θυγατέρα του Σοφοῦλαν, ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ ἐν τῷ σεραγίῳ συγκληθέντος Ἱεροδικαστικοῦ Συμβουλίου ὁ Περουλιός, πληρεξούσιος ἐπίτροπος ἐκ μέρους τῶν ὡς ἄνω μνημονευθειῶν, ἥτοι τῆς συζύγου καὶ μητρὸς τοῦ ἀποθανόντος καὶ ἐκ μέρους τῶν ἀνηλικῶν τέκνων του, τῶν ὁποίων τυγχάνει θεῖος, καὶ κατέθεσεν ἐπὶ παρουσίᾳ

⁸⁶⁵) 1767 μ. Χ.⁸⁶⁶) Κύριος, ὁ κύριός μας, ἐνταῦθα μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑπαλλήλου τοῦ Ἱεροδικείου.⁸⁶⁷) 15 Νοεμβρίου 1767 μ. Χ.

τοῦ παπᾶ Στεφανῆ υἱοῦ Κωνσταντῆ, κατοίκου τοῦ χωρίου Μακρῆ Σίβα⁸⁶⁸ τῆς ἐπαρχίας Πυργιωτίσσης τὰ ἀκόλουθα :

Πρὸ ἔνδεκα μηνῶν ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας τοῦ παρόντος ἐγγράφου, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ παπᾶ Κωνσταντῆς συνέτριωγεν ἐν Μακρῇ Σίβα μετὰ τοῦ παπᾶ Στεφανῆ, ὁ τελευταῖος οὗτος ἐτραυμάτισε μὲ μίαν σούβλαν τὸν παπᾶ Κωνσταντῆν εἰς τὸ μάγουλόν του καὶ ἔπειτα τοῦ ἔδωσεν ἓνα λάκτισμα εἰς τὴν κοιλίαν του. Ἐπειδὴ ἐξ αἰτίας τοῦ τραύματος καὶ τοῦ λακτίσματος τούτου ἀπέθανεν ὁ ὡς εἴρηται παπᾶ Κωνσταντῆς, ὡς ἐκ τούτου αἰτοῦμαι ὅπως ἐξετασθῆ ἡ ὑπόθεσις αὕτη καὶ ἐπιβληθῆ εἰς τὸν φονέα ἢ ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ Νόμου ἐπιβαλλομένη τιμωρία.

Ἐρωτηθεὶς ὁ ὡς εἴρηται παπᾶ Στεφανῆς ἀπήντησεν οὕτως «προάγματι ἐκτύπησα ἀκουσίως εἰς τὸ μάγουλον τὸν ἀποθανόντα μὲ μίαν σούβλαν, δὲν ἀπέθανεν ὁμοῦς οὗτος ἀπὸ τὸ κτύπημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον οὔτε μώλωπα τινὰ τοῦ ἐπροξένησε. Ὁ παπᾶ Κωνσταντῆς διατελῶν ἐν πλήρη ὑγείᾳ καὶ ἀφ' οὗ διέμεινεν ἐπὶ δεκατέσσαρας ἡμέρας εἰς τὸ χωρίονμας, ἀνεχώρησεν εἴτα εἰς τὸ χωρίον του, ὅπου ἀσθενήσας ἀπέθανεν ἐκ φυσικοῦ θανάτου». Εἰς ἐπανελημμένας ἐρωτήσεις μας ἀπήντησεν οὗτος τὰ ἴδια.

Κατόπιν τούτου ἠρωτήθη ὁ πληρεξούσιος ἐπίτροπος τῶν κληρονόμων ὅστις ἀπεδέχθη τὴν κατάθεσιν ταύτην τοῦ ἐναγομένου.

Ἐπειδὴ οὐδὲν ἐν προκειμένῳ προβλέπεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ Νόμου, ἀπηγορεύθη εἰς τὸν πληρεξούσιον ἐπίτροπον νὰ ἀσχολῆται μὲ τὴν διένεξιν ταύτην. Ἐπὶ τούτοις φέρονται ταῦτα εἰς γνῶσιν τῆς ὑμετέρας ὑψηλότητος.

Τῆ 25 Ζηλκααδὲ 1182⁸⁶⁹.

42.

Κῶδ. 11ος, σ. 10.

Μετὰ τὴν διανομὴν τῆς περιουσίας τοῦ πρό τιμος καιροῦ δολοφονηθέντος⁸⁷⁰ Μιχάλη ἐκ Σφακίων, κατοίκου τοῦ χωρίου Πανασὸς τῆς ἐπαρχίας Καινούργιου, ἧτις ἀνελόγησεν εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ποθοῦλαν τὸ γένος Γιάννη, εἰς τὸν ἐνήλικον υἱόν του Γεώργην, εἰς τὴν ἐνήλικον θυγατέρα του Μαροῦλαν καὶ εἰς τὰ ἀνήλικα ἕτερα τέκνα αὐτοῦ Γιαννιὸν καὶ Εἰζήνην, ἐνεφανίσθησαν ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ τούτου Συμβουλίου ἡ μὲν μνημνευθεῖσα Ποθοῦλα αὐτοπροσώπως διὰ τὸν ἑαυτὸν της καὶ ὡς πληρεξούσιος ἐπίτροπος τῶν δύο ἀνηλίκων τέκνων της οἱ δὲ Γεώργης καὶ Μαροῦλα αὐτοπροσώπως καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν Ἐλχάτζ Ἀλῆ υἱοῦ Δηλαβέο Χουσεῖν, Ἀχμέτ μπεσὲ υἱοῦ Μεχμέτ, Ἀχμέτ μπεσὲ υἱοῦ Μουσλῆ, Μουσταφᾶ μπεσὲ υἱοῦ Μουσλῆ, Μουσταφᾶ υἱοῦ

⁸⁶⁹) Piryotice nahiesine tabi Makri Şiva nam kariyecie.

⁸⁷⁰) 23 Μαρτίου 1769 μ. Χ.

Γιουσούφ, Τζώριτζη υἱοῦ Μανούσου, Γιάννη υἱοῦ Κωνσταντῆ καὶ λοιπῶν ἄλλων, τῶν ὁποίων τὰ ὀνοματεπώνυμα τυγχάνουσι γνωστά, ἀπάντων κατοίκων τοῦ χωρίου Πανασός, κατέθεσαν τὰ ἀκόλουθα :

«Ὁ ὑφ' ἡμῶν κληρονομούμενος καὶ δολοφονηθεὶς Μιχάλης εὐρέθη νεκρὸς ἐντὸς τοῦ πλησίον τοῦ χωρίου Πανασός χειμάρρου. Ἐπειδὴ οἱ φονεῖς αὐτοῦ παρέμεινον ἄγνωστοι, ἀπητήσαμεν ἀπὸ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου τούτου νὰ τοὺς παρουσιάσουν, ὅταν δὲ ἠγείραμεν ἀγωγὴν κατ' αὐτῶν ἐδημιουργήθησαν πλεῖσται διενέξεις καὶ ἐχθρότητες μεταξὺ ἡμῶν καὶ αὐτῶν. Νῦν, τῇ μεσολαβήσει τρίτων παρητήθημεν οἰκειοθελῶς τῆς ἀγωγῆς μας καὶ δηλοῦμεν ὅτι ἀπὸ σήμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς οὐδεμία διένεξις οὔτε ἀγωγή τις ὑφίσταται μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐκείνων. Δηλοῦμεν ἐπίσης ὅτι ἐξωφλήσαμεν πᾶσαν ἀπαίτησίν μας προερχομένην λόγῳ φόρου αἵματος διὰ τὸν ὑφ' ἡμῶν κληρονομούμενον, θέλει δὲ παύσει ἡ μεταξὺ ἡμῶν ὑφισταμένη διένεξις».

Μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν πάντων τούτων κατεχωρίσθη τῇ αἰτήσει ἡ προᾶξις αὕτη ὧδε τῇ 27 Τζεμαζιελαχιο τοῦ ἔτους 1183¹¹⁾.

Οἱ μάρτυρες : Σεῖχ Ζαδὲ Μολλά Σακίρ τῆς Κανλῆ Τάμπια, Οὐζοὺν Μεχμέτ μπεσὲ πρώην σημαιοφόρος, Τασιζῆ Σαλήχ μπεσὲ τοῦ 13 λόχου τῶν γερλήδων, ὁ διακεκριμένος προύχων Μουσταφᾶ ἐφένδης, Ἰμάμης τοῦ τεμένους Σοφοῦ Μεχμέτ πασα, Μαγριπλῆ Ἐλχὰτζ Μεχ-

¹¹⁰⁾ Ὡς ἀφορμὴν τῶν συχνῶν δολοφονιῶν προβάλλει ὁ Παπαδοπετράκης (βλ. σ. 162) ὅτι ἐθεωροῦντο οἱ Σφακιανοὶ «ἀντάρται καὶ ὡς μὴ ὑποταχθέντες». Προσθετέον εἰς ταῦτα ὅτι οἱ πεδινοὶ τῆς Κρήτης χριστιανοί, κατόπιν τῆς γενομένης ἀνακατομῆς τῶν φορολογικῶν δελτίων τῆς ἐπαρχίας Σφακίων, εἶχον ἐπιβαρυνθῆ διὰ 343 δελτίων (βλ. ἔγγραφον ἀριθ. 31), πρᾶγμα ὅπερ ἀσφαλῶς θὰ καθίστα τοὺς Σφακιανοὺς μισητοὺς εἰς τούτους. Καὶ ἡ κακὴ συνήθεια ὅμως ἐνίων Σφακιανῶν πρὸς τὴν κλοπὴν πραγμάτων τουρκικῶν ἢ καὶ χριστιανικῶν, καθίστα τούτους ἐπίσης μισητοὺς. Βλ. σχετ. ἔφημερίς «Μίνως» Ἡρακλείου τῆς 11ης Αὐγούστου 1884, ἀριθ. φυλ. 184, ὅπου περίληψις ἀναφορᾶς «πρὸς τὴν Γεν. Διοίκησιν τῶν κατοίκων Καινούργιου καὶ Πυργιωτίσσης, φερούσης 520 ὑπογραφάς, δι' ἧς ἐκδηλοῦσιν ὅτι νεήλυδές τινες Σφακιανοὶ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην περιερχόμενοι ἐμπορίου ἕνεκα, καθιστῶντες ὄρμητήριον τὰς οἰκίας τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων ὁμοχωρίων τῶν Σφακιανῶν, παρεχόντων αὐτοῖς ἄσυλον, καὶ ἐκεῖθεν ὀρμώμενοι ληΐζουσι συνεχῶς τὴν ἐπαρχίαν, φονεύουσι τοῦτον καὶ ἐκείνον τὸν ἐχθρόν των, ἀρπάζουσι τὰ ζῶα τῶν δυστυχῶν χωρικῶν, ἅπερ ἀνενοχλήτως μεταφέρουσιν εἰς τὰ Σφακιά καὶ ἐν γένει πᾶν κακούργημα διαπράττοντες ἀπέρχονται εἰς τὰ ἴδια διαδεχόμενοι ὑπ' ἄλλων...». Βλ. καὶ «The Fortnightly Review» (ἐν τῷ τμήματι τῶν Περιοδικῶν τῆς προτασσομένης βιβλιογραφίας). «Πᾶς Σφακιώτης εἶναι ποιμὴν καὶ πᾶς ποιμὴν κλέπτης» καὶ ὅτι «συνεννοοῦντο οὗτοι μὲ τοὺς κρεοπώλας τῶν Χανίων καὶ ἐματᾶιουν τὰς προσπάθειάς των». Περί τοῦ κατὰ τῶν Σφακιανῶν πολέμου καὶ διωγμοῦ βλ. καὶ Ψιλᾶκη ν, τ. 3ος, σ. 153.

¹¹¹⁾ 11 Ὀκτωβρίου 1769 μ. Χ.

μετ' Ἀγᾶ τοῦ 42ου, Χαλῆλ Τσαοῦς τῆς Κανλῆ Τάμπια, Ἀλῆ Τσαοῦς τοῦ δεξιοῦ τῶν ἐθελοντιῶν Χάνδακος κ.λ.π.

43.

Κῶδ. 11ος, σελ. 22.

Εὐλαβῶς ὑποβάλλει πρὸς τὴν εὐδαίμονα καὶ εὐκλεῆ ὑψηλότητά της ὁ ταπεινὸς θεράπων τὰ ἀκόλουθα :

Οἱ Οὐλεμάδες³⁷², οἱ Σεῖχαι³⁷³, οἱ Ἰμάμηδες³⁷⁴, οἱ Χατίπηδες³⁷⁵, οἱ Ἀγιάννιδες³⁷⁶ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι κάτοικοι τῆς ἱερᾶς καὶ ὠραίας ταύτης πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου τῶν Χανίων, τοῦ ἀποτελοῦντος τμημα τῶν νικηφόρων μεθοριῶν τῆς κοσμοκρατορίας μας, προσελθόντες ἐν σώματι εἰς τὸ Ἱεροδικαστικὸν Συμβούλιον ἐξέθεσαν τὸν σκοπὸν των καὶ κατέθεσαν τὰ ἀκόλουθα :

Κατὰ τὸ παρὸν εὐοίωνον ἔτος καὶ μεσοῦντος τοῦ ἱεροῦ μηνὸς Σιεβάλ³⁷⁷, ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Χανίων ἐν πλοῖον Ντούμπρο³⁷⁸, προερχόμενον ἐκ Τριπολίτιδος τῆς Βερβερίας, διὰ τοῦ ὁποίου ἀφίκετο εἰς ἄνθρωπος τοῦ Πασᾶ τῆς περιφερείας ταύτης κομίζων μεθ' ἑαυτοῦ γραπτὴν ἔκθεσιν γεγονότων πρὸς ἀποστολὴν εἰς τὸν ἐν τῇ βασιλευούσῃ μόνιμον ἀντιπρόσωπον τῆς Τριπολίτιδος. Ἐρωτηθεὶς οὗτος σχετικῶς μὲ τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεώς του εἰς Χανιά κατέθεσεν εἰς τὸ Ἱεροδικαστικὸν Συμβούλιον τὸ συνελθὸν εἰς τὸ σεράγιον, τὸ προοριζόμενον διὰ τοὺς διοικητὰς τῶν Χανίων, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ σεβαστοῦ Κετχουντᾶ³⁷⁹ τοῦ Πασᾶ καὶ ἡμῶν ὅτι «ὅταν ὁ πρὸ καιροῦ ἀποσταλεὶς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ὀλλανδίας ἐκ μέρους τοῦ Πασᾶ τῆς Τριπολίτιδος πρέσβυς Μίρι Μαχμούτ, ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ διτσακίου³⁸⁰ τῆς περιφερείας μας, ἐπέστρεφε μετὰ τὸν διακανονισμὸν τῶν εἰς αὐτὸν ἀνατεθεισῶν ὑλοθέσεων οἴκαδε, εἶδεν εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτᾶρ καὶ ἐντὸς τοῦ ἀγγλικοῦ λιμένος τοῦ Γιβραλτᾶρ ἠγκυροβολημένα 28 γαλιόνια τῶν 60 τηλεβόλων ἕκαστον, 22 μεσαίας χωρητικότητος πλοῖα ὀνομαζόμενα φρεγάδες καὶ 4 ὄλμοβόλα τύπου «μπόμπα» ἥτοι τὸ ὅλον

³⁷²) Διδάκτορες τῆς μουσουλμανικῆς θεολογίας καὶ τοῦ ἱεροῦ μουσουλμανικοῦ δικαίου, κ. Οὐλεμάδες.

³⁷³) Ὁ προκαθήμενος μουσουλμανικοῦ τεκέ (μοναστηρίου δερβίσιδων).

³⁷⁴) Ἰμάμης ἥτοι ὁ προηγούμενος, τοῦ ὁποίου τὸ παράδειγμα πρέπει νὰ μιμοῦνται πάντες. Ὁ λειτουργὸς ἐν μουσουλμανικῷ τεμένει, χότζας.

³⁷⁵) Ἱεροκῆρυξ ἐν μουσουλμανικῷ τεμένει.

³⁷⁶) Πρόκριτοι, προύχοντες, προεστοί.

³⁷⁷) 31 Ἰανουαρίου 1770 μ. Χ.

³⁷⁸) Ντούμπροβνικ, ἑτέρα ὀνομασία τῆς Ραγούζης. Ραγούζαιον πλοῖον.

³⁷⁹) Βλ. ὑποσ. 31.

³⁸⁰) Στρατιωτικὸν σῶμα.

54 πλοῖα³⁸¹. Οἱ ἡμίσεις τῶν ἐντὸς τῶν πλοίων εὕρισκομένων ἀπίστων ἦσαν ἀπὸ τὸ ἔθνος τῆς Δανιμαρκίας, δηλαδή ἀπὸ τοὺς ὑποκειμένους εἰς τὴν Ρωσίαν, καὶ οἱ λοιποὶ ἄγγλοι ναῦται ἀπὸ τοὺς ἀπίστους τῆς Ἑγγλίας, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ πλοίαρχοὶ των ρῶσοι καὶ αἱ σημαῖαι των ρωσικαί. Ταῦτα πάντα διεπίστωσεν ὁ ὡς εἴρηται πρέσβυς τοῦ Πασᾶ τῆς Τριπολίτιδος ἰδίους ὄμμασιν, ὅταν δὲ μυστικῶ τῶ τρόπῳ ἠρώτησε τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς προθέσεις των, ἐπληροφορήθη μετὰ βεβαιότητος ὅτι αἱ καταχθόνιοι προθέσεις των ἦσαν νὰ κατευθυνθῶν πρὸς τὰς ἐν τῇ Μεσογείῳ Θαλάσῃ Ἰσλαμικὰς κτήσεις τοῦ Μορέως καὶ τῆς Σούδας. Ὁ πρέσβυς ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ του εἰς τὴν Βερβερίαν ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Πασᾶν τῆς περιφερείας ὅσα εἶδεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Γιβραλτάρ».

Μετὰ τὴν ἐνώπιον ἡμῶν ἔκθεσιν πάντων τούτων ἐκ μέρους τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Πασᾶ τῆς Τριπολίτιδος καὶ καθ' ὃν καιρὸν ἦτο οὗτος ἔτοιμος πρὸς ἀναχώρησιν εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἵνα ἐκθέσῃ ἐκεῖ προφορικῶς καὶ ἐγχειρίσῃ τὴν γραπτὴν ἔκθεσιν πρὸς τὸν ἐκεῖ ἀντιπρόσωπον τοῦ διζακίου τῆς Τριπολίτιδος, ἔφθασαν ἐνταῦθα, τὸ ἐν κατοπιν τοῦ ἄλλου, πολλὰ γράμματα ἀποσταλέντα ἐκ μέρους γνωστῶν καὶ ἀξιόπιστων ἐμπόρων τῆς πόλεως τῶν Χανίων, εὕρισκομένων εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, ἦτοι ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Γαλλίας, ἀπὸ τὴν Μασσαλίαν, ἀπὸ τὸν Τάραντα τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου καὶ ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Κερκύρας, τὸ περιεχόμενον τῶν ὁποίων εἶναι ὅμοιον πρὸς τὰς ἐκ Τριπολίτιδος ληφθείσας πληροφορίες ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸν τύπον τῶν πλοίων καὶ ὅτι οἱ ἐπ' αὐτῶν ἐπιβαίνοντες ἔλεεινοὶ ναῦται εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκ Δανιμαρκίας καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ Ἑγγλοὶ, οἱ δὲ πλοίαρχοι καὶ αἱ σημαῖαι των εἶναι ρωσικαί.

Ἐπειδὴ πάντες οἱ παριστάμενοι ἐν τῶ συμβουλίῳ τούτῳ ἠτήσαντο ὅπως γνωστοποιηθῶν διὰ κοινοποιήσεως πρὸς τὸν ἐξοχώτατον καὶ εὐσπλαγχνικώτατον Βεζύρην καὶ Μουσίρην, τὸν Μουχαφίζην τοῦ Χάνδακος καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὴν ὑψηλὴν ἔδραν τῆς κραταιᾶς ἡμῶν βασιλείας αἱ ἐξ ἀλλεπαλλήλων πηγῶν γνωστοποιούμεναι καὶ μετ' ἐπιτάσεως κοινολογούμεναι καὶ τυγχάνουσαι καθ' ὅλα σύμφωνοι τρομακτικαὶ αὐταὶ εἰδήσεις³⁸² καὶ ἐπειδὴ περιῆλθε τοῦτο εἰς τὴν ἄμεσον γνῶσιν καὶ τοῦ ταπεινοῦ θεράποντος ὅτι πράγματι οὕτως ἔχει ἡ ὑπόθεσις αὕτη, ὡς

³⁸¹) Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ρωσικῶν πλοίων, τῶν κυβερνητῶν, τῶν πληρωμάτων καὶ τῶν τηλεβόλων αὐτῶν βλ. James Emerson, The History of Modern Greece, London 1830 σ. 319 καὶ 359. Essais de Geographie.... Londres 1785 σ. 217. Μερβ. Hammer, τ. 4ος, σ. 601 καὶ Κ. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη, σ. 480.

³⁸²) Jhbari muvehiselerin.

ἐκ τούτου ὑποβάλλει εὐσεβάστως τὸ παρὸν καὶ αἴτησιν καὶ παράκλησιν πρὸς τὴν ὑμειτέραν φιλελεήμονα στραταρχίαν.

Ἐγγράφη τῇ 18ῃ Σιεβάλ τοῦ ἔτους 1183³⁸³.

Ὁ ταπεινὸς θεράπων

Χαφίζ Ἐγιούπ

Ἐλήφθη τῇ 22 Σιεβάλ 1183³⁸⁴

Ἱεροδίκης Χανίων

44.

Κῶδ. 11ος, σ. 23.

Ἐξοχώτατε, φιλελεήμων καὶ φιλεύσπλαγχνε Κύριέ μας, ἔστω αἰώνιον τὸ κλέος καὶ εὐδαίμων ὁ βίος ὑμῶν.

Οἱ ὑποφαινόμενοι δοῦλοι σας γνωρίζουν ὑμῖν διὰ τῆς παρούσης ἀναφορᾶς των ὅτι μεσοῦντος τοῦ μηνὸς Σιεβάλ³⁸⁵ τοῦ παρόντος μουσουλμανικοῦ ἔτους, κατέφθασεν ἐκ Τριπολίτιδος τῆς Βερβερίας ἐν πλοῖον Ντούμπρο³⁸⁶, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπεβιβάσθη εἰς ἄνθρωπος τοῦ Πασᾶ τῆς περιφερείας ταύτης μὲ ἔγγραφον ἐκθέσειν τούτου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀναφέρει ὅτι πρὸ καιροῦ εἶχομεν ἀποστείλει δι' ὑποθέσεις μας εἰς τὴν Ὀλλανδίαν τὸν Μίρι Μαχμούτ ὡς πρέσβυν, ὅστις ὅταν, μετὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀνατεθεισῶν αὐτῷ ὑποθέσεων, ἐπέστρεφεν εἰς Τριπολίτιδα, εἶδεν ἰδίους ὄμμασιν εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτᾶρ καὶ ἐντὸς τοῦ ἀγγλικοῦ λιμένος τοῦ Γιβραλτᾶρ 28 πλοῖα τῶν 60 τηλεβόλων, 22 φρεγάδας καὶ 4 πλοῖα τύπου «μπόμπα». Τὰ ἐν λόγῳ πλοῖα ἦσαν πλήρη μὲ στρατὸν τῆς Δανιμαρκίας καὶ Ἄγγλους, ἔφερον δὲ σημαίας ρωσικὰς καὶ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ πλοίαρχοί των εἶχον διορισθῆ ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας. Ἐρωτήσας οὗτος τὸν σκοπὸν τῆς ἀφίξεώς των ἐπληροφορήθη ὅτι θὰ ἀναχωρήσουν διὰ τὴν Μεσόγειον μὲ πρόθεσιν τὸν Μορέαν καὶ τὴν Σοῦδαν.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ ἀφικόμενος ἐκ Τριπολίτιδος ἄνθρωπος τοῦ Πασᾶ ἠτοιμάζετο γὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν βασιλεύουσαν διὰ γὰ ὑποβάλλῃ πρὸς τὸν ἐκεῖ μόνιμον ἀντιπρόσωπον τοῦ διζακίου των³⁸⁷ τὴν ἔγγραφον ἐκθέσειν τοῦ Πασᾶ τῆς Τριπολίτιδος, ἐλήφθησαν γράμματα ἐμπόρων τῶν Χανίων ἀσχολουμένων μὲ τὸ ἐμπόριον, τὰ ὁποῖα ἔφερον πλοῖα καταφθάσαντα ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Γαλλίας, ἀπὸ τὴν Μασσαλίαν, ἀπὸ τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον καὶ ἀπὸ τὴν Τεργέστην, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον εἶναι καθ' ὅλα σύμφωνον πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἀνωτέρω ἀναφερθείσης ἐκθέσεως, πρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸν τύπον τῶν πλοίων, ὅτι

³⁸³) 3 Φεβρουαρίου 1770 μ. Χ.

³⁸⁴) 7 Φεβρουαρίου 1770 μ. Χ.

³⁸⁵) 31 Ἰανουαρίου 1770 μ. Χ.

³⁸⁶) Βλ. ὑποσ. 378.

³⁸⁷) Βλ. ὑποσ. 380.

φέρουν ρωσικήν σημαίαν καὶ ὅτι εἶναι ἀρτίως ἐξοπλισμένα καὶ πλήρη στρατοῦ³⁸⁸.

Ἐπειδὴ αἱ ἐξ ἀλλεπαλλήλων πηγῶν γραπταὶ αὗται πληροφοροῖαι περὶ τοῦ ἀπόπλου τῶν πλοίων διὰ τὴν Μεσόγειον γίνονται μετ' ἐπιτάσεως γνωσταί, ὑποβάλλομεν ὁμοφώνως πρὸς τὴν φιλελεήμονα καὶ φιλεύσπλαγγνον ὑψηλότητά της τὸν αὐθέντην μας πάντες ἡμεῖς οἱ ἀγάδες, οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ σώματος τῶν γενιτσάρων καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως τῶν Χανίων τὴν παρούσαν ταπεινὴν ἀναφορὰν μας μὲ τὴν παράκλησιν ὅτι εἶναι λίαν ἐπάναγκες νὰ γνωστοποιηθῇ ἡ τρομακτικὴ αὕτη εἴδησις πρὸς τὴν ὑψηλὴν αὐτοκρατορίαν. Εὐθὺς δὲ ὡς ὑποβληθῇ εἰς τὴν ὑψηλότητά της ἢ ὑπόθεσις αὕτη ἐξαιτούμεθα ὅπως θελήσῃ νὰ καταστήσῃ γνωστὸν εἰς ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς θεράποντάς της οἷονδήποτε μέτρον ἠθέλε λάβει ἐπὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως.

Ἐπὶ τούτοις εἰς ὑμᾶς τὸν ἐξοχώτατον, τὸν φιλελεήμονα καὶ φιλεύσπλαγγνον αὐθέντην μας ἐναπόκειται νὰ ἀποφασίσῃ.

Ὁ ταπεινὸς θεράπων Μουσταφᾶ, Ἄγᾶς τῶν ἐντοπίων γενιτσάρων τοῦ φρουρίου τῶν Χανίων

- » » Ἐλχὰτζ Μεχμέτ, Διζντάρης τῶν Χανίων
- » » Σεῖτ Ἀλῆς, ἀρχηγὸς τῶν ἐθελοντῶν τοῦ δεξιοῦ τοῦ φρουρίου τῶν Χανίων
- » » Μεχμέτ, ἀρχηγὸς τοῦ δεξιοῦ τῶν ξένων τοῦ φρουρίου τῶν Χανίων
- » » Μουσταφᾶ, ἀρχηγὸς τοῦ ἀριστεροῦ τῶν ξένων τοῦ φρουρίου τῶν Χανίων
- » » Μουσλῆ, ἀρχηγὸς τῶν Τζεμπειτζήδων τοῦ φρουρίου τῶν Χανίων

Ἐλήφθη τῇ 22 Σεβὰλ 1183³⁸⁹

45.

Κῶδ. 11ος, σ. 30.

Ἐξοχώτατε καὶ φιλελεήμων Κύριέ μας ἔσο ὑγιής.

Διὰ τῆς παρουσίας ἀναφορᾶς των οἱ δοῦλοι ραγιάδες σας, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὸ χωρίον Κανλὶ Κασιέλλ καὶ ὅλοι οἱ ραγιάδες τῆς ἐπαρχίας Τεμένους φέρουν εἰς γνῶσιν τῆς ἐξοχότητός της ὅτι πρό τινος καιροῦ εἶχεν ἔλθῃ προσωρινῶς εἰς τὸ χωρίον μας χάριν ἐμπορίας κάποιος φόρου ὑποτελής ἐκ Σφακίων, ἐναντίον τοῦ ὁποίου μετὰ τὴν ἐκ τοῦ χωρίου μας ἀναχώρησίν του καὶ ἔξωθεν τούτου ἐπειτέθησαν ἀδίκως διὰ

³⁸⁸) Βλ. ὑποσ. 381.

³⁸⁹) 7 Φεβρουαρίου 1770 μ. Χ.

φρονικοῦ ὄργάνου ὁ Κοιζᾶ Ὀγλοῦ Ἰσμαήλ καὶ ὁ Στεφανάκης, οἱ ὅποιοι ἀφ' οὗ τὸν ἐφόνευσαν ἐξηφανίσθησαν ἐκ τοῦ χωρίου μας³⁹⁰. Ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων εἰς χεῖρας τῶν φονέων τούτων διαφόρων πραγμάτων ἀνηκόντων εἰς τὸν φονευθέντα, διαπιστοῦται μετὰ βεβαιότητος ὅτι φονεῖς τούτου εἶναι οἱ ὡς εἴρηται Κοιζᾶ Ὀγλοῦ Ἰσμαήλ καὶ ὁ φόρου ὑποτελής Στεφανάκης. Φέροντες ταῦτα εἰς γνῶσιν τῆς ὑψηλότητός της κάμνομεν ἔκκλησιν εἰς τὰ φιλεύσπλαγχνα αἰσθήματά της καὶ δηλοῦμεν ὅτι ἀναλαμβάνομεν νὰ πληρώσωμεν χίλια γρόσια διὰ τὰς δαπάνας τοῦ μαγειρείου οἴουδήποτε βεζύρου, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου δὲν καταστῆ δυνατὴ ἡ σύλληψις καὶ ἡ προσαγωγή τῶν φονέων τούτων, ἢ δὲν εἰδοποιηθῆ τὸ Διβάνιον τοῦ Χάνδακος περὶ τούτων ἐκ μέρους οἴουδήποτε ἐξ ἡμῶν τῶν ραγιάδων ἢ τῶν Μουσουλμάνων. Ἐὰν δὲ παρουσιασθῆ τις ἐκ τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος καὶ ἐγείρῃ ἀπαίτησιν τινὰ διὰ τὸν φονευθέντα ἄς μὴ γίνῃ κατ' οὐδένα λόγον δεκτὴ ἢ ἀπαίτησις του καὶ ἡ ἀγωγή του.

Ἐπὶ τούτοις αἰτούμεθα τὴν ἔκδοσιν ἱερᾶς διαταγῆς ἐκ μέρους τῆς ὑψηλότητός της, εἰς ἣν καὶ ἐναπόκειται ἡ περαιτέρω ἐνέργεια.

Οἱ δοῦλοι ραγιάδες τοῦ χωρίου Κανλὶ Καστέλλ

Ἱερολογιώτατε Ἱεροδίκαι τοῦ Χάνδακος,

Ἐπειδὴ ὁ Ἰσμαήλ καὶ ὁ Στεφανάκης, λησται καὶ φονεῖς τοῦ πρόινος καιροῦ δολοφονηθέντος εἰς τὸ χωρίον Καστέλλ τῆς ἐπαρχίας Τεμένους φόρου ὑποτελοῦς ἐκ Σφακίων ἐξηφανίσθησαν, ἐντέλλομαι ὅπως συλληφθῶσιν οὗτοι ὅπουδήποτε καὶ ἐὰν εὐρίσκωνται καὶ προσαχθῶσιν εἰς Διβάνιον τοῦ Χάνδακος. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ δὲ παραδειγματισμοῦ διωρίσθη ἐκ μέρους μας μουμπασίρης³⁹¹, ὅστις θέλει φροντίσει τὴν πώλησιν τῶν ἀκινήτων καὶ σκευῶν τοῦ ὡς εἴρηται φονέως Στεφανάκη. Εἰς τὸν μουμπασίρην τοῦτον δέον νὰ παραδοθῆ τὸ ἀντίτιμον τῆς πώλησεως τῶν ἀκινήτων καὶ σκευῶν.

Τῆ 11 Ζηλκααδὲ 1183³⁹².

Ἀκριβὲς ἀντίγραφον τῆς διαταγῆς τοῦ Βεζύρου

³⁹⁰) Περὶ τῶν ὑπὸ τῶν πεδινῶν δολοφονιῶν τῶν Σφακιανῶν βλ. ὑποσ. 370.

³⁹¹) Βλ. ὑποσ. 243.

³⁹²) 25 Φεβρουαρίου 1770 μ. Χ.